

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Szüts Gergely Etele

A MAGYAR NEMZETI KULTURÁLIS JAVAK DIGITÁLIS
MEGŐRZÉSÉNEK TUDOMÁNYOS, EGZAKT VIZSGÁLATA

DOI: 10.15476/ELTE.2024.110

IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Prof. Dr. Kulcsár-Szabó Zoltán DSc, egyetemi tanár, a Doktori Iskola vezetője

KÖNYVTÁRTUDOMÁNY DOKTORI PROGRAM

Prof. Dr. Kiszl Péter PhD, intézetigazgató és tanszékvezető egyetemi tanár,
a doktori program vezetője

A BIZOTTSÁG TAGJAI ÉS TUDOMÁNYOS FOKOZATUK:

A bizottság elnöke: Prof. Dr. Kiszl Péter PhD, egyetemi tanár

Hivatalosan felkért bírálók: Barátné Prof. Dr. Hajdu Ágnes PhD, egyetemi tanár

Eszenyiné Dr. Borbély Mária PhD, egyetemi adjunktus

A bizottság további tagjai: Dr. Csík Tibor PhD, egyetemi adjunktus, a bizottság titkára

Dr. Tószegi Zsuzsanna PhD, c. egyetemi docens

A bizottság póttagjai: Dr. Kerekes Pál PhD, c. egyetemi docens

Dr. Senkei-Kis Zoltán PhD, egyetemi adjunktus

TÉMAVEZETŐ ÉS TUDOMÁNYOS FOKOZATA:

Dr. Fodor János PhD, egyetemi adjunktus

Budapest, 2024

Feleségemnek és gyermekeimnek

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Doktori disszertációm megírása során sokak segítségére támaszkodhattam. Elsősorban köszönetet szeretnék mondani témavezetőmnek, Dr. Fodor Jánosnak, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet adjunktusának, hogy témavezetésével elkészülhetett a jelen dolgozat.

Hálás vagyok Prof. Dr. Kiszl Péter professzor úrnak, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet igazgatójának és a Könyvtártudomány Doktori Program vezetőjének, valamint Barátné Prof. Dr. Hajdu Ágnes professzor asszonynak és egyben belső opponensemnek, hogy az általuk vezetett kurzusoknak köszönhetően elmélyülhettem a könyvtár- és információtudomány legmagasabb szintű képzésében. Ezáltal bevezetést nyerhettem a tudományos életbe.

Továbbá szeretném megköszönni Barátné Prof. Dr. Hajdu Ágnes professzor asszonynak, Eszenyiné Dr. Borbély Máriának, a Debreceni Egyetem Média- és Könyvtártudományi Intézet egyetemi adjunktusának és Dr. Tószegi Zsuzsannának, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet címzetes egyetemi docensének a kutatóhelyi vitán a dolgozat akkori változatához adott hozzászólásaikat és javaslataikat, melyek nagyon sokat segítettek a PhD-dolgozat végleges formába öntésében.

Köszönöm Lovas Lajosnak, a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatójának és Gasparek Ferenc ügyvezetőigazgató-helyettesnek, hogy támogatták a tanulmányaimat és elnézőek voltak velem szemben, amikor a tanulmányaimmal kapcsolatos teendők munkaidőben értek. Ugyancsak köszönettel tartozom Dr. Foktői Jánosnak († 2023), a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. főtanácsosának, akinek a támogatására mindig számíthattam.

Külön köszönettel tartozom Horváth Barnabás Dávidnak, aki a doktori értekezés szövegét korrektúrázta.

Végül, de nem utolsósorban szeretném megköszönni feleségemnek, Andreának, aki mindvégig támogató közeget teremtett körülöttem a szakmai fejlődésem és a tanulmányommal kapcsolatos céljaim elérése érdekében.

TARTALOM

1.	BEVEZETÉS, A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA	1
1.1.	Az értekezés célja, a kutatás módszerei, hipotézisek	3
1.2.	A disszertáció tartalmi felépítése	6
2.	ALAPFOGALMAK ÉS JOGI KERETEK	9
3.	NEMZETKÖZI AJÁNLÁSOK	16
3.1.	IFLA Irányelvek	16
3.2.	UNESCO/PERSIST-irányelvek	21
4.	EURÓPAI UNIÓS STRATÉGIAI ALAPOK.....	24
4.1.	Lundi alapelvek	24
4.2.	Pármai charta.....	25
4.3.	2006/585/EK ajánlás	26
4.4.	Európa 2020 stratégia.....	27
4.5.	2011/711/EU ajánlás	27
4.6.	Az Európai Parlament és a Tanács 2013/37/EU irányelve.....	46
4.7.	Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1024 irányelve	47
4.8.	Fenntartható Európa 2030-ra.....	47
4.9.	(EU) 2021/1970 ajánlás.....	48
5.	HAZAI STRATÉGIÁK ÉS A HOZZÁJUK KAPCSOLÓDÓ PROGRAMOK KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGÜNK DIGITALIZÁLÁSÁBAN.....	54
5.1.	Magyar Információs Társadalom Stratégia (2003)	54
5.2.	A szabadság kultúrája: Magyar kulturális stratégia (2006–2020).....	56
5.3.	Országos Könyvtári Digitalizálási Terv (2007–2013)	58
5.4.	Portál program – A könyvtárügy stratégiája (2008–2013).....	60
5.5.	Országos Könyvtárügyi Konferencia (2012)	61
5.6.	Digitális Megújulás Cselekvési Terv (2010–2014).....	64
5.7.	Kulturális Közfoglalkoztatási Program (2011–)	66
5.8.	Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (2014–2020)	70
5.9.	Digitális Jólét Program (2015–)	73
5.10.	Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025)	76
5.11.	Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája (2021–2030)	87
5.12.	Nemzeti Digitalizációs Stratégia (2022–2030)	90
5.13.	Összegzés	92
6.	DIGITALIZÁLÁSRA KIJELÖLT HAZAI INTÉZMÉNYEK.....	93
6.1.	Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht.	93
6.2.	Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet	99

6.3.	Országos Széchényi Könyvtár	108
6.4.	Arcanum.....	126
6.5.	Összegzés.....	129
7.	EURÓPAI UNIÓS HELYZETKÉP.....	130
7.1.	Holland Királyság	130
7.2.	Svéd Királyság.....	136
7.3.	Németországi Szövetségi Köztársaság	139
7.4.	Szlovák Köztársaság	145
7.5.	Összegzés.....	150
8.	MAGYAR NEMZETI KULTURÁLIS JAVAK DIGITÁLIS MEGŐRZÉSE PÁNEURÓPAI KEZDEMÉNYEZÉSEKBEN	153
8.1.	MINERVA és MINERVAPlus (2003–2007)	153
8.2.	MICHAEL és MICHAEL Plus (2004–2009)	155
8.3.	DC-NET (2009–2012)	156
8.4.	DARIAH (2011–)	158
8.5.	ENUMERATE.....	161
8.6.	Europeana (2008–).....	167
8.7.	Összegzés.....	175
9.	MAGYAR NEMZETI KULTURÁLIS JAVAK DIGITÁLIS MEGŐRZÉSE GLOBÁLIS KEZDEMÉNYEZÉSEKBEN	176
9.1.	Gutenberg Projekt (1971–)	176
9.2.	Internet Archive (1996–)	177
9.3.	Google Books (2004–).....	179
9.4.	Arctic World Archive (1996–).....	180
10.	DIGITALIZÁLT KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NÉPSZERŰSÍTÉSE.....	184
11.	A DIGITÁLIS KULTÚRAKÖZVETÍTÉS SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI.....	192
11.1.	A szerzői jogi védelem alól kivett alkotások	193
11.2.	A szabad felhasználás és a szerzői jog más korlátai	194
11.3.	Árva művek.....	196
11.4.	A kereskedelmi forgalomban nem elérhető művek felhasználása.....	196
11.5.	A védelmi idő, a szerzői jogi védelem időbeli hatálya	197
11.6.	Közös jogkezelés	198
11.7.	Creative Commons licencek	199
11.8.	RightsStatements.org licencek.....	202
11.9.	Elektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere, Adatbázisa és Dokumentumtára (ELDORADO).....	203
12.	A HIPOTÉZISEK BIZONYÍTÁSA, TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	205

13.	ÖSSZEGZÉS – LEHETSÉGES JÖVŐKÉP?	212
14.	IRODALOMJEGYZÉK.....	217
15.	ÁBRAK JEGYZÉKE.....	232
16.	TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	232
17.	JOGSZABÁLYOK, KORMÁNYHATÁROZATOK JEGYZÉKE	233
18.	RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE.....	235
19.	KULCSSZAVAK	238

1. BEVEZETÉS, A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Az emberi civilizáció fejlődése során nagyszerű kulturális teljesítményeket hozott létre, amelyeket összefoglalóan kulturális örökségként tartunk számon. Ezek megismerése sokáig csak kevesek kiváltsága volt, egészen a könyvnyomtatás megjelenéséig, amely a XV. század közepétől már szélesebb körben tette lehetővé a műveltség terjesztését és a tudomány népszerűsítését. Az emberi kultúrtörténetnek innen kezdődő, napjainkig tartó szakaszát, amelyben a nyomtatott könyv mint ismeretközlő közeg kiemelkedő szerephez jut, Gutenberg-galaxisnak nevezzük. A következő nagy ugrást a XX. század eleje jelentette a film, majd az elektronikus média megjelenésével. A múlt század közepén elindult és még napjainkban is tartó digitális forradalom elhozta a kultúráközvetítés minden eddiginél hatékonyabb technológiáját, a digitalizációt. Ma már jól érzékelhető, hogy a digitalizáció térhódítása, a Neumann-galaxis térnyerése nem jelenti a Gutenberg-galaxis végét. Továbbra is töretlenül a könyv az egyik legnépszerűbb és legbiztosabb információhordozó.

Minden nemzetnek – történelmi helyzetétől függetlenül – alapvető feladata kulturális örökségének ápolása, megőrzése és hozzáférhetővé tétele. Az információs és kommunikációs technológia (IKT) alkalmazása az élet számos területe mellett ezeknek az alapfeladatoknak a kivitelezésében is teret nyert. A számítógép megjelenésével egyidős a könyvtár- és információtudományi szakembereknek az az igénye, hogy a heterogén analóg hordozókon (papír, film- és hangszalag stb.) őrzött kulturális örökségünket digitalizálják és különböző digitális hordozókon is megőrizték, ezzel biztosítva fennmaradásukat az utánunk jövő nemzedékek számára. Véleményem szerint a kulturális örökségünk ápolásának fontos eleme Magyarország ezeréves múltja és a XX. században országhatáron kívülre szakadt magyarság helyzete. Az egyetemes magyar kultúra dokumentumait digitális formában lényegesen könnyebben hozzáférhetővé tudjuk tenni a határon túli magyar közösségek számára, illetve a határainkon kívül alkotott magyar vonatkozású kulturális dokumentumok is könnyebben tudnak digitálisan eljutni az anyaországba.

Akik közgyűjteményekben dolgoznak, tudják, hogy a hazai intézményekben tárolt magyar kulturális örökség digitalizálásának megvalósítására nem jellemző a folytonosság. Gyakoriak a párhuzamosságok és a megszűnő, újrainduló projektek, melyek – ettől még – hatással vannak a következő nemzedékek műveltségére, olvasási és kutatási szokásaira is. Ez olyannyira igaz, hogy a disszertáció írása közben is többször változtak egyes hazai és külföldi intézmények kijelölt szerepei, esetleg fenntartói is, új szolgáltatások születtek, és korábbiak szűntek meg, változott a jogszabályi környezet, új hazai és EU-s stratégiák, ajánlások láttak napvilágot stb.

A 2024. február végén hírként megjelent, 2024. július 1-től a Magyar Természettudományi Múzeumot, az Iparművészeti Múzeumot, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumot, a Petőfi Irodalmi Múzeumot (PIM) és az Országos Széchényi Könyvtárat (OSZK) integrálva működtető Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ (MNM KK) jövőbeli, a kulturális örökségünk digitális megőrzését érintő holdingszerű szerepéről pedig egyelőre még nem áll rendelkezésünkre publikus információ. Mindennek tudatában PhD-dolgozatom csupán pillanatfelvételnéppen szolgáltathat, hiszen a magyar nemzeti kulturális javak digitális megőrzésének stratégiai- és intézményrendszere folyamatosan változik és fejlődik.

Pályakezdekésem legelején szerencsém volt becsatlakozni egy projektbe, amely kulturális örökségünk egy szeletének digitális megőrzésére irányult. Amikor egyetemi éveim alatt – 2011-ben – elkezdtem dolgozni a nemrég átadott Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpontban található Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtárban,¹ Kovács Zoltán projektvezető irányításával a könyvtár akkor kezdte meg nagyszabású, Baranyai Digitár elnevezésű, új adatbázisának megtervezését. A projekt alapvető célkitűzése az volt, hogy a Baranya megyében keletkezett és a későbbiekben létrejövő szellemi-kulturális értékek a könyvtár honlapján keresztül szabadon hozzáférhető legyenek. A Baranyai Digitár megtervezésében és elindulásában én is aktívan részt vettem, ekkor lehetőségem volt számos unikális tartalmú, helytörténeti témájú, papíralapú dokumentumot, film- vagy hangfelvételrészletet megismerni, amelyek alapvetően meghatározták, hogy a könyvtárosi pályára kulturálisörökség-megőrző és -közreadó területén képzeljem el a jövőm.²

Jelen disszertációban tudományos igénnyel vizsgálom a magyar nemzeti kulturális javak digitális megőrzésének érdekében létrehozott stratégiáink nyomán tett erőfeszítéseinket, az éppen aktuális intézményrendszerek eredményeit és az esetleges problémákat. A kutatásomban jelentősen építetek a személyes tapasztalataimra, melyeket 2014–2016 között a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) különböző beosztású közalkalmazottjaként, majd 2017–2022 között a MaNDA egyes feladatait átvéve, akkoriban 100 százalékgig állami tulajdonú³ Forum Hungaricum Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság (továbbiakban: Forum Hungaricum) Digitálisarchívum-fejlesztési Osztály vezetőjeként szereztem.

¹ Az intézmény hivatalos neve jelenleg Csorba Győző Könyvtár.

² SZÜTS Etele: Baranya megye egyes helytörténeti érdekességei a Magyar Nemzeti Digitális Archívumban. In: ERDŐS Zoltán – KINDL Melinda – SZABADOS Csaba – FEKETE Sándor (szerk.): Látószögek és diagnózisok: Közös dolgaink 2019–2020. Pécs, Közös dolgaink – független értelmiségi platform, 2020. 87–98. p. Forrás: https://www.academia.edu/48869823/L%C3%A1t%C3%B3sz%C3%B6gek_%C3%A9s_diagn%C3%B3z%C3%B3sz%C3%B6gek_%C3%B6s_dolgaink_2019_2020 [2024. 05. 21.]

³ Az innovációs és tudományos eredmények gazdasági hasznosításának elősegítése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2023. évi XLI. törvény értelmében a Forum Hungaricum fenntartója a Magyar Kultúraért Alapítvány. Forrás: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3ece1be2cf1dd048409a2909ed223ca31f45a534> [2024. 03. 18.]

1.1. Az értekezés célja, a kutatás módszerei, hipotézisek

Az értekezés célja

Visszaulva a bevezetőben említett megállapításra, miszerint a hazai kulturálisörökség-védelmi intézményekben tárolt magyar kulturális örökség digitalizálásának megvalósítására nem jellemző a folytonosság és gyakoriak a párhuzamosságok, a megszűnő majd újrainduló projektek, ezért a téma elemzésében nagy potenciált látok. Ennél fogva a PhD kutatásom legfőbb célja egy – a nemzetközi és hazai szakirodalomra, stratégiai dokumentumokra, előrehaladási jelentésekre támaszkodó – interdiszciplináris értekezés megírása volt, amely egyaránt tudományosan feltérképezi az elmúlt harminc évben alkalmazott gyakorlatainkat, illetve a hazai rendszer lehetséges fejlesztését. Dolgozatom ennek a fő célnak alárendelve több célkitűzéssel is rendelkezik.

- Elsőként a disszertáció nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a megfelelő nemzetközi kontextusban bemutassa a kulturális örökségünk digitalizálásához kapcsolódó stratégiák és a hozzájuk kapcsolódó programok evolúcióját. Az átfogó elemzés során részletesen feltárja az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásokat és fejlődéseket ezen a területen, figyelembe véve az új szolgáltatások bevezetését, intézmények létrehozását.
- Továbbá érdemesnek tartom feltérképezni, hogy mi az az intézményrendszer, ami nevesítve volt, illetve a mai napig nevesítve van a vizsgált stratégia dokumentumokban. A jelenlegi hazai stratégiai- és intézményrendszer nemzetközi összehasonlításával pedig átfogó képet szeretnék kapni Európa különböző országainak digitalizálási tevékenységéről. Ezen részletes összehasonlításnak köszönhetően a disszertáció átfogó képet ad a téma európai sokféleségéről, hozzájárulva a nemzetközi gyakorlatok és tapasztalatok megosztásához ezen a kulcsfontosságú területen.
- Harmadrésről a dolgozat célja, hogy egy esetleges jövőképként javaslatokat adjon a közgyűjteményi digitalizálási stratégiánk továbbfejlesztéséhez. Azt remélem, hogy az így kialakított javaslatok inspirálók lesznek a közgyűjteményi digitalizáció területén és a jövőben hozzájárulhatnak a hatékonyabb és innovatívabb módszerek kialakításához.
- Értekezésem céljaként jelölöm meg a fent említett vizsgálatok mellett, hogy egy olyan egzakt áttekintést adjon a magyar kulturális javak digitális megőrzéséről (elsősorban könyvtári szempontból), ami útmutatásul szolgálhat mind a magyar, mind a külföldi könyvtár- és információtudományi szakemberek számára.

A kutatás módszerei és időhatárai

Az értekezésemben elsősorban a magyar nyelvű, másodsorban pedig az idegennyelvű szakirodalomra támaszkodtam. Kutatásom alapját a vizsgált időszak jogszabályai is nagyban meghatározták. A disszertáció elkészítéséhez felhasználtam számos a digitalizálás és a digitális megőrzés témájában készített nemzetközi és hazai stratégiát, kutatási jelentést és beszámolót. Kutatásom során tudományosan, egzakt módon nemzetközi példákkal összehasonlítva elemzem a kulturális örökségünk digitális megőrzése érdekében létrehozott intézményeket és azok projektjeit, valamint olyan projekteket is, amelyeket olyan intézmények koordinálnak, amelyek már a digitális világ előtt is léteztek. A dolgozatban törekedtem rá, hogy rendszeresen hozzak a különböző típusú kulturálisörökség-védelmi intézményektől példákat, azonban a dolgozat területi korlátai nem teszik lehetővé, hogy valamennyi közgyűjteményi ág egységesen szerepelhessen, ezért a fókuszomban a könyvtári digitalizáció áll. A szűkítés további oka, hogy kutatásommal is alátámasztott személyes tapasztalatom, hogy még mindig a könyvtári és archív anyagok maradtak meg a kulturális források digitalizálásának prioritási csoportjában, amiket a levéltári anyagok, majd múzeumok gyűjteményei és a hang- és audiovizuális örökség, végezetül az épített kulturális örökség követ.

A digitalizált kulturális örökség közösségi médián keresztül való népszerűsítése során kvantitatív kutatást végeztem. Megvizsgáltam egy magyar kulturális örökséggel kapcsolatos marketingkampány hatékonyságát. Egy akkor pilotjelleggel elindított online marketingtevékenység hatásait elemeztem a Forum Hungaricum hivatalos Facebook-csatornáján, a Kultúrkincsen.

A legrégebbi hazai nyilvános elektronikus könyvgyűjteményünk a Magyar Elektronikus Könyvtárban (MEK) található, aminek a (kísérleti) gyűjteménye 1994-től volt elérhető az interneten, az első állami kezdeményezés a magyar kulturális örökség digitális megőrzésének intézményi feltételei megteremtésére pedig a Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ (továbbiakban: Neumann-ház) 1997-es létrehozása volt. A piaci szereplő Arcanum pedig kicsit korábban, a 90-es évek elején kezdett Magyarországon először szöveges dokumentumokat tartalmazó CD-ROM-okat kiadni. Ezért a kutatásom kezdő időintervallumának a 90-es évek elejét és a fenti mérföldköveket választottam. A Neumann-ház céljai nagyban hasonlítottak a MaNDA 2011-ben megfogalmazott küldetéséhez, amely szintén emlékeztethet a 2017-ben megfogalmazott, napjainkban is tervezési fázisban lévő Nemzeti Adattár Projektre (NAP). A Neumann-ház létrehozásától a tervezett NAP létrejöttéig⁴ szeretném a megfogalmazott,

⁴ A NAP indulásának a céldátuma 2021. szeptember 30-a volt, azonban disszertációm megírásáig a szolgáltatás nem indult el.

kitűzött célokat összevetni a megvalósult eredményekkel, valamint a felmerülő problémákat tudományos igénnyel elemezni és rendszerezni a tanulságokat. Mindazonáltal a vizsgált időszak erőteljes politikai felhangokkal lehet terhes, ezért igyekszem a könyvtárszakmai kérdésekre összpontosítani.

Hipotézisek

Disszertációm az alábbi állítások vizsgálatára épül:

H1a: *Kulturális örökségünk digitális megőrzése területén korábban – a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) megjelenése előtt – hiányoztak a kulturálisörökség-védelmi intézmények pontos szerep- és feladatmeghatározásai, amelyek nélkülözhetetlenek kulturális örökségünk digitális példányainak szakszerű megőrzéséhez.*

H1b: *Kulturális örökségünk koordinált digitalizálása érdekében szükséges a legmodernebb infrastruktúra, technológia, illetve az ahhoz tartozó digitalizálási, archiválási és tartalomszolgáltatási módszertan, valamint a kulturálisörökség-védelmi intézmények pontos feladatmeghatározása. 2017-től – a KDS életbe lépésével – nagymértékű javulás tapasztalható ezen a területen.*

H2: *A magyar kulturálisörökség-védelmi intézmények digitalizált kulturális örökségeit bemutató adatbázisok felhasználóinak száma jelentősen növelhető a közösségi média segítségével. A kritikus tömeg eléréséhez aktív online marketingtevékenységre van szükség az interneten leggyakrabban használt keresőmotorok és a közösségi média segítségével.*

H3: *Az Europeana Alapítvány (Europeana Foundation) kiemelten támogatja a kulturális örökségi ágazat digitális átalakulását, munkájuk során különböző eszközöket, irányelveket dolgoznak ki a digitális megőrzéssel és újrafelhasználással kapcsolatban. Az alapítványnak számos olyan egyértelmű hozzáadott értéke van, aminek a megítélése egységes a hazai kulturálisörökség-védelmi intézmények körében.*

H4a: *A különböző kulturális területek digitalizált értékeit célszerű tematikusan összekapcsolni. A tartalmak így tudják egymást erősíteni és ki tudják egymást egészíteni. Könnyebben megtalálhatók ilyen módon a digitális tartalmak, és ezzel inspirálhatók a kultúra iránt érdeklődő legfontosabb célcsoportok.*

H4b: *A H4a hipotézisben megfogalmazott célok elérése érdekében szükséges kiépíteni egy új összközgyűjteményi online kereső rendszert, a NAP-ot.*

1.2. A disszertáció tartalmi felépítése

A 2. fejezet tartalmazza az alapfogalmakat és azoknak a jogi kereteit, magában foglalja hazánk legmagasabb szintű jogi normájának – a magyar jogrendszer alapjának –, *Magyarország Alaptörvényének* szabályait nemzetünk kultúrájával és kulturális örökségének megőrzésével kapcsolatban. A 2001. évi LXIV., a *kulturális örökség védelméről* szóló törvény alapján pedig bemutatom a kulturális örökség hazai szabályozás szerinti fogalmát, és felsorolom annak elemeit. Továbbá a nemzetközi szakirodalomra is támaszkodva bemutatom a kulturális örökség és a digitális megőrzés tágabb fogalmát, annak általános kérdéseit, területeit és a kiválasztás szempontjait.

A 3. fejezet az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions = Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége) és az UNESCO (United Nations, Educational Scientific and Cultural Organisation = Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete) által kiadott, a kulturális örökség digitális megőrzésével kapcsolatos nemzetközi ajánlásokra fókuszál.

A dolgozat 4. fejezetében ismertetem az uniós stratégiai alapokat a *Lundi alapelvektől* kezdve a *kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adatterről* szóló (EU) 2021/1970 ajánlásig. Részletesen bemutatom az Európai Bizottság (EB) a *kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről* szóló 2011/711/EU ajánlását és annak értékelését. Bemutatom a különösen sikeres, több mint tíz éven keresztül érvényben lévő 2011/711/EU ajánlás egyes pontjainak hazai megvalósítását. Lényeges, hogy összefoglalva lássuk, hogy 2011–2021 között Magyarország milyen eredményeket ért el az uniós ajánlás mentén.

A kulturális örökségünk digitális megőrzése érdekében számos stratégia és hozzá kapcsolódó program jött létre a vizsgált időszakban, azonban a KDS megjelenéséig hiányzott egy, a kulturálisörökség-védelmi intézmények feladatait átfogóan kijelölő terv. *A hazai stratégiák és a hozzájuk kapcsolódó programok kulturális örökségünk digitalizálásában* című 5. fejezetben a *Magyar Információs Társadalom Stratégia* 2003-as megjelenésétől 2022-ig a *Nemzeti Digitalizációs Stratégia* megjelenéséig elemzem a magyar nemzeti kulturális javak digitális megőrzéséhez kapcsolódó főbb hazai kormányzati és szakmai stratégiákat, illetve a hozzájuk kapcsolódó programokat. A szakmai stratégiák kapcsán fontosnak gondoltam az *Országos Könyvtárügyi Konferencia* programját és megállapításait is számba venni, amit ebben a fejezetben tettem

meg. A vizsgálat során részletesen bemutatom, hogy a kormányzati szinten elfogadott dokumentumok milyen konkrét digitális megőrzési feladatokat és intézményrendszert milyen célok mentén határoztak meg. A fejezetben értékelem a kitűzött célok megvalósulását.

Az értekezés 6. fejezetében a digitalizálásra kijelölt hazai intézmények közül mutatom be a Neumann-ház létrejöttét és projektjeit, részletesen ismertetem a MaNDA megalapítását és az aggregációs tevékenységét. Ismertetem a disszertáció írása közben létrehozott és azóta már az OSZK-ba olvadt PIM Digitális Bölcsészeti Központjának (DBK) legfontosabb feladatait. A fejezet végén pedig a hazai kulturálisörökség-védelmi intézmények legnagyobb piaci szereplő partneréről, az Arcanum tevékenységéről és szolgáltatásairól írok. Ebben a fejezetben a KDS ágazati aggregátorai közül kiemelten foglalkozom az OSZK digitalizálással kapcsolatos tevékenységével, ennek az a magyarázata, hogy a nemzeti könyvtárban – a több nemzeti közgyűjteménynél jóval hamarabb – szinte az informatikai eszközök megjelenésével párhuzamosan már megkezdődött azok integrálása, illetve jelenleg az OSZK van kijelölve arra a feladatra, hogy országos kompetenciaközpontként koordinálja a közgyűjteményi digitalizálási tevékenységeket.

A 7. fejezetben összehasonlító elemzést végeztem több, egymástól földrajzilag különböző távolságú, különféle méretű és történelmi múltjukból eredendően lényegesen különböző módon fejlődött ország kulturálisörökség-megőrző digitalizálási tevékenységei között. A Holland Királyság, a Svéd Királyság, a Németországi Szövetségi Köztársaság és a Szlovák Köztársaság kulturálisörökség-megőrző digitalizálási tevékenységét vetettem össze a magyar kezdeményezésekkel. A tanulmányaim és a munkám során is törekedtem arra, hogy az összehasonlítandó tagállamok digitalizálási tevékenységébe személyesen is betekintést nyerhessek.

A 8. fejezetben részletekbe menően mutatom be azokat a különböző, mérföldköveknek számító páneurópai kezdeményezéseket az elmúlt húsz évből, amelyekben hazánk is szervesen részt vett. A fejezetben többek között a MINERVA, a MICHAEL, a DC-NET és az ENUMERATE projekteket tárgyalom, de itt szerepel a kutatásomban fontos szerepet játszó Europeana, az unió digitális könyvtára tevékenységének, stratégiájának és aggregációs modelljének prezentálása is. Bemutatom, hogy a nemzeti kultúránk exportálására, világszintű megismertetésére irányuló tevékenységünk kapcsán milyen eredményeket értünk el.

A globális kezdeményezésekre és azok hazai vonatkozásaira pedig a 9. fejezetben fókuszálok, úgymint a Gutenberg Projekt, a Google Books, az Északi-sarki Világarchívum (Arctic World Archive) és az Internet Archive kulturálisörökség-megőrző és -közreadó tevékenységére.

A 10. fejezet, egy a közösségi médiával kapcsolatos kvantitatív elemzést tartalmaz. A dolgozatom ezen fejezetében a nemzetközi szakirodalom tükrében mutatom be a közösségi média szerepét a kulturális örökségi elemek megosztásával kapcsolatban. A Forum Hungaricum Kultúrkincs elnevezésű Facebook-oldalához kapcsolódó – általam koordinált – online marketingtevékenységen keresztül részletesen prezentálom, hogyan növeltük a MaNDA DB aggregációs adatbázis felhasználóinak a számát a közösségi média segítségével.

A digitális kultúráközvetítés szerzői jogi kérdéseit külön, a dolgozat 11. fejezetében részletesen tárgyalom. Bemutatom a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban: Szjt.) a dolgozat szempontjából releváns utasításait, ismertetem az árva mű és a védelmi idő fogalmát, a közös jogkezelés intézményrendszerét és a szerzői jogi szabad felhasználások eseteit. A Creative Commons és a RightsStatements.org nonprofit szervezetek tevékenységeiről is itt írok bővebben.

A disszertáció 12. fejezetében a hipotézisek bizonyítását, illetve a dolgozat tudományos eredményeit ismertetem.

A 13. fejezet pedig nem csupán egy egyszerű összegzést, hanem egy esetleges jövőképként javaslatokat is kíván adni a közgyűjteményi digitalizálási stratégiánk fejlesztéséhez.

A dolgozat végén a 14–18. fejezetek a felhasznált irodalom, az ábrák, a táblázatok, a jogszabályok és kormányhatározatok, illetve a rövidítések jegyzékét tartalmazzák.

Végezetül a 19. fejezetben a disszertáció kulcsszavai találhatóak.

„Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk.”⁵

2. ALAPFOGALMAK ÉS JOGI KERETEK

A fejezet előtti idézet a hazánk legmagasabb szintű jogi normájának, a magyar jogrendszer alapjának, *Magyarország Alaptörvényének*⁶ *Nemzeti Hitvallás* című fejezetéből származik. A minden magyarországi állampolgárra nézve kötelező alaptörvény a magyar kultúráról, a kulturális örökségről, a tudományos kutatás és a művészeti alkotás szabadságáról, valamint a művelődéshez való jogról az alábbi külön rendelkezéseket tartalmazza:

„Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát.”⁷

„Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.”⁸

Az idézett rendelkezések alapján megállapítható, hogy az alaptörvény komoly szabályokat állít nemzetünk kultúrájával, kulturális örökségének megőrzésével kapcsolatban. Magával a kulturális örökség fogalmának a meghatározásával kapcsolatban a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről⁹ az irányadó: *„A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása. A kulturális örökség elemeit tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni, értékelni, az utókor számára megőrizni és hozzáférhetővé tenni.”¹⁰* A kulturális örökség elemei pedig a következők: *„a régészeti örökség, a hadtörténeti örökség régészeti módszerekkel kutatható elemei, a műemléki értékek, a nemzeti emlékhely, a kiemelt nemzeti emlékhely és annak*

⁵ Részlet Magyarország Alaptörvényének Nemzeti hitvallás fejezetéből.

⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2020. 01. 28.]

⁷ Az alaptörvény Szabadság és felelősség fejezete X. cikk (1) bekezdése.

⁸ Az alaptörvény Szabadság és felelősség fejezete XI. cikk (1)–(2) bekezdései.

⁹ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv> [2020. 01. 28.]

¹⁰ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 4. § (1)–(2) bekezdése.

településkép-védelmi környezete, valamint a kulturális javak.”¹¹ A kulturális javak körébe tartoznak „*az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.*”¹² A törvény részletes szabályokat állapít meg a régészeti örökség és a műemlékvédelem tekintetében, tanulmányom szempontjából azonban a kulturális javak védelmével kapcsolatos szabályok a relevánsak, miszerint „*védettnek minősülnek a muzeális intézményekben, a levéltárakban, a közgyűjteményként működő kép- és hangarchívumokban, valamint a könyvtárakban muzeális dokumentumként található kulturális javak.*”¹³ A kulturális örökség – előzőekben fel nem sorolt – pótolhatatlan és kiemelkedő jelentőségű javait, gyűjteményeit azok megőrzése érdekében a hatóság védetté nyilvánítja. A védetté nyilvánított kulturális javak tulajdonosai kötelesek a kulturális javakat épségben fenntartani, megőrzésükről, szakszerű kezelésükről és megóvásukról gondoskodni. Az előzőekben tárgyalt törvények alapján kulturális örökségnek a kulturális örökség építészeti, régészeti és művészeti (anyagi és szellemi műalkotások) emlékek, hagyományok összessége számít.

Az UNESCO 1972-es 17. Általános Konferenciáján (17th General Conference) több ajánlás között megfogalmazták azt is, hogy a világszervezet mit ért kulturális örökség alatt. A konferencia határozatai és ajánlásai szerint a kulturális örökség három nagy részre osztható. Elsőként idetartoznak a *műemlékek*: építészeti alkotások, monumentális szobrászati és festészeti művek, beleértve a barlanglakásokat és -feliratokat, valamint a régészet, a történelem, a művészet vagy a tudomány szempontjából különleges értékkel bíró elemek, elemcsoportok vagy építmények. Másodsorban ide sorolandók az *épületcsoportok*, amik olyan önálló vagy összefüggő épületek csoportjai, amelyek építészetük, homogenitásuk vagy a tájban elfoglalt helyük miatt történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból különleges értéket képviselnek. Végezetül a dokumentum idesorolja azokat a *helyszíneket*, amelyek olyan topográfiai helyszínek, amik az ember és a természet együttes alkotásai és szépségük vagy régészeti, történelmi, etnológiai vagy antropológiai érdekességük miatt különleges értéket képviselnek.¹⁴

Az EB hivatalos Culture and Creativity aloldalán úgy fogalmaz, hogy a kulturális örökségünk a további három fő kategóriába sorolható, a *kézzelfogható* (kastélyok, múzeumok, műalkotások), az *immateriális* (dalok, hagyományok stb.) és a *digitális* (digitálisan született és digi-

¹¹ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 7. § 11.

¹² 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 7. § 10.

¹³ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 46. § (1) bekezdése.

¹⁴ Records of the General Conference, 17th session. Paris, UNESCO, 1972. Forrás: Resolutions, recommendations. Forrás: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114044.page=145> [2024. 04. 18.]

talizált) örökségre. A kulturális örökség tehát magában foglalja a műemlékeket, helyszíneket, tájakat, készségeket, gyakorlatokat, tudást és az emberi kreativitás kifejeződéseit. Részét képezik az állami és magánszervezetek által megőrzött és kezelt gyűjtemények – például múzeumok, könyvtárak és levéltárak –, valamint a filmörökség is. Mindezek pedig az emlékezés, a megértés, az identitás, a párbeszéd, a kohézió és a kreativitás közös forrásai.¹⁵

A MaNDA szakemberei – az Europeana mintájára – a tudományos kommunikációjuk során a 2010-es évek elejétől szisztematikusan használják a nemzetközi terminológiának megfelelő *kulturális örökségi elem* (Cultural Heritage Object – CHO), illetve a *kulturálisörökség-védelmi intézmény* (Cultural Heritage Institute – CHI) kifejezéseket.¹⁶ Az Szjt. 2021. évi módosítása¹⁷ itthon is bevezette az utóbbi kifejezést, amibe a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak vagy muzeális intézmények, illetve levéltárak vagy közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumok tartoznak. A doktori értekezésemben én is ezeket a terminológiai kifejezéseket használom, azonban tapasztalataim szerint a hétköznapi szakmai diskurzusok még nem teljesen vették át a használatukat.

A számítógép megjelenésével egyidős a kulturális szakembereknek azon igénye, hogy a különböző analóg hordozókon (papír, film- és hangszalag stb.) őrzött kulturális örökségünket digitális hordozókon is megőrizték, ezzel biztosítva a fennmaradásukat az utánunk jövő nemzedékek számára. Az OSZK digitalizálási stratégiája szerint technológiai szempontból a digitalizálás folyamata alatt azt a folyamatot kell érteni, amely során egy klasszikus, analóg hordozón már megjelent szöveges dokumentumot, képet, audiovizuális (AV) vagy hangzó dokumentumot számítógéppel olvasható, kódolt formába ültetünk át. Könyvtárszakmai szempontból viszont azt a folyamatot jelöli így, amely a könyvtárakban a digitális objektumok létrehozását és kezelését, valamint online szolgáltatását foglalja magában.¹⁸

A digitális kulturális örökség ágazatban napjainkban nagy mennyiségű digitális tartalom keletkezik. Ezek lehetnek szkenneléssel előállított digitalizált tartalmak vagy eredetileg is digitálisan keletkezett, ún. born digital dokumentumok, amelyeket biztonságosan kell tárolni és tartósan hozzáférhetővé és újrafelhasználhatóvá tenni. Ezért a különböző dokumentumtípusok

¹⁵ European Commission: Culture and Creativity – EU Policy for cultural heritage. Forrás: <https://culture.ec.europa.eu/hu/cultural-heritage/eu-policy-for-cultural-heritage> [2024. 04. 18.]

¹⁶ KALAY, Yehuda – KVAN, Thomas – AFFLECK, Janice (szerk.): New Heritage: New Media and Cultural Heritage. London, Routledge, 2007. Forrás: <https://doi.org/10.4324/9780203937884> [2024. 04. 16.]

¹⁷ 2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról 6. §.

¹⁸ Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálási stratégiája 2017–2025 v02. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2017. 5–6. p. Forrás: https://www.oszk.hu/sites/default/files/OSZK_DIGIT-STRAT_2017_11_27.pdf [2024. 04. 17.]

digitális megőrzéséhez különböző megközelítéseket szükséges alkalmazni.¹⁹ A digitális technológiák fejlődése nagyban megkönnyíti a kulturális örökség tárgyi emlékeinek megtekintését és tanulmányozását is.²⁰ Trevor Owens szerint a kulturális örökség online elérhetővé tételének legfontosabb oka a hozzáférhetőség javítása, hogy a tanulók és oktatóik, valamint a kutatók számára lehetőségeket biztosítson a múltunk felfedezéséhez és feldolgozásához.²¹

Az IFLA például a digitális megőrzés alatt nem csupán a hagyományos könyvtártudomány kiterjesztését érti, hanem egy olyan speciális területet, amelyhez informatikai, adatelemzési és digitális archiválási ismeretekre is szükség van. A technológia állandó fejlődésével a könyvtár- és információtudományi szakemberek folyamatos továbbképzése is indokolt.²² Az Amerikai Könyvtárosok Egyesülete (American Library Association) szerint pedig a digitális megőrzés olyan szakpolitikákat, stratégiákat és intézkedéseket foglal magában, amelyek biztosítják a digitalizált és a born digital tartalmakhoz való hozzáférést, függetlenül a digitális fájlok hibája és a technológiai változások kihívásaitól. A digitális megőrzés célja a hitelesített tartalom idővel történő pontos megjelenítése.²³

Marilyn Deegan és Simon Tanner a *Digital futures series* sorozat harmadik *Digital preservation* című könyvében a digitális megőrzést úgy definiálja, mint azt a folyamatot, amelynek során olyan környezet kerül létrehozásra és fenntartásra, amely a művek tárolása és/vagy használata szempontjából a legjobb. Továbbá ezen művek esetleges sérülésének vagy romlásának megakadályozása, hogy ezzel lehetővé tegyünk a lehetséges leghosszabb élettartamukat.²⁴ Sütő Péter a *Könyvtárosok kézikönyve 3.* kötetében megjelent, *Elektronikus, digitális, virtuális könyvtárak* című könyvrészletében pedig azt írja, hogy a kulturálisörökség-védelmi intézmények gyűjteményét két fő okból érdemes digitalizálni. Az egyik az állományvédelmi szempont, ami lehet preventív vagy a dokumentum reprodukálásának a célja, a másik pedig, hogy az adott intézmény meg szeretné könnyíteni az adott dokumentumokhoz való hozzáférést,

¹⁹ FRESA, Antonella: Digital Cultural Heritage Roadmap for Preservation. = International Journal of Humanities and Arts Computing, 8. évf. 2014. 107–123. p. Forrás: <https://doi.org/10.3366/ijhac.2014.0102> [2024. 04. 16.]

²⁰ OTT, Michela – POZZI, Francesca: Towards a new era for Cultural Heritage Education: Discussing the role of ICT. = Computers in Human Behavior, 27. évf. 4. sz. 1365–1371. p. Forrás: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.07.031> [2024. 04. 16.]

²¹ OWENS, Trevor: Digital Cultural Heritage and the Crowd. = The Museum Journal, 56. évf. 1. sz. 2013. 121–130. p. Forrás: <https://doi.org/10.1111/cura.12012> [2024. 04. 16.]

²² “Digitalisation in libraries: The Challenges of Preservation and Accessibility = IFLA 19. 02. 2024. Forrás: <https://www.ifla.org/news/digitalisation-in-libraries-the-challenges-of-preservation-and-accessibility/> [2024. 04. 16.]

²³ Definitions of Digital Preservation = American Library Association 21. 02. 2008. Forrás: <https://www.ala.org/alcts/resources/preserv/defdigpres0408> [2024. 04. 16.]

²⁴ DEEGAN, Marilyn – TANNER, Simon (szerk.): Digital preservation (Digital futures series). London, Facet Publishing, 2006.

szeretné azt digitálisan is szolgáltatni.²⁵ Ahhoz, hogy egy kulturálisörökség-védelmi intézmény elkezdje digitalizálni az állományát, azt szükség- és célszerű előre megterveznie. Gyűjteményének digitális örökségvédelmét különböző stratégiai elvek és szempontok szerint kell megszerveznie. A digitalizálási tervnek pedig illeszkednie kell az adott régió vagy ország digitalizálási stratégiájához, továbbá figyelembe kell vennie az adott szakterület, illetve nemzetközi szervezetek ajánlásait is.

Az Európai Unió (EU) tagállamainak több mint kétharmada minisztériumi szinten központosítja az ország kulturális örökség digitalizálási stratégiáját, az is egyértelmű, hogy a nemzeti intézmények, különösen a nemzeti könyvtárak a tagállamokban kulcsszerepet játszanak a digitalizálási folyamatokban.²⁶ Az európai uniós stratégiai dokumentumok közül kiemelendő az EB 2011/711/EU ajánlása *a kulturális tartalmak digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről*,²⁷ amely egyedülálló módon, az EB digitális politikájának egyik fő eszközeként, több mint tíz éven át szolgálta a kulturálisörökség-védelmi szektort, és a mai napig vannak releváns megállapításai. Az EB 2021 év végén készített egy új ajánlást a témában, amely egyben felváltotta az előzőt. A kulturálisörökség-védelmi intézmények számára jelenleg ez a *kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adatterről*²⁸ (EU) 2021/1970 sz. ajánlás az aktuális irányadó uniós dokumentum. A Magyarországi stratégiai dokumentumok közül a 2025-ig érvényben lévő *KDS*²⁹ határozza meg a szereplőket és a feladatokat a magyar kulturális örökség digitalizálása terén. Továbbá fontos útmutató dokumentum még a KDS keretében 2019-ben publikált *Fehér Könyv*³⁰ elnevezésű módszertani segédlet, amely bemutatja az aggregátorokat és tartalmazza a közgyűjtemények digitalizálási munkájához szükséges szabványokat és módszertani segédleteket.

²⁵ SÜTHEŐ Péter: Elektronikus, digitális, virtuális könyvtárak. In: HORVÁTH Tibor – PAPP István (szerk.): Könyvtárosok kézikönyve 3. A könyvtárak rendszere. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. 209–240. p.

²⁶ Cultural Heritage: digitisation, online accessibility and digital preservation : Consolidated progress report on the implementation of commission recommendation (2011/711/EU) 2015–2017. Luxembourg, European Commission, 2019. 10. p. Forrás: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=60045 [2020. 01. 28.]

²⁷ Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/711/EU). = Official Journal of the European Union, L 283. 29. 10. 2011. 39–45. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011H0711> [2023. 02. 06.]

²⁸ Commission Recommendation (EU) 2021/1970 of 10 November 2021 on a common European data space for cultural heritage. = Official Journal of the European Union, L 401. 12. 11. 2021. 5–16. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H1970> [2022. 05. 11.]

²⁹ Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025). Budapest, Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2017. Forrás: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/27/c4/27c41541fb75c4fb0bfd4ceb02385fb4e.pdf> [2023. 06. 20.]

³⁰ KÓMÁR Éva – BÁNKI Zsolt (szerk.) Fehér Könyv: Módszertani útmutató a közgyűjteményi kulturális örökség digitalizálásához és közzétételéhez. Budapest, Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2019. Forrás: https://www.oszk.hu/sites/default/files/Feher_Konyv.pdf [2023. 06. 20.]

A digitalizálandó kulturális örökségi elemek kiválasztásának folyamata az előválogatásból, állapotfelmérésből, kiválasztásból és előkészítéséből áll. A kulturális örökségi elemek digitalizálása, veszélyeztetettsége és használata közötti összefüggést a 1. ábra szemlélteti. Kiválasztás szempontjai alapján az alábbi *Fehér Könyvben*³¹ is rögzített igényeket kell figyelembe venni:

- A *társadalmi igény elve* szerint olyan dokumentumok vagy gyűjteményegységek digitalizálására kerül sor, amelyekre nagy társadalmi igény van. Ide tartoznak például a nemzeti, illetve nemzetközi érdeklődésre számot tartó kulturális örökségi tartalmak vagy olyan kiemelkedő értéket képviselő kulturális örökségi elemek, amelyek meghatározók a nemzeti és helyi azonosságtudatnak, ezért kulturális, oktatási felhasználásuk tartalmi, esztétikai szempontból fontos.
- Az *elégséges adat elve* alapján csak azok a dokumentumok kerülnek digitalizálásra, amelyek beazonosításához és szolgáltatásához elégséges metaadatot tud rendelni a könyvtár.
- Az *adatmentés elve* alapján azok a könyvtári dokumentumok kerülnek digitális megőrzésre, amelyek esetében a fizikai adathordozón lévő adatok hosszú távú szolgáltatása csak digitalizálással biztosítható gazdaságosan.
- Az *állományvédelmi elv* alkalmazásakor azok a dokumentumok kerülnek digitalizálásra, melyeknek folyamatos szolgáltatása az eredeti analóg állományban indokolatlanul nagy állagromlást okozna.

Veszélyeztetettség	A használat gyakorisága		
	Nagy	Közepes	Csekély
Nagy	Azonnali digitalizálás, restaurálás	Digitalizálás, restaurálás	Digitalizálás, konzerválás
Közepes	Digitalizálás, konzerválás	Digitalizálás, konzerválás	Elhelyezés védőtárolóban
Csekély	Digitalizálás	Megfigyelés	Nincs teendő

1. ábra A veszélyeztetettség és a használat gyakorisága közötti összefüggés

Forrás: Fehér Könyv, Bp., Emmi, 2019. 11. p.

³¹ Uo. 5. p.

- *A gazdaságossági elv* szerint a dokumentumok kiválasztása során figyelembe kell venni a digitalizálási folyamatra fordítandó költségeket és a prognosztizálható hasznot.
- *A sokféleség elve* szerint a dokumentumok kiválasztása során figyelembe kell venni az információhordozók változatosságát.
- *Az újrahasznosíthatóság elve* alapján a digitális közzététellel egyidejűleg megnyílnak a lehetőségek a kreatívipar számára az anyagok újra felhasználására, ami nagyban hozzájárulhat a kulturális gazdaság fejlesztéséhez.
- *Tömeges információ elve* akkor lehet a kiválasztási szempont, ha a digitalizált adatokból adatbányászati vagy automatikus szövegelemzési módszerekkel tömegesen nyerhető ki információ, illetve más adatokkal való összekapcsolásuk is új információkhoz vezethet.

A digitalizálandó dokumentumok meghatározásánál szükségszerű a szerzői jogi korlátozások figyelembevétele. A könyvtárnak foglalkoznia kell a szerzői jogi engedélyek beszerzésével vagy egyéb megoldásokkal kell eljárnia. A szerzői jogról hazánkban a szerzői jogról szóló – többször módosított – Sztj. rendelkezik. A digitális kultúráközvetítés szerzői jogi kérdéseit a dolgozat 11. fejezetében részletesen tárgyalom.

3. NEMZETKÖZI AJÁNLÁSOK

A 3. fejezetben, olyan irányelvekből mutatok be példákat, amelyeket a kulturális örökségi szektor részére nemzetközi szervezetek publikáltak és a kulturális örökség digitális megőrzésével is kapcsolatosak. Először a könyvtárak világszintű képviselőitől és a könyvtárak képességének erősítéséért dolgozó IFLA által kiadott nemzetközi ajánlásokat veszek számba, majd az UNESCO által megjelentett irányelveket mutatok be.

3.1. IFLA Irányelvek

Az IFLA-nak, mint a világ könyvtáros szakmai egyesületeinek legfőbb érdekképviselői szervének, a működésének kiemelkedő területét képezi a nemzetközi érvényű könyvtári normatívák és útmutató irányelvek (guidelines) kidolgozása, alapelvek megfogalmazása, a könyvtárak helyzetét bemutató statisztikák, infógrafikák és egyéb információforrások közreadása. A kulturális örökségünk digitális megőrzésével, könyvtári dokumentumok digitalizálásával kapcsolatban is több hivatalos IFLA dokumentum született. Az IFLA egymást követő stratégiáiban is rendszeresen visszatérő stratégiai irány szokott lenni a kulturális örökség megőrzésének feladata. A 2016–2021 között érvényben lévő IFLA stratégiában³² négy nemzetközi stratégiai irány lett meghatározva:

1. könyvtár nélkül nincs társadalom,
2. információ és tudás méltányosan mindenkinek és mindenkitől,
3. *kulturális örökség komplex megőrzése*,
4. könyvtárak főszerepben a nemzetközi, regionális és globális szintereken (érdekképviselő).

A harmadik pont keretében megfogalmazásra került, a Megőrző és Állományvédelmi Központok (Preservation and Conservation Centres) hálózatának kialakításának az igénye, ami szükséges a könyvtári kulturális örökség globális szintű átörökítéséhez. Továbbá a gyűjteményekért és a tartalom változatos formáiban történő megőrzéséért a szükséges szabványok kidolgozása. Végezetül ide tartozik a könyvtárak kulturális örökségének védelme a katasztrófák kockázatának csökkentésével.³³

³² IFLA Strategic Plan 2016–2021. Endorsed by the IFLA Governing Board. December 2015. Forrás: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf> [2022. 11. 21.]

³³ KISZL Péter: Az IFLA stratégiai célkitűzései – hazai és nemzetközi könyvtári párhuzamok. In: SZABÓ Panna – SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde (szerk.): Hagyományok és kihívások V. Múlt és jövő : Országos Könyvtárszakmai Nap, 2016. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017. 19–36. p. Forrás: http://dx.doi.org/10.21862/Hagy-Kihiv_2016.19 [2022. 10. 03.]

Az IFLA jelenleg (2019–2024) is érvényben lévő stratégiája³⁴ pedig irányvonalaként négy területet és tizenhat kulcsfontosságú kezdeményezést emel ki, amelyekre küldetése teljesítése során összpontosít:

1. a könyvtárak globális hangjának erősítése,
2. a szakmai gyakorlat ösztönzése és fejlesztése,
3. a szakterület összekapcsolása és megerősítése,
4. szervezetünk optimalizálása.

A dokumentum kulcsfontosságú kezdeményezései közül a következőket szeretném kiemelni, amelyeket nagymértékben szükségesnek érzek egy sikeres digitalizálási projekt végrehajtásakor is figyelembe venni: a könyvtárak erejének bemutatása a fenntartható fejlődés megvalósításában (1.1.), gyakorlati és szellemi vezető szerep vállalása a nyílt hozzáférés (open acces) és a szakterületünk szélesebb körű értékeinek támogatása érdekében (1.4.), legjobb szakmai gyakorlatot elősegítő szabványok és iránymutatások kidolgozása (2.3.), célzott tanulás és a szakmai fejlődés biztosítása (3.4.), a hosszú távú pénzügyi folyamatosság és stabilitás elősegítése (4.1.).

Az IFLA stratégiai törekvései mentén mindig is kiemelt szerepet játszott a nemzetközi kultúrpolitika és a szakmai politika alakításában. A könyvtárak képviselőt, olyan nemzetközi szervezetekkel végzi mint például az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete = United Nations), azon belül különösen az UNESCO.³⁵ Az IFLA továbbá sokat tett azért, hogy a WIPO (World Intellectual Property Organization = Szellemi Tulajdon Világszervezete) által 2013-ban kiadott a vakok, látássérültek és nyomtatott szöveget használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló *Marrákési Szerződés* (Marrakesh Treaty)³⁶, minél több országban ratifikálják. „A rendelet szabályokat határoz meg arra vonatkozóan, hogy egyes művek vagy más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányait hogyan osztják meg az EU és a marrákési szerződésben részes nem EU-országok között a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgálva, és anélkül,

³⁴ IFLA Strategy 2019–2024. Endorsed by the IFLA Governing Board, September 2019. Forrás: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/25> [2024. 03. 04.]

³⁵ BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: Kompetenciafejlesztés-érdekérvényesítés.: Eszközök és módszerek az aktuális IFLA stratégiákban. In: KISZL Péter – Csík Tibor (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2018. 81–90. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2018.81> [2023. 09. 10.]

³⁶ Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired, or Otherwise Print Disabled. = Official Journal of the European Union, L 48. 21. 02. 2018. 3–11 p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:EN:PDF> [2023. 09. 10.]

hogy a szerzői jogi jogosult engedélyére szükség lenne.”³⁷ Az EU a Marrákesi Szerződést 2018. október 1-jén ratifikálta, itthon az OSZK a Könyvtári Intézettel és az ELTE Egyetemi Könyvtárral együtt közös ajánlást³⁸ dolgozott ki a témával kapcsolatban az érdekelt könyvtárak számára.

IFLA útmutató: Ritka könyv- és kéziratgyűjtemények digitalizálásának megtervezése³⁹

Az IFLA Szakmai Bizottsága (Professional Committee) 2014-ben hagyta jóvá a különleges eljárasmódot igénylő ritka könyv- és kéziratgyűjtemények (*Guidelines for Planning the Digitization of Rare Book and Manuscript Collections*) digitalizálásával kapcsolatos útmutatót,⁴⁰ ezzel elősegítve a könyvtári szakembereknek a digitalizálásuk megtervezését. A 2000-es évek kezdetétől számos nemzetközi, nemzeti, helyi és intézményi digitalizációs irányelv látott napvilágot, az egymást követő dokumentumok van, ahol kibővítik az elődjeiket és van, ahol teljes egészében helyettesíteni kívánják azokat. Az irányelveket készítő munkacsoport tanulmányozta ezeket a korábbi próbálkozásokat és készített egy olyan kiegészítő dokumentumot, amely a ritka és speciális gyűjtemények digitalizálási tervezéséhez kapcsolódó specifikus igényekre fókuszál.

Fontos kiemelni, hogy az útmutató nem a technológiai kérdésekre, hanem a fogalmi tervezés és a feltételezhető felhasználókkal való együttműködésre összpontosít, hogy elérje a kívánt kimenetelt és a fenntartható eredményeket, valamint megpróbálja előre jelezni a felhasználók szükségleteit. Az útmutatót készítő IFLA Ritka Könyvek és Különgyűjtemények Szakosztálya (Rare Books and Special Collections Section) a következő felsorolt nyolc értéket, általános elvet, és kívánt eredményt fogalmazott meg:

1. A könyvtáros szorgalmasan folytassa és védje meg a könyvtárnak azt a kötelezettségét, hogy megőrizze és hozzáférést biztosítson az eredeti anyagokhoz.

³⁷ Rendelet a marrákesi szerződés megvalósításáról az Unióban. Mi a rendelet célja? = EUR-Lex 2018. 10. 01. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4369106> [2024. 03. 04.]

³⁸ Az OSZK, a Könyvtári Intézet és az ELTE Egyetemi Könyvtár közös ajánlása a Marrákesi szerződés átültetésével kapcsolatos könyvtári feladatok ellátásával kapcsolatban. = Könyvtári Intézet 2021. 09. 24. Forrás: <https://www.ki.oszk.hu/dokumentumtar/az-oszk-konyvtari-intezet-es-az-elte-egyetemi-konyvtar-kozos-ajanlasi-marrakesi> [2024. 03. 04.]

³⁹ Az IFLA útmutató: Ritka könyv- és kéziratgyűjtemények digitalizálásának megtervezése című alfejezet hasonló címmel megjelent önálló tanulmány szerkesztett változata. Lsd: SZÜTS Etele: IFLA útmutató: Ritka könyv- és kéziratgyűjtemények digitalizálásának megtervezése. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 68. évf. 5. sz. 2021. 287–294. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36197/21913> [2024. 02. 14.]

⁴⁰ Guidelines for Planning the Digitization of Rare Book and Manuscript Collections Endorsed by the IFLA Professional Committee. September 2014. Forrás: <https://www.ifla.org/files/assets/rare-books-and-manuscripts/rbms-guidelines/guidelines-for-planning-digitization.pdf> [2023. 09. 10.]

2. A könyvtár biztosítson ingyenes, nemzetközileg is elérhető hozzáférést a kutatási forrásokhoz, és amikor lehet, biztosítson a felhasználóknak lehetőséget a digitalizált objektumok és gyűjtemények letöltéséhez.
3. Könyvtár legyen érzékeny a tudósok szükségleteire, bátorítsa a párbeszédet a tudósok és a felhasználók között, valamint kérje fel őket, hogy vegyenek részt a tervezési folyamatban.
4. A könyvtár törekedjen elérhető eredményekre, nyílt hozzáférésre, jobb megőrzésre és a gyűjteményeknél hozzáadott érték elérésére.
5. A könyvtár építsen a már bevált gyakorlatokra és a sikeres projektekre, minőségbiztosítást építse be az adott projekt minden fázisába.
6. A könyvtár őrizze meg az eredeti struktúráját és kontextusát a dokumentumnak, valamint dokumentálja azt, ami digitalizálva lett és csatolja vissza a dokumentum katalógus rekordjához.
7. A könyvtár adminisztrálja az „igény szerinti” kéréseket úgy, hogy azzal növeli az elérhető digitalizált gyűjteményt.
8. A könyvtár aknázza ki a digitalizációs projekteket, hogy hozzáférést tudjon biztosítani olyan gyűjteményekhez, amelyek addig rejtve voltak.

Az IFLA kapcsolódása az ENSZ 2030-as Fenntartható fejlődés programjához

Az IFLA annak érdekében, hogy támogassa a könyvtárak által a kulturális örökség megőrzése érdekében végzett kulcsfontosságú munkát, egy politikai nyilatkozatot⁴¹ tett közzé, amely támogatja az ENSZ 2030-as fenntartható fejlődéssel kapcsolatos programjának 11.4-es pontját (Strengthen efforts to protect and safeguard the world's cultural and natural heritage = A világ kulturális és természeti örökségének védelmére és megőrzésére irányuló erőfeszítések megerősítése). A dokumentációs művek – beleértve a digitálisakat is – kulcsszerepet játszanak a kulturális örökségben. A könyvtárak alapfeladatát képezi ezeknek a megőrzése és óvása, annak érdekében, hogy a jövő nemzedékeinek világszerte hozzáférésük legyen hozzájuk. Ez a kulturális örökségi forma a könyvtárak széles skálájában megtalálható (szakkönyvtárakban, nemzeti könyvtárakban, akadémiai és kutatói könyvtárakban vagy a közkönyvtárakban).

⁴¹ IFLA statement: Libraries safeguarding cultural heritage. May 2017. Forrás: <https://www.ifla.org/files/assets/pac/Documents/libraries-safeguarding-cultural-heritage.pdf> [2019. 11. 19.]

Az ENSZ 2030-as Program a Fenntartható Fejlődésre⁴² (The 2030 Agenda for Sustainable Development) című dokumentum felszólítja a kormányokat, hogy tegyenek nagyobb erőfeszítéseket annak érdekében, hogy megvédjék és oltalmazzák a világ kulturális és természeti örökségét. Ezenkívül biztosítsák a nyilvánosság hozzáférését az információkhoz, és védjék az alapvető szabadságjogokat, a nemzeti törvényekkel és nemzetközi megállapodásokkal összhangban. A nyilatkozat az alábbi veszélyforrásokat és könyvtárakat nevesíti:

- *A kulturális örökség megóvása erőszakos helyzetben:* 2013-ban fegyveres csoportok elfoglalták a Mali Köztársaság északi részét és Timbuktut. A megszállás idején a könyvtárosok és önkéntesek – nemzetközi segítséggel, a megóvásuk érdekében – kéziratokat csempészték ki Bamakóba. A dokumentumokat azóta is a fővárosban őrzik, ahol restaurálták és digitalizálták őket.
- *A kulturális örökség megóvása természeti katasztrófa idején:* A nagy Kelet-Japán földrengés után, 2011-ben Japán könyvtárai összefogtak,⁴³ hogy segítsenek az infrastruktúrák újjáépítésében, megóvják és megőrizték a sérült anyagokat, illetve biztosítsák a népesség hozzáférését a könyvekhez és tájékoztató anyagokhoz.
- *A kulturális örökség megóvása a hanyagságtól:* Új-Zéland Nemzeti Könyvtárának (angolul: National Library of New Zealand, moriul: Te Puna Mātauranga o Aotearoa) törvényes felhatalmazása van arra, hogy összegyűjtse, megőrizze és hozzáférhetővé tegye az anyagokat mind fizikailag, mind digitális formában. A digitális anyagok gyűjtése és annak biztosítása, hogy azok is részét képezik a könyvtár hosszú távú megőrzési megbízásának, garantálja, hogy az eljövendő generációk is hozzáférjenek majd a digitális kulturális örökséghez.

Az IFLA erejéhez mérten támogatja azokat a könyvtárakat, amelyek megóvják a dokumentációs kulturális örökséget. Az IFLA már 1927 óta aktívan képviseli a könyvtárakat globális szinten. Alapszabályában megfogalmazta, hogy célja: „*segíteni a magas színvonalú könyvtári és információs szolgáltatások és szakmai gyakorlat átadását, valamint elősegíteni a dokumentációs kulturális örökség hozzáférhetőségét, védelmét és megőrzését.*”⁴⁴

⁴² United Nations – The 2030 Agenda for Sustainable Development. 2015. Forrás: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> [2019. 11. 19.]

⁴³ The 77th IFLA General Conference. Libraries Situation after the Great East Japan Earthquake and Tsunami. = Japan Library Association 14. 08. 2011. Forrás: <http://www.jla.or.jp/Portals/0/data/english/IFLARreport.pdf> [2022. 11. 19.]

⁴⁴ IFLA Statutes, Chamber of Commerce. August 2008. Forrás: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/ifla-statutes-en.pdf> [2019. 11. 19.]

E cél támogatására adta ki a *Principles of engagement in library-related activities in times of conflict, crisis or disasters* (Kötelezettség alapelvei a könyvtárral kapcsolatos tevékenységekben konfliktus, krízis vagy katasztrófa idején) című ajánlásait⁴⁵ arról, hogyan monitorozzuk a veszélyes területeket és hogyan támogassuk és hívjuk fel a figyelmet a katasztrófa megelőzésére. A katasztrófák hatásának minimalizálására, illetve az UNESCO kulturális örökség megővási törekvéseinek tájékoztatására az IFLA létrehozott egy Kockázati Nyilvántartást (Risk Register) a dokumentációs örökségnek, ebben azonosítják a pusztulással fenyegetett gyűjteményeket. Az IFLA aktív résztvevője az UNESCO PERSIST⁴⁶ (Platform to Enhance the Sustainability of the Information Society Transglobally = Információs Társadalom Transzglobális Fenntarthatóságát Erősítő Platform) programnak, melyben irányelveket dolgoznak ki és gyakorlati támogatást is adnak a könyvtáraknak digitális megőrzési munkájuk során, hogy elkerüljék a digitális emlékezetvesztést. A digitális kulturális örökség hosszú távú megőrzésének érdekében történő kiválasztás segítése végett készült egy irányadó útmutató.⁴⁷ A dokumentumot az IFLA-n kívül más nagy közgyűjteményi szakmai szervezetek is támogatták, úgymint az ICOM (International Council of Museums = Múzeumok Nemzetközi Tanácsa) és az ICA (International Council on Archives = Levéltárak Nemzetközi Tanácsa).

3.2. UNESCO/PERSIST-irányelvek

A PERSIST-et az UNESCO-val együttműködő vállalkozásként az IFLA, az ICA és más partnereik indították útjára Hágában egy nemzetközi konferencián 2013-ban. A PERSIST három feladatú munkacsoport (task force) köré szerveződik: irányvonal, technológia és tartalom. Mindegyik különböző kihívást jelent a hosszú távú digitális megőrzés kapcsán. Az irányelvek célja, hogy átfogó kiindulópontot adjanak a könyvtárak, levéltárak, múzeumok és más kulturálisörökség-védelmi intézmények számára, amikor saját céljaikat fogalmazzák meg a digitális örökség kiválasztására a hosszú távú, fenntartható digitális megőrzés érdekében. A digitális örökség közösségenként, régióként és országonként is teljesen különböző, megőrzéséhez elköteleződés és kooperáció szükséges, mind a közszférában, mind a magán szektorban, illetve a tartalomlétrehozók részéről. Az UNESCO/PERSIST-irányelvek figyelembe veszik, hogy a könyvtárak, levéltárak, múzeumok és más kapcsolódó szervezetek különbözőek feladataikban,

⁴⁵ IFLA Principles of Engagement in library-related activities in times of conflict, crisis or disaster. Endorsed by the Governing Board of IFLA, April 2012. Forrás: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2546/1/cultural-heritage-principles-of-engagement-en.pdf> [2024. 03. 04.]

⁴⁶ UNESCO PERSIST Programme. Forrás: <https://unescopersist.org/about/> [2019. 11. 19.]

⁴⁷ The UNESCO/PERSIST Guidelines for the selection of digital heritage for longterm preservation By the UNESCO/PERSIST Content Task Force. Endorsed by ICA, IFLA, ICOM. March 2016. Forrás: https://unescopersist.files.wordpress.com/2017/02/persist-content-guidelines_en.pdf [2019. 11. 21.]

működésükben és a gyűjteménykezelési módszereikben, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy hasonló kihívásokkal néznek szembe a digitális anyagok kiválogatása és megőrzése terén.

Nemzeti intézmények és hálózatok szerepe

A nemzeti intézményeknek alapvető szerepet kell játszaniuk a kulturális örökségi szektor vezetésében. Számos országban vannak jogszabályban kijelölt nemzeti intézmények a kötelesepéldányok kezelésére, például a publikált anyagoknál vagy a kormányok hivatalos dokumentuma-inál. Ahol ezek a jogszabályok csak fizikai anyagokra vonatkoznak, ott ezt ki kell terjeszteni a digitális anyagokra is. A digitális kulturális örökség megszerzése és gyűjtése különböző csator-nákon és platformokon keresztül nagyon jelentős erőfeszítéseket és forrásokat kíván. Az orszá-gok webdoménjei például több ezertől a több millió weboldalig terjedhetnek. Ezekre milliárd-nyi fájl és bejegyzés kerül fel és törlődik naponta. A dokumentum azt javasolja, hogy a nemzeti intézmények és hálózatok fejlesszék ki nemzeti stratégiájukat a kiválasztáshoz és konzultálja-nak a kulturális örökségi közösségükkel. A digitális kulturális örökség megőrzése egy globális kihívás, ezért a nemzetközi szervezeteket is be kell vonni ebbe a munkába.

Példaként hozza az Amerikai Egyesült Államok nemzeti könyvtárának, a Kongresszusi Könyvtárnak (Library of Congress) a Twitter⁴⁸ közösségi hálózattal kötött együttműködését. A Kongresszusi Könyvtár 2010-től archiválta az összes publikus bejegyzést (tweet) a közösségi hálóról. Azonban a Twitter fejlődésével és a felhasználók egyre növekvő számától ez akkora erőforrásokat igénylő feladattá nőtte ki magát, hogy a Kongresszusi Könyvtár 2017-ben beje-lentette, hogy ezentúl szűri, hogy milyen tweeteket archivál.⁴⁹

A jogi környezet hatása a kiválasztásra

Nemzetközi és nemzeti törvények szabályozzák a digitális örökség terjesztését, duplikációját, hozzáférhetőségét és felhasználását, de az internet vagy más néven a világháló nevében is benne van, hogy áthatol a területi határvonalakon és gyakran megnehezíti a jogtulajdonosok azonosí-tását és azt, hogy mikor melyik jog az érvényes. A kormányok által hozott jogszabályok (pl.: szellemi tulajdonjog, magánszféra joga, titkosítások, közösségi hozzáférés stb.) mind be-folyásolják, hogy mit és hogyan lehet megőrizni a digitális örökségből, és hogy elérhetővé lehet-e tenni a nagyközönség számára. Néhány ország már hozott törvényeket annak érdekében,

⁴⁸ A Twitter közösségi hálózat és mikroblog-szolgáltatás 2023 júliusában a nevét X-re változtatta.

⁴⁹ FONDREN, Elisabeth – MCCUNE, Menard Meghan: Archiving and Preserving Social Media at the Library of Congress: Institutional and Cultural Challenges to Build a Twitter Archive. = Preservation, Digital Technology & Culture, 47. évf. 2. sz. 2018. 33–44. p. Forrás: <https://doi.org/10.1515/pdte-2018-0011> [2019. 11. 21.]

hogyan megakadályozza a technikai védelmi intézkedéseket melyek meggátolják az anyagok másolását, megőrzését és a jövőbeni hozzáférést. A jogi akadályok súlyosan befolyásolják a kiválasztási döntéseket. Nagy a veszélye annak, hogy a megszigorító jogi környezet negatívan érinti a fontos digitális örökség hosszú távú túlélését. Az útmutató azt javasolja, hogy a nemzetközi és nemzeti törvénykezés tűzze ki céljául, hogy elhárítsa azokat az akadályokat, amelyek a digitális kulturális örökség kiválasztásának, megőrzésének és elérhetővé tételének útjában állnak.

Digitális kulturális örökség gyűjtési stratégiái

A dokumentum szerint a kulturálisörökség-védelmi intézményeknek a digitális környezethez kell igazítaniuk jelenlegi szemléletüket. Ahhoz, hogy eleget tudjanak tenni a digitális anyagok gyűjtésének, a következő stratégiai szemléleteket fogalmazza meg. Az első az átfogó gyűjtés. Egy gyűjtési folyamat akkor átfogó, amikor egy terület, egy időtartam vagy földrajzi régió minden létrejött anyagát megszerzi a gyűjteménybe. Ez jelentős intézményi forrásokat követel, vagy szűk területet. A kötelezpéldányok gyűjtése az egyik legszemléltethetőbb példája ennek a tevékenységnek. A következő lehetségesen alkalmazható szemlélet a reprezentatív mintavétel alapul, amit általában azok az intézmények alkalmaznak, amelyeknek nincs elég forrásuk vagy kapacitásuk az előző módszerre. A mintavétel lehetővé teszi, hogy az intézmény egy reprezentatív képet alkosson, szelektáljon és megőrizze az anyagot úgy, hogy közben kevesebb erőforrást használ fel. A harmadik megközelítés a szelekció, ez a megközelítés mindig a szakemberek által kialakított kritériumok mentén kell, hogy történjen. A kritériumok attól függően változhatnak, hogy milyen típusú intézményről van szó, mi a gyűjtőkör, mekkorák az erőforrásai és milyen típusú anyagok érhetők el. A kiválasztási kritériumokat a gyűjteményi vagy szerzeményezési szabályzatban határozzák meg, ami az alábbi kritériumokon alapul:

- *Tárgy vagy téma:* Egy vagy több témakörre fókuszál az intézmény.
- *Létrehozó vagy eredet:* Bizonyos létrehozóra vagy származási helyre fókuszál az intézmény.
- *Típus vagy formátum:* Bizonyos típusú vagy dokumentumformátumú tartalomra (pl.: digitális fényképek) fókuszál az intézmény.

4. EURÓPAI UNIÓS STRATÉGIAI ALAPOK

A 4. fejezetben az európai kulturális örökség digitalizálásának irányait megalapozó *Lundi alapelvektől*⁵⁰ (The Lund Principles) kezdve a *kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adatterről* szóló (EU) 2021/1970 ajánlásig időrendben ismertetem az európai uniós stratégiai alapokat. Részletesen bemutatom az EB *a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről* szóló, rendkívül hosszú ideig, 2011 és 2021 között hatályban lévő 2011/711/EU ajánlását és annak értékelését. A dokumentum öt fő pontban tett ajánlásokat a tagállamok részére, az egyes ajánlási pontok mentén hazai példákat mutatok be az eredményeinkre, ismertetem, hogy véleményem szerint Magyarország mit tett az ajánlás teljesülésének érdekében tíz év alatt.

4.1. Lundi alapelvek

Az EU-tagállamainak képviselői és a meghívott szakértői 2001 áprilisában a svédországi Lundban alkották meg az ún. *Lundi alapelveket*, amelyek először alapozták meg közös európai kulturális örökségünk digitalizálásának irányait. A szakértői ülés alapelve a következő volt:

*„Európa kulturális és tudományos tudáskincsét hordozó forrásai egyfajta sajátos közvagyonot képeznek, belőlük áll össze sokszínű társadalmaink kollektív és egyre gyarapodó emlékezete, amely egyben szilárd alapul is szolgál a digitális tartalomipar fejlődéséhez egy fenntartható tudástársadalom körülményei közepette.”*⁵¹

A szakértők hangsúlyozták a digitalizálás különböző kihívásait, amelyek közé tartozott az elaprózott kezdeményezések veszélye, az elavulás kérdésköre, a szellemi tulajdonjogok kérdése és a gyorsan, folyamatosan fejlődő technológia. Ezek mellett több mai napig érvényes alapelvet is kiemeltek, amelyek a bevált gyakorlatokra, az optimális megjelenésre, az aggregációra és a hozzáférhetőségre vonatkoztak, ezek által is elősegítve az innovációt és fenntartható fejlődést a digitalizáció terén. Fontos szempontként kezelték a technológiai fejlődés gyorsaságával járó kihívásokat. A dokumentum felhívja rá figyelmet, hogy el kell hárítani azt a veszélyt, hogy „digitális középkor” alakuljon ki,⁵² mindehhez pedig szükség van az ipari szereplők bevonására.

⁵⁰ The Lund Principles: Conclusions of Experts Meeting, Lund, 04. 04. 2001. 4. p. Forrás: https://www.iccu.sbn.it/export/sites/iccu/documenti/lund_principles-en.pdf [2020. 01. 28.]

⁵¹ MINERVA PLUS Magyarország. Dokumentumok, A Digitalizálási munkálatok összehangolása – Lundi Alapelvek (Hegyközi Ilona fordítása). Forrás: <https://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/lundalap.htm> [2020. 02. 13.]

⁵² A digitális középkor (Digital Dark Ages) kifejezés először az IFLA 1997-es Tanácsi és Általános Konferenciáján jelent meg.

4.2. Pármai charta

Következő nagy mérföldkőnek tekinthető, hogy az EB úgy döntött, hogy magas szinten be kívánja vonni intézményi szinten a tagállamokat a döntéshozatali folyamatokba, különös tekintettel azokat, amelyek a nemzeti programokért és a finanszírozásról szóló döntésekért felelősek.

A kulturális örökség digitalizálásának összehangolása és egy közös európai kulturális örökség dokumentumait kereshetően bemutató adatbázis létrehozásának érdekében – kezdetben hét tagállam közreműködésével és – az Olasz Kulturális Minisztérium (Ministero della cultura) irányításával 2002-ben létrejött a MINERVA (Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation = Miniszteri Hálózat a Digitalizálási Tevékenységek Felértékeléséért) program. Az EU kulturális főhatóságai által kinevezett Nemzeti Képviselők Csoportja (National Representatives Group) 2003 novemberében az olaszországi Pármában tíz cikkelyben állapodott meg, amit a *Pármai charta*⁵³ (Charter of Parma) címen összesítették.

Véleményem szerint a könyvtár- és információtudományi szakemberek a chartában megfogalmazott követelményrendszert és célokat a mai napig a sikeres és gazdaságosan fenntartható digitalizálási kezdeményezések között tartják számon. A digitalizálással kapcsolatos fő feladatok tíz cikkelye:

1. Az új technológiák intelligens felhasználása.	6. Nyilvántartások és többnyelvűség.
2. Hozzáférhetőség.	7. Benchmarking.
3. Minőség.	8. Országos, európai és nemzetközi együttműködés.
4. A szellemi tulajdonjog és a személyes adatok védelme.	9. Bővítés.
5. Közös működtetés (interoperabilitás) és szabványok.	10. A jövő közös építése: a tudástársadalom élvonalában.

⁵³ Charter of Parma. Final version, Parma, 19. 11. 2003. Forrás: <https://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final.htm> [2021. 11. 29.]

4.3. 2006/585/EK ajánlás

A közös uniós célok eredményes elérésének elősegítése érdekében az EB elkészítette a *kulturális anyagok digitalizálásáról és online elérhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről* szóló 2006. augusztus 24-i 2006/585/EK⁵⁴ ajánlást, ami arra kérte a tagállamokat, hogy két egymáshoz szorosan kapcsolódó témakör esetében, a digitalizálás és online hozzáférhetőség (Digitisation and online accessibility), valamint a digitális megőrzés (Digital preservation) szakterületeken tegyenek konkrét intézkedéseket szakpolitikájuk javítására.

A digitalizálás és online hozzáférhetőség szakterületen a dokumentum ajánlja, hogy a tagállamok „*az átfedések kiküszöbölése, valamint az európai szintű együttműködés és szinergiák lehetőségeinek kihasználása érdekében gyűjtsenek információkat azokról*”⁵⁵ a kulturális anyagokról, amelyeknek jelenleg vagy a közeljövőben folyik a digitális megőrzése, ezekről az információkról hozzanak létre áttekintéseket. Emellett a kulturális örökség-védelmi intézményekben „*található analóg anyagok digitalizálására vonatkozóan tűzzenek ki olyan számszerű célokat, amelyek jelzik az európai digitális könyvtárba felvehető digitalizált anyagok mennyiségének várható növekedését, valamint a közigazgatás által erre a célra szánt költségvetést*”.⁵⁶ Valamint az unió országai hozzanak létre nagyléptékű digitalizáló műhelyeket (aggregátorokat), és ösztönözzék a kulturális örökség-védelmi intézmények magánszektorral való partnerkapcsolatát, továbbá segítsék egy európai digitális könyvtár ügyét.

A digitális megőrzés szakterület kiemeli, hogy a szerzői jogok és a szellemi tulajdonjogokra irányadó közösségi és nemzetközi jogi rendelkezések teljes mértékű tiszteletben tartásával a tagállamok alakítsák ki a nemzeti stratégiáikat a digitális anyagok hosszú távú megőrzésére és hozzáférhetőségére, és tegyék lehetővé a digitális kulturális anyagok megőrzési célú többszörözését és átvételét. Ezenkívül ösztönzi a born digital anyagok kötelezpéldány-szolgáltatására vonatkozó politikák és eljárások kialakítását.

Végezetül a dokumentum ajánlja, hogy az egyes országok a szellemi tulajdonjog tiszteletben tartásával rendelkezzenek webaratás (web-harvesting) technikákkal. Az ajánlást 2011-ben felváltotta az október 27-i hasonló elnevezésű ajánlás (2011/711/EU), amit az 4.5. alfejezetben részletesen, pontról pontra mutatok be, valamint ismertetem, hogy Magyarország milyen konkrét lépéseket tett az ajánlás megvalósítása érdekében.

⁵⁴ Commission Recommendation of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2006/585/EC). = Official Journal of the European Union, L 236. 31. 08. 2006. 28–30. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:EN:PDF> [2022. 05. 10.]

⁵⁵ Uo. 29. p.

⁵⁶ Uo. 29. p.

4.4. Európa 2020 stratégia

2010-ben ismertette az EB az *Európa 2020 stratégiát*⁵⁷ (Europe 2020 strategy), amit az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiájának szántak. A stratégia egyik pillére az *Európai Digitális Menetrend*⁵⁸ (Digital Agenda for Europe). A digitális menetrend az IKT-ben rejlő lehetőségek hatékonyabb kiaknázását javasolja. Az *Európa 2020 stratégia* három, egymást kölcsönösen megerősítő növekedési prioritást tart szem előtt: intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés. Az anyag az intelligens növekedés alatt a tudáson és innováción alapuló gazdaság kialakítását, a fenntartható növekedés alatt az erőforrás hatékonyabb, környezetbarátabb és versenyképesebb gazdaság megszervezését, az inkluzív növekedés alatt pedig a magas foglalkoztatás, valamint szociális és területi kohézió jellemezte gazdaság kialakításának ösztönzését érti. A dokumentumnak fontos kulcsterülete Európa kulturális örökségének digitális megőrzése. Többek között ide tartoznak a nyomtatott dokumentumok (könyvek, periodikák), fényképek, műtárgyak, levéltári iratok, hangfelvételek, AV dokumentumok, műemlékek, valamint a régészeti lelőhelyek. Az *Európai Digitális Menetrend*hez az 5.8. alfejezetben bemutatott *Nemzeti Infokommunikációs Stratégia* (NIS) is csatlakozott.

4.5. 2011/711/EU ajánlás⁵⁹

A *kulturális anyagok digitalizálásáról és online elérhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről* szóló, 2006. augusztus 24-i 2006/585/EK bizottsági ajánlás közvetlen folytatása az EB 2011. október 27-i megegyező című ajánlása (2011/711/EU). Az ajánlás egy különösen sikeres akció volt, hiszen egészen 2021 novemberéig, több mint tíz éven át szolgálta a kulturális örökségi szektort. Egy olyan, szorosan a modern technológiákhoz kötött területen, mint a digitalizálás, ez egészen egyedülállónak számít. Az ajánlás az EB digitális politikájának egyik fő eszköze volt, amely az IKT-k optimalizálását célozta meg, az európai kulturális örökség teljes gazdasági és kulturális potenciáljának felszabadítása érdekében.

⁵⁷ EUROPE 2020 : A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, European Commission, 03. 03. 2010. COM (2010) 2020. Forrás: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BAR-ROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> [2020. 01. 13.]

⁵⁸ European Commission, Directorate-General for Communication: Digital agenda for Europe : rebooting Europe's economy, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2014. Forrás: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/70618> [2022. 05. 05.]

⁵⁹ A 2011/711/EU ajánlás című alfejezet a Valóságos könyvtár – könyvtári valóság című konferencián (2021. 11. 24.) elhangzott előadás szerkesztett változata. Lsd.: SZÜTS Etele: Az Európai Bizottság 2011/711/EU ajánlásának értékelése. In: KISZL Péter – NÉMETH Katalin (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2022. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2023. 339–354. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2022.339> [2023. 08. 11.]

Az ajánlás öt fő pont mentén tett javaslatokat a tagállamok részére:

1. Digitalizálás: szervezés és finanszírozás (Digitisation: organisation and funding).
2. Köztulajdonban lévő anyagok digitalizálása és online hozzáférhetősége (Digitisation and online accessibility of public domain material).
3. A szerzői jogvédelem alatt álló anyagok digitalizálása és online hozzáférhetősége (Digitisation and online accessibility of in-copyright material).
4. Europeana.
5. Digitális megőrzés (Digital preservation).

A tagállamok az ajánlás figyelembevételével különböző stratégiák mentén, nem egységes megoldásokkal végzik a kulturális örökség-megőrző és -közreadó munkájukat. Az 1. táblázat tartalmazza a digitalizálás szervezésének meghatározó EU-s tendenciáit. A tagállamok két évente egy egységes sablon⁶⁰ alapján készült előrehaladási jelentést⁶¹ (progress report) adtak arról, hogy melyik ajánlást milyen formában és mértékben teljesítették. Az EB ezen jelentések alapján tudta monitorozni az egyes tagállamokban folyó fejlesztéseket, és részben ezek alapján kerültek kiválasztásra azok a jógyakorlatok (good practices), amelyeket a személyes találkozások alkalmával vitattak meg a DCHE (Expert Group on Digital Cultural Heritage and Europeana = Digitális Kulturális Örökség és Europeana Szakértői Csoport) tagjai.⁶² 2019 év végén az EB az ajánlás végrehajtásának értékeléséről döntött, ezért a DCHE csoport tagjainak ebben az évben nem kellett benyújtani két éves jelentést. A konzultáció eredményeit – szakmai tanulmányok és nyilvános konzultációk révén – 2021 év elejére készítették el és szolgálati munkadokumentumként⁶³ tették hozzáférhetővé.

⁶⁰ Implementation of the Commission Recommendation of 27 October 2011 on Digitisation and Online Accessibility of Cultural Material and Digital Preservation Progress Report 2015–2017 sablon. Forrás: <https://ec.europa.eu/eusurvey/pdf/survey/99454?lang=EN&unique=5cd8ce43-fd9c-4deb-984d-65bc68e1fa0f> [2020. 01. 13.]

⁶¹ A disszertáció elkészítésben nagymértékben segítettek az egyes tagállamok 2015 és 2017 közötti időszakot felölelő előrehaladási jelentései. 2017 National Reports on digitisation, online accessibility and digital preservation. Forrás: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2017-national-reports-digitisation-online-accessibility-and-digital-preservation> [2020. 01. 28.]

⁶² 2013–2021 között az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából Dr. Tóth Máté volt a magyar tagállami képviselő a DCHE nemzetközi szakértői csoportban.

⁶³ Commission Staff working document evaluation of the Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation {SWD (2021) 16 final}. Brussels, European Commission, 29. 01. 2021. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0015> [2022. 05. 11.]

1. táblázat A digitalizálás szervezésének meghatározó tendenciái az EU-ban

Forrás: <https://ec.europa.eu/>

	Nemzeti stratégiák	Nemzeti finanszí- rozású progra- mok	Regio- nális stratégiák	Regio- nális finanszí- rozású progra- mok	Taná- csadó munka- csoportok / bizottsá- gok	Nemzeti intézmé- nyek/ Szakte- rületspe- cifikus stratégiák
Ausztria (AT)						
Belgium (BE)						
Bulgária (BG)						
Ciprus (CY)						
Csehország (CZ)						
Dánia (D)						
Észtország (EE)						
Finnország (FI)						
Franciaország (FR)						
Görögország (GR)						
Hollandia (NL)						
Horvátország (HR)						
Írország (IE)						
Lengyelország (PL)						
Lettország (LV)						
Litvánia (LT)						
Luxemburg (LU)						
Magyarország (HU)						
Málta (MT)						
Németország (DE)						
Olaszország (IT)						
Portugália (PL)						
Románia (RO)						
Spanyolország (ES)						
Svédország (SE)						
Szlovákia (SK)						
Szlovénia (SI)						
Egyesült Királyság (UK)	A jelentési időszakra vonatkozóan nem állnak rendelkezésre adatok.					

Az 1. táblázat első két oszlopában az látható, hogy az egyes tagállamok beszámolója szerint összesen huszonhárom ország rendelkezik nemzeti digitalizálási stratégiával és/vagy nemzeti finanszírozási programmal (BE, CZ, DE, EE, IE, EL, ES, FR, HR, IT, CY, LV, LT, LU, HU, NL, AT, PL, RO, SI, SK, FI és SE). A legtöbb tagállam az illetékes minisztérium vagy minisztériumok fő koordinációja alatt álló nemzeti digitalizálási stratégiákról számolt be. Azoknál a tagállamoknál, ahol a kulturális örökség digitalizálásához előirányzásra kerülnek nemzeti finanszírozási programok, általában kapcsolódnak a nemzeti stratégiai tervhez. Három tagállam esetében (BE, DE és ES) regionális digitalizálási tervek (is) megtalálhatók. A regionális szintű digitalizálási tervek meghatározása e három tagállam nemzeti struktúrájából ered, Belgiumban a flamand, francia és német nyelvű közösségek, Németországban a szövetségi tartományok, Spanyolországban pedig az autonóm közösségek struktúrájából. (Spanyolországban egyes esetekben tartományspecifikus nemzeti és/vagy regionális tervekkel rendelkeznek.) Huszonhárom tagállam (BE, BG, CZ, DK, DE, EE, IE, ES, FR, HR, IT, CY, LV, HU, MT, NL, AT, PL, PT, SI, SK, FI és SE) nyilatkozott úgy, hogy nemzeti intézményei részt vesznek a digitalizálási stratégiák kidolgozásában és a hozzájuk kapcsolódó célok kitűzésében, valamint nyomon követésében. Amint az a 1. táblázatban is szerepel, a huszonhárom tagállam 56 százaléka (13) közölte azt, hogy a nemzeti digitalizálási stratégiájuk kapcsán tanácsadó munkacsoportokat vagy bizottságokat hozott létre, amikben több területet átfogó, kulcsfontosságú nemzeti intézmények és az illetékes minisztériumok szakemberei vesznek részt.

A konzultáció menete

2019 szeptembere és 2020 januárja között az EB célzott konzultációt tartott a DCHE képviselőivel annak érdekében, hogy adatokat gyűjtsön az ajánlással kapcsolatban a legtöbb szakértelemmel rendelkezőktől. Az EB meghatározott öt szempontot, ami alapján értékelni kívánta az ajánlás végrehajtásának:

1. hatékonyságát (effectiveness),
2. eredményességét (efficiency),
3. relevanciáját (relevance),
4. koherenciáját (coherence) és
5. az EU hozzáadott értékét (EU added value).

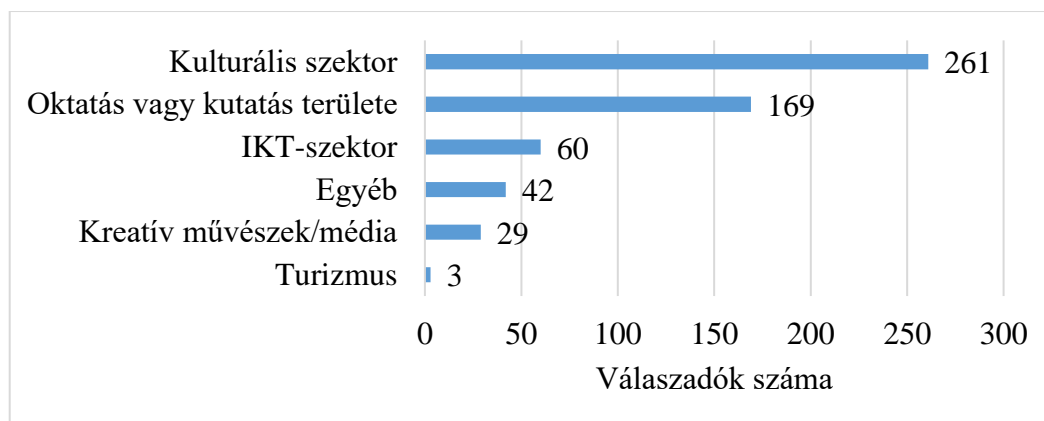
Az EB-hez 18 tagállamtól 20 válasz érkezett. A DCHE-tagokkal való konzultáció után az EB 2020. június 22. és szeptember 14. között indított egy nyílt, nyilvános konzultációt is. A konzultáció a kulturális szektor számára fontos kérdésekre összpontosított, mint például a

digitalizáció és a digitális transzformáció fontossága, az ilyen típusú folyamatok támogatásának módjai, valamint az ajánlás hatása, relevanciája és jövője. A konzultáció – a skót gael nyelven kívül – az EU összes nyelvén elérhető volt, a célközönségei pedig az alábbiak voltak:

- tagállami illetékes hatóságok,
- nemzeti kulturális örökség-védelmi intézmények,
- Europeana-ökoszisztéma,
- regionális kulturális örökség-védelmi intézmények,
- nemzetközi és ernyőszervezetek,
- technológiai érdekelt felek: vállalatok, kis- és középvállalkozások/vállalkozók, kutatók/tudományos körök,
- polgárok.

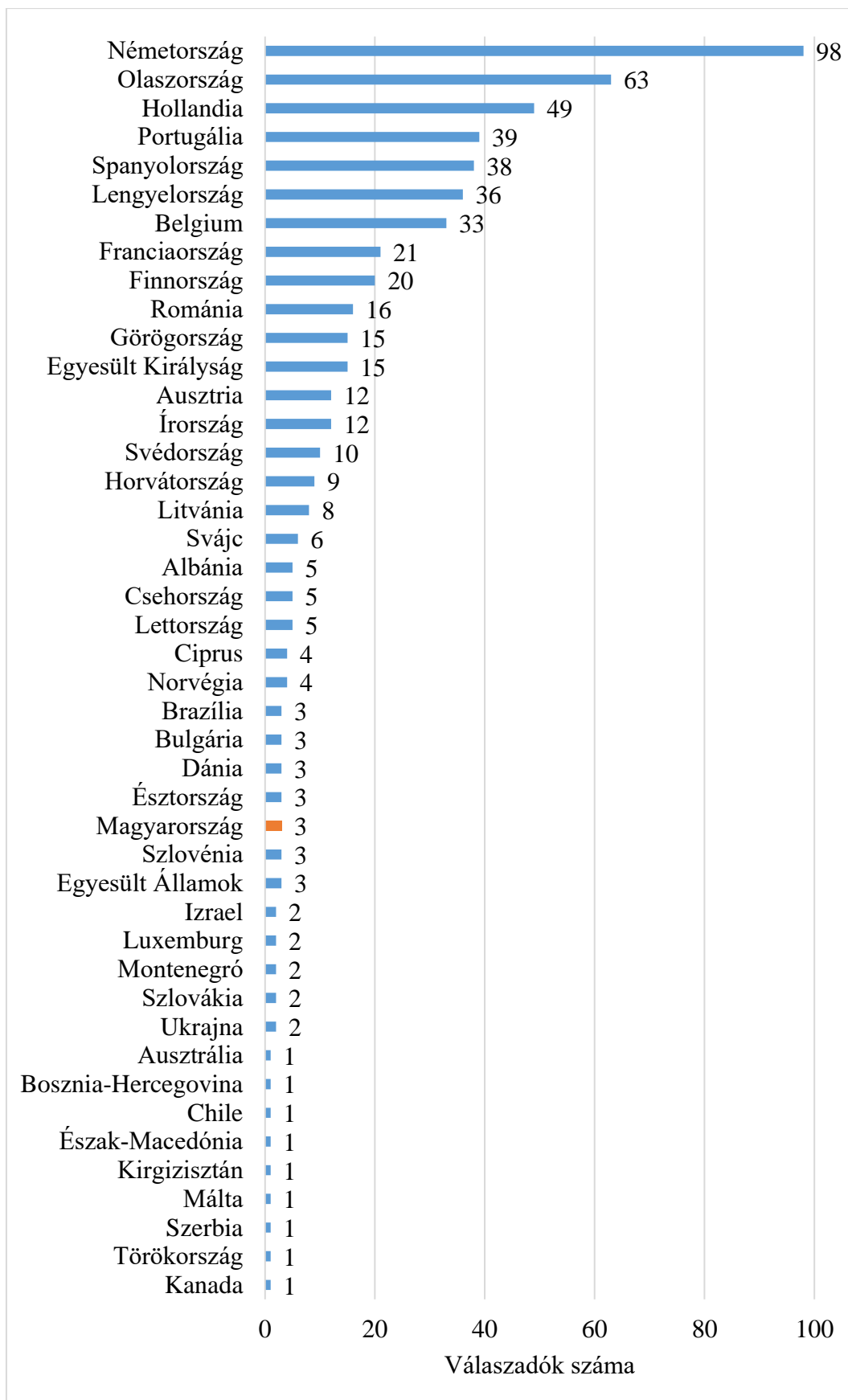
A konzultáció értékelése

A konzultáció során összesen 564 érvényes válasz érkezett. A válaszadók körülbelül fele jelezte, hogy aktív a kulturális szektorban (261 válasz), ezt követik az oktatás vagy a kutatás területéről érkezett válaszok (169 válasz), az IKT-szektor (60 válasz), a kreatív művészetek/média területe (29 válasz) és a turizmus (3 válasz), továbbá 42 válaszadó jelezte, hogy egy másik szektorban tevékenykedik. A konzultációt a 28 EU-s tagállamon kívül még 16 országból töltötték ki. A legtöbb válasz Németországból (98 válasz), Olaszországból (63 válasz) és Hollandiából (49 válasz) érkezett, ezek az országok egyben az Europeana top feltöltő országai. Magyarország a lista végén szerepel, hazánkban összesen 3 érvényes válasz érkezett. A konzultációt kitöltő válaszadók típusa és országa szerinti megoszlást a 2. és a 3. ábra tartalmazza.

2. ábra A konzultációt kitöltők megoszlása a válaszadók típusa szerint, n=564

Forrás: saját szerkesztés a <https://ec.europa.eu> oldalon elérhető adatok alapján.

3. ábra A konzultációt kitöltők megoszlása a válaszadók országa szerint, n=564

Forrás: saját szerkesztés a <https://ec.europa.eu> oldalon elérhető adatok alapján.

Az értékelés főbb megállapításai

A 2011. október 27-i bizottsági ajánlás értékeléséről készült szolgálati munkadokumentum vezetői összefoglalója⁶⁴ az alábbi megállapításokat teszi:

Általános következtetések

Az értékelési folyamat a jövőbeni tevékenységek tekintetében jelentős számú nézőpontra mutatott rá. A kulturális örökség helyzetképe ugyanis jelentősen megváltozott az ajánlás elfogadása óta. Új igények fogalmazódtak meg, amikhez új lehetőségek is társulnak. A Covid-19-válság ismételten hangsúlyozta annak szükségességét és fontosságát, hogy a digitalizált kulturális örökségi elemek használatához és újrafelhasználásához való online hozzáférés biztosítva legyen. A kulturális örökség ágazatának a pandémia előtt is állandó kihívást jelentett a finanszírozás kérdése.

A jelenlegi helyzetben számos kulturális örökséggel foglalkozó intézmény számára a finanszírozás mértéke még szűkösebbé vált. A kulturálisörökség-védelmi intézményeknek meg kell ragadniuk a fejlett és fejlődő digitális technológiák kínálta lehetőségeket, ez jelentősen javíthatja a digitalizált kulturális örökségi elemek minőségét is. Az ajánlás hatáskörét ki kell terjeszteni olyan kulcsfontosságú kulturális örökségi területekre, amelyekre eddig csak marginálisan került sor vagy egyáltalán nem foglalkoztak vele (pl.: épített kulturális örökség, born digital és szellemi kulturális örökség). A örökséggel foglalkozó intézmények számára a fejlett digitális készségek elengedhetlenné váltak, hogy gyűjteményeiket korszerűen digitalizálják és jó minőségben online közzétegyék. Az Europeanának a jövőben még kiemelkedőbb szerepet kell játszania a kulturális örökségi ágazatban.

Nemzetközi szinten elismerték a kulturális örökség digitalizálására és online közzétételre irányuló európai erőfeszítéseket. Ezen a területen kívánatos a további partnerkapcsolatok kialakítása, amik elősegítik a jógyakorlatok cseréjét, az európai kultúra, az európai értékek és az európai sikertörténetek bemutatását és népszerűsítését. Nem biztos, hogy az egyes tagállamok önállóan kellő mértékben tudnának foglalkozni ilyen kulcsfontosságú kérdésekkel, különösképpen a Covid-19 okozta válság és az emiatt csökkenő költségvetési keret fényében. A konzultáció elemzése azonban rámutat, hogy a tagállamok erőfeszítéseit támogató uniós beavatkozásnak jelentős hatása volt.

⁶⁴ Commission Staff Working Document Executive Summary of the Evaluation of the Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0016> [2021. 12. 01.]

Hatékonyság

A visszajelzések alapján az ajánlás jórészt hatékony volt, de még hatékonyabbá tétele érdekében további felülvizsgálásra lesz szükség. Az ajánlás a digitalizálás, az online hozzáférés és a digitális megőrzés általános javulásához vezetett, amelynek eredményeként például nemzeti stratégiákat és/vagy finanszírozási programokat fogadtak el digitalizáláshoz és a tematikus kezdeményezésekhez, illetve nőtt a köz- és magánszféra közötti partnerségek száma. Azonban több kérdéssel foglalkozni kell a hatékonyság növelése érdekében. Ilyenek például a közös technikai szabványok elfogadása, amik jelenleg még hiányoznak, valamint a digitális írástudás és digitális készségek fejlesztése, a finanszírozás elégtelensége.

Eredményesség

Az online nyilvános konzultáció válaszadói pozitív visszajelzéseket adtak az ajánlás eredményességéről, többségük szerint a haszon jelentős és igazolja a költségeket. Az ajánlás lehetőséget biztosított a kulturális örökségi ágazatnak több megbeszélésre és együttműködésre, ami nagyobb láthatóságot és ezáltal kedvezőbb finanszírozási formákat is elő tudott idézni. A társadalom egésze profitált belőle: a kulturális örökséggel foglalkozó intézmények azért, mert képesek voltak kihasználni a finanszírozási lehetőségeket, az együttműködési hálózatokat és a szélesebb erőforrásokat, valamint bővíteni közönségüket. A kormányok előnyt kovácsoltak az együttműködés és az információcsere növekedéséből. A digitalizált kulturális örökségi elemek szélesebb körű elérhetőségéből pedig általánosságban a nagyközönség, a kreatív szektorok, a tanárok és a hallgatók is profitáltak.

Relevancia

A konzultációk rámutattak az ajánlás relevanciájának általános elismerésére, arra, hogy kielégítette az elfogadásakor támasztott igényeket. Azonban a társadalmi-gazdasági változások, a jelentős technológiai fejlődés és a jogszabályi változások más kontextust teremtenek a kulturális örökség-védelmi intézmények számára, amelyeket majd figyelembe kell venni a jövőben. Az ajánlásnak jobban tükröznie kell a fejlett vagy a feltörekvő digitális technológiákat, úgymint 3D-s digitalizálás, mesterséges intelligencia (MI), virtuális valóság (Virtual Reality – VR) vagy a kiterjesztett valóság (Augmented Reality – AR) lehetőségeit. A Covid-19-járvány ismét rámutatott, hogy fejlett digitális írástudás és készségek iránti igény kulcsfontosságúvá vált a kulturális örökség-védelmi intézmények számára. Az ajánlás jövőbeni felülvizsgálatakor figyelembe kell venni a szellemi és a born digital formátumú kulturális örökséget is.

Koherencia

Összességében az ajánlás összhangban áll számos más irányelvi beavatkozással különböző területeken, például a kultúra, a kulturális örökség vagy a szerzői jog területén. Az ajánlás különösen összhangban áll az *Új Európai Kulturális Menetrenddel*⁶⁵ (New European Agenda for Culture), a Tanács 2019–2022 közötti időszakra vonatkozó *Kulturális Munkatervével*⁶⁶ (Work Plan for Culture), a *Kulturális Örökség Európai Cselekvési Keretrendszerével*⁶⁷ (European Framework for Action on Cultural Heritage), az *Európai Digitális Menetrenddel* (Digital Agenda for Europe) és annak utódjával, a *Digitális Egységes Piac*⁶⁸ (Digital Single Market) stratégiájával, a *Digitális Egységes Piac szerzői és szomszédos jogairól* szóló irányelvvel,⁶⁹ valamint a nyílt adatokról és a közszféra információinak további felhasználásáról szóló irányelvvel.⁷⁰ Az ajánlást össze kell hangolni az *Európa Digitális Jövőjének Alakítása*⁷¹ (Shaping Europe's Digital Future) című új digitális stratégia prioritásaival, melyek célja a digitális kornak megfelelő Európa megteremtése, amihez ugyancsak elengedhetetlen az összhang az *Európai Adatstratégia*⁷² (A European strategy for data) prioritásaival is. Mindez nemcsak a kulturális örökség hatékonyabb megőrzését tenné lehetővé, de hozzájárulhatna az európai digitális fejlődés és innováció ösztönzéséhez is.

⁶⁵ New European Agenda for Culture – SWD (2018) 267 final. Brussels, European Commission, 22. 05. 2018. Forrás: https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-08/swd-2018-167-new-european-agenda-for-culture_en.pdf [2022. 05. 05.]

⁶⁶ Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019–2022 (2018/C 460/10). = Official Journal of the European Union, C 460. 21. 12. 2018. 12–25. p. Forrás: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221(01)) [2022. 05. 05.]

⁶⁷ European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture: European Framework for Action on Cultural Heritage : Commission staff working document. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2019. Forrás: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/949707> [2022. 05. 05.]

⁶⁸ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a Digital Single Market Strategy for Europe {SWD (2015) 100 final}. Brussels, European Commission, 06. 05. 2015. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192> [2022. 05. 05.]

⁶⁹ Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (Text with EEA relevance). = Official Journal of the European Union, L 130. 17. 05. 2019. 92–125. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790> [2022. 05. 05.]

⁷⁰ Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast). = Official Journal of the European Union, L 172. 26. 07. 2019. 56–83. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1024> [2022. 01. 13.]

⁷¹ European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology, Shaping Europe's digital future, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2020. Forrás: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/> [2022. 05. 05.]

⁷² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a European strategy for data. Brussels, European Commission, 19. 02. 2020. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0066> [2022. 05. 05.]

Az EU hozzáadott értéke

Az ajánlás hozzáadott értéke a kulturális örökségi elemek digitalizálásának és online elérhetőségének növelésében nyilvánult meg. Jelentősen hozzájárult a tudatosság növeléséhez az ágazaton belül és azon kívül, valamint előmozdította a belső és határokon átnyúló együttműködéseket, valamint a tagállamok tapasztalatainak és hasznos eszközeinek cseréjét. Az ajánlás fórumot biztosított megbeszélésekhez és együttműködésekhez, amelyek növelték a kulturális örökség-védelmi intézmények láthatóságát és a további finanszírozási lehetőségeiket.

Példák az ajánlás hazai teljesüléséből

Az ajánlás öt fő pont mentén tesz javaslatokat a tagállamok részére. Ebben a fejezetben a meghatározott ajánlási pontok mentén mutatok be példákat a hazai eredményekre, az ajánlás teljesülésének érdekében milyen lépéseket tett Magyarország 2011 és 2021 között.

Digitalizálás: szervezés és finanszírozás

Az első pont a digitalizálás szervezési és finanszírozási kihívásait definiálja, javasolja, hogy a tagállamok „továbbra is fejlesszék a könyvek, folyóiratok, újságok, fényképek, kiállítási tárgyak, archív dokumentumok, hangfelvételek, audiovizuális anyagok, műemlékek és régészeti lelőhelyek (a továbbiakban: »kulturális anyagok«) digitalizálásával kapcsolatos tervezési és nyomonkövetési folyamataikat»⁷³ úgy, hogy az ajánlás általános célkitűzéseivel összhangban határozzanak meg számszerű célokat a kulturális örökségi elemek digitalizálásával kapcsolatban, és határozzák meg az Europeanába exportálható adatok várható növekedését, és tervezzék meg az erre szánt, a fenntartótól származó költségeket. A továbbiakban készítsenek statisztikákat, illetve vegyenek részt hazai és európai szintű kulturális örökségi elemek statisztikai felméréseiben.

Véleményem szerint ennek a pontnak a teljesítése érdekében jött létre a MaNDA és a napjainkig is fejlesztett aggregációs adatbázisa, a MaNDA DB. Az összeurópai statisztikai felmérésekben is aktívan részt vettünk, ilyen volt például az ENUMERATE projekt (2012–2014).⁷⁴ Úgy vélem, nem véletlen egybeesés, hogy a Kulturális és Innovációs Minisztérium (KIM) jogelődje, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium (NEFMI) az ajánlás kiadásának évében, 2011-ben hozta létre a Forum Hungaricum szakmai jogelődjét, a MaNDA-t. A MaNDA részére törvényben meghatározott alapfeladatként lett meghatározva, hogy „a magyar kulturális örökség részét

⁷³ OJ L 283., 2011. 41. p.

⁷⁴ TÓTH Máté: A kulturális örökség digitalizálása az Európai Unióban az ENUMERATE projekt eredményeinek tükrében. = Könyvtári Figyelő, 24. (60.) évf. 4. sz. 2014. 401–417. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00095/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_4_401-417.pdf [2022. 05. 05.]

*képező értékeket, különösen az irodalmi, képzőművészeti, zenei, audiovizuális alkotásokat számba vegye, digitálisan rögzítse, ily módon is az utókor számára megőrizze és széles körű hozzáférhetőségét megteremtse.”*⁷⁵ Az 5.6. és a 6.2. alfejezetekben részletesen bemutatom az intézmény megalakulását, a kulturális örökség digitális megőrző munkáját. Meggyőződésem, hogy fontos megjegyezni, hogy az intézmény által létrehozott MaNDA DB aggregációs adatbázist a jogutód Forum Hungaricum a mai napig folyamatosan fejleszti, és partnerintézményei tartalmilag bővítik.

A következő ajánlás, hogy a kulturális intézményrendszer és a magánszektor között olyan partnerkapcsolatokat támogassanak, amelyek új módot kínálnak a kulturális örökségi elemek digitalizálásának finanszírozására és a digitalizált anyagok innovatív használatának ösztönzésére. Mindehhez használják fel az EU strukturális alapjait a digitalizálási tevékenységek társfinanszírozására. Ezt a feladatot a KDS is hasonlóan fontosnak tartja, hazánk piaci szektorában az Arcanumnak van a legtöbb együttműködő közgyűjteményi partnere és a legnagyobb tapasztalata a kétdimenziós dokumentumok (folyóiratok, kéziratok, térképek stb.) digitalizálásának területén. Az Arcanum ilyen irányú tevékenységét a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) is támogatja. Az Arcanumon kívül még érdemes szóba hozni a PRIV-DAT Dokumentum Archiváló és Tároló Kft.-t, a társaság referenciái⁷⁶ között jellemzően az államigazgatásban szerzett iratkezelési és elektronikus archiválási tevékenységek szerepelnek. Végezetül a Tripont Foto Video Kft.-t szeretném megemlíteni, akik a kereskedelmi tevékenységük mellett nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a kulturális örökség digitalizálási, múzeumtechnológiai és tartalomszolgáltatási tevékenységüket is fejlesszék. Saját stúdióval és korszerű berendezésekkel rendelkeznek, eszközparkukkal dokumentum- és műtárgydigitalizálást is vállalnak.⁷⁷

Végezetül az első pont azt ajánlja, hogy a tagállamok vizsgálják meg a digitális kulturális örökségvédelemre fordítandó kapacitásait és törekedjenek a méretgazdaságosságra, *„ami szükségessé teheti a kulturális intézmények digitalizálási tevékenységének közös alapokra helyezését és a határokon átnyúló, európai digitalizálási kompetenciaközpontokra épülő együttműködést”*.⁷⁸

⁷⁵ 2011. évi LX. törvény a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény, valamint a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról. 2. § (7).

⁷⁶ PRIV-DAT. Referenciák menüpont. Forrás: http://www.privdat.hu/references_hu.html [2021. 12. 28.]

⁷⁷ Tripont. Digitalizálás menüpont. Forrás: <https://www.tripont.hu/digitalizalas> [2021. 12. 01.]

⁷⁸ OJ L 283. 2011. 41. p.

A KDS-ben meghatározott, 2. táblázatban felsorolt hat aggregátor öt működési területen végez digitalizálási tevékenységet, a KDS-ben megfogalmazott célok között szerepel az aggregátor intézmények szorosabb szakmai együttműködése, azonban rendszerszintű kollaboráció nem tapasztalható a KDS elfogadása óta.

2. táblázat A KDS-ben rögzített aggregátor intézmények és működési területük

Forrás: saját szerkesztés.

Intézménynév	Europeana-akkreditáció	Működési terület
Országos Széchényi Könyvtár	nincs	könyvtári ágazat
Magyar Nemzeti Múzeum ⁷⁹	2019-től	múzeumi ágazat
Magyar Nemzeti Levéltár	nincs	levéltári ágazat
Magyar Nemzeti Filmarchívum ⁸⁰ és a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) Archívuma közösen	nincs	AV-archívumok, mozgóképek
Forum Hungaricum Nonprofit Kft.	2019-től	egyéb (kulturális) intézmények, kiemelten egyházi fenntartású intézmények

Határokon átnyúló, stratégiaileg megtervezett digitalizációs programról nincs tudomásom, egy-egy szigetszerű projekt megvalósításáról lehet értesülni a szakmai tanácskozásokon, valamint a haza hírekből. Ilyen például a Néprajzi Múzeum által kidolgozott digitalizációs mintaprojekt, amelyhez öt székelyföldi múzeum csatlakozott: a Csíki Székely Múzeum Csíkszeredából, a Haáz Rezső Múzeum Székelyudvarhelyről, a Székely Nemzeti Múzeum Sepsiszentgyörgyről, a Tarisznyás Márton Múzeum Gyergyószentmiklósról és a Maros Megyei Múzeum Marosvásárhelyről. „A Néprajzi Múzeum a mintaprojekt keretrendszerében saját eszközparkját felhasználva mobilstúdiót épít a helyszíneken, helyben oldva meg ezzel a digitalizálás folyamatát. A felszerelés mellett szakmai oktatással, gyakorlati workshopokon készítik fel a digitalizálás munkálataira az erdélyi kollégákat.”⁸¹ Jelenleg az OSZK alapítóokirata szerint a Nemzeti Könyvtár funkcionál kompetenciaközpontként a KDS megvalósításában, a DBK-nak szakmai támogatással és felügyelettel kell részt vennie a stratégia végrehajtásában.⁸²

⁷⁹ A stratégia nem említi, de gyakorlatban a múzeumi ágazat aggregációját a Magyar Nemzeti Múzeum a Szépművészeti Múzeummal közösen végzi.

⁸⁰ Az intézmény jelenlegi hivatalos neve Nemzeti Filmintézet – Filmarchívum.

⁸¹ Székelyföldi múzeumokban digitalizál a Néprajzi Múzeum. = Erdély.ma 2021. 10. 18. Forrás: <https://www.erdey.ma/szekelyfoldi-muzeumokban-digitalizal-a-neprajzi-muzeum> [2021. 11. 22.]

⁸² OSZK alapító okirata. Budapest, OSZK, 2021. 11. 30. 2. p. Forrás: <https://www.oszk.hu/sites/default/files/OSZK-Alapito-okirat.pdf> [2022. 01. 12.]

Köztulajdonban lévő anyagok digitalizálása és online hozzáférhetősége

Az ajánlás második javaslata, hogy az unió tagállamai bővítsék a köztulajdonban levő digitalizált kulturális örökségi elemekkel kapcsolatos hozzáférési és felhasználási lehetőségeket úgy, hogy biztosítják, hogy a köztulajdonban lévő anyagok digitális változata is köztulajdonban maradjon. Támogassák az ezekhez a kulturális örökségi elemekhez való lehető legszélesebb körű hozzáférést, nem kereskedelmi, illetve kereskedelmi célú újbóli felhasználást. Végezetül korlátozzák köztulajdonban lévő digitalizált anyagok esetében a zavaró vízjelek és egyéb vizuális védelmi elemeknek az elhelyezését.

2011 óta számos online adatbázist (MaNDA DB, MuseuMap, MúzeumDigitár stb.) fejlesztettek a hazai közgyűjtemények szakemberei, amiknek egy részét a disszertáció is bemutatni szándékozik. Ezeknek a mai modern szolgáltatásoknak nagy része használja a Creative Commons és/vagy a Rightsstatements.org nemzetközi szervezetek licenceit, amik segítik jogszerűen megosztani a digitális kulturális örökségi elemeket. Tapasztalataim szerint a zavaró vízjeleknek és egyéb vizuális védelmi elemeknek az elhelyezése napjainkban egyre kevésbé jellemző. A digitális kultúráközvetítés szerzői jogi kérdéseit külön, a dolgozat 11. fejezetében részletesen tárgyalom.

Szerzői jogvédelem alatt álló anyagok digitalizálása és online hozzáférhetősége

A szerzői jogvédelem alatt álló anyagok digitalizálása és online hozzáférhetősége érdekében javítsák a szerzői jogvédelem alatt álló anyagok digitális megőrzésének és online hozzáférhetőségének feltételeit úgy, hogy a gazdátlan művekről szóló irányelv elfogadását követően ültessék át és hajtsák végre annak rendelkezéseit. Biztosítsanak megfelelő jogi keretrendszert a kereskedelmi forgalomba nem kerülő művek nagy mennyiségű digitalizálása, valamint a határon átnyúló hozzáférhetőség érdekében. Úgy gondolom, a néhai ELDORADO (Elektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere, Adatbázisa és Dokumentumtára) projekt céljai megfeleltethetők ennek a pontnak.

Továbbá támogassák az ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works Towards Europeana = Az Europeanában tárolt jogi információk és árva művek nyilvántartásai) projekt és egyéb európai szinten összekapcsolt szerzői jogi információs adatbázisok hozzáférhetővé tételét. Az ARROW program 2008 szeptemberében indult azzal a céllal, hogy a digitalizálási projektekkel kapcsolatos jogkezelést egyszerűsítse, a jogtulajdonosok kilétét, valamint jogait beazonosítsa. Az ARROW különböző adatbázisok – The European Library (TEL), Virtual International Authority File (VIAF), – Books in Print (BiP), Reproduction Rights Organisation (RRO) – információiból határozta meg a művek szerzői jogi státuszát és a

kiadási állapotát, valamint a licencfeltéteket. Az ARROW Plus keretében az OSZK-n keresztül Magyarország is csatlakozott a kezdeményezéshez.⁸³

Europeana

Az ajánlásban szerepel, hogy 2011-ben az Europeana archívuma 19 millió digitalizált kulturális örökségi elemhez nyújtott közvetlen hozzáférést, valamint ezeknek az objektumoknak igen alulreprezentált részét képezték a hangfelvételek és AV-anyagok, amik csupán a gyűjtemény 2 százalékát adták. Célként szerepelt 2015-re a 30 millió kulturális örökségi elem elérése, különös tekintettel az AV-anyagok növelése. A 30 milliós célkitűzés sikerült, a disszertáció ezen fejezetének írásakor⁸⁴ majdnem meg is duplázta, az Europeana digitális gyűjteménye 57 millió kulturális örökségi elemet tartalmaz, azonban az AV-anyagok aránya a folyamatos apasztásoknak köszönhetően nemhogy nem nőtt, hanem csökkent, jelenleg alig több, mint 0,6 százalék.

Az ajánlás II. mellékletében szerepelnek tagállamonként meghatározva az Europeanába történő minimális tartalmi hozzájárulásokra vonatkozó indikatív célok. Magyarország számára 2015-re 417 000 kulturális örökségi elem volt előirányozva, hazánk 2011 októberében még csak 115 621 kulturális örökségi elemet aggregált az Europeana felületére. Ez az indikátor szintén teljesült, Magyarország jelenleg⁸⁵ 1 017 146 kulturális örökségi elemet aggregál a páneurópai archívumba, ezek közül 483 167-et a Forum Hungaricumon keresztül (lásd. 3. táblázat). Ezzel a teljesítménnyel hazánk az Europeanába feltöltő 45 országból a 14. helyen áll.

Továbbá az EB hozzájárulást vár a tagállamoktól az Europeana további fejlesztéséhez az alábbiak⁸⁶ szerint:

- valamennyi jövőbeni digitalizálási projekt állami támogatásának a feltétele legyen, hogy a digitalizált kulturális örökségi elemeket az Europeanában is elhelyezik,
- gondoskodjanak arról, hogy 2015-ig valamennyi köztulajdonban lévő mesterművük az Europeanában is elérhető legyen,
- hozzanak létre, illetve erősítsék meg a nemzeti aggregátoraikat, amelyek különböző doméneken szolgáltatnak tartalmakat az Europeanába,
- közösen meghatározott egységes digitalizálási szabványok használata,

⁸³ DANCS Szabolcs: „A digitális felvilágosodás felé” Az ARROW program és az OSZK – digitalizálás, szerzői jog, innovatív megoldások. = Könyvtári Figyelő, 23. (59.) évf. 3. sz. 2013. 465–484. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00088/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2013_3_427-484.pdf [2021. 11. 06.]

⁸⁴ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 15.

⁸⁵ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 15.

⁸⁶ OJ L 283. 42. p.

- biztosítsák a metaadatok széles körű és ingyenes hozzáférhetőségét, annak érdekében, hogy azok az Europeanán és egyéb innovatív alkalmazásokban is felhasználhatók legyenek;
- kommunikációs terv mentén népszerűsítsék az Europeana Alapítvány tevékenységét.

3. táblázat Magyarországról aggregáló intézmények vagy projektek 2023 szeptemberében

Forrás: saját szerkesztés a <https://europeana.eu> oldalon elérhető adatok alapján.

Intézménynév	Aggregált CHO-k (db)	Aggregált CHO-k (%)
<i>Forum Hungaricum Nonprofit Kft.</i>	483 167	47,502%
DigiPhil	206 111	20,264%
HOPE – Heritage of the People’s Europe	106 771	10,497%
<i>Museumap.hu</i>	97 130	9,549%
EUInsideDA	51 271	5,041%
TEL – The European Library	39 570	3,890%
Linked Heritage	10 963	1,078%
AthenaPlus	8 744	0,860%
Museu	6 909	0,679%
Archives Portal Europe	2 727	0,268%
EFG – The European Film Gateway	2 147	0,211%
EAGLE	651	0,064%
EUScreen	541	0,053%
Partage Plus	219	0,022%
Europeana 1989	82	0,008%
ECLAP, e-library for Performing Arts	68	0,007%
EuropeanaTravel	68	0,007%
Europeana 280	7	0,001%
Összesen:	1 017 146	100%

A KDS-ben meghatározott, hat aggregátor intézmény öt különböző területen végez digitalizálást közgyűjteményi és közművelődési anyagokon. A hazai digitalizálási projektek közül csupán a Forum Hungaricum és a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) által koordináltak végkimenetele az Europeana felé történő adatexport, így nem teljesül az, hogy valamennyi államilag támogatott projektnek ez feltétele lenne. Érdeemes megjegyezni, hogy ugyanakkor a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) tagintézményei rendszeres tartalomszolgáltatói az Európai Levéltári Portálnak (Archives Portal Europe).⁸⁷ Az OSZK-nak a MEK lehetne a jó megoldása az Europeana felé történő tartalomszolgáltatásra, azonban napjainkban is zajlik az archívum technikai megújítása. A Nemzeti Filmintézet (NFI) – Filmarchívum két olyan AV- és hangdokumentumokat tartalmazó online adatbázist is üzemeltet, amelyből véleményem szerint hasznos lenne dokumentumokat aggregálni, ez a Filmhíradók Online⁸⁸ és a Gramofon Online⁸⁹. További le-

⁸⁷ Európai Levéltári Portál. Forrás: <https://www.archivesportaleurope.net/heu/home> [2022. 05. 11.]

⁸⁸ Filmhíradók Online nyitóoldala. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/> [2022. 05. 11.]

⁸⁹ Gramofon Online nyitóoldala. Forrás: <https://gramofononline.hu/> [2022. 05. 11.]

hetséges aggregálható dokumentumok gyűjteményét tartalmazza az NFI – Filmarchívum könyvtára, aminek digitalizálása és Europeanába való exportálása a MaNDA-s korszakban élvezett prioritást. Meglátásom szerint az intézmény a hangsúlyt jelenleg a nagyközönség számára piaci alapon elérhető, streaming-szolgáltatására, a Filmióra⁹⁰ helyezheti. A Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) archívuma⁹¹ is jellemzően piaci alapon működik, így ebből érthető módon nem folytat Europeana-exportot. A részvénytársasághoz tartozó MTVA Digitalizációs Műhely Kft. üzemeltetésében van a Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA), amely a korábbi években hangsúlyosan jelen volt az Europeana felületén az EUscreen európai televíziós aggregációs portálon keresztül, azonban az Europeana 2022–2023-as nagyszabású digitálisállomány-revíziójának köszönhetően nagymértékű apasztáson esett át a gyűjtemény, szinte el is tűnt. Ezekből az információkból az látszik, hogy az Europeana Alapítvány hozzáadott értékének a megítélése nem egységes a hazai szereplők körében, jellemzően a két akkreditált aggregátor, a Forum Hungaricum, MNM és a MNL végzi az uniós archívum tervszerű gyarapítását és népszerűsítését.

Hazai közgyűjtemények által közösen meghatározott, minden szereplőre érvényes digitalizálási szabványok egyelőre nincsenek. Azonban a KDS-hez készített *Módszertani útmutató a közgyűjteményi kulturális örökség digitalizálásához és közzétételéhez* című dokumentum, azaz a *Fehér Könyv* felfogható egyfajta szabványosítási kísérletnek. Továbbá idesorolom a Magyar Nemzeti Névtér projektet is, ugyanis a projekt minden közgyűjteményi szereplő számára egyértelműen beazonosítva tudja szolgáltatni a magyar kultúra dokumentumait és azoknak a létrehozóit, valamint a nevezetes földrajzi helyszíneket. Ezáltal a közgyűjtemények adatbázisai egységesen összekapcsolhatóvá válhatnak.

A metaadatok széles körű és ingyenes hozzáférhetőségének biztosítására több kezdeményezés is érvényben van. Az egyik, hogy az Europeana Alapítvány akkreditált aggregátorai és a nemzeti könyvtár is aláírták az alapítvány *Europeana Data Exchange Agreement*⁹² (DEA) című dokumentumát, amely szerint a metaadatokat közkincs-ként teszik közzé. Másik példa pedig, hogy az MNM Központi Könyvtára⁹³ és az OSZK⁹⁴ is tagja az Open Data mozgalomnak.

⁹⁰ A Filmio nyitóoldala. Forrás: <https://filmio.hu/> [2022. 01. 05.]

⁹¹ Az MTVA Archívum nyitóoldala. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/> [2022. 01. 05.]

⁹² Europeana Data Exchange Agreement. = Europeana Pro 2019. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/DEA/Europeana%20Data%20Exchange%20Agreement%202019.pdf [2020. 01. 30.]

⁹³ Magyar Múzeumok. Open Data a könyvtárban. Forrás: http://archiv.magyarmuzeumok.hu/muhely/3687_open_data_a_konyvtarban [2022. 01. 05.]

⁹⁴ MOLDOVÁN István: Digitalizálás együttműködésben: a jogkezelés jó gyakorlatai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 26. évf. 12. sz. 2018. 3–11. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/01300/01367/00298/pdf/EPA_01367_3K_2018_01_003-011.pdf [2021. 09. 15.]

Digitális megőrzés

A digitális megőrzéssel kapcsolatban az ajánlás a tagállamoknak javasolja, hogy „erősítsék meg a digitális anyagok hosszú távú megőrzésére irányuló nemzeti stratégiáikat, tegyék naprakésszé a stratégiák végrehajtását célzó cselekvési terveket, és a stratégiákról, illetve cselekvési tervekről cseréljenek egymással információkat”, valamint „világos és egyértelmű jogszabályi rendelkezések útján tegyék lehetővé a közintézmények számára a digitális kulturális anyagok megőrzési célú többszörözését és átvételét, aminek a szellemi tulajdonjogokra irányadó európai uniós és nemzetközi jogszabályok teljes körű betartásával kell történnie”.⁹⁵ Ennek érdekében itthon az érintett közgyűjteményi és egyéb szakmai szervezetek bevonásával az Emberi Erőforrások Minisztériuma (Emmi) dolgozta ki központilag az 5.10. alfejezetben majd részletesen ismertetett stratégiát, a KDS-t.

A born digital anyagok hosszú távú megőrzése érdekében a tagállamok „tegyék meg a szükséges intézkedéseket az ilyen anyagok köteleespéldány-szolgáltatásával kapcsolatban, és javítsák az érvényben lévő intézkedéseik hatékonyságát az alábbiak szerint:

- a) gondoskodjanak arról, hogy a jogtulajdonosok technikai védelmi elemektől mentesen adják át a műveket a köteleespéldányok tárolását végző könyvtáraknak, illetve, hogy a jogtulajdonosok adják át e könyvtárak részére azokat az eszközöket, amelyekkel elérhető, hogy a technikai védelmi elemek ne akadályozzák a könyvtárak megőrzési célú tevékenységeit, amelyeket a szellemi tulajdonjogokra irányadó európai uniós és nemzetközi jogszabályok teljes körű betartásával végeznek;
- b) adott esetben hozzanak létre olyan jogszabályt, amely lehetővé teszi a digitális köteleespéldányok átszállítását egy adott köteleespéldány-tárolást végző könyvtárból más hasonló könyvtárakba, amelyek szintén jogosultak azok kezelésére;
- c) tegyék lehetővé a webes tartalomnak az ezzel megbízott intézmények általi, az internetes anyagok összegyűjtésére alkalmas technikák, például webes szüretelés (»web-harvesting«) útján történő megőrzését, amelynek során a szellemi tulajdonjogokra irányadó európai uniós és nemzetközi jogszabályokat teljes mértékben be kell tartani”.⁹⁶

Az ajánlás digitális megőrzéssel kapcsolatos főbb pontjait teljesítjük, miszerint a digitális anyagok hosszú távú megőrzésére irányuló nemzeti stratégiával rendelkezünk (KDS), a köteleespéldány-rendeletünk általános rendelkezéseinek vannak elektronikus dokumentumokra

⁹⁵ OJ L 283. 2011. 42. p.

⁹⁶ Uo. 42. p.

vonatkozó pontjai, valamint a hazai web harvesting kormányrendeletben van szabályozva, melynek az OSZK a szakmai felelőse.

Az ajánlás digitális megőrzéssel kapcsolatos főbb pontjait teljesítettük, miszerint a digitális anyagok hosszú távú megőrzésére irányuló nemzeti stratégiával rendelkezünk (KDS), a kötelezpéldány-rendeletünk általános rendelkezéseinek vannak elektronikus dokumentumokra vonatkozó pontjai, valamint az OSZK 2017 áprilisától az Országos Könyvtári Platform (OKP) projekt keretében elkezdett kísérletezni a webarchiválás technológiájával az internetes források hosszú távú megőrzésének érdekében. A webarchiválás jogi keretrendszerét a 2021. január 1-én hatályba lépett 626/2020. (XII. 22.) Korm. rendelet *a webarchiválás részletes szabályairól* tisztázza. Az OSZK-nak alapfeladata a „*webtartalom begyűjtése és archiválása, valamint a webarchívum használatának biztosítása a könyvtárhasználók részére*”⁹⁷. A webarchiválás során a hungarikumnak minősülő webtartalmat kell archiválni, legfeljebb tíz linkmélységgel. Az OSZK szakemberei által készített tematikus Rákóczi-webarchívum jól tudja szemléltetni a webarchiválás technológiáját és a webarchívum más digitális gyűjteményekkel való integrálhatóságát.

Összegzés

Az általam hozott pár példa alapján bepillantás nyerhető abba, hogy az ajánlás különböző pontjai mentén megfogalmazott célokat Magyarország milyen mértékben teljesítette. Megállapítható, hogy az ajánlás minden pontja mentén tettünk sikeres előrelépéseket, azonban az is jól megfigyelhető, hogy a hazai kulturálisörökség-védelmi intézményekben tárolt kulturális örökség digitális megőrzésére és online közreadásának megvalósítására nem jellemző a folytonosság. Gyakoriak a párhuzamosságok és a megszűnő, újrainduló projektek. Hiányoznak a minden szereplőre érvényes digitalizálási szabványok. Továbbá jelentős hiányosság, hogy Magyarországnak nincs a Kárpát-medencei magyar vonatkozású kulturálisörökség-védelmi intézmények gyűjteményére kiterjedt digitalizálási terve, és nincs minisztériumi szintű együttműködése sem a szomszédos országokkal. Csak egy-egy szigetszerű projekttel lehet találkozni. A Forum Hungaricum és az MNM aggregációs szolgáltatásaival az elmúlt évtizedben azonban sikeresen teljesítettük az Europeana Alapítvány felé történő indikatív célokat, ezáltal szervesen részesei lehetünk az európai kulturális örökséget digitálisan megőrző és online közreadó országok ökoszisztémájának. Az ajánlás értékelése nyomán az EB új ajánlást készített, *a kulturális örökség-*

⁹⁷ 1997. évi CXL. törvény 61. § 4. bekezdés p–q pont.

gel kapcsolatos közös európai adatterről (EU) 2021/1970, amely egyben felváltotta a fejezetben tárgyalt ajánlást, ami egyedülálló módon, több mint tíz éven át szolgálta a kulturális örökségi szektort. Az (EU) 2021/1970 ajánlását a 4.9. fejezetben mutatom be.

A 2011/711/EU ajánlás 2015–2017 szóló jelentése⁹⁸ alapján elmondható, hogy napjainkban nincs egységes EU-s megoldás a digitalizálás koordinálására, a tagállamok különböző elveken tervezik és végzik a digitalizálást. A jelentésben jól látszik, hogy még mindig a könyvtári és archív anyagok maradtak meg a kulturális források digitalizálásának prioritási csoportjában, amiket a levéltárak, a múzeumok gyűjteményei, a hang- és audiovizuális örökség követ, ugyanakkor a tagállamok elkezdtek az épített kulturális örökség nagyobb arányú digitalizálását is, amely a jövőben egyre növekvő hangsúlyt fog kapni.

A tagállamok több mint harmada jelentette be, hogy elkezdte a műemlékek, történelmi épületek és régészeti területek digitalizálását. A párizsi Notre-Dame-székesegyházzal történt 2019-es tüzeset ismét rámutatott az épített kulturális örökségünk törékeny mivoltára és arra is, hogy a digitalizálásra a közeljövőben kiemelt figyelmet kell fordítani. Hazánkban – a KDS-hez igazodva – a Forum Hungaricum kezdte el digitalizálni épített kulturális örökségünk egyes épületeit és azok belső tereit. Az elkészült modelleket külön portálon, a 3D országjárón⁹⁹ teszi közzé, jelenleg¹⁰⁰ 108 virtuális séta tekinthető meg. A kulturális helyszínek digitalizált külső és belső tereit bemutató portál megjelenése egybeesett a Covid–19-világjárvány magyarországi harmadik hullámával. A tapasztalatok szerint koronavírus-járvány idején fokozottan kiemelt szerepük volt azoknak az adatbázisoknak és digitalizált gyűjteményeknek, amelyek otthonról is elérhetők. Persze a szerkesztők is arra biztatnak mindenkit, hogy a valóságban is keressék fel ezeket a különleges helyeket, bíznak benne, hogy munkájuk segíti eldönteni, mely sorrendben látogassák meg őket. Az első 3D-s modellek között készült el a Gyöngyösi Ferences Könyvtár bemutatása. A könyvtár Magyarország egyetlen, a középkor óta megszakítások nélkül ugyanazon a helyen működő szolgáltató helye. A könyvtárat a kutatók engedéllyel vehetik igénybe, a turisták vezetéssel és belépővel tekinthetik meg, de aki szeretne a könyvtárszobákban részletebben is körbe nézni, virtuálisan is meglehet.

⁹⁸ Cultural Heritage: digitisation, online accessibility and digital preservation : Consolidated progress report on the implementation of commission recommendation (2011/711/EU) 2015–2017. Luxembourg, European Commission, 2019. Forrás: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=60045 [2020. 01. 28.]

⁹⁹ 3D országjáró portál – 3D épített környezet. Forrás: <https://3dorszagjaro.hu/> [2020. 01. 28.]

¹⁰⁰ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 15.

4.6. Az Európai Parlament és a Tanács 2013/37/EU irányelve

*Az Európai Parlament és a Tanács 2013/37/EU irányelve (2013. június 26.) a közsféra információinak további felhasználásáról szóló 2003/98/EK irányelv módosításáról EGT-vonatkozású szöveget*¹⁰¹ annak érdekében dolgozta ki az EU, hogy a közsféra információinak minél szélesebb körű felhasználását szabályozza. A dokumentum 1. és 3. pontja úgy fogalmaz, hogy:

*„A tagállamok közintézményei által előállított dokumentumok hatalmas, szerteágazó és értékes erőforráshalmazt alkotnak, amely a tudásalapú gazdaság hasznára válhat. A közsféra információinak magán- vagy kereskedelmi célból, minimális jogi, technikai vagy pénzügyi megkorlátokkal vagy anélkül biztosított széles körű elérhetőségét és további felhasználását ösztönző és az információáramlást nem csak a gazdasági szereplők, hanem a nyilvánosság számára is előmozdító, nyitott adatpolitika fontos szerepet játszhat az ilyen információk újszerű kombinációin és felhasználásán, valamint a gazdasági növekedés serkentésének és a szociális kötelezettségvállalások előmozdításának újszerű megközelítésein alapuló új szolgáltatások fejlődésének ösztönzésében.”*¹⁰²

A korábbi, 2003. november 17-i 2003/98/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv¹⁰³ óta világszerte nagymértékben megnövekedett a nyilvános adatok mennyisége, továbbá új típusú adatok keletkeznek, valamint kerülnek begyűjtésre. „Ezzel párhuzamosan az adatok elemzése, feltárása és feldolgozása területén folyamatos technológiai fejlődésnek lehettünk tanúi. A gyors ütemű technológiai fejlődés új szolgáltatások és új alkalmazások megjelenését teszi lehetővé, amelyek az adatok felhasználásán, összesítésén és összevetésén alapulnak.”¹⁰⁴ Ha a tagállamok nem képesek lépést tartani a gyors változásokkal, az „azzal a kockázattal jár, hogy az adatok további felhasználása kínálta gazdasági és társadalmi lehetőségeket nem sikerül kiaknázni.”¹⁰⁵

¹⁰¹ Directive 2013/37/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 amending Directive 2003/98/EC on the re-use of public sector information (Text with EEA relevance). = Official Journal of the European Union, L 175. 27. 06. 2013. 1–8. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0037> [2022. 01. 13.]

¹⁰² Uo. 1. p.

¹⁰³ Directive 2003/98/EC of the European Parliament and of the Council of 17 November 2003 on the re-use of public sector information. = Official Journal of the European Union, L 345. 31. 12. 2003. 90–96. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0098> [2022. 01. 13.]

¹⁰⁴ OJ L 175. 2013. 1. p.

¹⁰⁵ Uo. 1. p.

4.7. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1024 irányelve

*Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1024 irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közzféra információinak további felhasználásáról*¹⁰⁶ szóló stratégiai dokumentum úgy fogalmaz, hogy az EB az érdekelt szakági szereplőkkel folytatott konzultációt követően úgy vélte, hogy „uniós szintű fellépésre van szükség a közzféra információinak és a közpénzből finanszírozott információknak a széles körű, Unió-szerte történő további felhasználása tekintetében továbbra is fennálló, és újonnan megjelenő akadályok elhárítása, a jogalkotási keretnek a digitális technológiai fejleményekhez való felzárkóztatása és a digitális innováció – különösen a mesterséges intelligencia tekintetében történő – további ösztönzése érdekében”.¹⁰⁷ A stratégia 49. pontjában szabályozza a könyvtárak, a múzeumok és a levéltárak, illetve a magánpartnerek közötti kulturális erőforrások digitalizálására kiterjedő együttműködési megállapodásokat. „A gyakorlat azt mutatja, hogy az ilyen köz-magán társulások megkönnyíthetik a kulturális gyűjtemények észszerű felhasználását, és egyúttal a polgárok számára is gyorsabb hozzáférést biztosítanak a kulturális örökséghez.”¹⁰⁸

4.8. Fenntartható Európa 2030-ra

Az ENSZ 2012-es Rio+20 Fenntartható Fejlődési Konferenciáján hozott döntésnek köszönhetően 2015-ben 193 ország csatlakozásával sor került a 2015 utáni Fenntartható Fejlődési Keretrendszer (Sustainable Development Framework) elfogadására, amelyben hazánk is a kezdetektől aktív szerepet vállal. A keretrendszer alapjait a kiegyensúlyozott társadalmi fejlődés, a tartós gazdasági növekedés és a környezetvédelem alkotják. A keretrendszer gerincét képező 17 pontból álló célrendszer végrehajtása, azaz a világ fejlődési pályájának fenntartható irányba elmozdítása az ENSZ eddigi egyik legnagyobb kihívása. Az EB 2019 januárjában kiadványt állított össze a Fenntartható Fejlődési Célok (Sustainable Development Goals) eddigi megvalósításáról. A *Fenntartható Európa 2030-ra*¹⁰⁹ (Towards a sustainable Europe by 2030) című vitaanyag központi tézise az, hogy az EU kivételesen kedvező nemzetközi helyzetben van ahhoz, hogy a fenntartható fejlődés globális vezetőjévé váljon.¹¹⁰

¹⁰⁶ Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast). = Official Journal of the European Union, L 172. 06. 26. 2019. 56–83. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1024> [2022. 01. 13.]

¹⁰⁷ Uo. 56. p.

¹⁰⁸ Uo. 64. p.

¹⁰⁹ Fenntartható Európa 2030-ra : vitaanyag, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2019. Forrás: <https://doi.org/10.2775/820328> [2024. 02. 02]

¹¹⁰ Agenda 2030 = Magyarország Kormánya ENSZ aloldala Forrás: <https://ensz.kormany.hu/agenda-2030> [2024. 02. 02]

Úgy vélem, az európai kulturális örökség digitális megőrzésével kapcsolatos rendszerek és munkafolyamatok kialakításakor, illetve üzemeltetésekor is erősen figyelembe kell vennünk a vitaanyag több fentarthatósági célként kitűzött pontját. Ilyen például, hogy törekedjünk arra, hogy az informatikai rendszereinkkel olyan *infrastruktúrát* alakítsunk ki, amely fenntartható, továbbá törekedni kell rá, hogy mindehhez fenntartható és *modern (tisztá) energiát* tudjunk használni. A keletkező kulturális javak becsatornázása a *minőségi oktatás*ba pedig nagyban hozzájárul az állampolgárok szellemi jólétéhez.

4.9. (EU) 2021/1970 ajánlás

A kulturálisörökség-védelmi intézmények számára jelenleg a *kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adatterről* szóló (EU) 2021/1970 ajánlás az aktuális irányadó uniós dokumentum. A kulturális örökség valamennyi típusára kiterjedő (tárgyi, szellemi, természetes, eleve digitálisan létrehozott) ajánlás célként határozza meg, hogy előkészítse a kulturális örökség közös európai adatterét, ezzel hozzájárulva a kulturálisörökség-védelmi intézmények digitalizációs és megőrzési kezdeményezéseéhez. Az ajánlás motiválja a tagállamokat, hogy támogassák és alakítsák át úgy a kulturálisörökség-védelmi intézmények rendszerét, hogy a jövőben rugalmasan ellenállóbbak lehessenek.¹¹¹

A dokumentum *általános rendelkezések* fejezete tartalmazza az ajánlás céljának, alkalmazási körének és fogalomrendszerének meghatározását. Ezenkívül az ajánlás három fő fejezetre tagolható a *kulturális örökség fejlett digitalizálása és digitális megőrzéséről* szóló fejezetre, a *kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adattérre vonatkozó irányadó elvekről* szólóra és az *ajánlás nyomon követésére*. Az előbbi tizenegy pontba szedve ad iránymutatást a kulturálisörökség-védelmi intézményeknek, többek között e fejezet szerint a tagállamoknak gondoskodniuk szükséges a megfelelő, rendszeresen frissített nemzeti vagy regionális digitalizációs stratégiáról. Megállapításra kerül, hogy a stratégiák felülvizsgálatakor külön figyelmet kell szentelni a fejlett technológiák – 3D, MI, AR, VR, cloud computing (felhőalapú számítástechnika) és blockchain (blokklánc) – bevezetésére. Sajnálatos módon ezekre a modern technológiákra a KDS jelenlegi verziója nem hívja fel a figyelmet a hazai kulturálisörökség-védelmi intézmények számára, egy esetleges frissítésnél mindenképpen szükség lenne ezeknek a fogalmaknak a stratégiában való bevezetésére. Ezenfelül a digitális stratégiáknak egyértelmű objektív célokat is célszerű meghatározniuk. PPP (public-private partnership) esetén az intézmények-

¹¹¹ OJ L 401. 2021. 9. p.

nek biztosítaniuk kell, hogy a versenyszabályokkal és az (EU) 2019/1024 irányelvvel összhangban járjanak el. A dokumentum motiválja a határokon átnyúló együttműködéseket és partnersegeket, kiegészítve az UNESCO és az Európa Tanács által támogatott fellépésekkel.¹¹²

A harmadik fejezet az európai szintű interoperabilitás megvalósítása érdekében kulturálisörökség-védelmi intézmények számára az Europeana keretrendszerit (*Europeana Publishing Framework*¹¹³ = Europeana Publikációs Keretrendszer, *Europeana Licensing Framework*¹¹⁴ = Europeana Engedélyezési Keretrendszer) és adatmodelljét, az EDM-t (Europeana Data Model = Europeana Adatmodell) ajánlja. A dokumentum szerint a tagállamoknak továbbá aktívan ösztönözniük kell a kulturálisörökség-védelmi intézményeiket, hogy digitalizált kulturális örökségi elemeiket az Europeana archívumán keresztül is publikálják, és ezáltal járuljanak hozzá a közös európai adattérhez. Elvárás, hogy az adott országok kulturális örökségének jövőbeli digitalizálási projektjei az alapján legyenek finanszírozva, hogy a digitalizált tartalmakat elérhetővé teszik-e az Europeanában és az adattérben. Mindemellett a tagállamoknak minden szükséges lépést meg kell tenniük annak érdekében, hogy a nagyközönség számára népszerűsítsék az Europeanát, különösen az oktatási ágazatban, többek között oktatási anyagok révén.¹¹⁵

Az utolsó, negyedik fejezet arról rendelkezik, hogy a tagállamoknak az ajánlás megjelenése után két évente szükséges tájékoztatni az EB-t az ajánlás nyomán végrehajtott intézkedéseikről. Az első nyomon követés adatfelvétele¹¹⁶ 2023 őszén zajlott, és a disszertáció írásakor még nem publikálták az eredményét. Mivel az Europeana az EB ajánlása alapján megkezdte a kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adattér kiépítését, a weboldalán keresztül elérhető jó minőségű adatok mennyiségének növelésére 2023-tól kiemelt figyelmet szentel. Az (EU) 2021/1970 ajánlás 1. számú melléklete tagállamonként tartalmazza az Europeanához és az adattérhez való tartalom-hozzájárulás indikatív célértékeit 2030-ig. A melléklet szerint Magyarországnak 2030-ban 1 369 765 adatrekorddal kell rendelkeznie az Europeanában, amiből 1 209 157 kiváló minőségű. Az indikatív értékek véleményem szerint teljesíthetők, Magyarország a Forum Hungaricumon keresztül kifejezetten jól áll ezen célok elérésben. Kiváló minőségű rekordnak az a rekord számít, ami *Europeana Publishing Framework* 2. vagy magasabb

¹¹² Uo. 10–11. p.

¹¹³ Europeana Publishing Framework V2.0. The Hague, Europeana Foundation, 2015. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Publishing_Framework/Europeana%20Publishing%20Framework%20V2.0%20English.pdf [2022. 02. 06.]

¹¹⁴ FALLON, Julia: Europeana Licensing Framework. = Europeana Pro 2015. 02. 06. Forrás: <https://pro.europeana.eu/resources/standardization-tools/europeana-licensing-framework> [2020. 01. 28.]

¹¹⁵ OJ L 401. 2021. 11–12. p.

¹¹⁶ Questionnaire for Member States on progress of implementation of the 2021 Recommendation on a common European data space for cultural heritage. Forrás: <https://ec.europa.eu/eusurvey/runner/ProgressReport> [2023. 09. 28.]

szintű (2+ szint) követelményeinek megfelel, valamint a metaadatokra vonatkozó 'A' szintű vagy magasabb szintű követelményeknek eleget tesz. Ezekre az előírásokra azért van szükség, hogy elősegítsék a kulturális tartalmak különböző célú újrafelhasználását.

A 2023. november 2–3. között Budapesten megrendezett Europeana Aggregators' Forumon (EAF) részletesen bemutatták,¹¹⁷ hogy az adattér kiépítése jelenleg két kulcsfontosságú munkaterületen (strand 1–2.) zajlik. Az első munkaterületet az Europeana Alapítvány vezeti, 9 uniós ország 18 partneréből álló konzorcium támogatásával, és a kulturális örökség közös európai adattérének kiépítésére összpontosít. A második munkaterület különböző támogatásokat kíván nyújtani a kulturális örökséggel foglalkozó intézményeknek a fejlett technológiák bevezetéséhez és a kulturális örökség közös európai adatteréhez való csatlakozáshoz. A második munkaterületnek a keretén belül valósulnak meg:

- A *5DCulture*¹¹⁸ (Deploying and demonstrating a 3D cultural heritage space = 3D-s kulturális örökségi tér kialakítása és bemutatása) projektnek jelenleg 7 európai országból 12 tagja van, és a keretein belül kiváló minőségű 3D-s tartalmakat fog nyújtani olyan témákban, mint a divat, a régészet és az építészet. Emellett konkrét forgatókönyveket is létre fog hozni ezen 3D-s tartalmak újrafelhasználására, például a divatorökséggel kapcsolatos érdekesebb és magával ragadóbb múzeumi élmény megteremtésére.
- Az *EUreka3D*¹¹⁹ (European Union's REKonstruced content in 3D = Az Európai Unió REKonstruált tartalma 3D-ben) 9 tagból álló projekt, a koordinátora a Photoconsortium, az Europeana akkreditált fotográfiai aggregátora. A projekt a múzeumok, galériák, könyvtárak, levéltárak és a régészeti helyszínek digitális átalakításának növekvő igényével foglalkozik. Az Europeana meglévő szolgáltatásai jó kiindulópontot tudnak jelenteni a megosztás és az újrafelhasználás támogatásához, de a kis intézmények igényeinek kielégítéséhez fejlettebb, hatékonyabb és biztonságosabb szolgáltatásokkal való integrációra is szükség van.

¹¹⁷ SZÜTS Etele – HEGEDŰS Henriett: Europeana Aggregators' Forum 2023 – hibrid konferencia Budapesten. = Central European Library and Information Science Review, 1. évf. 1. sz. 2024. 100–115. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/celisr/article/view/36979> [2024. 04. 22.]

¹¹⁸ 5DCulture projekt honlapja. Forrás: <https://5dculture.eu/> [2024. 04. 22.]

¹¹⁹ EUreka3D projekt honlapja. Forrás: <https://eureka3d.eu> [2024. 04. 22.]

- Az *AI4Culture*¹²⁰ (An AI platform for the cultural heritage data space = Egy MI platform a kulturális örökséggel kapcsolatos adattér számára) projektet az Athéni Nemzeti (Metsovián) Műszaki Egyetem (Ethnikó Metsóvio Polytechnío) vezeti, és 7 országból 12 konzorciumi tagja van. Az AI4Culture fő célja egy olyan platformot kifejleszteni, amely egy online kapacitásépítő „hub” az MI-technológiák kulturálisörökség-védelmi ágazatban történő alkalmazásához. A projekt a platform összetevőit úgy alakítja ki, hogy azokat a kulturális örökséggel foglalkozó intézmények a következő esetekben újra tudják majd használni az alábbi munkafolyamatokban: többnyelvű szövegfelismerés szkennelt dokumentumokban; többnyelvű feliratok generálása és hitelesítése, képekből kinyert információkkal való adatgazdagítás és szemantikus összekapcsolás; és a kulturális örökség metaadatainak gépi fordítása.
- A *DE-BIAS*¹²¹ (Detecting and cur(at)ing harmful language in cultural heritage collections = A káros nyelvhasználat felderítése és kiválasztása/gyógyítása a kulturális örökségi gyűjteményekben) projekt célja, hogy a digitális gyűjtemények leírása, valamint a kisebbségi közösségek történeteinek és történelmének elmesélése során befogadóbb és tiszteletteljesebb megközelítést alkalmazzon. A projekt két éven keresztül egy olyan MI-vel működő eszközt fejleszt ki, amely automatikusan fel fogja ismerni a kulturális örökségi tartalmak metaadataiban található, napjainkban már adott esetben sértő kifejezéseket, és tájékoztatást nyújt azok problémás hátteréről. Az eszköz öt nyelven (angol, német, olasz, holland, francia) három kulcsfontosságú témakörben fog létrehozni vitatott fogalmakat tartalmazó szótárkészletet: 1.) migráció és gyarmati múlt, 2.) nemek és szexuális identitás, 3.) etnicitás és etnikai-vallási identitás. Az eszköz a sértő nyelvezetet kontextuális információkkal és a megfelelő kifejezésekre vonatkozó javaslatokkal fogja kombinálni. A DE-BIAS a szótárfejlesztésbe aktívan bevonja a kisebbségi közösségeket, mint például az LMBTQ-közösséget.

¹²⁰ LEWIS, Michelle: *AI4Culture – An AI platform for the cultural heritage data space.* = Europeana Pro 2022. 11. 14. Forrás: <https://pro.europeana.eu/project/ai4culture-an-ai-platform-for-the-cultural-heritage-data-space> [2024. 04. 22.]

¹²¹ LEWIS, Michelle: *DE-BIAS – Detecting and cur(at)ing harmful language in cultural heritage collections.* = Europeana Pro 2022. 11. 14. Forrás: <https://pro.europeana.eu/project/de-bias> [2024. 04. 22.]

Az ajánlás hazai teljesülése

Amennyiben megvizsgáljuk, hogy az (EU) 2021/1970 ajánlás teljesülése érdekében 2021 és 2023 között milyen intézkedéseket tettek a magyar kulturálisörökség-védelmi intézmények, sok esetben tapasztalható az, hogy egyelőre csak a kezdeti lépések történtek meg. Az ajánlás által javasolt modern technológiák jelenleg csak diszkurzív szinten jelennek meg, stratégia szinten még nem. Nagy hátránynak érzem, hogy az előző fejezetben ismertetett kurrens páneurópai projektek (5DCulture, EUreka3D, AI4Culture, DE-BIAS) egyikében sem vesznek részt magyarországi intézmények. Azonban intézményi szintű kísérleti programokra több jogyakorlat is létezik Magyarországon, például több intézmény próbálkozik az MI bevonására. Többek között az MNL MI-t használt a szovjet táborokból származó magyar hadifoglyok adatbázisának létrehozására.

Az ajánlás fontos pontja, hogy a kulturálisörökség-védelmi intézmények tegyenek intézkedéseket a kulturális örökség ágazata és más ágazatok – például a felsőoktatás, a szakképzés, a kreatív iparágak és a fenntartható kulturális turizmus – közötti partnerségek kialakítására, annak érdekében, hogy ösztönözzék az új szolgáltatások és alkalmazások innovációját, valamint az újrafelhasználást. Ez a cél egybe esik a KDS egyik fő céljával is, illetve a Covid-19-világjárvány tapasztalatai is mindenki számára világossá tették, hogy a digitális kulturális örökség elemei kiemelkedő jelentőséggel bírnak a távoktatásban. A KDS keretében az OSZK és az NKA támogatásával az MNM például több mint 100 tananyagot tartalmazó oktatást segítő szolgáltatást indított, a Múzeumi-TÖRI-TÁR¹²² a tanév során és az érettségire való felkészülés során is egyfajta nonstop segítség a diákoknak és pedagógusoknak. Az MNL Oktatatólapok¹²³ néven hozott létre egy korszerű szolgáltatást, amely számos magyarázattal és játékos feladatokkal közvetlen hozzáférést biztosít a magyar történelem elsődleges levéltári forrásaihoz. Az Oktatási Hivatal pedig Jeles napok címmel portált indított, amely a kulturális örökség intézményeinek digitális anyagait és komplex módszertani anyagokat tartalmaz összesen 48 jeles naphoz és ünnephez.

Az ajánlás szempontjából továbbra is hiányosság, hogy nem történt rendszerszintű előrelépés a határokon átívelő projektek esetében és a magánszektor bevonása érdekében, illetve stratégiai szinten nem határoztuk meg a „veszélyeztetett” fogalmát, azaz hogy egy kulturális örökségi elem mikor számít veszélyeztetettnak.

¹²² Múzeumi-TÖRI-TÁR. Forrás: <https://mnm.hu/hu/muzeum/hirek/nonstop-nemzeti-muzeum-segitseg-online-oktatashoz-0> [2024. 02. 07.]

¹²³ Oktatatólapok. Forrás: <https://oktatolapok.mnl.gov.hu/> [2024. 02. 07.]

A kulturális örökséggel foglalkozó szakemberek tovább- és átképzése terén azonban komoly előrelépések tapasztalhatók. A szakemberek rendszeres képzése jogilag akkreditált képzéseken keresztül biztosított, amelyekhez a központi költségvetés éves finanszírozást biztosít. Az akkreditált képzések között jelenleg számos olyan program van, amely kifejezetten vagy részben a digitális kompetenciákkal foglalkozik. A magyar kulturálisörökség-védelmi intézmények munkatársai például az OSZK Könyvtári Intézetén keresztül¹²⁴ tanulhatnak a webarchiválásról vagy a könyvtári digitalizálásról és e-szolgáltatásokról. Az MNM pedig több alkalommal indított kifejezetten a KDS-ben dolgozó szakemberek számára olyan felnőttképzést, ami a szabványos kulturális örökségi elemek előállítására és aggregációjára irányult.

¹²⁴ A Könyvtári Intézet engedélyezett továbbképzései. Forrás: <https://www.ki.oszk.hu/kepzes/engedelyezett-to-vabbkepzesek> [2024. 02. 07.]

5. HAZAI STRATÉGIÁK ÉS A HOZZÁJUK KAPCSOLÓDÓ PROGRAMOK KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGÜNK DIGITALIZÁLÁSÁBAN

Ennek a fejezetnek az a célja, hogy átfogóan bemutassa a főbb hazai kormányzati és szakmai stratégiák kapcsolódását a kulturális örökségünk digitalizálásához. Elemzésem fókuszában a kormányzati dokumentumokban meghatározott digitális megőrzési stratégiák és irányelvek állnak, valamint az ezekhez kapcsolódó intézményrendszer és a kitűzött célok. A stratégia dokumentumokat a *Magyar Információs Társadalom Stratégiától* (2003) kezdve, a KDS-en (2017) keresztül a *Nemzeti Digitalizációs Stratégiáig* (2022) veszem számba. A szakmai stratégiák kapcsán fontosnak tartottam az *Országos Könyvtárügyi Konferencia* programját és megállapításait is számba venni, amit ebben a fejezetben tettem meg. A vizsgálat során részletesen bemutatatom, hogy a kormányzati szinten elfogadott dokumentumok milyen konkrét digitális megőrzési feladatokat és intézményrendszert milyen célok mentén határoztak meg. A fejezetben értékelem a kitűzött célok megvalósulását. Továbbá fontos megjegyezni, hogy a területi korlátok miatt nem térek ki részletesen az egyéb összefoglaló és intézményi digitalizációs projektekre, csak az állami és szakmai stratégiákra összpontosítva adok átfogó képet a kulturális örökségünk digitális megőrzésének hazai környezetéről.

5.1. Magyar Információs Társadalom Stratégia (2003)

A 2003. december 12-én publikált *Magyar Információs Társadalom Stratégia*¹²⁵ (MITS) preambuluma a stratégia létrehozásának okairól és céljairól a következőképpen fogalmaz: „Ez a nemzeti stratégia azokat a teendőket fogalmazza meg víziók, tervek és akciók szintjén, amelyek azt szolgálják, hogy Magyarország új fejlődési és modernizációs útra léphessen. [...] Azzal, hogy Magyarország bejelentette csatlakozási szándékát az Európai Unióhoz, kijelölte azt az irányt, amelyen a jövőben haladni kíván. Az európai fejlődési folyamat egyértelműen a tudásalapú (új) gazdaság és az információs társadalom irányába halad.”¹²⁶ A cél megvalósításának érdekében a stratégia beavatkozási területeket és azokon belül a következő fő irányokat állapítja meg az elektronikus tartalmak és szolgáltatások tekintetében: gazdaság, közigazgatás, kultúra, oktatás, egészség és környezetvédelem. A dolgozat szempontjából legrelevánsabb kultúra fő irány a magyar kulturális örökség megőrzését és terjesztését biztosítja – klasszikus és online módon – a hazai és a határon túli magyarság számára. Ennek a lényeges feladatnak a

¹²⁵ Magyar Információs Társadalom Stratégia (MITS). Budapest, Informatikai és Hírközlési Minisztérium, 2003. november. Forrás: http://www.artefaktum.hu/oktatashoz/mits_2003.pdf [2020. 01. 28.]

¹²⁶ Uo. 2–3. p.

kívánt eredménye nagyban épít az informatikai eszközökre és az új könyvtári, múzeumi és levéltári katalógusrendszerek teljessé tételére, valamint összehangolására. A kultúra fő irány központi kiemelt programja volt a Neumann-ház akkor formálódó Nemzeti Digitális Adattár (NDA) elnevezésű szolgáltatása, amelynek feladataként definiálták a kulturális értékek számbavételét, majd a katalógusrendszerek teljessé tételét és összehangolását. A folyamat fontosabb *lépcsőfokai*¹²⁷ az alábbiak voltak:

- a NAVA létrehozása,
- a kulturális örökség digitalizálása,
- a Kortárs Képzőművészeti Dokumentumtár létrehozása,
- országos közös katalógusok építése a könyvtári, múzeumi, levéltári állományokról,
- a digitálisan létrejövő dokumentumok összegyűjtése, archiválása és katalogizálása, illetve
- ágazati ajánlások és szabványok kidolgozása a digitalizálás, az archiválás és a szolgáltatás terén.

A stratégiában megfogalmazott nemzeti digitalizációs programmal kapcsolatos várakozás volt, hogy: „[...] *elindítása nagyban hozzájárul a magyarországi internet-felhasználók számának növekedéséhez. A felhasználók, illetve a hasznos tartalmak körének bővülése a versenyképesség fokozásához, a munkapiaci esélyek javulásához segít hozzá, illetve támogatja a közoktatás korszerűsítését, az élethosszig tartó tanulást. A program jelentős szerepet játszik majd a magyar kulturális értékek nemzetközi ismertségének és elismertségének növelésében. [...] A kulturális értékek új elérési formája pedig nemcsak a határon túli magyarság, hanem az EU-országok és más nemzetek tagjai számára nyújt felületet a magyar kulturális értékek megismerésére.*”¹²⁸

A digitalizálás koordinációjára Magyarországon ekkor nem létezett hivatalos hálózat és/vagy kompetenciaközpont. A metaadatok interoperabilitása szempontjából – nemzeti irányelvek mentén – ki kellett dolgozni az érvényes szabványokat. Véleményem szerint a stratégia egyik nagy érdeme és mérföldkőnek tekinthető, hogy a Neumann-ház keretein belül létrejött a NAVA és az NDA, az utóbbi pedig koordináló szervnek is ki lett jelölve. Úgy gondolom, hogy a MITS hatására a közgyűjteményi digitalizálás területen végzett együttműködések eredményeként ekkor kezdődtek meg azok a szakterület-független hálózatok kialakítása, amiket ma már cross-domén hálózatoknak is szoktunk nevezni. Példaként említhető az OSZK és az MNM együttműködése, valamint a NAVA megalapításakor tapasztalható együttműködések.

¹²⁷ Uo. 71. p.

¹²⁸ Uo. 71–72. p.

Az NDA-projekt pedig vitathatatlanul fontos szerepet játszott az új szakértői hálózatok kiépítésében, melyek aktívak voltak a digitalizálás kérdéseiben, mint például a műszaki megoldások, az interoperabilitás, a tartalomkészítés, a felhasználói igények, a jogi szempontok és a szabványosítás. A program azonban sajnos nem tudott maradéktalanul megvalósulni, a MITS-ben megfogalmazott célok hangsúlyos része megtalálható a tizenöt évvel később megjelent KDS célrendszerében is.

5.2. A szabadság kultúrája: Magyar kulturális stratégia (2006–2020)

*A szabadság kultúrája*¹²⁹ főcímet viselő *Magyar kulturális stratégiát* Bozóki András kulturális miniszter felkérésére a Stratégiai Tanács¹³⁰ dolgozta ki Sebők Marcell vezetésével 2005-ben. A stratégia épít a korábbi, 2004-ben megfogalmazott változatra, valamint *A szabadság kultúrája* című programnyilatkozatra. A Magyar kulturális stratégia nemcsak a kulturális szaktárca ágazati terve volt, hanem több tárca közös munkájára épített. Célja az, hogy a 2006–2020 közötti időszakra kijelölje Magyarország kulturális politikájának stratégiai prioritásait és cselekvési irányait. A 2020-ig tartó időszak kulturális politikájának négy kiemelt fejlesztési területe mentén végzett helyzetértékelést, meghatározta az elérendő célállapotot, a stratégiai cselekvés programját, továbbá megjelölte annak eszközeit. Megállapította, hogy a stratégia végrehajtását az ágazati terveknek, a nemzeti fejlesztési terveknek és a tárcaközi programoknak kell biztosítaniuk. A négy kiemelt fejlesztési területe:¹³¹

1. a kultúra közösségteremtő szerepének erősítése (Közösségek);
2. a nemzet tárgyi és szellemi kulturális örökségének gondozása (Örökség);
3. a kulturális alkotás korszerű intézményi feltételeinek kialakítása (Kortárs kultúra);
4. az esélyegyenlőség biztosítása a kulturális javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésben (Nyitott kultúra).

A stratégiában leszögezték, hogy a régészet, a műemlékvédelem és a közgyűjtemények finanszírozási problémákkal küzdenek, anyagi és szellemi erőforrásaik fejlesztésre szorulnak. Az 5.3. *Prioritások és Eszközök* fejezet külön *Közgyűjtemények* című alfejezetben jeleníti meg a könyvtárakat, megállapítva, hogy az információs társadalomban a könyvtár szerepe, az általa

¹²⁹ BOZÓKI András és munkatársai: *A szabadság kultúrája: Magyar kulturális stratégia 2006–2020*. Budapest, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, 2005. Forrás: <http://www.nefmi.gov.hu/kultura/2006/szabadsag-kultura> [2021. 12. 16.]

¹³⁰ A testület tagjai: Hunyadi Zsuzsa, Husz Dóra, Inkei Péter, Karsai György, Kitzinger Dávid, Sükösd Miklós, Török András, Vörös Miklós és Wessely Anna.

¹³¹ *A szabadság kultúrája: Magyar kulturális stratégia 2006–2020*. Bp., NKÖM, 2005. 3–4. p.

gyűjtött és szolgáltatott dokumentumok típusa és köre folyamatosan bővül, ami kiterjed az elektronikus dokumentumokra is. A könyvtárak létezéséhez elengedhetetlenek az adatbázisok és elektronikus szolgáltatások, amik nemzetközi kezdeményezésekhez tudnak kapcsolódni. A stratégia növelni kívánta az országos gyűjtőkörű szakkönyvtárak beszerzéseit, továbbá egy egységesített adatbázis létrehozásával egyszerűbbé és olcsóbbá kívánta tenni a könyvtárközi kölcsönzést. Szorgalmazta, hogy a könyvtárak használják ki az általuk üzemeltetett zárt hálózatok lehetőségeit az elektronikus dokumentumok szolgáltatásában.

A stratégia a helyi könyvtáraknak a kulturális portál szerepét szánta, ahol a helyi lakosok tájékozódhatnak a település és a régió többi kulturális intézményének programjáról, terveiről, használatáról stb., illetve az igényekhez igazodva „*a könyv-, CD- és videó-kölcsönzésen, a helyben olvasáson és hallgatáson túl újra meg lehet és kell teremteni a rendszeres filmvetítés, közös zenehallgatás alkalmait, a találkozást, a tanácskozást és a beszélgetés tereit.*”¹³²

A kulturális örökségi elemek digitalizálása a *Könyvtárak* című alfejezetben érdekes – és ma már talán érthetetlen – módon nem szerepelt. A *Levéltárak, archívumok* alfejezetben ugyanakkor úgy fogalmaz a dokumentum, hogy „*A digitalizálás az állagmegővésen túl a nyilvántartásnak, elemzésnek, közzétételnek semmivel nem pótolható lehetőségeit kínálja, ezért ma az örökségvédelmi munka egyik fő területe.*”¹³³ A *Múzeumok* című részben pedig már külön kiemeli a digitalizálást: „*a múzeumi állományok elektronikus nyilvántartása mellett az állomány digitalizálása is fontos feladat, hogy a közösség birtokba vehesse, használhassa a múzeumokban őrzött örökséget.*”¹³⁴

Véleményem szerint *A szabadság kultúrája* nem vált társadalmi stratégiává, a céljait nem iktatták a maguk tervébe más állami szervezetek, önkormányzatok, szakmai testületek, kulturális, művészeti és civil szervezetek, nemzeti közmédiák, amelyek tesznek a magyar kultúráért. Ebben az időszakban ugyanakkor több fontos eredmény is született, ilyen például, hogy a zárt hálózatokon tárolt digitalizált vagy digitálisan keletkezett dokumentumok szolgáltatása azóta bevett gyakorlat lett a könyvtárak körében és az *Országos hatókörű könyvtári szolgáltatások fejlesztése hagyományos és nem hagyományos képzési formák erősítésére az élethosszig tartó tanulásban* című TÁMOP 3.2.4-08/2-2009-0007 projekt keretén belül megújult az ODR portál. A projekt kezdeményezettje a Debreceni Egyetem volt, a rendszer bemutatójára 2011. november 23-án került sor az OSZK tanácstermében.¹³⁵

¹³² Uo. 30. p.

¹³³ Uo. 31. p.

¹³⁴ Uo. 32. p.

¹³⁵ Országos Széchényi Könyvtár. Az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer új fejlesztései meghívó. Forrás: <https://www.oszk.hu/sites/default/files/ODR-fejlesztések-tamop-2011-nov.pdf> [2021. 12. 17.]

5.3. Országos Könyvtári Digitalizálási Terv (2007–2013)

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) felkérésére a NOKI Plusz¹³⁶ Bizottság 2005-ben elkészítette az *Országos Könyvtári Digitalizálási Tervet*. Az Internet Archive adatai alapján azonban a dokumentumot csak 2007. június 5-én publikálták a Könyvtári Intézet hivatalos weblapján.¹³⁷ A terv a korábbi hazai és európai tapasztalatokra egyaránt épített, mint például a NOKI Bizottság¹³⁸ által – az NKÖM kérésére – korábban elkészített két dokumentumra. Ezek egyike *A magyar kulturális közvagyon feltérképezése* (2003) című tanulmány,¹³⁹ amely leírta az őrzési helyeket, típusokat, mennyiségeket, a digitalizálhatóságot, az ütemezhetőséget és a hozzájuk tartozó költségigényt. A másik ilyen a *Javaslatok a kulturális örökség megőrzése érdekében digitalizálendő dokumentumok körére, a digitalizálás országos összehangolására és a projektek nyilvántartására* (2005) című tanulmány.¹⁴⁰

Az Országos Könyvtári Digitalizálási Terv preambulumban a következőképpen fogalmaznak a szerzők: „A nemzeti kulturális örökség részeként a könyvtári dokumentumok digitalizálása alapvető fontosságú társadalmi érdek és megkerülhetetlen állami feladat, mert az információs társadalom mennyiségileg több, minőségileg jobb, és mind gyorsabban megszerezhető információt igényel. Az Országos Könyvtári Digitalizálási Terv megvalósítása szorosan összefügg az információs társadalom kiépítésével, hazánk versenyképességének növelésével és kapcsolódik az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepciónak az információs társadalom kiteljesítésére vonatkozó fejezetéhez.”¹⁴¹

Egyetérttek azzal, hogy a terv a könyvtári gyűjteményeket érintő digitalizálás fogalmát a lehető legtágabb értelemben kívánta kezelni, és a szorosabb értelemben vett digitalizálás mellett kiterjedt a digitális objektumok szisztematikus begyűjtésének, hosszú távú megőrzésének és feldolgozásának, valamint online közzétételének kérdéseire is. A stratégiai célok között szerepelt a digitális korszakváltás tudatosítása, a folyamatos állami finanszírozás biztosítása, a privát

¹³⁶ NOKI Plusz Bizottság tagjai: Ásványi Ilona (Egyházi Könyvtárak Egyesülése); Bánhegyi Zsolt (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára); Bánkeszi Katalin (Neumann-ház); Fehér Miklós (Könyvtári Intézet); Dippold Péter, Horváth Ádám, Káldos János (OSZK); Takáts Béla (Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete); Virágos Márta (Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma).

¹³⁷ Internet Archive mentése a Könyvtári Intézet honlapjáról. Forrás: <https://web.archive.org/web/20070610042558/http://www.ki.oszk.hu/107/news.php> [2022. 05. 23.]

¹³⁸ NOKI Bizottság tagjai: Berke Barnabásné, Moldován István, Káldos János (OSZK); Dippold Péter, Fehér Miklós, Pétersilka Ágnes (Könyvtári Intézet); Bánkeszi Katalin, Bíró Szabolcs (Neumann-ház). Meghívott szakértő: Geist Éva (NDA).

¹³⁹ DIPPOLD Péter – TÓSZEGI Zsuzsanna – FEHÉR Miklós: *A magyar kulturális közvagyon feltérképezése : Őrzési helyek, típusok, mennyiségek, digitalizálhatóság, ütemezhetőség, költségigény*. Budapest, NOKI Bizottság, 2003. október. Forrás: <https://mek.oszk.hu/20500/20517> [2022. 05. 23.]

¹⁴⁰ *Javaslatok a kulturális örökség megőrzése érdekében digitalizálendő dokumentumok körére, a digitalizálás országos összehangolására és a projektek nyilvántartására*. Budapest, NOKI Bizottság, 2005. 03. 31. Forrás: <http://mekosztaly.oszk.hu/limbo/egyeb/oszkdb/anyagok/Altalanos/NOKIujkesz.doc> [2022. 05. 14.]

¹⁴¹ Országos Könyvtári Digitalizálási Terv (2007–2013). Budapest, NOKI Plusz Bizottság, 2005. 09. 15. Preambulum, 2. p.

szféra bevonása, az összehangolt országos könyvtári digitalizálási rendszer létrehozása, a koordinált fejlesztés, a felhasználók esélyegyenlőségének a biztosítása és részvétel az európai projektekben, valamint a szakemberek képzése. A stratégiai tervben a *Kulcsterületek fejezetben*¹⁴² az alábbiakat határozták meg:

1. tanácsadó szakértői testület felállítása;	8. folyamatos digitalizálás (az akkori lehetőségeknek megfelelően);
2. felmérésekre alapozott helyzet-elemzés;	9. digitális objektumok hatékony szolgáltatási formáinak biztosítása
3. rendszerterv készítése;	10. kutatás-fejlesztés;
4. retrospektív adatrögzítés;	11. technológiai ajánlások és „jógyakorlatok” kidolgozása és népszerűsítése;
5. nyilvántartások létrehozása	12. minőségbiztosítás;
6. a digitális objektumok hosszú távú megőrzésének biztosítása;	13. a jogi környezet átalakítása.
7. az eleve digitális formában keletkezett objektumok kezelése;	

Az Országos Könyvtári Digitalizálási Terv sajnálatos módon finanszírozási akadályok miatt nem valósult meg, azonban számos pontja a 2017–2025 közötti időszakra érvényes KDS-ben is megtalálható, jelenleg is aktuális és a feladatok tekintetében irányadó. Szerintem ezek közül a legfontosabbak: az összehangolt országos könyvtári digitalizálási rendszer létrehozása, részvétel az európai projektekben, folyamatos állami finanszírozás biztosítása, illetve a privát szektor bevonása. A személyes tapasztalataim alapján úgy gondolom, hogy ezeknek a stratégiai célkitűzéseknek mentén napjainkban is kiemelten szükséges és érdemes lenne fejlesztéseket eszközölni. Egy – közgyűjteményi ágakkal is – összehangolt országos könyvtári digitalizálási rendszer aktuális technológiai követelmények alapján való létrehozását alapvető feladatnak tekintem.

¹⁴² Uo. 3–6. p.

5.4. Portál program – A könyvtárügy stratégiája (2008–2013)

Magyarország utolsó országos könyvtári stratégiája a *Portál program*¹⁴³ volt, amely 2008–2013 között határozta meg a különböző típusú könyvtárakkal (közkönyvtárak, felsőoktatási könyvtárak, országos szakkönyvtárak, egyéb szakkönyvtárak: múzeumi, egyházi, orvosi stb. és iskolai könyvtárak) kapcsolatos könyvtárfejlesztési stratégiai célokat. A stratégia *Jövőképe* szerint: „A könyvtári rendszer egésze alkalmas a nyilvánosságra hozott információnak, felhalmozott tudásnak, valamint műveltségnek a mindenki számára a lakóhelytől és településtípustól független, egyenlő esélyű hozzáférhetővé tételére elősegítve ezzel a különböző területek versenyképességét, növelve az esélyegyenlőséget, és segítve a leszakadó térségek és csoportok felzárkózását.”¹⁴⁴ A dokumentumot az Oktatási és Kulturális Minisztériumban (OKM) 2007. december 6-án tartott miniszteri értekezleten fogadták el.¹⁴⁵ Az elfogadott stratégia mellett további három¹⁴⁶ cél megvalósítását kezdeményezte az értekezlet:

1. A stratégiai ciklus végére minden könyvtárban és könyvtári szolgáltató helyen legyen szélessávú internetkapcsolat.
2. A kistépüléseken az információs szolgáltatások a könyvtári szolgáltatásokon belül valósuljanak meg.
3. Az Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program minisztériumi támogatása folytatandó.

A *Portál program*ban felvázolt *Jövőkép* megvalósításához kidolgozott *Beavatkozások* között szerepel a könyvtárakban őrzött kulturális javak digitalizálása, online hozzáférhetővé tétele és archiválása. Feladatként határozza meg a dokumentum továbbá az országos központi nyilvántartások összehangolt kezelését a MOKKA (Magyar Országos Közös Katalógus) és az ODR (Országos Dokumentum-ellátási Rendszer) bibliográfiai adatainak egyesítését csakúgy, mint az NPA (Nemzeti Periodika Adatbázis), a MEK, a MATARKA (Magyar Folyóiratok Tartalomjegyzékeinek Kereshető Adatbázisa) szerzői jogok figyelembevételével való fejlesztését. A Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) révén támogatásokra lehetett pályázni

¹⁴³ Portál program – A könyvtárügy stratégiája 2008–2013. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2007. Forrás: <https://2010-2014.kormany.hu/download/a/a4/20000/Port%C3%A1l%20program-k%C3%B6nyvt%C3%A1r%20strat%C3%A9gia%202010-2013.doc> [2020. 01. 28.]

¹⁴⁴ Uo. 1. p.

¹⁴⁵ SKALICZKI Judit: Portál program – Könyvtárfejlesztési stratégia, 2008–2013. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 17. évf. 1. sz. 2008. 3. p. <https://epa.oszk.hu/01300/01367/00133/pdf/01konyvtarpolitika.pdf> [2022. 08. 11.]

¹⁴⁶ Uo. 3. p.

kulturális értékek nagy tömegű digitalizálására. A stratégia többek között azt a könyvtárszakmai hatást várta, hogy „*a fejlesztési források hatékony felhasználásával alapvetően egy minőségileg magasabb színvonalú, egyenlő esélyű hozzáférést biztosító könyvtári rendszer alakul ki, az Európai Unió más államaihoz hasonló szolgáltatásokkal.*”¹⁴⁷

A Portál program kiemelt három céljának megvalósítását jelentős fontosságúnak érzem. Meghatározó előrelépés történt a szélessávú internet bevezetésével kapcsolatban. Ha nem is a stratégiai ciklus végére, de a 2010-es évek végére, az országos könyvtári statisztikai adatok alapján elmondható, hogy 5 százalékra (kb. 125 intézmény) csökkent azon könyvtárak és könyvtári szolgáltató helyek aránya, amelyek nem rendelkeznek szélessávú internetkapcsolattal. Továbbá sikeresen megvalósult cél, hogy létrejött a MOKKA–ODR katalógus és az EISZ Nemzeti Program minisztériumi támogatása napjainkban is megoldott. Határozott véleményem szerint a magyar könyvtári rendszernek szüksége lenne egy rendszeresen aktualizált, hosszú távú országos könyvtári stratégiára, amely egyértelműen és hatékonyan meghatározná a hazai könyvtárak szerepét és funkcióját a digitalizáció korszakában. Egy ilyen stratégia létrehozása elengedhetetlen lenne annak érdekében, hogy a könyvtárak ne csak lépést tartsanak, hanem proaktívan vezető szerepet is vállaljanak a gyorsan változó világunkban. A digitális megőrzésnek és a modern technológiák használatának kiemelt szerepet kellene kapnia egy ilyen országos könyvtári stratégiában. Minden jel arra mutat, hogy az MI és a VR integrálása is kulcsfontosságú lesz a közeljövőben a könyvtárak szolgáltatásaiba. Egy friss és modern országos könyvtári stratégia továbbá segítené a könyvtárakat abban, hogy felismerjék és kihasználják az új lehetőségeket, amelyeket a digitalizáció és az innováció kínál, de a KDS-ben szerzett tapasztalatainkból az is jól látszik, hogy a megfelelő finanszírozási feltételek biztosítása nélkül egy ilyen kezdeményezés nem tud sikeres lenni.

5.5. Országos Könyvtárügyi Konferencia (2012)

A szakmai stratégiák kapcsán fontos megemlíteni az *Országos Könyvtárügyi Konferencia*¹⁴⁸ (OKK) megtartását, amit 2012. november 22–23. között a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) és az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) közösen rendezett meg a *Könyvtárak a társadalom megújulásáért. Fejlesztés, fenntarthatóság, esély* címmel. Az OSZK-ban lebonyolított és az NKA által támogatott konferencia célja volt, hogy elősegítse a 2014–2020 közötti időszakra szóló könyvtárügyi stratégia kidolgozását, valamint javaslatot tegyen az Emmi-

¹⁴⁷ Uo. 5. p.

¹⁴⁸ Az Országos Könyvtárügyi Konferencia honlapja. Forrás: <https://mke.info.hu/tevekenysege/rendezvenyek/kozponti-rendezvenyek/orszagos-konyvtarugyi-konferencia/> [2022. 08. 11.]

nek. A konferencia programjában több digitalizálással kapcsolatos ponttal is találkozhatunk. Az OKK nyitó plenáris ülésén Prof. Dr. Csépe Valéria, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) főtitkárának és Dr. Z. Karvalics László, a Szegedi Tudományegyetem docensének előadásában elhangzott *A könyvtárak társadalmi haszna I–II.* című prezentációkban többek között mélységében tárgyalták az IKT szerepét és az átalakuló könyvtárak korszerűsödését, kiemelve azokat a kulcsfontosságú tényezőket, mint az open acces kérdésköre, a digitalizálás és a hálózatokon keresztüli egyszerű hozzáférhetőség. Főtitkár asszony a könyvtárak nemzetközi hálóba szerveződése kapcsán példaként hozta az Europeana hálózatát, amelyben akkoriban hat magyarországi intézmény¹⁴⁹ vett részt. „Az Europeana azt tervezte, hogy a kulturális örökség és a tudományos információ is ebben a rendszerben lesz, a kutatási eredmények széleskörű online elérhetősége és megőrzése is ennek az egyik alrendszernek lenne a feladata, ez a kulturális örökség célkitűzéshez képest némi lemaradásban van (...).”¹⁵⁰ Docens úr előadásában a digitalizálás kérdésköre mellett már előkerült az MI és a robotkönyvtárosok világa is. Véleménye szerint a könyvtárak és könyvtárosok jövőjét alapjaiban határozza meg, hogy milyen méretű tudásközösségeket hozunk létre. Előadásában hangsúlyozta alapélményét, „*hogy mindenki várja a corpus digitalét, a minden valaha volt és digitalizálható információ egyetlen hatalmas nagy gyűjteményének a létrejöttét, hogy ne legyenek fekete lyukak a rendszerben [...]*”¹⁵¹, azonban ezt az igényt még belátható ideig nem tudjuk megközelíteni.

A könyvtárszakmai esemény második napjának szekcióülései közül pedig kettőt emelnék ki. Az elsőt, ami a *Digitális írástudással* foglalkozott, illetve a negyediket, az *Innováció, kutatás, kutatásfejlesztés, eredmények* című szekciót, ahol számos a digitalizálással kapcsolatos kérdést érintettek a résztvevők, többek között az Europeana felé történő adatszolgáltatás nehézségeit és módszertani kérdéseit is. Bánkeszi Katalin, a Könyvtári Intézet igazgatója a *Digitális írástudás* szekció összefoglalásakor¹⁵² elmondta, hogy sok szemszögből közelítették meg a témát. Már magát a kifejezést is vizsgálták, hogy ez-e a legjobb fogalom, amit a könyvtár fel akar emelni a stratégiai pontjai közé, és arra jutottak, hogy a könyvtárak inkább a digitális műveltségben segítenek. Fontos következtetésük, hogy a digitális műveltség megszerzése nem valósulhat meg az általános műveltségi hiányosságokkal (olvasásképessége, szövegértés stb.).

¹⁴⁹ Az Europeana hálózatába a következő intézmények tartoztak: OSZK MEK, NAVA, NDA, PIM, Magyar Rádió archívuma, Magyar Nemzeti Filmarchívum.

¹⁵⁰ CSÉPE Valéria: Országos Könyvtárügyi Konferencia – A könyvtárak társadalmi haszna I. = Videotorium 2012. 11. 22. Forrás: <https://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/5624/a-konyvtarak-tarsadalmi-haszna-i> [2024. 03. 07.]

¹⁵¹ Z. KARVALICS László: Országos Könyvtárügyi Konferencia – A könyvtárak társadalmi haszna II. = Videotorium 2012. 11. 22. Forrás: <https://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/5624/a-konyvtarak-tarsadalmi-haszna-i> [2024. 03. 07.]

¹⁵² Országos Könyvtárügyi Konferencia – Szekciók beszámolója. = Videotorium 2012. 11. 23. Forrás: <https://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/5647/szekciok-beszamoloja> [2024. 03. 07.]

A könyvtári hálózatnak területenként és célcsoportonként differenciáltan kell eljuttatni mindazt az információt, ami digitális műveltség alatt értelmezhető. Véleményem szerint a szekció résztvevői széles látókörben közelítették meg a témát, és a digitális műveltség fogalmának hangsúlyozása következetes volt, mivel ez egy szélesebb értelmezés, amely magában foglalja azokat a képességeket és ismereteket, amelyekre a digitális korban szükség van. Következtetésük, miszerint a digitális műveltség megszerzése nem valósulhat meg az általános műveltségi hiányosságok nélkül, észszerű és realisztikus. Továbbá rámutatott arra is, hogy az alapvető olvasási és szövegértési képességek a XXI. században is kulcsfontosságúak.

Az Innováció, kutatás, kutatásfejlesztés, eredmények című szekció összefoglalóját a Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtárának főigazgatója, Nagy Zsuzsanna vázolta¹⁵³ fel. A témát a következő nézőpontokból közelítették meg: a könyvtárak hogyan segíthetik az innovációt és a kutatásfejlesztést; aktuálisan milyen nemzetközi trendek körvonalazódnak; hogyan kapcsolódik az oktatás és a könyvtárosképzés az innovációhoz; milyen kutatások folynak a könyvtártudomány területén, amelyek segítik az innovációt és a könyvtárak gyakorlati munkáját. Teljesen egyetértek a szekció azon fő megállapításaival, hogy a kutatás-fejlesztési (K+F) infrastruktúra nélkülözhetetlen elemei a könyvtáraknak, amit nemcsak működtetni, hanem fejleszteni is szükséges. A megfelelő technológiai háttér és szakértői támogatás biztosítása elengedhetetlen az innovációhoz. Álláspontom szerint szintén kulcsfontosságú lépés annak az igénynek a megfogalmazása, hogy a megfelelő intézményi szerepvállalások kijelölésével indokolt aktualizálni és közzétenni a nemzeti könyvtári stratégiát. A nemzeti könyvtári stratégia pontos meghatározását és a szélesebb közösséggel való megosztását elengedhetetlen lépésnek tartom.

A 2012-es OKK anyagjaira építve a rendezők által felkért szerkesztőbizottság *Tézisek és ajánlások*¹⁵⁴ címmel foglalta össze az eredményeket, amelyek között meghatározó arányban szerepeltek a digitalizálással kapcsolatos megállapítások is. Kiemelném a negyedik pontot, ami *A digitális műveltség megszerzésének biztosítása könyvtári alapeladat* címet viselte. A pont megállapítja, hogy a könyvtár az értéknövelt digitalizálás fontos intézménye és a papíralapú gyűjtemények digitalizálásával kiszélesíti a szolgáltatásai hozzáférhetőségét. Megfogalmazták annak szükségességét is, hogy a könyvtárak digitalizálását összehangolt, nemzeti digitalizálási stratégia mentén kell megvalósítani, aminek a kivitelezéséhez szükségesnek látják a közös szttenderdek kidolgozását. Továbbá a könyvtáraknak erősíteni kell partnerkapcsolatait a digitális műveltség megszerzésében.

¹⁵³ Uo.

¹⁵⁴ Az Országos Könyvtárügyi Konferencia tézisei és ajánlásai. Budapest, Országos Könyvtári Konferencia Tézisszerkesztő Bizottság, 2013. 01. 31. Forrás: https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2013/02/TEZISEK_kozlesre_adhato_2013_02_18.pdf [2022. 05. 30.]

A *Portál* programot követően azonban ez idáig nem született új központi országos könyvtári stratégia. Ugyanakkor egyes országos stratégiák iránymutatást fogalmaztak meg a könyvtári szakma számára is, ilyen például a KDS is. Bizonyos könyvtárak vagy könyvtártípusok rendszeresen jelentkeznek fejlesztési elképzeléseikkel. Könyvtártípusokra jó példa az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának (EKK) javaslata, ami *A felsőoktatási könyvtárak stratégiai fejlesztési irányai 2018–2023*¹⁵⁵ címmel jelent meg, valamint *A szakkönyvtárak stratégiai fejlesztési irányai 2019–2024*¹⁵⁶ elnevezésű dokumentum.¹⁵⁷ Több nagyobb könyvtárnak is van külön intézményi digitalizálási stratégiája vagy az átfogó stratégiája tartalmaz digitalizálással kapcsolatos feladatmeghatározásokat is. A Nemzeti Könyvtár például a KDS-sel megegyező 2017–2025-ös időszakra vonatkozóan határozta meg a jelenlegi intézményi digitalizálási stratégiáját,¹⁵⁸ ami „Az OSZK digitalizálási stratégiája a »digitalizálás« fogalmának legszűkebb értelmezésére épít. [...] A dokumentum nem tárgyalja az elektronikusan keletkezett dokumentumok gyűjtésével és megőrzésével, valamint a szolgáltatással és hosszú távú megőrzéssel kapcsolatos célokat és feladatokat, mivel azokat egyéb dokumentumok határozzák meg.”¹⁵⁹

5.6. Digitális Megújulás Cselekvési Terv (2010–2014)

A *Digitális Megújulás – Magyarország Középtávú IKT Cselekvési Terv* a 2010–2014 közötti időszakra vonatkozóan határozta meg az információs társadalom nyújtotta előnyök és az infokommunikációs technológiák eredményeinek átfogó hasznosítási szándékát, külön is nevesítve a kulturális örökség digitális megőrzésével kapcsolatos feladatokat. A kapcsolódó akcióprogram rögzítette a MaNDA létrehozásának szükségességét is: „Az akció célja, hogy Magyar Nemzeti Digitális Archívum létrehozásával – az Európai Unió tagállamaihoz hasonlóan – a kormányzat a magyar kultúra által létrehozott valamennyi alkotást, a szépirodalomtól a képzőművészeten át a filmművészetig biztonságosan, digitálisan rögzítse, és hozzáférhetővé tegye egy központi nyilvános felületen. A cél nem csupán az alkotások többszörösen biztosított digitális megőrzése, hanem a jelenleg szétszórt és részben zárt archívumok anyagának elérhetővé tétele

¹⁵⁵ ANTAL Istvánné – KARÁCSONY Gyöngyi – KÁLÓCZI Katalin – KEVEHÁZI Katalin – NAGY Zsuzsanna: *A felsőoktatási könyvtárak stratégiai fejlesztési irányai 2018–2023*. Budapest, Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, 2018. Forrás: https://ekk.org.hu/wp-content/uploads/2020/08/EKFJ_2018_2023a.pdf [2020. 01. 28.]

¹⁵⁶ GAÁL NÉ KALYDY Dóra – MONOK István – RÓZSA Dávid: *A szakkönyvtárak stratégiai fejlesztési irányai 2019–2024*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Pont, 2019. Forrás: https://konyvtar.mta.hu/download/dokumentumok/strategia2019_v2.pdf [2020. 01. 28.]

¹⁵⁷ KISZL Péter: *A könyvtár- és információtudományi képzés ökológiája*. = Könyvtári Figyelő, 30. (60.) évf. 1. sz. 2020. 9–40. p. Forrás: <http://ojs.elte.hu/kf/article/view/1060> [2022. 05. 28.]

¹⁵⁸ Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálási stratégiája 2017–2025 v02. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2017. 6. p. Forrás: https://www.oszk.hu/sites/default/files/OSZK_DIGIT-STRAT_2017_11_27.pdf [2021. 09. 28.]

¹⁵⁹ Uo. 6. p.

valamennyi érdeklődő számára, a jogdíjjal nem terhelt alkotások esetében díjmentesen, szükség esetén pedig online díjfizetés mellett. Az Archívum törekszik a minél szélesebb körű szabad felhasználás megteremtésére a nemzeti és uniós szerzői jog keretei között. Mivel a kultúra szövete naponta új alkotásokat hoz létre, a gyűjtemény is folyamatosan új alkotásokkal gyarapszik. Ezek rögzítése és archiválása szintén a létrejövő Magyar Nemzeti Digitális Archívum feladata.”¹⁶⁰

A dokumentum tartalmazta a megvalósításhoz elengedhetetlen intézkedések elemeit és a végrehajtás időbeni menetrendjét. A projekt időtávja 2011. I. negyedétől 2013. IV. negyedévéig terjedt, a megvalósításért a NEFMI Kulturális Államtitkársága volt a felelős a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (NFM) Infokommunikációs Államtitkárságának közreműködése mellett. Véleményem szerint a Digitális Megújulás Cselekvési Terv nagy értéke, hogy a nemzetközi trendekkel összhangban és egy időben a MaNDA mint intézmény megvalósulhatott, különös tekintettel nagy érdem az intézmény aggregációs adatbázisának létrehozása, ami a mai napig az egyik legmeghatározóbb szolgáltatás a magyar kulturális örökségi szektorban. Az intézmény részletekbe menő megalapításáról és a tevékenységéről a 6.2. alfejezetben írok.

2010. november 26-án a NEFMI Kulturális Államtitkárságának kezdeményezésére megalakult a Nemzeti Kulturális Digitális Dokumentációs Klaszter, aminek az egyik alapfeladata a magyar nemzeti kulturális örökség egységes online archívuma létrehozásával kapcsolatos fejlesztési célkitűzések megvalósítása volt. A klaszternek tizenkét¹⁶¹ alapító tagja volt, a menedzsment feladatkörét a MaNDA látta el, fennállása alatt tudomásom szerint csak párszor ülésezett. Meglátásom szerint a klaszter létrehozása pozitív kezdeményezés volt ugyan, de a benne szereplő intézmények alacsony együttműködési hajlandósága és különböző érdekei miatt nem sikerült hatékonyan összehangolni a részt vevő intézmények tevékenységeit. Az ilyen jellegű kezdeményezések sikeréhez elengedhetetlen az erős és hatékony együttműködés, valamint az intézmények közötti rendszeres és szoros kommunikáció.

¹⁶⁰ Digitális Megújulás – Cselekvési Terv 1. sz. melléklet, Akciótervek, 2010. 12. 24. p. Forrás: https://2010-2014.kormany.hu/download/7/0d/30000/Digitalis_Megujulas_Cselekvesi_Tervull.pdf [2020. 01. 28.]

¹⁶¹ A Nemzeti Kulturális Digitális Dokumentációs Klaszter tagjai: NEFMI, OSZK, PIM, ELTE, Szépművészeti Múzeum, Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár, Magyar Mozgókép Megismertetésért Alapítvány, MNM, Éghajlat Könyvkiadó Kft., RC Invest, Magyar Nemzeti Galéria, MNL.

5.7. Kulturális Közfoglalkoztatási Program (2011–)

2011. január 1-jétől megszűnt a közmunkaprogram, a közcélú munka és a közhasznú munkavégzés, amelyeket az egységes közfoglalkoztatás rendszere váltott fel. A kormány Közfoglalkoztatási Portálja a következőképpen határozza meg a közfoglalkoztatást: „*A közfoglalkoztatás a munkaviszony egy speciális formája, támogatott »tranzitfoglalkoztatás«, amelynek célja, hogy a közfoglalkoztatott sikeresen vissza-, illetve bekerüljön az elsődleges munkaerőpiacra. A közfoglalkoztatás átmeneti munkalehetőséget biztosít azok számára, akiknek az önálló álláskeresése hosszú ideig eredménytelen.*”¹⁶² Azt, hogy ki lehet közfoglalkoztatott, a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény¹⁶³ határozza meg.

2012. év II. félévében pilotjelleggel indultak el az Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Mintaprogramok, amelyek a szakképzett (sokszor diplomás), azonban valamilyen hátrányos helyzettel rendelkező álláskeresőknek kínáltak értékteremtő átmeneti (11 hónapos) munkalehetőséget. „*Ilyenek voltak például a digitalizációs programok, amelyek célja közfoglalkoztatás keretében települési kulturális értékkataszterek létrehozása, kulturális és természeti értékek gyűjtése, rendszerezése, valamint közszolgálati digitális archívum létrehozása (MaNDA, MTVA). Ezek a programok a visszajelzések alapján igen nagy népszerűségnek örvendtek az álláskeresők körében.*”¹⁶⁴ Az országos mintaprogramok működési modelljét a Nemzeti Művelődési Intézettel (NMI)¹⁶⁵ együtt a MaNDA alakította ki.

A sikeres mintaprogramok után elindultak az Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Programok, amelyek célja az volt, hogy kvalifikált, de a munkaerőpiacon elhelyezkedni nem tudó álláskeresőket vonjanak be a kulturális örökség digitalizációjának folyamatába. E feladat ellátása alapfokú kulturális, valamint felhasználói szintű számítógépes informatikai és számítástechnikai képzést igényel. A programban résztvevő archivátorok belső, betanító jellegű képzést kapnak a program révén. Például a MaNDA munkatársai folyamatosan frissülő elektronikus tananyagot¹⁶⁶ dolgoztak ki, amely e-learning-rendszer keretében alkalmas a foglalkoztatottak digitalizációs képzésére, továbbképzésére. A MaNDA, majd 2017-től a Forum

¹⁶² Közfoglalkoztatási Portál. Mit kell tudni a közfoglalkoztatásról? = Magyarország Kormánya 2018. április. Forrás: <https://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/tajekoztato-a-kozfoglalkoztatatas-rendszererol> [2020. 01. 28.]

¹⁶³ 2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100106.tv> [2020. 02. 05.]

¹⁶⁴ Tájékoztató a kulturális közfoglalkoztatási programokról. Budapest, Belügyminisztérium, 2015. 04. 14. Forrás: <https://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/download/8/6d/e0000/T%C3%A1j%C3%A9kozt%C3%B3a%20kultur%C3%A1lis%20k%C3%B6zfoglalkoztat%C3%A1si%20programokr%C3%B3l.pdf> [2022. 08. 10.]

¹⁶⁵ Az intézmény jelenlegi hivatalos neve Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Kft.

¹⁶⁶ MaNDA Adatbázis Kisokos 3.4. Budapest, Forum Hungaricum, 2023. Forrás: https://mandadb.hu/dokumentum/1363918/MaNDA_Kisokos_3_4.pdf [2024. 05. 02.]

Hungaricum a közfoglalkoztatottak munkáltatójaként emberi és pénzügyi erőforrással, valamint technikai eszközök (számítógépek, szkennerek, fényképezőgépek és adattárolók) biztosításával koordináló szerepet lát el, míg a szakmai felügyeletet a programban részt vevő partnerintézmények biztosítják. Ők határozzák meg azt is, hogy az intézményen belül mit digitalizálnak, a keletkezett digitális adatokhoz milyen hozzáférést engedélyeznek a MANDA DB aggregációs adatbázisban.¹⁶⁷

Pintér Sándor belügyminiszter minden évben elismerésben részesítette a közfoglalkoztatási programok szervezésében és végrehajtásában kiemelkedő szakmai tevékenységet végző közfoglalkoztatókat. 2015-ben a MaNDA is miniszteri elismerő oklevelet¹⁶⁸ kapott az aggregációs adatbázisa feltöltésére szervezett kulturális közfoglalkoztatási programjáért.¹⁶⁹ 2016-ban megtörtént a program kiterjesztése, melynek során a MaNDA, az NMI, valamint az MNL mellett közfoglalkoztatóként az OSZK, az MNM és a Magyar Teátrum Közhasznú Nonprofit Kft. is bevonásra került.

A kulturális közfoglalkoztatás megítélése egyszerre mutathat pozitív és negatív képet is. Vannak, akik szerint a kulturális közfoglalkoztatásban részt vevők könnyebben el tudnak helyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon, akár úgy, hogy idővel az adott intézmény felveszi őket főállású munkavállalónak. Ennek ellenére az is gyakori, hogy a kulturális közfoglalkoztatásban résztvevők újonnan elsajátított ismeretei vagy kapcsolati hálójának bővülése járult hozzá, ahhoz, hogy elhagyja a közfoglalkoztatás rendszerét. Ugyanakkor többször lehetett azt olvasni a sajtóban, hogy – sajnálatos módon – egyes közgyűjteményi dolgozókat elbocsátásuk után ebben a foglalkoztatási formában alkalmaztak újra. Így már nem az adott közgyűjteménynek kellett állnia a dolgozó bérét és járulékait, hanem a kulturális közfoglalkoztatónak, ezáltal a dolgozó ugyanazt a szakmai munkát végezte egy lényegesen előnytelenebb konstrukcióban, kevesebb fizetésért.

Tapasztalatom alapján a Kulturális Közfoglalkoztatási Programok könyvtári szempontból történő mélyebb megvilágításakor mindenképpen meg kell említeni, hogy az alapítványi, egyházi fenntartású könyvtárakban, illetve az egyéb kulturális feladatokat ellátó intézményekben, civil és művészeti szervezeteknél a programok megjelenéséig jellemzően nem zajlott tömeges és

¹⁶⁷ LOVAS Lajos: A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA). = Szín – Közösségi Művelődés, 21. évf. 1. sz. 2016. 12–17. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/01300/01306/00138/pdf/EPA01306_szin_2016_1_12-14.pdf [2020. 02. 05.]

¹⁶⁸ Elismerő Oklevél a MaNDÁnak. = Mandarchiv 2015. 12. 04. Forrás: http://mandarchiv.hu/cikk/5012/Elismero_Oklevel_a_MaNDAnak [2020. 02. 05.]

¹⁶⁹ Közfoglalkoztatás Magyarországon : A közfoglalkoztatás jó gyakorlatai 2014–2015. Budapest, Belügyminisztérium, 2015. 26–27. p. Forrás: <https://kozfoglalkoztataskormany.hu/download/b/a/1/41000/jo%20gyakorlatok%202014-2015.pdf> [2020. 02. 05.]

tervszerű digitalizáció. Azonban több mint egy évtized távlatából az is megállapítható, hogy a magyar kulturális örökség digitális megőrzése szempontjából nem ez volt a legelőnyösebb konstrukció. Kétségtelenül a kétdimenziós könyvtári dokumentumok digitális megőrzése könnyebb feladatnak tűnik, mint a múzeumi tárgyak szakszerű 3D modellé alakítása, azonban annál jóval komplexebb feladat, minthogy magas fluktuáció mellett egy szerény fizetési státuszú és társadalmi elismeréssel rendelkező csoport lássa azt el. Sajnálatos történetnek tartom, hogy a kulturális közfoglalkoztatásban résztvevő munkavállalókra a köznyelv „közfogósként” hivatkozik, ami úgy gondolom nagyban hozzájárulhat a stigmatizációhoz és az esetleges társadalmi kirekesztéshez. A programokban résztvevők változó készségei nagyban meghatározták az adott digitalizálási projekt hatékonyságát, ami ennek megfelelően nagy mértékben eltért. Ebbe beleérttem a fogadó könyvtár személyzetének felkészültségét és a szervezőképességét is. Személyes élményeim alapján több esetben az is előfordult, hogy az adott könyvtár vezetése jelezte, hogy a kulturális közfoglalkoztatási programokban való részvétel jelentősen megnöveli az adminisztrációs személyzet munkaterhelését és nem tudják kiszolgálni a megemelkedett erőforrásigényt.

Fontosnak érzem megjegyezni, hogy a 2010-es évek elején lényegesen más volt a magyarországi munkaerőpiac helyzete. A 2008-ban kirobbant pénzügyi és gazdasági világválság után pár évvel lényegesen több álláskereső, regisztrált munkanélküli volt, mint napjainkban, a 2020-as évek első felében. A közfoglalkoztatásban és azon belül a kulturális közfoglalkoztatásban évről évre egyre kevesebb munkavállaló vesz részt. A közfoglalkoztatókkal folytatott beszélgetéseim alapján az a tapasztalatom, hogy akik évek óta a foglalkoztatás ezen a formájában dolgoznak, azoknak valamilyen bizonyos életkörülményük miatt csak erre van lehetőségük vagy erre van szükségük. A 4. táblázat tartalmazza a MaNDA és a Forum Hungaricum által koordinált országos közfoglalkoztatási programok időintervallumait és a munkavállalók létszámát. Jól látszik, hogy a 2008-as pénzügyi és gazdasági világválságtól távolodva a programokban résztvevő munkavállalók száma tendenciózusan csökken.

4. táblázat A MaNDA és a Forum Hungaricum által koordinált Országos Kulturális
Digitalizációs Közfoglalkoztatási Programok, 2012–2024

Forrás: saját szerkesztés.

Program neve	Időtartam	Munkavállalók száma
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Mintaprogram	2012. II. félév	200 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Mintaprogram	2013. I. félév	1000 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2013. november 1. – 2014. április 30.	900 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2014. június 1. – 2015. február 28.	500 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2015. március 1. – 2016. február 29.	500 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2016. március 1. – 2017. február 28.	500 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2017. április 3. – 2018. február 28.	350 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2018. március 1. – 2018. június 30.	260 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2018. július 10. – 2019. február 28.	135 fő
Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2019. április 1. – 2019. december 31.	120 fő
Országos Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2020. január 1. – 2020. február 29.	120 fő
Országos Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2020. március 1. – 2021. február 28.	120 fő
Országos Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2021. március 1. – 2022. február 28.	120 fő
Országos Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2022. március 1. – 2023. február 28.	115 fő
Országos Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2023. március 1. – 2023. augusztus 31.	100 fő
Országos Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2023. szeptember 1. – 2024. február 29.	100 fő
Országos Digitalizációs Közfoglalkoztatási Program	2024. március 1. – 2024. szeptember 31.	100 fő

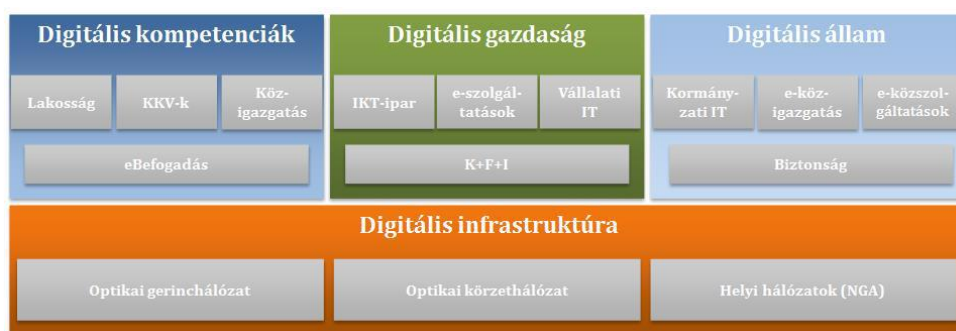
5.8. Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (2014–2020)

A NIS¹⁷⁰ 2014 és 2020 között – EU-s tervezési ciklussal megegyező időtávra – határozta meg a magyar infokommunikációs szektor stratégiáját, továbbá tartalmazta az *Európai Digitális Menetrend*ben megfogalmazott uniós elvárásokat. A NIS célja az volt, hogy átfogó képet adjon a magyar információs társadalom viszonyairól, valamint ezek alapján meghatározza a szakterület fejlesztési irányait, a közpolitikai, szabályozási és támogatási teendőket, valamint összegezze az ezek megvalósításához szükséges eszközöket, erőforrásokat.

A dokumentum vezetői összefoglalójának (6.) megállapítása szerint „Magyarországon is kialakult az úgynevezett »digitális ökoszisztéma«, amely felhasználók millióit és eszközök tízmillióit köti össze egyre nagyobb kapacitású hálózatokkal és egyre összetettebb elektronikus szolgáltatásokkal. A digitális ökoszisztémában elmosódnak a határok az informatika, az elektronikus hírközlés és a média között: egyre több csatornán, egyre több tartalom és szolgáltatás válik elérhetővé egyre több felhasználó számára.”¹⁷¹

A dokumentum a *Vízió és jövőkép* című fejezetben így fogalmaz: „A Nemzeti Infokommunikációs Stratégia jövőképének központi eleme a digitális ökoszisztémának a lakosság, a vállalkozások, a civil szervezetek és a közigazgatás összefogásával megvalósuló, kiegyensúlyozott fejlődése, amely egyszerre biztosítja: digitális infrastruktúra kiépülését, digitális kompetenciák széles körű elsajátításának biztosítását, a digitális gazdaság nemzetközi trendekkel összhangban lévő fejlődését, digitális állam létrejöttét.”¹⁷²

A NIS pillérszerkezete a 4. ábrán szereplő négy digitális pillért határozott meg: digitális kompetenciák, digitális gazdaság, digitális állam és digitális infrastruktúra, az első három pillérhez a KDS is csatlakozik.

4. ábra A Nemzeti Infokommunikációs Stratégia pillérszerkezete

Forrás: NIS. Bp., NFM, 2014. 6. p.

¹⁷⁰ Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (2014–2020) v.7.0. Budapest, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2014. 12. 22. Forrás: <https://2010-2014.kormany.hu/download/b/fd/21000/Nemzeti%20Infokommunik%C3%A1ci%C3%B3s%20Strat%C3%A9gia%202014-2020.pdf> [2020. 01. 28.]

¹⁷¹ Uo. 6. p.

¹⁷² Uo. 70–71. p.

Digitális kompetenciák

Az első pillérben megfogalmazottak szerint a NIS a lakosság digitális kompetenciáinak fejlesztését kívánta támogatni annak érdekében, hogy csökkenjen a digitális írástudatlanság és a digitális megosztottság, és növekedjen a kulturális szolgáltatások elektronikus úton történő befogadása. A digitális kompetenciák területén jelentős szerep jut a könyvtáraknak, amelyek aktív szereplői a kompetenciaképzéseknek. Mivel a felhasználói szokások egyre inkább az online, illetve digitálisan is elérhető tartalmak felé tolódtak el, ezért a NIS elvárja a könyvtáraktól, hogy a pedagógusok és képzők digitális kompetenciáit fejlesszék, valamint a különféle közgyűjteményi közszolgáltatások fejlesztését, úgymint digitális könyvtári, levéltári és archívum szolgáltatások stb.

Digitális gazdaság

Ez a pillér az IKT-szektor által biztosított e-szolgáltatásokat igénybe vevő vállalkozások – külső és belső – informatikai rendszereinek fejlesztését, és az IKT-n alapuló fejlesztésekre irányuló K+F és innovációs tevékenység ösztönzését jelöli ki feladatként. A pillér szerint a kulturális tartalmak hosszú távú megőrzése és hozzáféréseinek megszakítás nélküli, folyamatos biztosítása nagymértékben motiválhatja a hazai K+F-tevékenységet.

Digitális állam

A következő pillér a kormányzat működését támogató belső IKT, a lakosságnak és a vállalkozóknak szóló e-közigazgatási szolgáltatásokat, továbbá egészségügyi, oktatási, könyvtári, kulturális örökséghez kapcsolódó vagy az állami adat- és információs vagyron megosztását célzó szolgáltatásokat és azok biztonsági hátterét biztosítja. Ez a pillér konkrétan megnevezi a klasszikus (analóg) közgyűjteményi tartalmak digitalizálását, illetve az e-levéltári fejlesztéseket, a pillér célrendszerének meghatározása *C3. Kapjon az eddigénél nagyobb hangsúlyt az elektronikus közszolgáltatások fejlesztése* pontjában így fogalmaz: „2016-ra kerüljön felmérésre a digitalizálandó gyűjtemények köre (könyvtári, levéltári, kulturális, művészeti stb.) és 2020-ra történjen meg a dokumentumok 50%-ának digitalizálása.”¹⁷³

Digitális infrastruktúra

A digitális szolgáltatások nyújtásához és igénybevételéhez szükséges infrastruktúra-fejlesztésben jelentős szerepet vállal az állami tulajdonú Magyar Villamos Művek (MVM) Zrt. csoporthoz tartozó, Nemzeti Távközlési Gerinchálózatot (NTG) üzemeltető MVM NET Zrt. A Kormány 2014 végén fogadta el az infokommunikációs szektor 2014–2020 közötti fejlesztési

¹⁷³ Uo. 81. p.

irányairól szóló ún. *Zöld könyvet*,¹⁷⁴ amelynek célja az volt, hogy a NIS által megfogalmazott célkitűzések megvalósításához szükséges lépéseket részleteiben bemutassa. A dokumentum a stratégiához hasonlóan együttesen kezeli a digitális pillérek fejlesztésének és motiválásának lehetőségeit. Akciótervi szinten kijelöli az infokommunikációs területre vonatkozó fejlesztési irányokat, közpolitikai, szabályozási és támogatási teendőket. Meghatározza továbbá a különböző pillérek eszközcsoportjain belül az egyes intézkedések/akciók megvalósításához nélkülözhetetlen feladatokat, valamint számba veszi a szükséges eszközöket és erőforrásokat, és kijelöli az egyes intézkedések megvalósításáért felelős szerveket, intézményeket. Dolgozatomból szempontjából kiemelendő a digitális állam pillérhez kapcsolódó akciótervi intézkedés, amelynek célja: *„a digitalizálандó kulturális javak felmérése, digitalizálása, a hozzáféréshez szükséges elektronikus szolgáltatások, központi tárhely biztosításával a közgyűjtemények állományvédelme, értékméntése, a hosszú-távú digitális megőrzés érdekében.”*¹⁷⁵ Az intézkedés keretében¹⁷⁶ a kulturális javak digitalizálásához kapcsolódó feladatok:

- a digitalizálási stratégia kidolgozása,
- a megfelelő infrastruktúra kialakítása (digitalizáló műhelyek kiépítése, a vezető intézmények infrastruktúrájának bővítése),
- digitalizálási és metaadatszabványok bevezetése, (a közgyűjteményi ágazati kompetenciaközpontokkal és az Europeanával összhangban), a metaadatbázis, névterek, építése, fejlesztése,
- a szakemberek képzése és továbbképzése,
- a feladatokhoz szükséges erőforrások allokálása,
- digitalizálás; és ráépülő digitális szolgáltatások fejlesztése,
- hosszú távú központi archiválás.

Az akciótervnek több olyan pontja is van, amire véleményem szerint évtizedes viszonylatban is kiemelt figyelmet kell szentelni. Az egyik ilyen terület a digitalizálás és a ráépülő szolgáltatások fejlesztése, a másik kritikus terület a hosszú távú központi archiválás kérdése. Az erőfor-

¹⁷⁴ Zöld könyv az infokommunikációs szektor 2014-2020 közötti fejlesztési irányairól. Budapest, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2014. december. Forrás: <https://2015-2019.kormany.hu/download/0/c8/30000/Z%C3%B6ldk%C3%B6nyv%20v%C3%A9gleges.pdf> [2020. 02. 28.]

¹⁷⁵ Uo. 110. p.

¹⁷⁶ Uo. 110. p.

rások megfelelő allokációja is elengedhetetlen a hatékony működéshez és a biztonságos adatkezeléshez. A digitalizálással kapcsolatos infrastruktúra kiépítése és karbantartása mellett a szakemberek képzése és továbbképzése is nélkülözhetetlen, hogy lépést tudjunk tartani a technológiai fejlődéssel. Sajnálatos módon a saját tapasztalataim is azt mutatják, hogy az üres álláshelyeket meglehetősen nehéz feltölteni a közgyűjteményekben. Az ágazatban elérhető bérszint rendre alacsonyabb az országos, diplomás átlagbéreknél. Ez nemcsak a szakma társadalmi elismertségét csökkenti, hanem a szakemberek elvándorlását is elősegíti. Az utánpótlás és a versenyképes bérezésre helyezett hangsúly kulcsfontosságú a kulturális szektor, szakma megerősítéséhez és a szükséges szakemberek megtartásához.

A KDS publikálása, az ágazati aggregátorok kijelölése és fejlesztése, úgy gondolom, megfeleltethető a digitalizálási stratégia kidolgozása és a megfelelő infrastruktúra kialakítása (digitalizáló műhelyek kiépítése, a vezető intézmények infrastruktúrájának bővítése) pontoknak, amit a frissítések elmaradásának ellenére komoly előrelépésnek tartok. Kétségtől olyan intézményekben is megindult tömeges digitalizálás, ahol korábban erre nem volt példa. Számos digitális szolgáltatás látott napvilágot, amelyek sajnos jellemzően egymástól szervesen elkülönülve működnek, a feladatokhoz szükséges erőforrások allokálása azonban nem folytonos. A közgyűjteményi ágazati kompetenciaközpontokkal és az Europeana-val összehangolt digitalizálási és metaadatszabványok bevezetéséről nincs tudomásom, az Europeana hozzáadott értékének a megítélése rendkívül heterogén. Azonban több intézményben nagy előrelépések történtek metaadatbázisok és névterek építésében és fejlesztésében.

A Magyar Kormány 2022. november 30-án a NIS folytatásaként – a 1582/2022. (XI. 30.) Korm. határozatával¹⁷⁷ – elfogadta és közzétette a *Nemzeti Digitalizációs Stratégia (2022–2030)* című új stratégiai dokumentumot, amit az 5.12.-es alfejezetben ismertetek.

5.9. Digitális Jólét Program (2015–)

A kormány 2015 elején az internetről szóló nemzeti konzultációt (InternetKon)¹⁷⁸ indította. A konzultációs folyamat során a kormány a lakossággal, a szakmai és civil szervezetekkel, vállalkozásokkal kezdeményezett párbeszédet annak érdekében, hogy javaslataikat figyelembe véve dönthessen az internetet és a digitális ökoszisztémát érintő irányelveiről. *Az internetről és a digitális fejlesztésekről szóló nemzeti konzultáció, InternetKon eredményei alapján a kormány*

¹⁷⁷ 1582/2022. (XI. 30.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Digitalizációs Stratégiájának (2022–2030) elfogadásáról. Forrás: <https://jogkodes.hu/doc/6061923> [2024. 02. 28.]

¹⁷⁸ Nemzeti konzultáció az internetről. = kormányhivatal.hu 2015. 02. 18. Forrás: <https://www.kormanyhivatal.hu/hu/borsod-abauj-zemplen/hirdetmenyek/nemzeti-konzultacio-az-internetrol> [2022. 06. 29.]

által végrehajtandó Digitális Jólét Programjáról szóló 2012/2015. (XII. 29.) Korm. határozat¹⁷⁹ indította el útjára a Digitális Jólét Programot (DJP), amelynek célja „a tudatos, értéktelítő internethasználat támogatása, a magyar gazdaság digitális átalakítása, ezáltal a magyar társadalom és a magyar nemzetgazdaság digitális fejlesztése”.¹⁸⁰ Ezt szolgálják a DJP keretében létrejött, összehangolt stratégiák: a Digitális Oktatási Stratégia (DOS),¹⁸¹ Digitális Startup Stratégia, Digitális Exportfejlesztési Stratégia és Digitális Gyermekvédelmi Stratégia. A kormány a DJP-t a NIS-sel összhangban, a Digitális Nemzet Fejlesztési Programban (DNFP) elért, valamint a megvalósítás alatt álló eredményekre építve valósítja meg. A *Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (NIS) 2016. évi monitoring jelentéséről, a Digitális Jólét Program 2.0-ról, azaz a Digitális Jólét Program kibővítéséről, annak 2017–2018. évi Munkaterve elfogadásáról, a digitális infrastruktúra, kompetenciák, gazdaság és közigazgatás további fejlesztéseiről* a kormány 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozatával¹⁸² döntött. A határozat a korábbiakban említett digitális ökoszisztéma valamennyi elemére kitér, dolgozatom témájával kapcsolatban a 6. és 17. pontját emelném ki:

„A Kormány kiemelkedően fontosnak tartja, hogy a digitális felkészültség és kompetenciák hiánya miatt egyetlen magyar polgár se szoruljon ki a digitális világból és a digitális gazdaságból, továbbá folyamatosan bővüljön a digitálisan felkészült munkavállalók köre, ezért elrendeli a digitáliskompetencia-fejlesztés hosszú távú koncepciójának [...] kidolgozását.”¹⁸³ A kormány szintén „kiemelkedően fontosnak tartja a nemzeti kulturális örökség részét képező közgyűjteményi kulturális kincsek egységes szemléletű digitális fejlesztését, ezért elrendeli a digitalizált kulturális értékek akadálymentes hozzáférhetővé tételét a köznevelés és az oktatás számára, illetve a polgárok digitális kulturális tartalmak iránti érdeklődésének élénkítését.”¹⁸⁴

Fentiek szerint a határozat 1. sz. mellékletét képező, *A Digitális Jólét Program 2.0 2017–2018. évi Munkaterve* címet viselő dokumentumban a „Kormány a kormányhatározat 6. pontjának végrehajtása érdekében felhívja a nemzeti fejlesztési minisztert, hogy a miniszterelnöki biztossal, az emberi erőforrások miniszterével, a nemzetgazdasági miniszterrel és a föld-

¹⁷⁹ 2012/2015. (XII. 29.) Korm. határozat az internetről és a digitális fejlesztésekről szóló nemzeti konzultáció (InternetKon) eredményei alapján a Kormány által végrehajtandó Digitális Jólét Programjáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A15H2012.KOR&txtreferer=0000> [2020. 02. 28.]

¹⁸⁰ A Digitális Jólét Nonprofit Kft. honlapja. Forrás: <https://djnkft.hu/> [2022. 06. 29.]

¹⁸¹ Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája. Budapest, Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2016. 06. 30. Forrás: <https://www.kormany.hu/download/0/cc/d0000/MDO.pdf> [2020. 01. 28.]

¹⁸² 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozat a Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (NIS) 2016. évi monitoring jelentéséről, a Digitális Jólét Program 2.0-ról, azaz a Digitális Jólét Program kibővítéséről, annak 2017–2018. évi Munkaterve elfogadásáról, a digitális infrastruktúra, kompetenciák, gazdaság és közigazgatás további fejlesztéseiről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1456.KOR&txtreferer=0000> [2020. 02. 28.]

¹⁸³ 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozat 6. pont.

¹⁸⁴ 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozat 17. pont.

művelésügyi miniszterrel együttműködve dolgozza ki a digitáliskompetencia-fejlesztés hosszú távú és részletes koncepcióját, beleértve a digitáliskompetencia-mérés egységes rendszerét”.¹⁸⁵ A 17. pont végrehajtása érdekében pedig „felhívja az emberi erőforrások miniszterét, hogy a miniszterelnöki biztossal együttműködésben dolgozzon ki képzési programokat, tananyagokat és ajánlásokat, amelyek segítségével a digitális közgyűjtemények használata az oktató-nevelő munka során széles körben elterjed;” továbbá „felhívja az emberi erőforrások miniszterét, hogy a miniszterelnöki biztossal együttműködésben indítson a közgyűjtemények digitalizált kulturális értékeinek minél szélesebb körű használatát szolgáló szemléletformáló kampányt.”¹⁸⁶

Teljes mértékben egyetérték a DJP 2.0¹⁸⁷ azon megállapításával, hogy a több évtizedes digitalizálási tapasztalattal rendelkező magyarországi közgyűjteményekben őrzött kulturális örökség leíró adatai a közadatok körébe tartoznak, és jelentős erőforrást képviselhetnek kulturális, oktatási, társadalmi szempontból. Véleményem szerint a program támogatja a távoktatás szerepének erősödését és javasolja a közgyűjteményi tartalomra épülő digitális tananyagok körének bővítését. Ennek érdekében a DJP 2.0 számos programot, intézkedési tervet, tanulmányt tartalmaz a digitális hozzáférés, a digitális hálózatok, a digitális tudás, a digitális állam és a digitális gazdaság elnevezésű témacsoportokban. A DJP 2.0 részeként készült el a DOS, valamint 2017 tavaszán a KDS is, amelynek célját és főbb elemeit a következő fejezetben fejtem ki.

A DJP 1.0 és a DJP 2.0 sikereire épít az új, DJP2030 elnevezésű stratégiai keret. A DJP2030-nak fő feladata, hogy „olyan új megoldásokra és intézményekre tegyen javaslatot, amelyek a nemzetközi együttműködésben is hatékonyan tudják értelmezni, kezelni a digitalizáció teremtette globális kihívásokat és lehetőségeket”.¹⁸⁸ Az egész magyar közigazgatás digitalizálása tulajdonképpen egy komplett, átfogó társadalmi program, nem csupán egy nagy informatikai projekt. A mindenkori magyar állam felelős az állampolgárai digitális jólétéért, ezért lett a DJP2030 központi területe a digitális államkormányzás.

Meglátásom szerint a DJP lassan évtizedes rendszeres aktualizálása példamutató gyakorlatként szolgálhat a kulturális örökségi szektor számára is. Ugyanakkor a DJP felsorolt számos pozitív eleme mellett számos kihívása is előttünk állhat. Alapvető elvárás megfelelő intézményi infrastruktúra és finanszírozás folytonos biztosítása. A gyors technológiai fejlődés miatt a programoknak dinamikusan kell alkalmazkodniuk az új lehetőségekhez és kihívásokhoz. A digitális

¹⁸⁵ 1. melléklet az 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozathoz 3. pont, a).

¹⁸⁶ 1. melléklet az 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozathoz 13. pont, a).

¹⁸⁷ Digitális Jólét Program 2.0. Budapest, Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2017. július. Forrás: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/58/f4/58f45e44c4ebd9e53f82f56d5f44c824.pdf> [2020. 02. 07.]

¹⁸⁸ Digitális Jólét Program. Rólunk. Forrás: <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/rolunk> [2022. 08. 16]

készségek fejlesztése során pedig kiemelten fontos figyelni azokra a különféle régiókra vagy társadalmi csoportokra, amelyek esetleg nehezebben tudják követni a digitális technológiai változásokat.

5.10. Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025)¹⁸⁹

A magyar kormány a DNFP¹⁹⁰ megvalósulásának elősegítése érdekében a kultúráért felelős tárca – az érintett közgyűjteményi és egyéb szakmai szervezetek bevonásával – kidolgozta a KDS-t, amelynek legfőbb célja a kultúrához és a kulturális értékekhez való szabad hozzáférés biztosítása. A dokumentum leszögezi: „A közgyűjtemények megújulása társadalmi hasznosulásuk mértékén múlik. Ez az igény új szemléletet követel meg, amely a digitalizálás vonatkozásában azt a kötelezettséget jelenti, hogy valamennyi alaptevékenységet ezzel az új szemlélettel kell végezni: az egyes célcsoportoknak nyújtott tartalomszolgáltatásnak kell áthatnia a teljes tevékenységet. Az intézmények alaptevékenységének megerősítésével lehetővé válik a tartalomszolgáltatás minőségi és mennyiségi javulása.”¹⁹¹ A KDS 2017 és 2025 között határozza meg a szereplőket és a feladatokat a magyar kulturális örökség digitalizálása terén. A KDS-en belül két meghatározó online szolgáltatást is definiáltak. Az egyik a NAP, a másik pedig OSZK Webarchívuma,¹⁹² amelyet az OSZK DBK-n dolgozó könyvtár- és információtudományi szakemberek fejlesztenek.

Aggregátorok

A KDS végrehajtásában nagy szerep jut az ún. ágazati aggregátoroknak, amelyek az állam által dedikált szervezatként segítik a közgyűjteményi és közművelődési területek egy meghatározott szegmensének digitalizációs tevékenységét. Aggregátori feladatra öt különböző működési területen az 2. táblázatban szereplő hat intézményt jelöl ki a KDS. A közgyűjteményi szféra a tudásalapú társadalom egyik legfontosabb tartalomszolgáltatója, azonban a kulturális örökségünk számottevő része egyéb kulturális intézményekben, színházaknál, kulturális, művelődési központoknál, alapítványoknál stb. található. A KDS ezt szem előtt tartva a „klasszikus” közgyűjtemények: könyvtárak, múzeumok, levéltárak és filmarchívumok aggregációja mellett gondolt az egyéb kulturális intézményekben található unikális gyűjtemények digitális megőr-

¹⁸⁹ Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025). Budapest, Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2017. Forrás: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/27/c4/27c41541fb75cfd4ceb02385fb4e.pdf> [2020. 01. 28.]

¹⁹⁰ 1486/2015. (VII. 21.) Korm. határozat A Digitális Nemzetfejlesztési Program Megvalósításával Kapcsolatos Aktuális Feladatokról, Valamint Egyes Kapcsolódó Kormány határozatok Módosításáról. Forrás: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=176835.296552 [2020. 01. 28.]

¹⁹¹ KDS. Bp., Emmi, 2017. 44. p.

¹⁹² OSZK Webarchívum. Forrás: <https://webarchivum.oszk.hu/> [2023. 10. 03.]

zésére is. Erre a feladatra a MaNDA szakmai jogutódját, a Forum Hungaricumot jelölte ki. A Forum Hungaricum számos, a közgyűjteményi szféra által le nem határolt szereplővel is partnerkapcsolatot épített ki, mint például: a Nemzeti Színház, a Művészetek Völgye archívumát őrző Kapolcsi Kulturális és Természetvédelmi Egylet, a Fortepan vagy akár a Nemzeti Cirkuszművészeti Központ. Különösnek tekintem, hogy a KDS *Helyzetelemzés* című fejezet *Hazai keresőfelületek és szolgáltatási modellek* alfejezetében még jógyakorlatként említi a Hungaricana Közgyűjteményi Portált és az összefogásában szereplő intézményeket, de a KDS végrehajtásában ez a szolgáltatás már nem kapott semmilyen feladatot.

A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia átfogó céljai

A KDS az átfogó céljait a következők szerint határozza meg: „*a közgyűjtemények tartalomszolgáltatása szolgáltatásorientált szemléletet tükrözzön: a felhasználói igények ismeretéből kiindulva határozza meg a szolgáltatott tartalmat és annak felhasználhatóságát úgy tervezzék meg, hogy az valóban segítse a potenciális felhasználót speciális céljai elérésében, legyenek ezek rekreációs, oktatási, vagy gazdasági alkalmazási típusúak.*”¹⁹³

Kezdeti elvárás volt, hogy a megvalósításának első szakaszában, 2020-ig a közgyűjtemények digitalizált állományának – a teljes digitalizálandó állományhoz képest – meg kell közelítenie az ötven százalékot, és ezeket a digitális tartalmakat a Belügyminisztérium koordinálásával készülő NAP közös keresőfelületen is el lehessen érni. A KDS portálon elérhető hivatalos adatok¹⁹⁴ szerint a KDS megvalósítására Magyarország Kormánya 2019–2021 között összesen 5 milliárd 104,6 millió forintot biztosított, ez az összeg 37,8 százaléka a tervezett összegnek (lásd 6. táblázat, 84. p.). A KDS megvalósítása során a portál számlálója szerint pedig 5 033 801 digitális objektumot tettek hozzáférhetővé a múzeumok, levéltárak, könyvtárak és AV-archívumok. A KDS első szakaszában az aggregátorok és partnerintézmények által elért digitalizálási eredmények ellenére jól érezhetően nem tudtak teljesülni a kezdeti célok.

A KDS keretében 2019 év végén elkészült, *Fehér Könyv* elnevezésű módszertani segédlet bevezetőjében, Fekete Péter, az Emmi kultúráért felelős államtitkárának köszöntőjében már a 2025-ös évet jelölte meg céldátumként, mindazonáltal ennek a célnak a megvalósítását most sem érzem realitásnak. „*Stratégiai célunk, hogy a közös kulturális értékeink megismerhetővé és közkinccsé válhassanak, és használatuk épüljön be a mindennapjainkba a 21. századi technológia segítségével. A közgyűjtemények ennek érdekében egyrészt azon dolgoznak, hogy a digi-*

¹⁹³ KDS. Bp., Emmi, 2017. 41–42. p.

¹⁹⁴ Elindult a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia adatbázisa, a KDS Portál. = Magyarország Kormánya 2021. 06. 15. Forrás: <https://kormany.hu/hirek/elindult-a-kozgyujtemenyi-digitalizalasi-strategia-adatbazisa-a-kds-portal> [2021. 09. 15.]

tálisan elérhető dokumentumaik száma jelentősen növekedjék: 2025-re az intézményekben őrzött gyűjtemények 50%-a legyen digitális formában is nézhető, másrészt, hogy összhangban legyenek a Digitális Oktatási Stratégiával, amelynek keretében a közgyűjteményi tartalmak 40%-ban oktatási célokat szolgálnak, szélesítve az elektronikus oktatási anyagok palettáját és az intézmények digitális szolgáltatásait.”¹⁹⁵

Mivel a közgyűjteményi szektor a tudásalapú társadalom egyik legfontosabb tartalomszolgáltatója, ezért további cél még, hogy a DOS-hoz igazodva negyven százalékkal emelkedjen a közgyűjteményi tartalmakra épülő digitális tananyagok száma, és jelentősen nőjön a közgyűjtemények tartalomszolgáltatását igénybe vevő felhasználók száma. Többek között ennek az egyik lehetséges megvalósítása az Oktatási Hivatal 2021 decemberében elindított Jeles napok portálja,¹⁹⁶ ami összesen 48 jeles naphoz és ünnephez tartalmaz digitális kulturális örökségi elemeket és komplex módszertani anyagokat. Az online tudástár vázát képező digitális anyagok gyűjtésében koordináló szerepet töltöttem be. 2025-ig, a megvalósítás második szakaszában cél az AV-archívumok tartalomszolgáltatásának teljes körűvé válása, és létre kell jönnie egy folyamatosan működő, Kárpát-medencei hatókörű webaratás-szolgáltatásnak.

Nemzeti Adattár Projekt

A nagyközönség először a KDS-ből értesülhetett a NAP elnevezésű magyar közgyűjteményi online keresőrendszer létrehozásának igényéről. A KDS célja szerint a NAP lenne az alapja a közgyűjtemények együttműködésének úgy, hogy egy egységes, könnyen kezelhető adatnyilvántartási rendszerként működne. A célkitűzés az, „*hogy a nemzeti öntudatra nevelés és a nemzeti alapműveltség elsajátítása során, támaszkodni lehessen kulturális-szellemi örökségünk valamennyi, közgyűjteményben, fellelhető adattartalmára*”.¹⁹⁷

A NAP működését és műszaki tervezetét tartalmazó megvalósítási tanulmány elkészítésével a Belügyminisztérium lett megbízva. A tanulmány 1.1-es verziója a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanáccsal és a Közgyűjteményi Digitalizálási Kollégiummal együttműködve készült el 2019. május közepén. A NAP integrált keresőrendszer leendő célja az ágazati aggregátorok digitális archívumaiban található kulturális elemek közötti keresés, illetve összekapcsolni a különböző tartalmakat, és az együttműködésre építve egy speciális közgyűjteményi, szabványosított interfészt létrehozni. A NAP-tól elvárás, hogy az „elszigetelten” működő intézményi rendszerekben lévő digitális tartalmakhoz széles körű hozzáférést biztosítson, valamint a talá-

¹⁹⁵ Fehér Könyv. Bp., Emmi, 2019. 5. p.

¹⁹⁶ Jeles napok portál. Forrás: <https://jelesnapok.oktatas.hu/> [2022. 03. 28.]

¹⁹⁷ KDS, Bp., Emmi, 2017. 6. p.

latok mutassanak vissza az adatgazdára. A NAP tervezői szerint – velem ellentétben – ezzel magasabb szintű társadalmi hasznosulás valósulna meg, mint amire a jelenlegi szolgáltatásoknak lehetőségük van. Ehhez a feladathoz szükséges műszaki lehetőségek áttekintéséért a Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató (NISZ) Zrt. a felelős. A NISZ szakemberei felmérték, hogy az aggregátorok mindegyike olyan szoftverrel tartja nyilván az adatait, amelyek az adott szakterületen gyakoriak, így rendszer-rendszer szintű adatkapcsolatok kialakításának nincs ismert kockázata, a metaadatok exportja és publikálása könnyen biztosítható. A felmérés megállapította, hogy az aggregátorok telephelyei megfelelő hálózati kapcsolattal rendelkeznek, amelyet többnyire a magyarországi kutatási, oktatási és közgyűjteményi közösség kiszolgálására létrehozott Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési (NIIF) Program jogutódja, a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség (KIFÜ) szolgált. Ebből kifolyólag a hálózati szolgáltatások vonatkozásában a NIIF szolgáltatásának, illetve a NISZ Zrt. – mint kormányzati elektronikus hírközlési szolgáltató – NTG szolgáltatásának lehatárolásában a hatályos jogszabályi kijelölések az irányadók.

A NAP jelenlegi koncepciójából nem derül ki számomra, hogy ez a rendszer miben különbözne a MaNDA DB aggregációs adatbázistól, ugyanis a MaNDA DB véleményem szerint rendelkezik minden a NAP-nak szánt funkcióval. Képes különböző típusú kulturálisörökségvédelmi intézménytől különféle digitalizált kulturális örökségi elemeket EDM-szabványban tárolni, illetve képes linkkel visszamutatni is az adatgazdára. Információim szerint még nincs eldöntve, hogy a NAP tároljon-e digitális objektumokat, vagy csak linkkel mutasson az adatgazdára. Abban az esetben, ha csak a linkek fognak mutatni az eredeti adatgazdára, akkor az eddigi tapasztalataim szerint fennállhat annak a veszélye, hogy a linkek változásával sok hibás találatot fog adni a szolgáltatás. Hasonló problémák voltak az egykori NDA szolgáltatással is. Továbbá abban az esetben, ha a NAP nemzeti aggregátori funkciókat is ellátna az Europeana felé, akkor a jelenlegi akkreditált szolgáltatások újrapozicionálására is szükség lesz. A NAP integrált keresőrendszer megvalósításának sikerkritériumait az 5. táblázatban látható szakpolitikai indikátorokkal határozták meg.

5. táblázat A NAP integrált keresőrendszer látogatóinak tervezett indikátorai 2022–2025 között

Forrás: A NAP integrált keresőrendszer működését és műszaki tervezését tartalmazó megvalósíthatósági tanulmány, Bp., 2019. 12. p.

Célérték elérésének időpontja	A NAP tervezett látogatóinak átlagos havi létszáma (fő)
2022. 12. 31.	15 000
2023. 12. 31.	25 000
2025. 12. 31.	50 000

Tapasztalataim alapján a NAP tervezett látogatói átlagos havi létszámának az előirányzása lényegesen alacsonyabb több vezető digitális archívum felhasználóinak számánál. Összehasonlításként az Arcanum különböző szolgáltatásait, például a Kézikönyvtár állományát naponta átlag 40 ezren kutatják. A Hungaricana mindennap hozzávetőleg 8 ezer, a MAPIRE 7 ezer, az ADT (Arcanum Digitális Tudománytár)¹⁹⁸ 5 ezer felhasználót szolgál ki. A MAPIRE az eddigi csúcstartó, amikor egyszerre írtak Olaszországban és Lengyelországban is a szolgáltatásról, a látogatók száma napi 100 ezerre emelkedett. Az ADT iránt kiugró érdeklődés mutatkozik a nyílt napokon – amikor bárki számára elérhető, regisztráció csak a letöltéshez szükséges –, ilyenkor naponta 25-30 ezren keresnek az adatbázisban.¹⁹⁹ A számokhoz hozzátartozik, hogy az Arcanum rendszeresen hirdeti magát az egyik leglátogatottabb hírportálon, az index.hu-n is.²⁰⁰

A nemzeti aggregátori funkcióval bíró MaNDA-val kapcsolatban szakmai fórumokon többször elhangzott, hogy az általa használt közepes mapping (43 metaadat) és az EDM adatstruktúra nem alkalmas az összes közgyűjteményi ág kulturális örökségi elemeinek a megjelenítésére. Többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy az intézmény a fennállása alatt nem tudta betölteni a tervezett országos módszertani központi szerepet. Egyelőre számomra nem látszik, hogy a NAP rendszere iránt miért mutatnának nagyobb érdeklődést a hazai közgyűjtemények vezetői. A HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézetének (HUN-REN SZTAKI) Elosztott Rendszerek Osztálya kifejlesztett egy olyan OAI (Open Archives Initiative Protocol = Nyílt Archívumi Kezdeményezés Protokoll) kereső szolgáltatást, amely az OAI archívumok tartalmának együttes keresését, böngészését, áttekintését teszi lehetővé. A Tudományos DOkumentumok Közös Keresője (TuDoKK)²⁰¹ is egy olyan szolgáltatás, ami hasonló funkciókkal rendelkezik, mint amit tartalmaz a NAP integrált kereső koncepciója.

¹⁹⁸ Arcanum Digitális Tudománytár. Forrás: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/> [2020. 01. 28.]

¹⁹⁹ TÓSZEGI Zsuzsanna: Kutatási lehetőségek az Arcanum online adatbázisaiban, a magyar nyelvű digitalizált kulturális örökség forrásaiban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 2. sz. 2020. 34–47. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/01300/01367/00325/pdf/EPA01367_3K_2020_02_034-047.pdf [2022. 01. 28.]

²⁰⁰ Például: Mit találsz magadról az Arcanum adatbázisában? Ma ingyen megnézheted! = Index.hu 2021. 02. 12. Forrás: <https://index.hu/info/2021/02/12/mit-talalsz-magadrol-az-arcanum-adatbazisaban-ma-ingyen-megnezheted-> [2021. 02. 12.] & Milyen volt az elmúlt 100 év karácsonya? = Index.hu 2019. 12. 11. Forrás: <https://index.hu/info/2019/12/11/milyen-volt-az-elmult-100-ev-karacsonya/> [2021. 02. 12.]

²⁰¹ A Tudományos DOkumentumok Közös Keresője. Forrás: <https://tudokk.mtak.hu/> [2024. 06. 24.]

OSZK Webarchívum

Az OSZK 2017 áprilisától az OKP projekt keretében kezdett el kísérletezni a webarchiválás technológiájával az internetes források hosszú távú megőrzésének érdekében. A cél, hogy Magyarországon is létrejöjjenek azok a feltételek, amik lehetővé teszik a nyilvános, magyar vonatkozású weblapok – beleértve az országhatáron kívül élő magyarsággal kapcsolatos weboldalakokat – tömeges archiválását, hosszú távú megőrzését és szolgáltatását. Az alprojekt informatikai hátterét a KIFÜ biztosítja. A digitális kulturális örökségünk megőrzésének ezen a jól behatárolt területén több mint húszéves lemaradást kell behoznia a magyar szakembereknek, hiszen például az amerikai nonprofit szervezet, az Internet Archive már 1996 óta foglalkozik ezzel a feladattal, de ezen a ponton azt is érdemes megemlíteni, hogy a nemzeti könyvtárban már 2006-ban megfogalmazódott az igény a magyar internetarchívum létrehozására.²⁰² Ekkor készítettek is egy teszterverziót,²⁰³ de a működés feltételei csak a KDS elindulásával váltak adottá.²⁰⁴

A webarchiválással kapcsolatos törvényalkotási folyamat pedig 2020-ig eltartott, ezért addig a *kötelesspéldány-törvény*²⁰⁵ általános rendelkezéseinek az elektronikus dokumentumokra vonatkozó pontjai alapján végezték a nemzeti könyvtár webkönyvtárosai a nemzeti szintű, általános célú webaratást. A webarchiválás jogi keretrendszerét a 2021. január 1-én hatályba lépett 626/2020. (XII. 22.) Korm. rendelet *a webarchiválás részletes szabályairól*²⁰⁶ tisztázza. A rendelet értelmében az OSZK-nak alapfeladata a webtartalom begyűjtése és archiválása, valamint a webarchívum használatának biztosítása a könyvtárhasználók részére. A webarchiválás során a hungarikumnak minősülő webtartalmat kell archiválni, legfeljebb tíz linkmélységgel. A tartalomszolgáltatóknak a webarchiválás megvalósítása érdekében együtt kell működni a nemzeti könyvtárral, továbbá a könyvtáraknak is együtt kell működni az archivált webtartalom hozzáférhetővé tételében. Fontos megjegyezni, hogy: „*a nemzeti könyvtár azokat a webarchiválás során gyűjtött személyes adatokat, amelyeket a tartalomszolgáltató a weblapon nyilván-*

²⁰² DRÓTOS László: Mi a MIA? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 53. évf. 6. sz. 2006. 267–274. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32868/18583> [2024. 02. 14.]

²⁰³ Magyar Internet Archívum (teszt változat). Forrás: mekosztaly.oszk.hu/mia/regi-index.html [2020. 01. 28.]

²⁰⁴ HEGYKÖZI Ilona: Hol tart ma a webarchiválás? Szakirodalmi áttekintés. = Könyvtári Figyelő, 24. (60.) évf. 4. sz. 2014. 527–534. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00095/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_4_527-534.pdf [2020. 02. 13.] & DRÓTOS László – NÉMETH Márton: Az OSZK-ban folyó kísérleti webarchiválási projekt első évének tapasztalatai. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. évf. 7–8. sz. 2018. 389–400. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35089/20802> [2024. 02. 14.]

²⁰⁵ 60/1998. (III. 27.) Korm. rendelet a sajtótermékek kötelesspéldányainak szolgáltatásáról és hasznosításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800060.KOR> [2020. 01. 28.]

²⁰⁶ 626/2020. (XII. 22.) Korm. rendelet a webarchiválás részletes szabályairól. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000626.kor> [2021. 10. 05.]

nosságra hozott és a webarchiválás érdekében a nemzeti könyvtár részére szolgáltatott, közérdekű archiválás céljából kezeli.”²⁰⁷ A rendelet szabályozza a webarchiválás alóli kivételeket is: „Nem kell archiválni a folyamatosan vagy alkalmasszerűen sugárzott online rádió-, televízió-, videó-, podcast- vagy egyéb audiovizuális webtartalmat, valamint a feltört, vírussal vagy más rosszindulatú kóddal fertőzött webtartalmat.”²⁰⁸ Így a NAVA-ról szóló törvény alapján archivált műsorszámok és a mozgóképről szóló törvény alapján archivált filmalkotások sem minősülnek webtartalomnak. A webarchiválás technológiájának és a webarchívum más digitális gyűjteményekkel való integrálásának bemutatása érdekében az OSZK szakemberei készítettek egy tematikus webarchívumot is, ez a Rákóczi-webarchívum.²⁰⁹

A weboldalak törekenysége miatt napjaink kulturális örökséggel foglalkozó szakemberei számára kiemelten fontos feladata a szisztematikus aratásuk. Disszertációm készítésének éveiben jómagamnak is (újra) rá kellett döbbenem az internetes linkek sérülékenységre, értekezésben felhasznált számos URL már most sem érhető el. Úgy gondolom, hogy az internetes tartalmak hosszú távú elérhetőségének bizonytalanságát az is jól mutatja, hogy amikor 2022. február végén kezdetét vette az orosz invázió Ukrajna ellen, egy kulturális örökséggel foglalkozó szakemberekből álló csoport rögtön elkezdett azon dolgozni, hogy azonosítsák és archiválják az ukrán kulturálisörökség-védelmi intézmények veszélyeztetett weboldalait, digitális tartalmait és adatait. A feladat kivitelezéséhez létrehozták a SUCHO²¹⁰ (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online = Az ukrán kulturális örökség megmentése online) honlapot, amihez önkéntesek segítségét is várták. Az orosz–ukrán konfliktus kapcsán az OSZK sem maradt tétlen, a nemzeti könyvtár a kialakult helyzetben kiemelt feladatává tette a kárpátaljai magyar vagy magyar vonatkozású weblapok gyűjtését és megőrzését.²¹¹ Visky Ákos László, az OSZK webkurátora a KATALIST elektronikus könyvtártudományi és informatikai levelezőlistán keresztül felhívta²¹² a hazai könyvtári rendszerben dolgozó szakembereket, hogy lehetőségükhöz képest vegyenek részt minél többen a gyűjtésben.²¹³

Kutatásom során az OSZK Webarchívumának irányelveit, gyűjtőkörét, szolgáltatási körleteit is összehasonlítottam nemzetközi webarchiválási modellekkel, amit a 7., *Európai uniós*

²⁰⁷ 626/2020. (XII. 22.) Korm. rendelet. 3. § (2) bekezdése.

²⁰⁸ 626/2020. (XII. 22.) Korm. rendelet. 4. §.

²⁰⁹ A Rákóczi-webarchívum. Forrás: <https://rakoczi2019.webarchivum.oszk.hu/> [2020. 02. 05.]

²¹⁰ Saving Ukrainian Cultural Heritage Online. Forrás: <https://www.sucho.org/> [2022. 03. 03.]

²¹¹ Kárpátaljai magyar tartalmak archiválása. = OSZK 2022. 03. 29. Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/karpataljai-magyar-tartalmak-archivalasa> [2022. 03. 21.]

²¹² VISKY Ákos László: Felhívás kárpátaljai magyar webhelyek címeinek gyűjtésére. = KATALIST Feed 2022. 03. 07. Forrás: <https://katalist-to-feed.blogspot.com/2022/03/katalist-felhivas-karpataljai-magyar.html> [2022. 02. 21.]

²¹³ OSZK Webarchívum. Böngészés: Kárpátalja. Forrás: <https://webarchivum.oszk.hu/webarchivum/bongesz/a-reszgyujtemenyekben/bongesz-karpatalja/> [2022. 03. 21.]

helyzetkép című fejezet tartalmaz. Érdemes megjegyezni, hogy az OSZK-n kívül a Digitális Örökség Nemzeti Laboratóriuma (DH-LAB) is végez tervszerű webarchiválást. Gyűjtőkörébe a kutatási és innovációs szempontból releváns webes források tartoznak. A weblapok archiválásához saját fejlesztésű, célzottan szövegek archiválására optimalizált – szabad szoftverként közvételű – webcrawlert (keresőrobotot) használnak. A DH-LAB célja az összegyűjtött weblapok kutathatóvá tétele és saját repozitórium fejlesztése. A DH-LAB webarchiválási tevékenysége során kifejezetten nagy hangsúlyt fektet a weblapok letöltésével és a felhasználással kapcsolatos jogi kérdések tisztázására. A több szempontrendszer alapján végzett webarchiválást logikus gyakorlatnak gondolom, így lehetőség nyílik különböző kutatási célokra való felhasználásuk. Amíg az OSZK megoldása az Internet Archive mintájára kvázi egy magyar internetmúzeumként működik, addig a DH-LAB szolgáltatása a magyar weben elérhető szövegekre fókuszál és azokból épít különféle szövegkorpuszokat.

KDS Portál

Az egyes szakterületek legfontosabb eredményeinek bemutatására az MNL üzemeltetésében 2021 nyarán létrejött a KDS Portál.²¹⁴ A KDS Portálon közgyűjteményi áganként tudjuk megtekinteni az elkészült projekteket. A portál információi szerint az AV-ágazat az MTVA Archivumának fejlesztésére és az alapfilmek.hu projektre fordította a KDS forrásait. Az előbbi 1887-től rendszerezi a magyar kultúra hang- és képi emlékeit, az utóbbi pedig egy filmtörténeti weboldalként kínál felhasználóbarát tartalmakat a magyar filmtörténet jelentős alkotásaihoz kapcsolódóan, jelenleg 246 rendező 423 alkotása böngészhető.

A Könyvtár menüpontot kiválasztva az OSZK-nak mint a könyvtári terület kijelölt aggregátorának – KDS forrásból megvalósult – új online szolgáltatásai tárulnak az érdeklődők elé, úgymint a Régi ritka, ami az OSZK Régi Nyomtatványok Tárának folytonosan gyarapodó digitális tartalomszolgáltatása; az 1956 – Történelem röplapokon című dokumentumgyűjtemény, amely 1500 darabból áll és az 1956-os forradalom és szabadságharchoz köthető; az OSZK Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtárának térképgyűjteményéből válogató Földabrosz szolgáltatás, valamint a Fotótér, a Hangtár és a Rákóczi Emlék Webarchívuma.

A levéltári területen létrehozott projektek közül az egyik legérdekesebb az Uralkodók lányában című portál, amelyet V. Károly német-római császár német királlyá való koronázásának 500. évfordulója alkalmából készítettek nemzetközi együttműködésben a magyar és spanyol levéltárak, a szolgáltatás jelenleg 9 uralkodó 5390 utazását követi 2196 helyszínen, Euró-

²¹⁴ KDS Portál. Forrás: <https://kds.gov.hu/konyvtar/> [2021. 09. 15.]

pában és Észak-Afrikában. Ezenkívül digitalizálták és az Elektronikus Levéltári Portálon közzétettek több mint 70 ezer fényképet a Fővárosi Fotó Vállalat egyedülálló archívumából, egyetemi és főiskolai jegyzőkönyvekből is 200 ezer oldalnyit digitalizáltak, publikáltak. Továbbá elkészítették az I. világháború Virtuális Emlékpark elnevezésű adatbázist, amely egy, a polgári halotti anyakönyvi kivonatok adatait (több mint 200 ezer adatsort) tartalmazó adatbázis.

A KDS megvalósításában a múzeumi ágazat részéről az MNM arról számolt be, hogy frissítették a MuseuMap portált, műtárgyakat tettek 3D-modell formában elérhetővé, virtuális kiállításokat készítettek, és közzétették a Múzeumi TÖRI-TÁR elnevezésű szerkesztett cikksorozatot. Ez utóbbi célja, hogy támogassa a digitális oktatást és segítse a történelemből való felkészülést az érettségire, továbbá hogy történelmi kontextusba helyezzen műtárgyakat.

A KDS előrehaladása, 2018–2021

Álláspontom szerint a KDS céljai elérése érdekében átfogóan és pontosan lettek meghatározva a feladatok és azok felelősei, ugyanakkor a finanszírozás tekintetében már a stratégia kezdetén aránytalanságok voltak tapasztalhatók. A részleteket tartalmazó, *A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása érdekében 2018–2020 között szükséges intézkedésekről* szóló előterjesztést és a *Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása érdekében 2018–2021. évek között szükséges intézkedésekről* szóló 1175/2018 (III. 28.) Korm. határozat²¹⁵ kapcsán Barátné Prof. Dr. Hajdú Ágnes, az MKE akkori elnöke véleményében fel is hívta a figyelmet a közgyűjteményi ágak közötti kiegyensúlyozatlanságra.²¹⁶ ²¹⁷ A 6. táblázat tartalmazza a KDS-előterjesztés 17. oldalán található költségvetési táblázat egyszerűsített változatát.

6. táblázat A KDS-előterjesztés egyszerűsített költségvetése

Forrás: Magyar Könyvtárosok Egyesülete

Közgyűjteményi ágazatok	2018–2020. évi költségigények (MFt)
Múzeum	2 075
Levéltár	2 482
Könyvtár	1 020
MNFA	3 645
MTVA	4 225
Összesen:	13 477

²¹⁵ 1175/2018. (III. 28.) Korm. határozat a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása érdekében 2018–2021. évek között szükséges intézkedésekről. Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-1175-30-22.1> [2022. 01. 04.]

²¹⁶ BARÁTNÉ HAJDÚ Ágnes: A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia akciótérvi szintű feladatainak megvalósításáról (2018–2020) és a jogszabályi környezet felülvizsgálatáról szóló előterjesztés tervezet véleményezése. = MKE 2018. 01. 23. Forrás: <https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2018/02/2018-01-23-MKE-v%C3%A9lem%C3%A9nyez%C3%A9se-final-02.pdf> [2022. 01. 04.]

²¹⁷ BARÁTNÉ HAJDÚ Ágnes: A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása érdekében 2018–2021. évek között szükséges intézkedésekről szóló 1175/2018 (III. 28.) Korm. határozat véleményezése. = MKE 2018. 10. 29. Forrás: <https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2018/10/Velemenyezes-2018-10-29-MKE.pdf> [2022. 01. 04.]

Az aszimmetria jól látszik, a könyvtári ágazat sem a levéltári, sem a múzeumi szféra keretösszegét nem éri el. „Az OSZK 2015–2016 folyamán kidolgozott informatikai fejlesztési terve kiemelten foglalkozott a könyvtári ágazat országos digitalizálási feladataival is. Eredetileg 4600 mFt-ot terveztek az országos feladatok pontos felmérésére, az országos könyvtári digitalizációs kapacitás kiépítésére és kétéves működtetésére.”²¹⁸ A KDS-hez 2021-ig tartozott kormányzati forrás. Egyéb információk hiányában lehetségesnek gondolom, hogy a Covid–19 és a 2022-ben kezdődött orosz–ukrán háború okozta energia-veszélyhelyzet következtében jelentkező gazdasági nehézségek miatt is elmaradhatott a várt források további biztosítása, ennek megfelelően a kitűzött ambíciózus céloknak csak egy része tudott teljesülni. Ugyanakkor az is jól látszik, hogy még a pandémia előtti években sem sikerült maradéktalanul biztosítani a kezdetben impozáns pénzforrásokat.

Részletes nyilvános adatok egyelőre nem állnak rendelkezésünkre, azonban a Kormány részére az Emmi három nem nyilvános jelentést is készített a KDS előrehaladásáról. A jelentésekből jól kirajzolódik a KDS-hez előirányzott források csökkenésének mértéke. A forráscsökkenés elsősorban a tartalomfejlesztési, digitalizálási feladatokat érintette. Ennek az az oka, hogy a további feladatok végrehajtását megalapozó, előkészítő lépések, továbbá az informatikai infrastruktúrát fejlesztő közbeszerzések (pl.: digitalizáló eszközök, adattárolók stb.) elmaradtak. A 7. táblázat tartalmazza a 2019 és 2021 között előirányzott forrásokat és a költségvetési törvény által ténylegesen biztosított forrásokat Mft-ban. A táblázatból jól megfigyelhető, hogy a KDS 2019. évi akciótervi megvalósítására még 3050 Mft, a 2020. évre 1565 Mft, míg a 2021. évi akcióterv megvalósítására már csak 489,6 Mft került biztosításra az adott év központi költségvetéséről szóló törvény Emmihez rendelt részfeladat terhére.

7. táblázat A források előirányzata és a ténylegesen biztosított keret, 2019–2021

Forrás: Jelentés a Kormány részére a KDS 2021. évi megvalósításáról. Bp., Emmi, 2022. 5. p.

	2019	2020	2021	Összes
Előirányzat (Mft)	6 185	5 582	3 471	15 238
Költségvetési törvény alapján biztosított forrás (Mft)	3 050	1 565	489,6	5 104,6
Megvalósult finanszírozás előirányzathoz viszonyítva, %-ban	49%	28%	13%	38%

²¹⁸ A Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia akciótervi szintű feladatainak megvalósításáról (2018–2020) és a jogszabályi környezet felülvizsgálatáról szóló előterjesztés tervezet véleményezése. Budapest, 2018. 01. 23.

Az összközgyűjteményi feladatok végrehajtását az Emmi közvetlenül koordinálta, az egyes szakterületekre vonatkozóan pedig az ágazati aggregátorokon keresztül, támogatási jogviszonyban került sor a források felhasználására. A 2018–2019-es időszak megalapozó, módszertani, aggregáció- és szolgáltatásfejlesztési eredményeit követően 2020-ban már lényegesen nagyobb szerep tudott jutni a digitális tartalomfejlesztésre, amely a 2021. évben is megfigyelhető volt (8. táblázat). A tartalomfejlesztés hangsúlyos szerepet kapott a 2021. évi megvalósítás során is, a rendelkezésre álló 489,6 millió forint összegű forrás terhére összesen 2983,7 terabyte (TB) új digitális tartalom került létrehozásra. A 2019-es év eredményeivel összevetve már a 2020-as év esetében is jelentősen növekedett a digitális tartalmak előállítása, amely tendencia 2021-ben is folytatódott.

8. táblázat KDS-aggregátorok digitalizálással elért tartalomfejlesztései, 2019–2021

Forrás: Jelentés a Kormány részére a KDS 2021. évi megvalósításáról. Bp., Emmi, 2022. 4. p.

	2019	2020	2021
Tartalomfejlesztés (TB)	1 551	4 049,2	2 983,7
Tartalomfejlesztés (objektumok: könyv, irat, műtárgy, fotó stb.)	173 230 felvétel, 387 729 perc AV- felvétel	2 825 882 felvétel, 1 647 360 perc AV-felvétel	2 341 323 felvétel, 2 084 994 perc AV-felvétel

Összességében tehát elmondható, hogy a KDS a kezdeti céljait ugyan nem tudta elérni, de a források rendelkezésre állásával arányosan csökkentett mértékben sikeresen járult hozzá a közgyűjteményi digitális adatvagyon fejlesztéséhez és online szolgáltatásához is. Sajnálatos módon a KDS megvalósítása érdekében a 2022–2025-ös időszakra vonatkozóan nem született szükséges kormányzati intézkedési terv. Ez különösen sajnálatos annak fényében, hogy a kulturális örökség közös európai adattérrel kapcsolatban az EB számos olyan modern technológiát ajánl, amelyek implementálására komoly anyagi erőforrásokra lenne szüksége a magyar kulturálisörökség-védelmi intézményeknek.

5.11. Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája (2021–2030)

A Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája (2021–2030) az a stratégiai dokumentum, amely a következő évtizedre határozza meg a KFI (kutatás – fejlesztés – innováció) területének jövőbeli feladatait, ismerteti a célkitűzések célrendszerét, 2021. július végén jelent meg.²¹⁹ Készítői az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFI Hivatal). Az előszóban így fogalmaznak: „A magyar kormány víziója, hogy Magyarország 2030-ra Európa első öt olyan országa közé tartozzon, ahol a legjobb élni, lakni és dolgozni. A második távlatos célunk, hogy Magyarország az Európai Unió öt legversenyképesebb országa közé kerüljön. Az Innovációs és Technológiai Minisztérium a Pénzügyminisztériummal, valamint a Magyar Nemzeti Bankkal közösen hat olyan területet jelölt meg, amelyek kiemelt jelentőségűnek bizonyulnak Magyarország versenyképessége szempontjából, ezek az adózás, a foglalkoztatás, a közszféra, az egészségügy, az oktatás és a vállalati környezet. (...) Az Európai Unió és hazánk egyik legnagyobb, jövőnk szempontjából meghatározó kihívása a gazdaságban folyamatosan megjelenő új tudás létrehozása, hasznosítása, a vállalatok magasabb hozzáadott értékű termelésének elősegítése, általa a gazdaság versenyképességének javítása.”²²⁰

A dokumentum „kihívásorientált tudásteremtő együttműködésekre” jó példaként mutatja fel a 2020-ban indult Nemzeti Laboratórium hálózatot, amelynek fejlesztése folyamatos. Ezek a cél/kutatás mentén létrehozott laboratóriumok egyesítik a munkában a szakterület minden hazai fontos résztvevőjét. A KFI Stratégia elkészültéig tizenhét, 2023. júliusi módosítása szerint az alábbi huszonhat nemzeti laboratóriumot²²¹ alapítottak:

1. Agrár-biotechnológia és precíziós nemesítés az élelmiszerbiztonságért Nemzeti Laboratórium,
2. Agrártechnológiai Nemzeti Laboratórium,
3. Autonóm Rendszerek Nemzeti Laboratórium,
4. Biotechnológiai Nemzeti Laboratórium,

²¹⁹ 1456/2021. (VII. 13.) Korm. határozat Magyarország kutatási, fejlesztési és innovációs stratégiájának (2021–2030) elfogadásáról. Forrás: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/8aabcfdc2768_345ff82377fb5e1d303e9627abc2/letoltes [2021. 09. 15.]

²²⁰ Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája 2021–2030. Budapest, Innovációs és Technológiai Minisztérium és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal, 2021. 07. 22. 4–6. p. Forrás: <https://kormany.hu/publicapi/document-library/kfi-strategia/download> [2021. 10. 15.]

²²¹ Nemzeti Laboratóriumok bemutatása. = Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal 2021. 11. 03. Forrás: <https://nkfi.gov.hu/palyazoknak/innovacios-okoszisztama/nemzeti-laboratoriumok/laboratoriumok-bemutatasa> [2021. 10. 15.]

5. *Digitális Örökség Nemzeti Laboratórium (DH-LAB),*
6. Egészségbiztonság Nemzeti Laboratórium,
7. ELI (Extreme Light Infrastructure = Extrém Fényimpulzus Forrás) Nemzeti Laboratórium,
8. Éghajlatváltozás Multidiszciplináris Nemzeti Laboratórium
9. Fertőző állatbetegségek, antimikrobiális rezisztencia, állatorvosi közegészségügy és élelmiszerlánc-biztonság Nemzeti Laboratóriuma,
10. HCEMM (Hungarian Centre of Excellence for Molecular Medicine = Magyar Molekuláris Medicina Kiválósági Központ) Teaming Nemzeti Laboratórium,
11. Humán Reprodukciós Nemzeti Laboratórium,
12. Infokommunikáció, Információtechnológiai Nemzeti Laboratórium,
13. Kooperatív Technológiák Nemzeti Laboratóriuma,
14. Kvantuminformatika Nemzeti Laboratórium,
15. Megújuló Energiák Nemzeti Laboratórium,
16. Mesterséges Intelligencia Nemzeti Laboratórium,
17. Molekuláris-Ujjlenyomat Kutató (MUK) Nemzeti Laboratórium,
18. Nanoplazmonikus Lézeres Fúzió Kutatólaboratórium,
19. Nemzeti Gyógyszerkutatási és Fejlesztési Laboratórium,
20. Nemzeti Kardiovaszkuláris Laboratórium,
21. Nemzeti Lézeres Transzmutációs Laboratórium,
22. Nemzeti Tumorbiológiai Laboratórium,
23. Társadalmi Innovációs Nemzeti Laboratórium,
24. Transzlációs Idegtudományi Nemzeti Laboratórium,
25. Viroológiai Nemzeti Laboratórium,
26. Víz tudományi és vízbiztonsági Nemzeti Laboratórium.

A nemzeti laboratóriumok hálózatában két olyan labor van, ami a bölcsészet- és társadalomtudományhoz kötődik. Az egyik a Magyar Dániel által vezetett Társadalmi Innovációs Nemzeti Laboratórium, a másik pedig a Dr. habil. Palkó Gábor által vezetett DH-LAB. A disszertáció témájához a DH-LAB kapcsolódik szorosabban. A DH-LAB hivatalos honlapjának bemutatkozás menüpontja szerint az intézet *„létrehozásának célja, hogy intézményközi összefogásban kidolgozza a nemzeti kulturális örökség mesterséges intelligencia alapú feldolgozásának, kutatásának és oktatásának, valamint a lehető legszélesebb körű közzétételének módszertanát.*

Mindezt úgy kívánja elérni, hogy a kifejlesztett módszertanok és eszközök, valamint a szakértői kompetenciafejlesztés piaci hasznosítására is követendő gyakorlatokat alakítson ki.”²²²

A nemzeti laboratórium konzorciumi partnerei az MNL, az ELTE, a HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpontja és a Miskolci Egyetem, a kutatásait a 2020 őszén az ELTE BTK Történeti Intézet keretei között létrejött Digitális Bölcsészet Tanszék koordinálja. Mint ahogy a fenti idézetben is szerepel, a DH-LAB fő kutatási területe, hogy intézményközi együttműködés keretében kidolgozza a magyar nemzeti kulturális örökség MI-alapú feldolgozásának, valamint széles körű közzétételének módszertanát. Jelenlegi tapasztalataink szerint a nagy nyelvi modelleknek (large language model) egyelőre komoly nyelvi korlátai lehetnek, különös tekintettel a magyar nyelvre, ezért kiemelt fontosságú, hogy a laborban ezen a területen is komoly kutatások folynak. Kulcsfontosságúnak tartom, hogy a digitális kulturális örökségünk modern technológiákkal történő feldolgozásának és közzétételének kutatása ne korlátozódjon a közgyűjteményi intézmények falai közé. Ahhoz, hogy valóban hatékonyan kiaknázhassuk az elérhető lehetőségeket és a legfrissebb technológiai fejlesztéseket, elengedhetetlen a közgyűjtemények szoros kooperációja az egyetemekkel és a kutatóközpontokkal. Egy valóban szoros konzorciumi keretek közötti kutatás lehetőséget teremthet a szakmai tudás és erőforrások megosztására, elősegítve az innovatív kutatási projektek létrehozását. Mindemellert a laboratórium konzorciumi partnereinek listája számomra esetlegesnek hat. Pár példa a DH-LAB különféle projektjeiből:

- Az MI-alkalmazások piacának jelentős részét képezi a *természetesnyelv-feldolgozás* (natural language processing). Ebbe a kategóriába beletartozik több olyan alkalmazási terület, amiknek a hétköznapi felhasználása széles körben elterjedt, gondolok itt a különféle helyesírás-ellenőrzőkre, az automatikus választ generáló eszközökre vagy akár az egyes fordítóprogramokra. A labor természetesnyelv-feldolgozási projektjén keresztül azon dolgozik, hogy létrehozzon egy magyar nyelvű, kézzel annotált referencia-korpuszt (gold standard corpus), amely széles körű nyelvi annotációt biztosít a lemmatizálástól a szintaktikai elemzésig. Ezenkívül ide tartozik egy HTR (Handwritten Text Recognition = kézírás-felismerés) részprojekt, amely alkalmas lehet kéziratok automatikus feldolgozására és digitalizálására, továbbá a Huwikifier részprojekt, ami pedig egy olyan szolgáltatás, amely adatgazdagítás szempontjából azonosítja a szövegben fellelhető Wikipédia-entitásokat.

²²² DH-LAB. Bemutakozás menüpont. Forrás: <https://dh-lab.hu/bemutakozas/> [2024. 03. 08.]

- A „*Born digital*” labor keretén belül a DH-LAB szakemberei a digitálisan született anyagok megfelelő archiválását és kezelését kutatják. A born digital anyagok szakszerű kezelése nemcsak kulturális vagy tudományos szempontból fontos kérdés, hanem a piaci szereplőket is nagyban érintheti, ha adott esetben olyan elavult adathordozókon tárolják az adataikat, amiknél magas az adatvesztés esélye.
- A labor kutatói saját fejlesztésű, wikibase-szoftveren alapuló adatbázisa prozopográfiai, bibliográfiai, történeti témájú kutatások anyagainak szemantikus feldolgozásával is foglalkoznak. Az *ELTEdata Projekt* tulajdonképpen a prozopográfiai kutatócsoportok (HECE {Humanizmus Kelet-Közép-Európában}, Tudásáramlás, Elitdata) adatainak Wikibase-alapú feldolgozásával foglalkozik. Így az ELTEdata a Wikidata részeként értelmezhető, de attól teljesen független.
- A Duna menti régió magyar kulturális örökségének MI-alapú gondozásával foglalkozik a DH-LAB *Danube-AI* elnevezésű alprojektje. Az alprojekt célja MI-alapú jó gyakorlatok kialakítása a veszélyeztetett, korábban feldolgozatlan, jellemzően korlátozottan hozzáférhető gyűjtemények digitális feldolgozására és közzétételére. A projektre jó példa a Kolozsvári Állami Magyar Színház jelmezterveinek digitalizálása,²²³ amit az MNL digitalizáló műhelyében digitalizáltak és az ITIdatán és a MaNDA DB-n is elérhetővé tettek.

5.12. Nemzeti Digitalizációs Stratégia (2022–2030)

Elsődlegesen a NIS-re és a DJP 2.0-ra épülve a Magyar Kormány 2022 év végén elfogadta a *Nemzeti Digitalizációs Stratégiát* (NDS).²²⁴ A dokumentum az egy évvel korábbi, hasonló nevű viselő dokumentum aktualizált változata, amely keretstratégiaként rendszerezi, aktualizálja és kiegészíti a digitalizációval összefüggésben eddig elkészült kormányzati dokumentumok helyzetértékelését, jövőképét és eszközrendszerét. Az NDS *Helyzetelemzés* című fejezete a DESI (Digital Economy and Society Index = Digitális Gazdaság és Társadalom Index) 2022-es országjelentésből veszi a statisztikai adatokat, amiből kiderül, hogy Magyarország a 27 EU-tagállam között az összesített rangsorban a 22. helyen áll. Az internet-hozzáférés (13. hely) és a digitális közszolgáltatások (21. hely) tekintetében jobban teljesítünk, a humántőke (23. hely)

²²³ A Kolozsvári Állami Magyar Színház jelmezterveinek digitalizálása. = DH-LAB 2022. 12. 08. Forrás: <https://dh-lab.hu/a-kolozsvari-allami-magyar-szinhaz-jelmezterveinek-digitalizalasa/> [2024. 03. 12.]

²²⁴ Nemzeti Digitalizációs Stratégia (2022–2030). Budapest, Miniszterelnöki Kabinetiroda, 2022. Forrás: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/6/60/602/60242669c9f12756a2b104f8295b866a8bb8f684.pdf> [2023. 09. 25.]

és a digitális (vállalati) technológiák integráltsága (25. hely) tekintetében viszont gyengébben. A kormányzati cél az, hogy hazánk 2030-ra a digitalizáció terén az első tíz helyre kerüljön be, az NDS ennek elérése érdekében a NIS pillérrendszere mentén számos indikátort határozott meg.²²⁵

Digitális infrastruktúra

- 2030-ig a gigabites kapcsolatra képes hálózattal lefedett háztartások aránya érje el a 95 százalékot, és az 5G-lefedettség pedig 67 százalékra növekedjen.
- A járási székhelyek NTG-végpontokkal való ellátottsága 2025-re 50 százalékról 75 százalékra növekedjen.
- 2030-ra minden köznevelési és szakképzési intézmény legalább 1 Gbps sávszélességű hálózati kapcsolattal legyen ellátva.
- A nemzeti szuperszámítástechnikai (High-performance computing – HPC) kapacitásunk 15 Pflops-ra növekedjen.

Digitális kompetencia

- A digitális kompetencia területén 95 százalékra kell növelni a 16–74 éves korosztály rendszeres internethasználatát.
- Digitális készséggel nem rendelkezők (internetet nem használók) aránya 16–74 éves korosztály körében pedig csökkenjen 5 százalékra.
- Informatikai felsőoktatási alapszakokon végzettek arányát 4,9 százalékról 10 százalékra kell növelni.

Digitális gazdaság

- A vállalkozások egyharmada (32%) használjon integrált vállalati folyamatokat.
- Big Data-elemzést használó vállalkozások aránya érje el a 15 százalékot, az online értékesítő vállalkozások aránya pedig a 25 százalékot.
- Az „információ, kommunikáció” ágazat K+F-ráfordításainak aránya az összes ilyen célú hazai költség tekintetében legyen 11%.

Digitális állam

- Az e-kormányzati szolgáltatásokat használók aránya érje el a 90 százalékot.

²²⁵ KÉPES Gábor: Elfogadta a kormány a Nemzeti Digitalizációs Stratégiát. = Neumann János Számítógéptudományi Társaság 2022. 12. 14. Forrás: <https://njszt.hu/hu/news/2022-12-14/elfogadta-kormany-nemzeti-digitalizacios-strategiat> [2023. 09. 25.]

- Digitális állampolgársághoz szükséges elektronikus közigazgatási szolgáltatások és az ehhez szükséges adatok hazai felhőinfrastruktúrán keresztül történő nyújtásának aránya 2030-ig érje el a 67 százalékot.
- Az adatok 90 százaléka pedig legyen nyílt hozzáférésű adat.

Az NDS *Közszolgáltatások digitális fejlesztése* című intézkedéscsoportja tartalmazza a DÁ V.3 Könyvtárak, múzeumok, levéltárak, AV-archívumok oktatási, tudományos és közművelődési célú gyűjteményi digitalizálása és digitális szolgáltatásfejlesztése²²⁶ intézkedést, aminek fő célja a KDS és a DOS célkitűzéseivel szinkronban a kulturálisörökség-védelmi intézmények gyűjteményének digitalizálása, open acces formában online elérhetővé tétele oktatási, tudományos és közművelődési célból. Az intézkedés fontos elemének tartom, hogy felsorolja az OKP-rendszer kiterjesztését és a közgyűjteményi tartalmak további teljes vertikumú digitalizálását (amely az előkészítés, a digitalizálás és leíró metaadatokkal történő ellátás folyamataiból áll, valamint mindez a szerzői jogi és adatvédelmi előírások betartása szerint történik). Mivel a NAP-pal jóformán korábban csak a 2017-ben megjelent KDS-ben lehetett publikusan találkozni, azóta nem képezi a szakmai diskurzusok témáját, ezért meglepőnek gondolom, hogy az NDS keretén belül ismét megerősítésre kerül, hogy szükséges létrehozni a NAP szolgáltatást, amely a kulturálisörökség-védelmi intézmények digitális tartalmainak disszeminációját valósítaná meg. Tapasztalataim alapján nem érzem előnyös megoldásnak és megfontolt előrelépésnek egy új rendszer létrehozását, amire majd a disszertáció több pontján is vissza fogok utalni.

5.13. Összegzés

Az elemzésből úgy gondolom kellőképpen kiderült, hogy az egyes kormányzati stratégiák és irányelvek összességében nagy hangsúlyt fektettek digitális kulturális örökségünk megőrzésére és hozzáférhetőségére. A kitűzött célok megvalósulásának értékelésekor azt tapasztaltam, hogy számos területen jelentős előrelépés történt, ugyanakkor komoly megoldandó kihívást jelent a megfelelő pénzügyi források folytonosságának biztosítása és a kijelölt intézményrendszer állandóságának megvalósítása. Továbbá a modern technológiák (MI, AR, VR stb.) terén még vannak kiaknázatlan területei a hazai kulturálisörökség-védelmi intézményeknek. Az átfogó kép, melyet az elemzés nyújt, úgy gondolom, segíthet a további fejlesztési irányok jövőbeli kijelölésében és a digitális kulturális örökségünk fenntarthatóvá és mindenki számára hozzáférhetővé tételében.

²²⁶ NDS, Bp., Miniszterelnöki Kabinetiroda, 2022. 151. p.

6. DIGITALIZÁLÁSRA KIJELÖLT HAZAI INTÉZMÉNYEK

Napjainkban a kulturális örökségünk közgyűjteményekben őrzött részének digitalizálását jellemzően maga a közgyűjtemény végzi önállóan vagy a szakági nemzeti közgyűjtemény segítségével. Ugyanakkor sok intézmény a digitalizálási tevékenységének egyes részeit vagy akár egészét kiszervezheti külsős, dedikáltan ezzel a feladattal foglalkozó társasághoz (pl.: a Magyar Kultúraért Alapítvány tulajdonában lévő Forum Hungaricumhoz vagy a Hungaricana Közgyűjteményi Portált és az ADT-t is fejlesztő piaci szereplőhöz, az Arcanumhoz). Ebben a fejezetben a Neumann-háztól kezdődően, a MaNDA-n keresztül, az Arcanumig olyan intézményeket mutatok be, amelyeknek kifejezett feladataként határozták meg a kulturális örökség digitális megőrzését. A KDS ágazati aggregátorai közül kiemelten foglalkozom az OSZK digitalizálással kapcsolatos tevékenységével. Ennek az a magyarázata, hogy a nemzeti könyvtárban – a többi nemzeti közgyűjteménynél jóval hamarabb – szinte az informatikai eszközök megjelenésével párhuzamosan már megkezdődött azok integrálása, továbbá 2021. december 1-jétől az OSZK-t országos kompetenciaközpontként jelölték ki a közgyűjteményi digitalizálási tevékenységek koordinálására. Összehasonlításképpen a levéltári területen Budapest Főváros Levéltárában (BFL) 1998-tól, az MNL Országos Levéltárában 2000-től indult meg a levéltári iratok digitális transzformálása, a múzeumi területen pedig 2006-tól vett lendületet a műtárgyak digitalizálása. Az intézményeket több szempontból górcső alá vettem. Először is lényegesnek gondoltam vizsgálni a digitalizálással kapcsolatos célkitűzéseiket és prioritásaikat. Másodszor pedig fontosnak gondoltam tanulmányozni, hogy az intézmények milyen módszereket alkalmaztak a digitalizálás során. Milyen szolgáltatásokat indítottak, és ezek közül melyek bizonyultak sikeresnek és fenntarthatónak az évek folyamán? Ezen szempontok alapján átfogó kép kapható arról, hogy a kiválasztott intézmények hogyan működtek/működnek, illetve hogyan járultak/járulnak hozzá kulturális örökségünk digitalizálásához és hosszú távú megőrzéséhez.

6.1. Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht.²²⁷

A Neumann-ház létrehozása²²⁸ volt az első kezdeményezés annak érdekében, hogy a magyar digitális kulturális örökség megőrzésének intézményi feltételeit megteremtsék. A jelentős mérföldkőnek számító közhasznú társaságot a Művelődési és Köznevelési Minisztérium (MKM) alapította 1997. november elején azzal a céllal, hogy biztosítsa a szakmai felügyeletet és meg-

²²⁷ A közhasznú társasági forma megszüntetésével 2009 júliusától a hivatalos név Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Nonprofit Kft.-re változott.

²²⁸ A Neumann-ház létrehozásáról az 1997. évi CXL. sz. törvény a kulturális javak védelméről, a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről intézkedett.

szervezze a magyar kulturális javak digitalizálását, a digitalizált és a born digital dokumentumok nemzeti közgyűjteményeként szolgálja a közoktatást, a kutatást és a közművelődést. Meggyőződésem szerint ennek a kezdeményezésnek a Neumann-házban történő manifesztálódása jelentős előrelépést jelentett a magyar kulturális örökség digitalizálásának terén. Emellett az intézmény fontos szerepet játszott a digitális műveltség és az információs társadalom fejlesztésében, valamint azáltal, hogy segített azoknak a digitális eszközöknek az elérhetőségében és használatában, amelyek nélkülözhetetlenek a digitális kulturális örökség feldolgozásához és megőrzéséhez. A Neumann-ház pontos szakmai célkitűzéseit Dr. Tószegi Zsuzsanna, a Neumann-ház első ügyvezető igazgatója, a közhasznú társaság egyszemélyi felelős vezetője az alábbiak szerint foglalta össze: *„A működését az ezredfordulón megkezdő új nemzeti kulturális intézmény létesítésének célja:*

- *vállaljon szerepet a hazai tudományos, gazdasági és kulturális eredmények megőrkítésében, és azok digitalizált formájának megőrzésében a jövő nemzedékek számára;*
- *vegyen részt a magyar kulturális örökség digitalizálásában és minél szélesebb körű hozzáférhetővé tételében;*
- *járuljon hozzá a Magyarország szellemi-kulturális javairól készült multimédia alkotások bemutatásához a hazai és a külföldi közönség számára;*
- *segítse elő a hagyományos európai kultúrának és az új technológiáknak a találkozását és ötvöződését, ezzel járulva hozzá az új értékek megteremtéséhez;*
- *mutassa be, hogy értő kezekben a számítógép is lehet emberarcú és kultúracentrikus eszköz;*
- *nyitottságával, emberközpontúságával, szolgáltatásainak kifogástalan minőségével és újszerűségével teremtsen új »műfajt« a kulturális intézmények sorában (...).”²²⁹*

A 2000-es évek elején, a digitális kultúra elterjedésével párhuzamosan a szakemberek körében már felmerült egy központi költségvetésen alapuló, ún. nagy tömegű digitalizációs projekt gondolata. Az OSZK akkori vezetése kezdeményezte, hogy az intézmény Digitalizációs Bizottsága foglalkozzon a felvetéssel. A nemzeti könyvtár keretein túl pedig létrejött a NOKI Bizottság és az NKÖM kérésére elkészítették *A magyar kulturális közvagyon feltérképezése* (2003) című tanulmányt, amely tartalmazta az őrzési helyeket, típusokat, mennyiségeket, a digitalizálhatóságukat, ütemezhetőségüket és a hozzájuk tartozó költségigényt. A projekt végrehajtásában há-

²²⁹ TÓSZEGI Zsuzsanna: Elképzelések a Neumann János Multimédia Központ és Digitális könyvtárról. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45. évf. 1. sz. 1998. 29–34. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/31655/17357> [2024. 02. 14.]

rom munkacsoport vett részt; az első a digitalizálendő dokumentumok tipizálására, a második a mennyiségi felmérések megszervezésére, a harmadik a technológiai kérdések számbavételére. A munkában összesen 22 kulturális közvagyonnal kapcsolatban álló intézmény 36 szakembere vett részt. A vizsgálat kitért a könyvtári, levéltári, múzeumi gyűjteményekre, az ingatlanörökségre és az AV-archívumokra. A tanulmány megvalósítására szűk idő, mindössze 5 hónap állt rendelkezésre, ezért a felmérésből kimaradt a határon túli magyar kulturális közvagyon és a művészeti és profitorientált intézmények (színházak, galériák, nyomtatott és elektronikus sajtó, könyvkiadók stb.) feltérképezése. A tanulmánynak részét képezte egy, *A nemzeti kulturális közvagyon digitalizálási stratégiái az EU-ban és néhány külföldi országban* című fejezet, melynek az átdolgozott anyagát Hegyközi Ilona, az OSZK munkatársa összeállításában és fordításában a Könyvtári Intézet *Digitalizálási Stratégiák : Szakirodalmi szemle*²³⁰ címmel meg is jelentette.

Célként nem sikerült teljesíteni a nagy tömegű digitalizációs projektek elindítását, sajnálatos módon forráshiány következtében nem kezdődtek el, pedig a NOKI-tanulmányt még követték az 5.3. alfejezetben bemutatott NOKI Plusz (*Országos Könyvtári Digitalizálási Terv 2007–2013*) és az Új Magyarország Fejlesztési Terv (UMFT), a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) és az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP) pályázati konstrukciók keretében tett kísérletek.²³¹

A Neumann-ház projektjei

A Neumann-ház számottevő projekttel képviseltette magát az online kulturális világban. 2003-ban indította el ez egyik legismertebbet, az NDA programját, amelynek az volt a célja, hogy nyilvántartsa a magyar nyelvű és vonatkozású digitális kulturális tartalmakat. A rendszert a Nyílt Archívumok Kezdeményezés (Open Archives Initiative) keretében kidolgozott szabványok és ajánlások mentén alakították ki. Az NDA adatbázishoz – a kulturális tartalmakat digitalizáló intézményekkel szoros együttműködésben – önkéntesen csatlakoztak partnerek (tartalomgazdák) az elektronikus dokumentumokat leíró metaadatok közlésére. A metaadatok közötti böngészés bárki számára ingyenesen elérhető volt. Az NDA első partnerei olyan intézmények voltak, mint az OSZK, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Magyar Mozgókép Közalapít-

²³⁰ HEGYKÖZI Ilona: *Digitalizálási stratégiák : Szakirodalmi szemle*. Budapest, Könyvtári Intézet, 2005. Forrás: <http://mek.oszk.hu/10500/10595/10595.pdf> [2020. 02. 13.]

²³¹ BÁNKI Zsolt István: *Felelet a Mandalatra*. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 59. évf. 8. sz. 2012. 311–319. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33754/19470> [2024. 02. 14.] & DIPPOLD Péter: *A magyar kulturális közvagyon digitalizálási prioritásainak feltérképezése: Egy felmérés tanulságai*. In: BARTOS Éva (szerk.): *Magyar Könyvtárosok VI. Világtalálkozója*, Budapest, 2004. július 11–14. Budapest, Könyvtári Intézet, 2004. 21–26. p. Forrás: <http://vilagtalalkozo.oszk.hu/sites/vilagtalalkozo.oszk.hu/files/dok122.pdf> [2020. 02. 04.]

vány és a Magyar Nemzeti Galéria, később további számos más adatgazdával állt kapcsolatban. Az NDA a nyitóoldalán három szolgáltatást kínált: „metázz, böngéssz, csatlakozz.” Az oldalhoz kapcsolódó tartalmak is e három szlogen köré épültek (lásd 5. ábra). Úgy gondolom, hogy az NDA mai elvárásaink szerinti hiányossága, hogy „csupán” egy metaadat-gyűjtemény volt, azaz nem tartalmazta magukat a digitális objektumokat, csak az azokat leíró metaadatmezőket (mint pl.: a szerző neve, a mű címe stb.), az eredeti dokumentumhoz pedig link vezetett a tartalomgazdához. Úgy hiszem, hogy ez a módszer több esetben azzal járhatott, hogy ha az adatgazdánál módosult vagy megszűnt a link elérése, akkor az archívum „404 – Az oldal nem található” hibaüzenetet mutathatott. A MaNDA a megalakulásakor kérte az NDA átvételét a Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási (MNV) Zrt.-től, azonban az intézmény fennállása alatt – véleményem szerint különösen sajnálatos módon – nem kapta meg az NDA anyagát tartalmazó összes szerveret. Ennek köszönhetően a szolgáltatás és a benne tárolt összes információ 2013 óta elérhetetlen, az NDA nyitóoldaláról képernyőképet is csak az Internet Archive archívumából lehet elérni.

5. ábra Az NDA nyitóoldala 2014-ben

Forrás: <https://web.archive.org/web/20141006163831/http://www.nda.hu/>

Már a Neumann-ház megalapításakor felmerült a gondolata a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA)²³² megalapításának, amely a PIM együttműködésével 1998 tavaszán indult el és 2000. május 31-étől érhető el az interneten. A program informatikai alapjait a Neumann-ház biztosította, a projekt gazdája kezdetben a PIM (akkori nevén a Magyar Irodalom Háza), majd 2000 őszétől a Neumann-ház volt. A DIA 1998 és 2006 között – évente megújuló programként – az NKA-hoz benyújtott pályázatokkal szerezte meg a működéséhez szükséges anyagi háttérrel, évente újrakötött szerződésekkel működött. 2007 januárjától a hosszú távú működés feltételeinek megteremtése érdekében az OKM döntésével a DIA visszakérült a PIM-hez, ahol élethosszig tartó szerződéseket kötöttek a DIA tagjaival. A DIA célkitűzése az elmúlt 25 évben tulajdonképpen ugyanaz, a kiemelkedő kortárs magyar írók és költők teljes életművének a feldolgozása és digitalizálása, továbbá a forrásértékű szövegeket, az életmű-bibliográfiákat, a szakirodalmi jegyzékeket és az életrajzokat ingyenesen online közzétenni. A DIA hungarikumnak tekinthető, működési modellje értelmében a digitális irodalmi akadémiai tag írók és költők szerzői jogi védelem alatt álló teljes életművét teszi közzé az interneten. A szolgáltatás a nagyközönség számára ingyenesen biztosít szabad hozzáférést a művekhez. A szerzői jogdíjak pedig a DIA indulása óta kormányzati támogatásokból biztosítottak.²³³

A PIM folyamatosan fejleszti a DIA weblapját, 2020 elejétől az akadémia újabb program-elemekkel bővült. Ilyen például, hogy a szakmúzeum a DIA honlapján közreadja a Térey János alkotói ösztöndíjas középnemzedék (a 35 és 65 év közötti írók, költők) két korábbi kötetét, illetve az ösztöndíj időtartama alatt megírt új műveiket. 2021-től pedig az Osiris Kiadó együttműködése révén klasszikus magyar szépirodalmi művek is elérhetők a dia.hu-n. A DIA mára a kortárs irodalmi életben határozottan jelen lévő, az online, illetve hagyományos kiadványokban rendszeresen hivatkozott szolgáltatássá vált, a nyilvános felületén jelenleg²³⁴ 169 DIA-tag, 50 Térey-ösztöndíjas és 31 DIA-Osiris klasszikus alkotásai böngészhetők.

Kormányzati döntés értelmében 2001 tavaszától a Neumann-ház üzemeltette a NAVA projektet, amelynek megvalósíthatósági tanulmányát és az első kísérleti modelljét az előző évben a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Informatikai Központja (BME IK) dol-

²³² Digitális Irodalmi Akadémia honlapja. Forrás: <https://dia.hu/> [2024. 04. 08.]

²³³ TÓSZEGI Zsuzsanna: A Digitális Irodalmi Akadémia első két évtizede. In: KISZL Péter – CSÍK Tibor (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2018. 155–165. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2018> [2023. 08. 11.]

²³⁴ Lekérdezés dátuma: 2024. 04. 08.

gozta ki az NKÖM és a Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztossága támogatásával.²³⁵ A NAVA digitálisan rögzíti, feldolgozza és online hozzáférhetővé teszi a magyarországi közszolgálati csatornák (M1, M2 Mese/Petőfi, M3 Anno, M5 Kultúra, Duna TV, Duna World, Kossuth Rádió) és a legnagyobb lefedettségű kereskedelmi televíziók (pl.: RTL, TV2 stb.) magyar gyártású, magyar vonatkozású műsorait törvényi szabályozás keretében. A NAVA projekt hozzájárul, hogy a jövő nemzedékei korhű képet kaphassanak a jelen és a múlt eseményeiről, társadalmáról és kultúrájáról. A rádiós és televíziós műsorszámok gyűjtéséről, nyilvántartásáról, megőrzéséről és a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételéről a *Nemzeti Audiovizuális Archívumról* szóló 2004. évi CXXXVII. törvény²³⁶ rendelkezik. Az archívum gyűjteménye ingyenesen, szabadon kereshető és európai viszonylatban is szinte egyedülálló módon kutatás és oktatás céljából szabadon megtekinthető a szolgáltatáshoz csatlakozott oktatási intézményeken, könyvtárakon, muzeális és kulturális intézményeken, úgynevezett NAVA-pontokon keresztül. A NAVA megalakulása óta több nemzetközi projektben is aktívan részt vállalt, tagja az Europeana által is akkreditált EUscreen projektnek.

A Neumann-ház ma már több mint tíz éve nem működik, és az NDA felülete sem érhető el, de számos kezdeményezés még elérhető napjainkban is, ami rövidebb vagy hosszabb ideig a Neumann-házhoz volt köthető. Ilyen például a NAVA, amit 2011 augusztusa óta az MTVA Digitalizációs Műhely Kft. tart fent, de említhetnénk még a Filmhíradók Online-t amit az NFI – Filmarchívum üzemeltett, vagy a DIA, ami pedig a PIM-hez került (vissza). Ezek mind olyan szolgáltatások, amelyek népszerűségük okán is bebizonyították létjogosultságukat. Elképzelhetőnek tartom, hogy a megváltozott felhasználási szokások és a technológia radikális fejlődése miatt az NDA szolgáltatása napjainkban nem lenne olyan népszerű, mint hajdanán, valamint nem lenne hosszú távon fenntartható, ugyanakkor nagy veszteségnek tartom, hogy a Neumann-ház megszűnésekor nem kapta meg a kellő figyelmet a szolgáltatás archiválása, és elveszett több év munkája alatt összegyűjtött információ és metaadat. Véleményem szerint a Neumann-ház nem csupán egy intézményi keretrendszer létrehozásával járult hozzá a digitális kulturális örökség megőrzéséhez, hanem megalapozta és elősegítette annak a kulturális és oktatási életben betöltött szerepét és jelentőségét.

²³⁵ TÓSZEGI Zsuzsanna: A Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) projekt. = Könyvtári Figyelő, 13. (49.) évf. 1. sz. 2003. 67–74. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00044/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2003_1_067-074.pdf [2024. 04. 09.]

²³⁶ 2004. évi CXXXVII. törvény a Nemzeti Audiovizuális Archívumról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400137.tv> [2024. 04. 08.]

6.2. Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet

Az intézmény megalapítása

A MaNDA-projekt kezdetén el kellett dönteni, hogy milyen szervezeti formában működjön. Felmerült egy új szervezet – költségvetési intézmény vagy nonprofit gazdasági társaság – létrehozásának lehetősége is, ezt azonban az előre jelzett magas költségek, illetve a létrehozással kapcsolatos várhatóan hosszas folyamat miatt hamar elvetették. Felvetődött, hogy a projektet egy már meglévő szervezetbe integrálják, ekkor a hasonló végzett feladatkör miatt értelemszerűen felmerült a Neumann-ház mint potenciális befogadó intézmény. A Neumann-ház tulajdonosi jogait azonban az MNV Zrt. gyakorolta, irányítását pedig az NFM látta el. Ezek a körülmények voltak azok, amelyek miatt a MaNDA-projekt Neumann-házon belüli működtetése esetén a kulturális tárca szakmai irányítása nem lett volna szavatolható, ezért ez az opció sem volt elfogadható. A megoldásnak egy már létező, a NEFMI közvetlen irányítása alatt álló, költségvetési formában működő közgyűjtemény feladatkörének a MaNDA-projektrel való kiegészítése tűnt. A NEFMI irányítása alatt számos olyan közgyűjtemény működött, amely többéves tapasztalattal rendelkezett a kulturális örökségünk digitalizálása területén. Lehetőleg olyan közgyűjteményt kerestek, amelynek berkein belül a MaNDA leendő országos digitalizációs tevékenysége kellő figyelmet tud kapni. Ezek alapján született meg a döntés, hogy az akkori Magyar Nemzeti Filmarchívum (MNFA) bázisán alakul meg a MaNDA. Az MNFA akkor már meghatározó ismeretekkel rendelkezett az AV-tartalmak digitalizálásának a területén. A következő feladat az MNFA alapító okiratának módosítása volt, aminek az első változata 2011 februárjában készült el. A Nemzetgazdasági Minisztériummal (NGM) történt egyeztetéskor felmerült, hogy a tervezett névváltozás – új elnevezés: Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet – miatt két jogszabály, a *mozgóképről* szóló 2004. évi II. törvény,²³⁷ valamint a *muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről* szóló 1997. évi CXL. törvény²³⁸ módosítására is szükség van. A jogszabályok módosítására a 2011. évi LX. törvénnyel²³⁹ került sor. A miniszter irányítása alatt álló, önálló közgyűjteményként működő MaNDA új alapító okirata 2011. augusztus 15-én lépett hatályba.²⁴⁰

²³⁷ 2004. évi II. törvény a mozgóképről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400002.tv> [2020. 01. 29.]

²³⁸ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> [2020. 01. 29.]

²³⁹ 2011. évi LX. törvény a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény, valamint a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról. Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100060.TV> [2020. 01. 28.]

²⁴⁰ FOKTÓI János: Az állam szerepvállalása a magyar filmművészet és filmipar 2004–2014. Közötti helyzetének alakulásában, különös tekintettel a mozgóképörökség megőrzésére és hasznosítására. [doktori értekezés], Budapest, Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola, 2016. Forrás: <http://www.szfe.hu/wp-content/uploads/2017/02/Fokt%C5%91i-J%C3%A1nos-DLA-dolgozat.pdf> [2020. 02. 05.]

Mandalat

2011 novemberében az akkor *Mandalat* címmel megjelent közgyűteményi digitalizálási koncepció az egész közgyűteményi szakma figyelmének középpontjába került. A közzétételt követően a KATALIST-en, 2012 februárjában a PIM-ben, illetve 2012 áprilisában az OSZK-ban megrendezett, *Egy MaNDALAT bánt engemet – a magyar írott kulturális örökség digitalizálásának időszzerű kérdései*²⁴¹ című szimpóziumon, majd a 2012. évi Networkshopon²⁴² is tartottak hozzászólásokat a témában; továbbá megjelent néhány elemző értékelés is a koncepcióról.²⁴³ A Mandalat dokumentum célja a magyar digitális kulturális örökség hosszú távú fenntarthatóságára vonatkozó átfogó, elméleti koncepció megalkotása volt. Az elméleti koncepciót a MaNDA kérésére egy független kutatócsoport készítette, és az előzőekben ismertetett széles körű viták nyomán jött létre. A 29 oldalas dokumentum egy ideális nemzeti digitális kulturális közgyűteményi módszertani központ feladatait vázolta fel, amelyhez a jogszabály egyértelműen hozzárendeli a nemzeti digitális kulturális örökséggel kapcsolatos legfőbb felelősséget, úgy, hogy magát a feladatot a közgyűteményekkel együtt közösen oldja meg. A dokumentum tudatosan törekedett egy szakterületek feletti szóhasználat (fogalomtár) meghatározására annak érdekében, hogy az elvi kiindulópontok megfogalmazását ne korlátozza az érintett területek bármelyikének sajátos nézőpontja.

A MaNDA fő célkitűzése a következő volt: „*A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet a nemzeti erőforrás miniszter (a továbbiakban: miniszter) irányítása alatt álló közgyűtemény, amelynek alapfeladata, hogy a magyar kulturális örökség részét képező értékeket, különösen az irodalmi, képzőművészeti, zenei, audiovizuális alkotásokat számba vegye, digitálisan rögzítse, ily módon is az utókor számára megőrizze, és széleskörű hozzáférhetőségét megteremtse, továbbá – speciális szakfeladatként – ellássa a magyar és egyetemes filmkultúra tárgyi, írásos és egyéb dokumentumainak – különösen a magyar játék- dokumentum, híradó, kísérleti és animációs filmek és a hozzájuk kapcsolódó dokumentumok – gyűjtésével, feldolgozásával, megőrzésével kapcsolatos feladatokat, szakmai szolgáltatásokkal, kutatási tevékenységgel hozzájáruljon a magyar kultúra fejlődéséhez és segítse a mozgóképkultúrával összefüggő oktatást.*”²⁴⁴

²⁴¹ Egy MaNDALAT bánt engemet – a magyar írott kulturális örökség digitalizálásának időszzerű kérdései című szimpózium előadásai. = Videotorium 2012. 04. 17. Forrás: <https://videotorium.hu/hu/channels/700/egy-mandalat-bant-engemet> [2020. 02. 05.]

²⁴² Felelet a Mandalatra. = Videotorium 2012. 04. 11. Forrás: <http://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/4101/felelet-a-mandalatra> [2020. 02. 05.]

²⁴³ VASS Johanna – SZÜTS Etele: Közgyűtemények együttműködése a MaNDA országos digitalizálási projektjeiben 2013–2016. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. évf. 12. sz. 2016. 478–493. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34116/19830> [2024. 02. 14.]

²⁴⁴ A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet Alapító Okirata, Bp., MaNDA, 2011. 2. p.

Szerencsétlen módon a pénzforrások szűkössége a MaNDA-t is érintette, ezért 2012–2013-ban elsőik között vett részt a(z) – korábban, az 5.7. alfejezetben ismertetett – Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Mintaprogramok működési modelljének kialakításában. Az 1997. évi CXL. törvény 2013. január 1-én hatályba lépett módosítása szerint a jogszabály 59. § (6) bekezdése – a MaNDA korábbi kiemelt szerepét szűkítve – már úgy rendelkezett, hogy *„a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet a mozgóképről szóló törvényben meghatározott közgyűjteményi feladatain túl részt vesz a magyar kulturális örökség digitális megőrzésében és széleskörű hozzáférhetőségének megteremtésében”*.²⁴⁵ Ez a törvényi – a MaNDA szakmai jelentőségét csökkentő – rendelkezés, valamint a MaNDA addigi fenntartója (Miniszterelnökség) tekintetében bekövetkezett változás (új/régi fenntartó: Emmi) úgy hiszem, hogy előrevetítette azt a szakpolitikai koncepcióban bekövetkezett szemléletváltást, amely *a központi hivatalok és a költségvetési formában működő háttérintézmények felülvizsgálatával kapcsolatos intézkedésekről* szóló 131/2016. (VI.13.) Korm. határozatban²⁴⁶ a MaNDA megszüntetését elrendelő döntéssel manifesztálódott.

A MaNDA megalakulása és 2016 közötti tevékenységéről elmondható, hogy ámbár elmaradt a kitűzött egységes országos digitalizálási stratégia megteremtése; és a Belügyminisztériumtól kapott eszközpark fejlesztésére is szükség lett volna; azonban mindenképpen az erősségek közé tartozik, hogy az EDM-adatstruktúrát alkalmazó MaNDA DB aggregációs adatbázis megvalósult. Továbbá az Europeana felé történő adatszolgáltatás szabványos alapokra (OAI-PMH – Open Archives Initiative = Nyílt Archívum Kezdeményezés Metaadatgyűjtő Protokollja) került, és kiépült az automatizált folyamatot biztosító infrastruktúrája; a hazai gyakorlatban pedig terjesztette a digitális tartalmakhoz rendelt jogi információk alkalmazását. Az alapítványi, egyházi gyűjteményekben, kulturális feladatokat ellátó intézményekben, civil és művészeti szervezeteknél a MaNDA megjelenéséig jellemzően nem zajlott tömeges és tervszerű digitalizáció. Összességében a MaNDA tevékenysége – mind a részvétel feltételeit illetően, mind informatikai értelemben – fontos tanulságokkal szolgált és országszerte sok helyen elősegítette a digitalizálást.²⁴⁷

Figyelembe véve a MaNDA által elért eredményeket, az intézmény szakmai jogutód nélküli megszüntetésére nem kerülhetett sor, mert az *egyes központi hivatalok és költségvetési szervei*

²⁴⁵ Az 1997. évi CXL. törvény 59. § (6) bekezdése.

²⁴⁶ 1312/2016. (VI. 13.) Korm. határozat a központi hivatalok és a költségvetési szervei formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával kapcsolatos intézkedésekről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16H1312.KOR&txtreferer=A1600104.TV> [2020. 01. 28.]

²⁴⁷ VASS Johanna – SZÜTS Etele: Közgyűjtemények együttműködése a MaNDA országos digitalizálási projektjeiben 2013–2016. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. évf. 12. sz. 2016. 478–493. p.

formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával összefüggő jogutódlásról, valamint egyes közfeladatok átvételéről szóló 378/2016. (XII.2.) Korm. rendelet²⁴⁸ a kulturális javak digitalizációjával kapcsolatos, korábbiakban a MaNDA által ellátott közfeladatok ellátásának folytatására a Forum Hungaricumot jelölte ki:

- közreműködés a kulturális javak digitalizálásában,
- közreműködés a kulturális digitális adatbázisok metaadatsztenderdjének és nyilvántartó rendszereinek egységesítésében,
- részvétel a nemzeti kulturális digitális kataszter kialakításában és
- közreműködés a Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia végrehajtásában.

A Forum Hungaricum digitalizációs stratégiájának meghatározása során elsődleges figyelmet fordít a szakmai jogelőd által létrehozott szakmai megoldásokra, metódusokra és eredményekre. A társaság – annak érdekében, hogy kulturális örökségünk digitalizált példányai rendszerezve fennmaradjanak és széles körűen elérhetővé váljanak – továbbra is fejleszti és üzemelteti az aggregációs adatbázisát, megtartva a korábbi elnevezést és hozzáférést: Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA DB – <http://mandadb.hu>).²⁴⁹ Határozottan pozitív fejleménynek tartom, hogy a MaNDA mint költségvetési szerv megszüntetése nem eredményezte a digitális archívumának a megszűnését, és az NDA sajnálatos megszűnése után pár évvel nem veszett el megint számos kulturálisörökség-védelmi intézmény többéves munkája alatt létrehozott információ és digitális kultúrkincs. A nemzetközi szabványoknak megfelelő adatszerkezet és adatkommunikáció kiválasztása meglátásom szerint hozzájárult az aggregációs adatbázis további életéhez és fenntarthatóságához.

MaNDA DB aggregációs adatbázis

A MaNDA DB felhőalapú aggregációs adatbázis annak érdekében jött létre, hogy kulturális örökségünk digitalizált példányai rendszerezve fennmaradjanak és széles körűen elérhetővé váljanak. Az adatbázis célkitűzése a digitalizált, magyar vonatkozású szellemi, kulturális örökség rendszerezése és a hatályos szerzői jog keretei között a nagyközönség számára nyilvánosságra hozatala egy központi nyilvános online felületen. Az aggregációs adatbázis létrehozásánál – az adatbiztonság szempontjából – fontos szempont volt, hogy a Magyar Állam tulajdonába

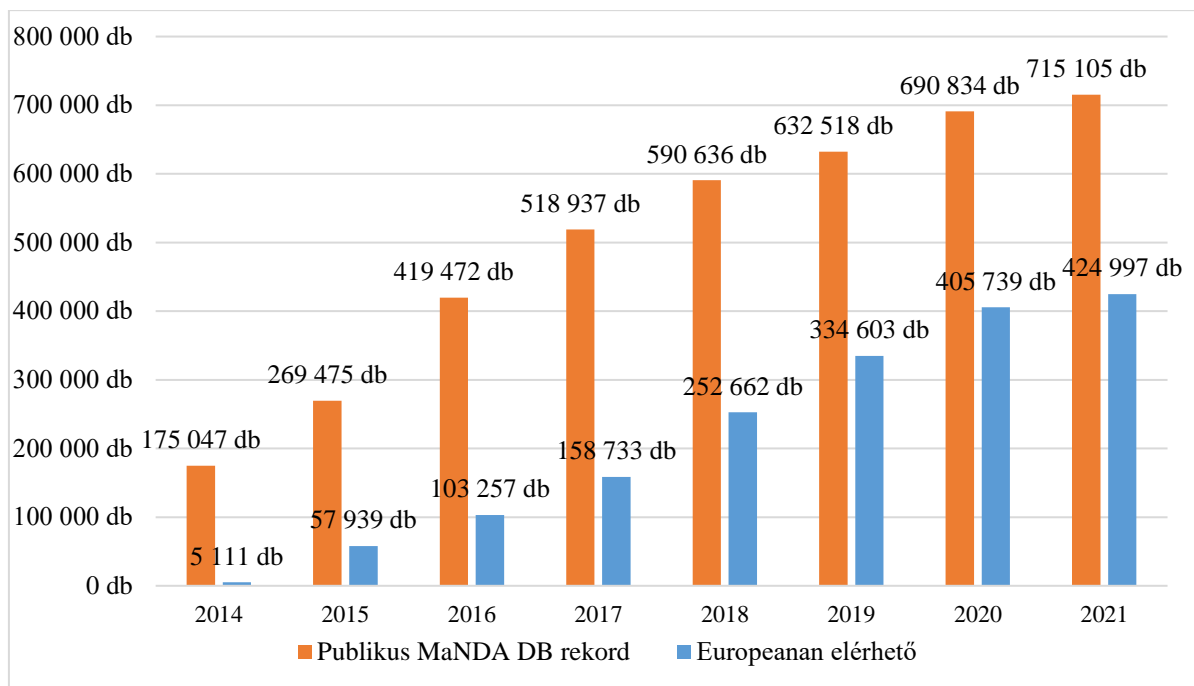
²⁴⁸ 378/2016. (XII.2.) Korm. rendelet az Egyes központi hivatalok és költségvetési szervek formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával összefüggő jogutódlásról, valamint egyes közfeladatok átvételéről. Forrás: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=198993.348782 [2020. 01. 28.]

²⁴⁹ SZÜTS Etele: A Forum Hungaricum Nonprofit Kft. aggregációs szolgáltatása a Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia keretében : Tartalomszolgáltatás az Europeana felé. [pályamunka], Budapest, 2018. Forrás: <http://mek.oszk.hu/19000/19079> [2020. 01. 28.]

tartozó, hazai szerverparkban valósuljon meg a szolgáltatás működtetése és üzemeltetése. Az aggregációs adatbázis publikusan elérhető rekordjainak növekedése az indulása óta folyamatos. A gyűjtés – a digitális tartalmak közzétételével – hozzájárul a közgyűjteményekben és közművelődési intézményekben őrzött kulturális javaknak a magyar társadalom, valamint a határon túl élő magyar közösségek, illetve a nemzetközi érdeklődők számára való eljuttatásához; a tudományos kutatás elősegítéséhez; a közoktatás számára minőségi digitális tartalmak szolgáltatásához, illetve a helyi közösségek érdeklődési körébe tartozó, helyi gyűjtemények, események digitális lenyomatának az adott közösség felé való közvetítéséhez. Betekintést nyújt partnerintézményei állományába, közzéteszi a kulturális tartalmakat, amelyeknek fellelhetősége egységes adatbázis hiányában nehezebben lenne megvalósítható.

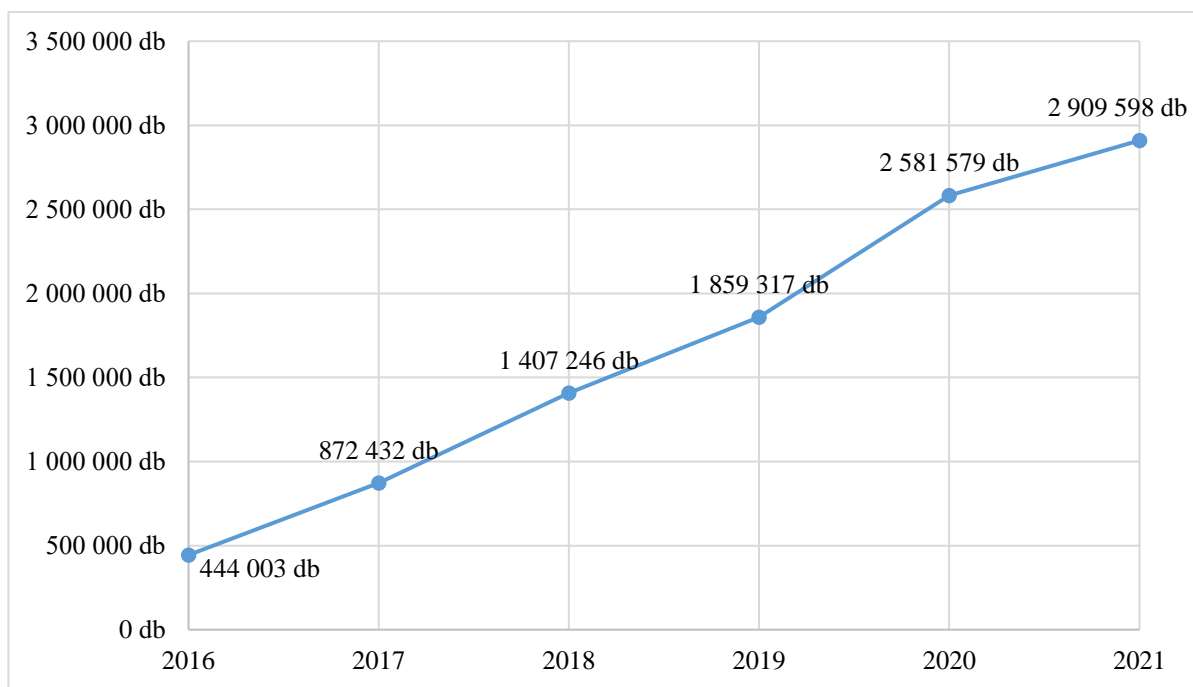
Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a MaNDA DB üzemeltetését a Forum Hungaricum közfeladatként látja el, ennek megfelelően az adatbázishoz való csatlakozás a kezdetektől fogva ingyenes a kulturálisörökség-védelmi intézmények számára, amelyek közül jellemzően a „kisebb” intézmények és a nem közgyűjteményi intézmények előszeretettel használják a szolgáltatást „saját adatbázisként” is. Így nem kell megvásárolniuk és folyamatosan frissíttetniük egy piaci szereplő szolgáltatását. Úgy gondolom, hogy ennek erősen köszönhető, hogy a MaNDA DB a szervezeti átszervezések és a többszöri fenntartóváltozások ellenére is megértett több mint tíz évet. Ugyanakkor azt a tapasztalatomat is lényegesnek tartom megjegyezni, hogy a nagy nemzeti közgyűjtemények nem érezték a fontosságát annak, hogy a gyűjteményük kardinális részét közzétegyék egy nemzeti aggregációs portálon, pedig annak létrehozása mondhatni a nemzetközi trendekkel egy időben történt.

Az aggregációs adatbázis 2016 nyarától a Google Analyticsen keresztül tartalmaz adatokat az évenkénti oldalmegtekintések számáról. A 6. és a 7. ábrából jól látszik, hogy a MaNDA DB aggregációs adatbázis tartalmának és az oldalmegtekintései számának bővülése – a kezdetektől fogva – folyamatos.

6. ábra A MaNDA DB publikus rekordjainak növekedése, 2014–2021

Forrás: saját szerkesztés a MaNDA DB admin felületén elérhető adatai alapján.

7. ábra A MaNDA DB oldalmegtekintéseinek alakulása, 2016–2021

Forrás: saját szerkesztés a Google Analytics adatai alapján.

Az adatbázis nyilvános felülete elérhető angol nyelvű verzióban is, és a tanulmány írásakor²⁵⁰ 759 550 rekord, 1 336 594 digitális dokumentum és 13 645 743 metaadat érhető el benne (lásd 8. ábra). A rendszer közepes szintű mappinget tartalmaz öt dokumentumtípusra (szöveg, kép, hang, AV-anyag, 3D-modell) önálló leírórendszerrel. Maga a tárfelület csatlakozik egy paramétereztető adatbázishoz. A 43 opcionális metaadatmezőből fix 7 metaadatmező kitöltése kötelező. Az adatbázis megvalósításakor elsősorban az Europeana adatbázisának mintájára és az ott dolgozó szakemberekkel szorosan együttműködve került sor az adatszerkezet megválasztására, a metaadatok, valamint a beviteli adatlap kialakítására. Az adatbázis indulásakor az European Semantic Elements v3.4. (ESE) adatszerkezetet használták, majd 2014-ben – az Europeanával összhangban – váltottak a szabványos Dublin Core (DC) alapú EDM-adatszerkezetre.

8. ábra A MaNDA DB kezdőlapja, 2021

Forrás: <https://mandadb.hu>

A MaNDA DB aggregációs adatbázis több metaadatmezője esetében – az Europeanával összhangban – a Getty Kutatóintézet (Getty Research Institute) által kifejlesztett nemzetközi szabványoknak megfelelően hiteles, többnyelvű információkat nyújtó, online, szemantikailag strukturált AAT (Art & Architecture Thesaurus = Művészet és Építészet Tezaurusz) szótárt használ. Ilyen metaadatmező a formátum (format), a hordozó (medium) és a kép színe (image colour). A 9. táblázatban jól látszik, hogyan működik a gyakorlatban a Getty szótára, a MaNDA DB kép színe metaadatmező-értékek mely Getty AAT szótárelemnek feleltethetők meg. A Getty meg-

²⁵⁰ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 14.

különbözteti a kétdimenziós képi dokumentumok és a filmtípusú dokumentumok színét, ezért szükséges ezeket külön definiálni. A MaNDA DB-n elérhető digitalizált kulturális javak metaadatainak angol nyelven is való elérhetősége nagyban elősegíti a magyar kultúra exportját.

9. táblázat MaNDA DB kép színe (image colour) metaadatmező megfeleltetése a Getty AAT szótárnak

Forrás: saját szerkesztés.

Formátum	Szótárelem név	Codeset name	Getty AAT link
kép	fekete-fehér	black and white	http://vocab.getty.edu/aat/300128347
kép	monokróm	monochrome	http://vocab.getty.edu/aat/300137660
kép	színes	polychrome	http://vocab.getty.edu/aat/300252261
film	fekete-fehér	black and white	http://vocab.getty.edu/aat/300127344
film	színes	polychrome	http://vocab.getty.edu/aat/300417957

MaNDA DB aggregációs adatbázis jogkezelése

A Forum Hungaricum és a partnerintézmények között létrejövő együttműködési megállapodások kötelező része a – DEA mintájára kialakított – jognyilatkozat. A dokumentum aláírásával az intézmények hozzájárulásukat adják a Forum Hungaricum által közvetített Europeana-exporthoz; valamint felelősséget vállalnak, hogy digitalizálásra és közzétételre csak jogtiszta vagy rendezett jogállású tartalmakat választanak ki. Fontos kiemelni, hogy a Forum Hungaricum nem vonja magához a keletkezett digitális tartalmak jogtulajdonlását. Az adatbázis űrlapján az ún. jogi információk körébe tartozó, alábbi metaadatok közül az első kettő kötelező, a harmadik kitöltése erősen ajánlott, ezeket a feltöltő intézmény adja meg:

1. *Licenc*: a digitalizált dokumentum, a digitális mű felhasználását hivatalosan engedélyező vagy korlátozó szabály.
2. *Jogtulajdonos*: az a személy esetleg intézmény, aki/amely a dokumentum tulajdonjogi felett rendelkezik, illetve szerzői vagy jogkezelői joggal bír.
3. *Hozzáférési jogok*: információ arról, hogy az eredeti dokumentum, tárgy milyen feltételekkel, ingyenesen vagy díjszabással érhető el, illetve tekinthető meg az adatszolgáltató intézményben.

A MaNDA DB adatbázisban összesen tizennégy különböző licencből lehet választani a feltöltéskor. Ezek közül nyolc – The Public Domain Mark (PDM); The Creative Commons CC0 1.0 Universal Public Domain Dedication (CC0); Creative Commons - Attribution (BY); Creative Commons - Attribution, ShareAlike (BY-SA); Creative Commons - Attribution, No Derivatives (BY-ND); Creative Commons - Attribution, Non-Commercial (BY-NC); Creative Com-

mons - Attribution, Non-Commercial, ShareAlike (BY-NC-SA); Creative Commons - Attribution, Non-Commercial, No Derivatives (BY-NC-ND) – a Creative Commons (CC) elnevezésű, nemzetközi szervezet licence, a másik hat pedig – No Copyright - Non-Commercial Use Only (NoC-NC); No Copyright - Other Known Legal Restrictions (NoC-OKLR); In Copyright (InC); In Copyright - Educational Use Permitted (InC-EDU); In Copyright - Eu Orphan Work (InC-EU-OW); Copyright Not Evaluated (CNE) – a Rightsstatements.org szervezet licencei. A licencek használata napjainkban egyre elterjedtebbé válik a digitális archívumok világában. A hazai környezetben való elterjedésük véleményem szerint nagyban annak köszönhető, hogy a MaNDA az Europeana mintájára kötelezően bevezette minden egyes digitális kulturális örökségi elem publikálásakor.

6.3. Országos Széchényi Könyvtár

A magyar kulturális örökség digitális megőrzése több mint három évtizede kezdődött. Az informatikai eszközök könyvtári környezetbe való integrálása még ennél is hosszabb múltra tekint vissza. Az OSZK-ban már az 1970-es években zajlott a Magyar Nemzeti Bibliográfia (MNB) számítógépes rendszerének kidolgozása, már 1978-tól számítógéppel készítették az MNB-t. 1990-es évek a hazai könyvtári számítógépesítés, illetve a digitális örökségvédelem hőskorát jelentették. A nemzeti könyvtár 1993-ban indította el a NPA-t, a MEK pedig 1994-től szolgáltat. 1995-ben az MNB-t CD-ROM-on is kiadják.²⁵¹ Összehasonlításként a levéltári területen a BFL-ben 1998-tól, az MNL Országos Levéltárában 2000-től indult meg a levéltári iratok digitalizálása, a múzeumi területen pedig 2006-tól vett lendületet a digitalizálás.

Az OSZK volt a projektpartner a MINERVA és a MINERVAPlus minisztériumi szintű együttműködésekben, aminek célja volt, hogy összehangolja a tagállamok digitalizálási tevékenységeit. Finanszírozását az EB látta el, Magyarország kezdetben az NKÖM-ön majd az OKM-en keresztül vett részt a projektben,²⁵² és 2004 februárjában Rónai Iván az NKÖM Kögyűjteményi Főosztályának vezetője meghívta az OSZK-ba a MINERVAPlus projekt résztvevőit egy kétnapos rendezvényre.²⁵³ A MINERVA programban dolgozó szakemberek több fontos dokumentumot, kézikönyveket publikáltak a kulturálisörökség-védelmi intézmények számára. Kiemelendő a *Good practices handbook*²⁵⁴ (2004), a *Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content*²⁵⁵ (2005) és a *Quality Principles for cultural Web sites: a handbook*²⁵⁶ (2005). A felsorolt dokumentumok fontosságát talán az is mutatja, hogy a kulturális örökségi ágazat részére a minisztérium és a nemzeti könyvtár együttműködésében magyar nyelvre is átültették őket a hazai könyvtár- és információtudományi szakemberek. Mindemellett projektek keretében a részt vevő országok 2003 és 2007 között évente adtak előrehaladási országjelentést (Member States Progress Reports), az angol nyelven

²⁵¹ TÓSZEGI Zsuzsanna: Fejezetek a magyar kulturális örökség digitalizálásának történetéből – 30 éves az ARCANUM kiadó. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 66. évf. 12. sz. 2019. 694–699. p.

²⁵² RÓNAI Iván: Európai együttműködés a digitális kulturális örökség megteremtésében és megőrzésében – a Minerva projekt irányítása. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. évf. 1. sz. 2005. 3–5. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32730/18445> [2024. 02. 14.]

²⁵³ MOLDOVÁN István: MINERVA Plus-projekt találkozó Budapesten. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 13. évf. 2. sz. 2004. 27–30. p. Forrás: <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00051/pdf/04muhelykerdesek.pdf> [2020. 02. 01.]

²⁵⁴ KARL-MAGNUS, Drake – JUSTRELL, Borje – TAMMARO, Anna Maria: Good Practice Handbook Version 1.2. Rome, MINERVA Project, 2003. Forrás: http://www.minervaeurope.org/workinggroups/goodpract/document/bestpracticehandbook1_2.pdf [2020. 02. 28.]

²⁵⁵ Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content. London, DCMS, November 2005. Forrás: <https://www.minervaeurope.org/publications/dap/dap.pdf> [2020. 02. 28.]

²⁵⁶ Quality Principles for cultural Web sites: a handbook. Edited by Minerva Working Group 5. 2005. Forrás: <https://www.minervaeurope.org/publications/qualitycommentary/qualitycommentary050314final.pdf> [2020. 02. 28.]

készült magyarországi jelentéseket Rónai Iván főosztályvezető készítette. A jelentéseket rendkívül alkalmasnak gondolom arra, hogy rajtuk keresztül részletesen bemutassam a magyar kulturális örökség digitális megőrzése érdekében hozott intézkedések és projektek fejlődési irányait, aminek jelentős része az OSZK-val kapcsolatos.

Hungary (New Accession Member States 2003)

A 2003-ban megjelent első magyar országjelentés tartalmazza az érintett szereplőket (minisztériumokat, főbb kulturálisörökség-védelmi intézményeket) és azok digitalizálással kapcsolatos projektjeit, valamint hogy a hazai szakemberek kidolgozták a MITS-t, és ismerteti a stratégia főbb prioritásait:

- a kulturális örökség megőrzése digitalizálással,
- a digitalizált kulturális tartalmakhoz való hozzáférés javítása,
- új digitális kulturális alkotások és termékek létrehozásának ösztönzése,
- a kulturális és kreatív iparágak szinergikus hatásainak fokozása a gazdaságra és a társadalmi kohézióra nézve.

Magyarországon ekkor nem létezett hivatalos hálózat és kompetenciaközpont a digitalizálás koordinációjára. A metaadatok interoperabilitása szempontjából nem voltak érvényes szabványok vagy nemzeti irányelvek. A stratégiai célok elérése érdekében jött létre az NDA, és a tervek szerint az NDA volt kijelölve koordináló szervnek. Ebben az évben készült egy sikertelen felmérés annak érdekében, hogy leltárt készítsenek a digitalizálási projektekről, azonban az alacsony válaszadási arány miatt a felmérést meg kellett ismételni, és csak 2004 elején jelent meg. Az országjelentés az európai és nemzetközi együttműködések közül kiemeli a Bibliotheca Corviniana Digitalis²⁵⁷ projektet, amelyet olasz, francia, lengyel könyvtárakból álló konzorcium valósított meg az OSZK vezetésével. Bevált gyakorlatok között említi a magyar múzeumok honlapját, a museum.hu²⁵⁸ webhelyet, amely hasznos információkkal szolgál mind a múzeumi szakemberek, mind a nagyközönség számára. Továbbá kiemeli a DIA tevékenységét, valamint hogy 2002-ben a DIA büszke volt arra, hogy egyik tagjukat, Kertész Imrét irodalmi Nobel-díjjal jutalmazták, és azonnal elérhetővé váltak műveinek e-könyvei.²⁵⁹ 2003-ban más országoktól eltérően hazánknak nem volt integrált kulturális portálja, az NKÖM 2004 elején

²⁵⁷ A 2002-ben létrehozott projekt 2018-ban megújult és Bibliotheca Corvina Virtualis néven érhető el. Forrás: <https://corvina.hu/hu/cimlap/> [2022. 01. 17.]

²⁵⁸ A magyar múzeumok honlapja, a [museum.hu](http://www.museum.hu/). Forrás: <http://www.museum.hu/> [2022. 01. 17.]

²⁵⁹ RÓNAI Iván: Hungary (New Accession Member States 2003). In: LUNGHI, Maurizio (szerk.): Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2003. Rome, MINERVA Project, 2002. 138–143. p. Forrás: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf03/hungary.pdf> [2020.02.26.]

tervezte elindítani a saját portálját, a *kultura.hu*²⁶⁰ URL-címen. A domén jelenlegi tulajdonosa a KIM, felelős kiadója pedig a Petőfi Kulturális Ügynökség.

Hungary (Member States Progress Reports 2004)

A 2004-ben megjelent országjelentés szintén a MITS-szel és annak prioritási területeivel indul, a folytatásban szerepel, hogy egy tudásalapú társadalomban a kulturális és tudományos digitalizáció a fejlődés előmozdításának kulcstényezője, és emellett a kulturális örökségünk digitalizálásának belátható időn belül kell megvalósulnia annak érdekében, hogy Magyarország lépést tarthasson az információs kor követelményeivel. A dokumentum ismerteti, hogy milyen célból jött létre az NDA és mik a fő feladatai.

A jelentés hangsúlyosan bemutatja *A magyar kulturális közvagyon feltérképezése* (2003) című tanulmány eredményeit. Országos hálózatokat terveztek, amelyeket a hagyományos szakmai vonalak mentén szerveztek meg, vagyis például a könyvtárak a hálózatukat az MKE-n, valamint az IKSZ-en keresztül tartják fenn. Ekkor azonban új, multidiszciplináris hálózatok is létrejöttek a közgyűjteményi digitalizálás területén végzett együttműködések eredményeként. Példaként említhető az OSZK és az MNM együttműködése, valamint a NAVA megalapításakor tapasztalható együttműködések. Új hálózatok jöttek létre a Magyar Tartalomipari Szövetség által szervezett események eredményeként, és végül, de nem utolsósorban az NDA-projekt fontos szerepet játszott az új szakértői hálózatok kiépítésében, melyek aktívak voltak a digitalizálás kérdéseiben, mint például a műszaki megoldások, az interoperabilitás, a tartalomkészítés, a felhasználói igények, a jogi szempontok és a szabványosítás.

A dokumentum nemzetközi együttműködések bemutató része lényegesen bővebb. A jelentés külön fejezetben ír a Nemzeti Képviselők Csoportja és a MINERVA eredményeiről. A magyar MINERVA csoport a kulturális és tudományos digitalizálással foglalkozó szakemberek informális hálózataként jött létre. A terület kulcsfiguráit vonták be a következő szervezetektől: OSZK, MNM, SZTAKI, NKÖM köztisztviselői (Könyvtári Osztály, Levéltári Osztály és az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM) Digitalizálási Főosztálya), továbbá egy nem nevesített civil szervezet vezetőjét és jogi szakértőket is. Akkoriban az elektronikus iratokra akkor vonatkozott a kötelezpéldány-rendelet, ha azok valamilyen fizikai adathordozón,

²⁶⁰ Kultúra.hu – pont a kultúráról. Forrás: <https://kultura.hu/> [2022. 01. 17.]

úgy mint CD-ROM-on, DVD-n stb. voltak közzé téve. Azonban már felmerült igényként, hogy a kötelesepéldány-rendeletet terjesszék ki az interneten elérhető dokumentumokra is.²⁶¹

Hungary (Member States Progress Reports 2005)

A 2005-ben kiadott országjelentéskor *A magyar kulturális közvagyon feltérképezése* (2003) című tanulmány volt az egyik alapidokumentum a kulturális örökség digitalizálása kapcsán. A dokumentum rámutatott, hogy milyen nagy munka áll a hazai szakemberek előtt. A 2005-ös eredmények a nemzeti közgyűjteményekhez, nagyobb megyei és városi könyvtárakhoz, főbb állami múzeumokhoz és a Neumann-házhoz köthetők. A műemlékek és régészeti lelőhelyek megőrzéséért felelős Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) digitalizálta az ingatlanörökség forrásdokumentumait, fényképeit és a régészeti kutatásokhoz kapcsolódó adatokat.

2005-ben jelentős előrelépés történt a magyar nemzeti kulturális javak interneten és elektronikusan olvasható formátumban való megjelenítésében. A jelentés a könyvtári dokumentumok terén többek között joggyakorlatként említi *Vasárnapi Ujság* 1854 és 1921 közötti lapszámainak digitalizálási projektjét, a DIA működését és a Hungarológiai Alapkönyvtár Digitalizálási Programját.²⁶² A programot az IHM támogatásával 2004 év elejétől az OSZK koordinálta, amelynek révén 3800, többségében nagy terjedelmű kiadványt adtak közre elektronikus formátumban. Akkoriban ez volt legnagyobb magyar nyelvű szövegdigitalizálási projekt.

A digitalizálási projekteknél jellemzően a legújabb eszközöket és technológiákat használták, azonban sok esetben hiányzott a szisztematikus megközelítés. Sok esetben csupán a kulturális örökségi elem digitalizálása történt meg, hiányzott a szabványos metaadatok rögzítése. Az NDA-nak célja volt, hogy ebben a munkában tartalmi infrastruktúrát biztosítson a memóriaintézmények digitális kulturális tartalmihoz.

A NAVA ebben az évben kezdte meg a műsorszolgáltatók anyagainak rögzítését és archiválását, adatbázisa 2005 év végére több mint 13 ezer felvételt tartalmazott, napjainkban²⁶³ pedig közel 1,8 milliót. A tartalom fenntarthatósága kapcsán Rónai Iván megjegyzi, hogy az országos memóriaintézmények költségvetésében általában nincs jelentős forrás a digitalizálásra. A köz- és magánszféra közötti partnerségre akkor is kevés példa volt. PPP-re jó példa, hogy az Arcanum – már akkor – a kiadói jogokért cserébe elvégezte a régi térképek digitalizálását.

²⁶¹ RÓNAI Iván: Hungary (Member States Progress Reports 2004). In: NATALE, Maria Teresa – PICCININNO, Marzia (szerk.): Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2004. Rome, MINERVA Project, 2003. 82–90. p. Forrás: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf04/hungary.pdf> [2020.02.26.]

²⁶² Hungarológiai Alapkönyvtár Digitalizálási Program. 2004. február. Forrás: <https://mek.oszk.hu/hungalap/> [2022. 01. 18.]

²⁶³ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 18.

A beszámoló azzal zárul, hogy a 2005-ös év nem hozott drámai változásokat a magyar kulturális örökség digitalizálásának területén. Kiemeli, hogy a kulturális örökség digitális megőrzése idő- és munkaigényes. Azonban a MINERVAPlus projektben való részvétel hozzájárult ahhoz, hogy a kulturálisörökség-védelmi intézmények elsajátítsák a digitalizálás joggyakorlatait, és a MINERVA minőségi alapelveit bevezetve javíthatták szolgáltatásaikat a digitális tartalmakhoz való hozzáférés érdekében. Továbbra is keresték a jó üzleti modelleket a tömeges digitalizálás forrásainak biztosításához.²⁶⁴

Multilingual issues in Hungary (Country report for MINERVAPlus in 2005)

A MINERVAPlus keretében 2005-ben külön országjelentés készült *Multilingual issues in Hungary Country report for MINERVAPlus in 2005* (Többnyelvűségi kérdések Magyarországon Országjelentés a MINERVAPlus számára 2005-ben) címmel Magyarország többnyelvűségi kérdéseiről. A beszámoló először bemutatja Magyarország etnikai összetételét és a magyarság Kárpát-medencében való szétszórtságát. Magyarország a MINERVA 3. Munkacsomag (Work Package 3.) *Többnyelvű kérdések és teauruszok* (Multilingual issues and thesauri) elnevezésű alcsoportjának vezetőjeként 2004-ben úgy döntött, hogy felmérést készít a többnyelvű weboldalokról és teauruszokról. A munkaterv 2004. áprilisi elfogadását követően egy online kérdőív készült. A legtöbb válasz a könyvtárakból érkezett, a többi szektor jóval alacsonyabb aktivitást mutatott. A felmérés megállapította, hogy a magyar kulturális webhelyek többnyelvűsége problémás. Az oldal tartalmától függően a kétnyelvű oldalak gyakoriak, de sok az egynyelvű oldal. A többnyelvűség tulajdonképpen megegyezik a kétnyelvűséggel, a kulturális oldalakon általában a második nyelv az angol, a harmadik a német, a negyedik pedig a francia, de az utóbbi nagyon ritka. A tartalom kisebbségi nyelvű fordítása szinte alig található.

A 60 felsőoktatási könyvtár honlapja közül 33 egynyelvű, 24 érhető el angol nyelven, 3 pedig németül is. A 19 megyei könyvtár honlapja közül 14 egynyelvű, 1 kétnyelvű, 2 angol és német nyelven is elérhető. A jelentés kiemeli a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár honlapját, amely négy nyelven érhető el. Továbbá a helyi közkönyvtárak honlapjai általában egynyelvűek, végezetül 9 vizsgált digitális könyvtárból csak 3 rendelkezett angol nyelvű felülettel is.²⁶⁵

²⁶⁴ RÓNAI Iván: Hungary (Member States Progress Reports 2005). In: NATALE, Maria Teresa – PICCININNO, Marzia (szerk.): Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2005. Rome, MINERVA Project, 2004. 67–71. p. Forrás: <https://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf05/hungary.pdf> [2020. 02. 26.]

²⁶⁵ RÓNAI Iván: Multilingual issues in Hungary Country report for MINERVAPlus in 2005. Budapest, 2005. Forrás: https://mek.oszk.hu/minerva/html/dok/hungary_results.doc [2022. 01. 18.]

Hungary (Member States Progress Reports 2006)

A 2006-ban megjelent országjelentés első, *Felhasználók és tartalom* (Users and content) című pontja bemutatja, hogy melyek a digitalizálás alatt álló elemek fő anyagai és kategóriái, illetve hogyan történik a digitalizált kulturális örökségi tartalom szétszórása. A digitális kulturális tartalmak bemutatására továbbra is az NDA a legfontosabb szolgáltatás.

Ismerteti a Bábelmátrix projektet, amely lehetővé tette az irodalmi szövegek eredeti és fordításban való szerepeltetését. A magyar nyelv bemutatása 131 szerző 462 művén keresztül történt. Ezenkívül kiemeli a Magyar Filmtörténeti Fotógyűjteményt,²⁶⁶ amely egy olyan adatbázisa az OSZK-nak, ami az 1945–2000 között készült 1010 magyar játékfilm adatait és 40 000-nél is több fotó digitális változatát tartalmazza.

A kulturális örökségi elemek e-learning vagy a kreatív iparág általi felhasználásra példaként hozza a Jeles Napok²⁶⁷ honlapot. A második fejezet a digitalizációs technológiákról (Technologies for digitisation) szól, itt a NAVA szabványai és az OSZK papíralapú dokumentumai digitális megőrzésének gyakorlata olvasható. A tartalom fenntarthatóságáról (Sustainability of content) szóló bekezdés pedig a digitalizálási projektek finanszírozásának legelterjedtebb módját tartalmazza, ami akkoriban az állami támogatások igénylése volt. A gyakorlat szerint a különböző minisztériumok és az NKA pályázatokat írnak ki. A dokumentum víziója szerint a következő években a Nemzeti Fejlesztési Terv Operatív Programja a kulturális és tudományos digitalizálás fontos finanszírozási forrása lesz.

Érdekesség, hogy a költségek csökkentése kapcsán a jelentés úgy fogalmaz, hogy: „*Jelen-tős költségcsökkentés érhető el, ha a dokumentumokat olyan országokba vagy régiókba exportálják, ahol a digitalizálás munkaerő költségei sokkal alacsonyabbak. Ez a megoldás azonban a könyvtári állomány károsodásának kockázatával járhat.*”²⁶⁸ A költségcsökkentés ilyen módja nem hétköznapi választás lett volna, érhető okokból nem valósult meg. Meglátásom szerint a kulturálisörökség-védelmi intézmények szakemberei részére már az is népszerűtlen ötlet lenne,

²⁶⁶ Magyar Filmtörténeti Fotógyűjtemény.

Forrás: http://www.trilition.hu/mffa/fotoarchivum/text_filmtortenet.php [2022. 01. 17.]

²⁶⁷ A Neumann-ház 2006. május 15-én mutatta be a Jeles napok című új, multimédiás honlapját. A honlapot 2007-től az OSZK adja ki. Forrás: <https://jelesnapok.oszk.hu/> [2022. 01. 17.] Az Oktatási hivatal 2021 év végén hasonló honlapot jelentett meg, a digitális kulturális örökségi elemek válogatásában a Forum Hungaricum is részt vett. Forrás: <http://jelesnapok.oktatas.hu> [2022. 01. 18.]

²⁶⁸ RÓNAI Iván: Hungary. Rome, MINERVA eC Project, 2006. 70. p.

ha országhatáron belül kéne tömegesen mozgatni a digitalizálásra váró gyűjteményüket. Előrehaladás nyomon követése céljából két részletes táblázattal zárul a dokumentum.²⁶⁹

Hungary (Member States Progress Reports 2007)

Az utolsó, 2007-ben a MINERVAPlus keretén belül megjelent országjelentés a legösszetettebb. Rónai Iván az első pontban beszámol róla, hogy Magyarország csatlakozott a MICHAEL (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe = az európai kulturális örökség többnyelvű jegyzéke) projekthez. (A projektet a 8.2 alfejezetben külön mutatom be.)

A dokumentum nagyszabású digitalizálási projekt tekintetében említi az *Országos Könyvtári Digitalizálási Terv 2007–2013-at* és hogy előreláthatólag a projektben az összehangolás és a költséghatékonyság, valamint az időben történő megvalósítás érdekében a digitalizálást nem maguk a kulturálisörökség-védelmi intézmények végzik, hanem gazdasági társaságokkal működnek együtt. Ma már tudjuk, hogy ebben a formában ez nem teljesült. Továbbra is folytatódott a munka az NDA-projekttel, amely közös digitalizálási kritériumok alkalmazását követelte meg a kulturálisörökség-védelmi intézményektől. Az NDA hozzájárult az EDL²⁷⁰ (European Digital Library = Európai Digitális Könyvtár) gyarapításához. 2007-ben 64 kulturálisörökség-védelmi intézménytől 183 000 új iratot és összesen több mint 444 000 rekordot szolgáltatott az európai projektbe.

Magyarországon nem volt külön szabályozás, amely az árva művek engedélyezését tisztázta volna. A jelentés szerint a Magyar Kormány a HLG (High Level Group = magas szintű csoport) dokumentumai és más nemzetközi tapasztalatok alapján 2008 tavaszára tervezte – valóságban 2014-ben jelent meg erről külön kormányhatározat –, hogy előkészíti a szerzői jogról szóló törvény módosítását, hogy segítse az árva művek kezelését. A többi tagállammal történő információcsere érdekében finn szakértőkkel akciót kezdeményeztek a kötelezpéldányokkal kapcsolatos tapasztalatcsere érdekében. Hazánk a PIM-en keresztül részt vett az ATHENA²⁷¹ (Access to Cultural Heritage Networks Accross Europe = hozzáférés a kulturális örökségi hálózatokhoz Európa-szerte) projektben. Az ATHENA projekt indulásakor az OKM

²⁶⁹ RÓNAI Iván: Hungary (Member States Progress Reports 2006). In: NATALE, Maria Teresa – PICCININNO, Marzia (szerk.): Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2006. Rome, MINERVA eC Project, 2005. 67–71 p. Forrás: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf06/Hungary.pdf> [2020. 02. 26.]

²⁷⁰ Az EDL tulajdonképpen az Europeana prototípusa.

²⁷¹ Az ATHENA projekt az athenaeurope.org webhelyen volt elérhető, napjainkban az oldal már nem működik.

Közgyűjteményi Főosztályának felkérése alapján a PIM és Magyar Rádió Archívuma képviselte Magyarországot.²⁷² A projekthez 2010 elején csatlakozott az MNM és a Szépművészeti Múzeum. „*A projekt kiemelt feladata egy olyan műszaki infrastruktúra kifejlesztése, amely lehetővé teszi az Europeanával való szemantikus együttműködést. Ehhez testre szabható segéd-eszközöket, ajánlásokat és irányelveket kíván létrehozni, amelyek a többnyelvűségre, szemantikára, metaadatokra, tezauruszokra, adatstruktúrákra vonatkoznak, s ezáltal segítik a múzeumok belső digitalizáló tevékenységét, valamint előmozdítják digitális tartalmaik integrálását az Europeanába.*”²⁷³

A MINERVA projektek összeglése

A MINERVA projektek kapcsán készített előrehaladási országjelentések jól mutatják, hogy Magyarország eltökélt partnerként vett részt az olasz kulturális minisztérium (Ministero della cultura) által irányított tagállami együttműködésben. Tisztán látható, hogy számos sikeres, mai napig működő projekt és szolgáltatás jött létre ebben az időszakban, ugyanakkor az is jól megfigyelhető, hogy egyes ötletek, országos projektek nem tudtak megvalósulni. Ebben a beszámolási időszakban készült el *A magyar kulturális közvagyron feltérképezése (2003)* és az *Országos Könyvtári Digitalizálási Terv 2007–2013* című stratégiai dokumentum, amelynek a mai napig vannak releváns megállapításai a magyar kulturális örökség digitális megőrzésére.

A MINERVA projektek által megkezdett folyamatok eredményeként az EB létrehozta az MSEG (Member States Expert Group on Digitisation and Digital Preservation = A tagállamok digitalizálással és digitális megőrzéssel foglalkozó szakértői csoportja) nemzetközi szakértői csoportot, amelyben a tagországok kulturális minisztériumainak képviselői kaptak helyet. A szakértői csoport célkitűzése a kulturális anyagok digitalizálásának és megőrzésének a nyomon követése, évenkénti országjelentések készítése, tagországok közötti információcsere és a legjobb gyakorlatok megismertetése.²⁷⁴ A kezdeményezés fontosságát jól mutatja, hogy az MSEG folytatásaként jött létre²⁷⁵ a 2017–2021 között működő DCHE szakértői csoport is, amit

²⁷² RÓNAI Iván: Hungary (Member States Progress Reports 2007). In: NATALE, Maria Teresa – PICCININNO, Marzia (szerk.): Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2007. Rome, MINERVA eC Project, 2006. 83–86. p. Forrás: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf07/Hungary.pdf> [2020. 02. 26.]

²⁷³ BÁNKI Zsolt István: Múzeumok az Europeanában – az ATHENAprojekt : Hozzáférés az európai kulturális örökség hálózataihoz. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 57. évf. 9. sz. 2010. 382. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33043/18758> [2024. 02. 14.]

²⁷⁴ RÓNAI Iván: Könyvtári digitalizálás Európában és Magyarországon. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 57. évf. 6. sz. 2010. 231–237. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33082> [2024. 02. 14.]

²⁷⁵ Commission Decision of 7/3/2017 setting up the Expert Group on Digital Cultural Heritage and Europeana C(2017) 1444 final. Brussels, European Commission 07. 03. 2017. Forrás: https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2017-42/commission_decision_dche_D19B28A2-BCEE-B2D6-81F1AA9FB3CE377C_47767.pdf [2023. 09. 18.]

2021-ben felváltott a jelenleg is regnáló CEDCHE²⁷⁶ (Commission Expert Group on the common European Data Space for Cultural Heritage = A Bizottság szakértői csoportja a kulturális örökség közös európai adattérrel kapcsolatban) szakértői csoport.

Az OSZK digitalizációs és aggregációs tevékenysége

Azon könyvtáraknak, amelyeknek valamilyen okból nincs lehetősége saját rendszert építeni, együttműködési megállapodás révén lehetőségük van aggregációs portálokon keresztül megosztani a digitális gyűjteményüket. Tulajdonképpen ilyen gyűjtő oldal az OSZK által üzemeltetett MEK is, amely már közel három évtizede gyűjti a magyar nyelvű vagy magyar, ill. közép-európai vonatkozású tudományos, oktatási vagy kulturális célokra használható dokumentumokat.

Még 1993 májusában Drótos László, a MEK egyik alapítója, a KATALIST-en vetette fel a MEK létrehozásának gondolatát. 1994-ben kísérleti gyűjteményt hoztak létre a Miskolci Egyetem és a Budapesti Közgazdasági Egyetem gopher szerverein.²⁷⁷ A Gopher egy dokumentumszolgáltató rendszer. A NIIF első hároméves feladattervébe bekerült a MEK projekt, és 1995 elején az NIIF „helka” számítógépén elkezdődött a MEK központi szolgáltatásának kiépítése. A MEK központi szolgáltatása egy év múlva készült el a mek.iif.hu szerveren, nagyon sok önkéntes és néhány intézmény támogatásának köszönhetően 1996 és 2002 között négyezer darabra nőtt az elektronikus könyvtár állománya.²⁷⁸ A MEK szerkesztői a könyvtár gyűjtőköréről így fogalmaznak: *„A MEK-ben csak magyar nyelvű vagy magyar ill. közép-európai vonatkozású, tudományos, oktatási vagy kulturális célokra használható dokumentumok kapnak helyet: elsősorban szöveges művek, kisebb részben pedig térképek és kották. Gyűjtjük továbbá az elektronikus újságokat és folyóiratokat, valamint egyéb, könyvtári szempontból érdekes információforrások, szolgáltatások és dokumentumok címeit is.”*²⁷⁹

1999-ban létrejött a MEK támogatására létrejött a Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, még ugyanabban az évben az OSZK befogadta a MEK-et, és létrehozott egy önálló, kétfős

²⁷⁶ 2023-tól a Kulturális és Innovációs Minisztérium megbízásából Szüts Etele a magyar tagállami képviselő a CEDCHE nemzetközi szakértői csoportban.

²⁷⁷ Magyar Elektronikus könyvtár kísérleti gyűjteményei a Budapesti Közgazdasági Egyetem és a Miskolci Egyetem gopher szerverein: gopher://ursus.bke.hu:70/11/magyar/elibhu/mek ill. gopher://gold.uni-miskolc.hu:70/11/univ/kvt/mek

²⁷⁸ MOLDOVÁN: István: A Magyar Elektronikus Könyvtár új fejlesztési koncepciója 1997-ben, és az intézménysülés kérdései. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45. évf. 1. sz. 1998. 20–28. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/31656/17358> [2024. 02. 14.] & DRÓTOS László – ZIMÁNYI Magdolna – MOLDOVÁN István: Mérőföldkövek a Magyar Elektronikus Könyvtár életében. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. évf. 9. sz. 2010. 31–36. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/01300/01367/00235/pdf/EPA01367_3K_2010_09_31-36.pdf [2021. 10. 04.]

²⁷⁹ Magyar Elektronikus Könyvtár története. Forrás: <https://mek.oszk.hu/html/tortenet.html> [2021. 11. 01.]

osztályt²⁸⁰ a MEK projektnek. A MEK már több mint 25 éve a nemzeti könyvtár gondozásában készül, ez a szolgáltatás a legrégebbi hazai nyilvános elektronikus könyvgyűjtemény. Az indulás óta készült akadálymentes verzió vakok és gyengén látók részére, valamint mobil eszközre optimalizált változata is. Az elmúlt évek alatt a MEK a magyar internet egyik legismertebb szolgáltatásává és legnagyobb szövegarchívumává vált. Valóságos „mozgalom” alakult ki körülötte, hiszen bárki a legkisebb mértékben és a legegyszerűbb eszközökkel is részt vehet a könyvtár fejlesztésében és az állomány gyarapításában: Felajánlhat saját műveket vagy mások számítógépre vitt írásait, feltéve, hogy ezzel nem sérti azok copyrightjogait. Átvételre, archiválásra javasolhat más szervereken levő anyagokat, segíthet a dokumentumok különböző formátumra való átalakításában vagy egyszerűen csak a MEK népszerűsítésében. A MEK-et napjainkban a DBK-ban fejlesztik, a jövőbeli tervek szerint a MEK 3.0 lesz a fő kimenetele az OSZK digitális szolgáltatásainak. Úgy gondolom, hogy a szolgáltatás nagy előnye, hogy ingyenesen teljes szövegű (full text) dokumentumokat szolgáltat, azonban a szolgáltatáson keresztül elérhető dokumentumok száma lényegesen alacsonyabb, mint a MaNDA DB-n vagy a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon. A MEK-en eddig²⁸¹ 24 527 dokumentumot publikáltak.

Összhangban a 30/2014. (IV. 10.) Emmi-rendelettel,²⁸² a 1404/2017. (VI. 28.) Korm. határozat²⁸³ a KDS könyvtári ágazatának aggregátoraként az OSZK-t jelölte ki. Az ágazati aggregátori feladatokat²⁸⁴ pedig a következőképpen határozta meg:

- részvétel az ágazati ajánlások kidolgozásában;
- szakterületenként digitalizálási módszertani útmutató kidolgozása; szükség esetén további szakági aggregátorok bevonása;
- a NISZ Zrt. archiválási feladataiban való koordinációs közreműködés
- felmérések készítése az egyes intézmények digitalizálási kapacitásáról (szakember, géppark);
- intézményi együttműködési modellek kidolgozása (személyi és eszköz költségek megosztásának figyelembevételével);

²⁸⁰ A MEK-et jelenleg az OSZK DBK csapata fejleszti.

²⁸¹ Lekérdezés dátuma: 2023. 10. 03.

²⁸² 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jog-szabaly?docid=a1400030.emm> [2020. 03. 09.]

²⁸³ 1404/2017. (VI. 28.) Korm. határozat a Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósítása során elkészült Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégiáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1404.KOR&txt-referer=00000001.TXT> [2020. 03. 09.]

²⁸⁴ KDS-K: A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása a könyvtárakban. = Országos Széchényi Könyvtár 2019. Forrás: <https://www.oszk.hu/kds-k> [2023. 09. 29.]

- javaslattétel az elkészített felmérések alapján regionális digitalizáló műhelyek létrehozására, illetve piaci szereplők esetleges bevonására;
- nemzetközi együttműködések elősegítése (digitális csere lehetősége);
- intézményi, intézményközi projekttervek koordinálása;
- a megvalósult projektek értékelése;
- előrehaladási jelentés elkészítése a Közgyűjteményi Digitalizálási Kollégium részére.

A KDS végrehajtása érdekében 2019. július 29-én az Emmi a könyvtári digitalizálás támogatására pályázatot²⁸⁵ hirdetett, melynek lebonyolítója az OSZK volt. A pályázatok beadási határideje 2019. szeptember 2. volt, az eredményhirdetésre pedig 2019. október 21-én került sor, pályázattal összesen a 10. táblázatban szereplő tizenegy vármegyei hatókörű városi könyvtár részesült támogatásban. A pályázatra való jelentkezés feltétele volt, hogy a könyvtárak a 2019–2021-es időszakra vonatkozóan rendelkezzenek olyan digitalizálási tervvel, amely tartalmazza az eszközigényeket is.

10. táblázat A KDS-K nyertes pályázói

Forrás: saját szerkesztés.

	Pályázó könyvtár neve	Pályázó székhelye
1.	Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár	Kecskemét
2.	Balassi Bálint Megyei Könyvtár	Salgótarján
3.	Békés Megyei Könyvtár	Békéscsaba
4.	Berzsenyi Dániel Könyvtár	Szombathely
5.	Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár	Eger
6.	II. Rákóczi Ferenc Könyvtár	Miskolc
7.	Tatabánya Megyei Jogú Város József Attila Könyvtár	Tatabánya
8.	Méliusz Juhász Péter Könyvtár	Debrecen
9.	Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár	Nyíregyháza
10.	Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár	Szeged
11.	Vörösmarty Mihály Könyvtár	Székesfehérvár

A sikeres pályázat feltétele minimum 10 000 új felvétel (oldal vagy oldalsólapok) készítése és az OSZK erre a célra létrehozott, Java-alapú alkalmazással történő feltöltése volt. Előnye a pályázatnak, hogy a vármegyei hatókörű városi könyvtárak révén számos olyan kulturális örökségi elemet publikáltak, amelyek kiemelt jelentőségűek lehetnek a helytörténeti és művelődéstörténeti oktatásban, továbbá valószínűleg csak az adott régióban megtalálhatók. Maczelka Árpád projektkoordinátor összegző tanulmányából kiderül, hogy: „A pályázati vállalások alapján több

²⁸⁵ Pályázat a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia keretében a könyvtári digitalizálás támogatására. = EMMI 2019. 07. 29. Forrás: https://www.oszk.hu/sites/default/files/KDS-K-2019_P%C3%A1ly%C3%A1zati_felhiv%C3%A1s_modositott.pdf [2023. 09. 23.]

*mint 30 oktatási témájú online tartalomszolgáltatás jött és jön létre, valamint a digitalizáló könyvtárak több mint 65 000 oldalnyi könyvről, 200 000 oldalnál is több folyóiratról és 25 000 aprónyomtatványról készítettek felvételeket.*²⁸⁶ Továbbá ennek a projektnek a keretében készült el *A kétdimenziós könyvtári dokumentumokról készült digitális állókép másolatok követelményei* című aggregációs ajánlás és a Rákóczi-webarchívum is. A sok pozitív eredményt beárnyékolja, hogy 2024-ig a – pandémia és energia-veszélyhelyzet által is sújtott – gazdasági környezet nem tette lehetővé a projekt folytatását és bővítését.

Az OSZK 2020 márciusában az OKR (Országos Könyvtári Rendszer) projekt részeként új, Közép-Európa legnagyobb és legmodernebb eszközparkkal rendelkező Digitalizáló Központját nyitotta meg a Budavári Palota F. épületének VIII. emeletén. A nemzeti könyvtár kompetenciaközpontként a digitalizáláshoz és a digitalizáláshoz kapcsolódó tevékenységekhez nyújt ajánlásokat, módszertant, oktatásokat, elektronikus oktatási anyagokat, szabályzatokat és eszközöket. A központ kialakításakor a könyvtár- és információtudományi szakemberek ügyeltek arra, hogy dokumentumkímélő eszközöket szerezzenek be, ennek megfelelően Európában is ritkaságszámba menő eszközparkot (síkágyas szkennerek, planetáris könyvszkennerek, robotszkennerek, térképszkennerek, mikrofilmszkennerek stb.) állítottak össze. A különösen értékes és sérülékeny kéziratok, kódexek és egyéb nagy értékű és ritka dokumentumok digitalizálására fotó-munkaállomásokat hoztak létre. Az üzemszerű működést és a munkafolyamatok megszervezését a Digitalizálást Támogató Keretrendszer biztosítja. A koronavírus okozta pandémia miatt a Digitalizáló Központ átadására csak évekkel később, 2022. február 11-én került sor. A központot Dr. Gulyás Gergely kancelláriaminiszter adta át, aki elmondta, hogy:

„A digitalizáció a modern kor parancsa, a mai napon ezért jó két évtizedes adósságot sikerült törleszteni; Mátyás korvinái, Kossuth hangja vagy régi kották egyaránt elérhetők Clevelandből, Budapestről vagy Kolozsvárról is.”

A közel 10 milliárd forintból létrehozott Digitalizáló Központtal évi 10 millió oldal digitalizálását végzik a nemzeti könyvtár Gyűjteménymegőrzési Főosztályának szakemberei.²⁸⁷

²⁸⁶ MACZELKA Árpád: A kulturális örökség első számú, autentikus, forrásértékű megosztóivá váljanak: Helyzetkép a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia könyvtári ágazatának végrehajtásáról. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 67. évf. 10. sz. 2020. 590–595. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35311/21024> [2024. 02. 14.]

²⁸⁷ Átadták az Országos Széchényi Könyvtár digitalizáló központját – képek. = Origo.hu 2022. 02. 11. Forrás: <https://www.origo.hu/kultura/20220211-atadtak-az-orszagos-szechenyi-konyvtar-digitalizalo-kozpontjat.html> [2022. 02. 18.]

Digitális Bölcsészeti Központ

A hazai közgyűjteményekben zajló digitalizáció, tartalom- és szolgáltatásfejlesztések támogatására és koordinálására 2020 első felében – még a PIM-ben – jött létre a DBK. A központ első igazgatójával, Bánki Zsolttal a kultúra.hu készített interjút, amelyben a következőképpen nyilatkozik a KDS-ről: „2018-ban fogadta el a kormány a közgyűjteményi digitalizálási stratégiát, aminek a futamideje 2025-ig tart. (...) 2019-re világossá vált, hogy a hatékony megvalósítás érdekében olyan koordinatív szervezetre van szükség, amely a közgyűjteményi rendszerbe beágyazva képes lesz dinamizálni a nagyívű tervek megvalósítását. Ezért jött létre a Digitális Bölcsészeti Központ.”²⁸⁸ A DBK egyik legfontosabb feladata a KDS megvalósításának szakmai támogatása. A közgyűjteményi digitalizálás területén három fontos célt²⁸⁹ határozott meg: tartalomfejlesztés, aggregációfejlesztés és szolgáltatásfejlesztés.

Azonban a DBK PIM-en belüli létezése kérészetűnek bizonyult. Rózsa Dávid, az OSZK főigazgatója a KATALIST-en arról tájékoztatta a könyvtárosszakmát, hogy 2021. december 1-jétől a DBK-t külön igazgatóságként az OSZK működteti²⁹⁰ tovább. Az OSZK hatályos, 2022. november 2-án hatályba lépett Szervezeti és működési szabályzata (F8/2022 Főigazgatói utasítás)²⁹¹ szerint a DBK négy osztályból áll: Alkalmazás- és Digitálistartalom-fejlesztési Osztály, Digitális Filológiai és Webarchiválási Osztály, Humántudományi Bibliográfiai Koordinációs Iroda, Közgyűjteményi Szabványosítási Iroda.

A DBK az OSZK legfiatalabb szervezeti egységeként fejleszti és tartalmilag bővíti a nemzeti könyvtár információs honlapjait (oszk.hu, ki.oszk.hu, oik.oszk.hu stb.) és digitális archívumait (MEK, Hungaricana, Fotótér, Földabrosz stb.). A központnak országos feladata a KDS végrehajtása, a MOKKA és az ODR üzemeltetésével kapcsolatos feladatok koordinációja és a Magyar Nemzeti Névtér és az OKP-rendszer fejlesztése. Az utóbbi a nemzeti könyvtár tulajdonában lévő, a Hermész-Soft Kft. közreműködésével készült, integrált könyvtári rendszer, ami 2023-tól a LibMate nevet viseli. A DBK koordinálja továbbá az OSZK-ban folyó digitális filológiai, digitális bölcsészeti és MI-kutatásokat, valamint a közgyűjteményi szabványosítással

²⁸⁸ RÁCZ András: Gyűjtemények gyűjteménye – Adattengert teremt a Digitális Bölcsészeti Központ. = Kultúra.hu 2021. 06. 01. Forrás: <https://kultura.hu/gyujtemenyek-gyujtemenye-adattengert-teremt-a-digitalis-bolcseszeti-kozpont/> [2020. 09. 15.]

²⁸⁹ Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia. = PIM-DBK. Forrás: <https://pim.hu/hu/digitalis-bolcseszeti-kozpont/kozgyujtemenyei-digitalizalasi-strategia> [2020. 09. 15.]

²⁹⁰ RÓZSA Dávid: Tájékoztató az Országos Idegennyelvű Könyvtár és a Digitális Bölcsészeti Központ működésének átvételéről. = KATALIST Feed 2021. 12. 01. Forrás: <http://katalist-to-feed.blogspot.com/2021/12/katalist-tajekoztatas-az-orszag-os.html> [2022. 01. 05.]

²⁹¹ F8/2022 Főigazgatói utasítás, Az Országos Széchényi Könyvtár Szervezeti és működési szabályzata, Budapest, 2022. 11. 02. Forrás: https://www.oszk.hu/sites/default/files/F8_2022_SZMSZ.pdf [2024. 04. 29.]

kapcsolatos feladatokat, továbbá a webarchiválással, valamint a born digital objektumok megőrzésével és feldolgozásával kapcsolatos kutatási, fejlesztési feladatokat.

Az első publikus magyar nyelvű számítógépes kézírás-felismerő modellt is a DBK hozta létre és tette szabadon elérhetővé²⁹² a Transkribus²⁹³ nevű szoftver részeként. A technológia használatára jó példa a nemzeti könyvtár kéziratári gyűjtőoldala, a Copia,²⁹⁴ amely Kölcsey Ferenc, Babits Mihály és Petőfi Sándor hagyatékát is tartalmazza digitálisan kereshetően.

Magyar Nemzeti Névtér

Hosszú tervezési szakasz előzte meg az OSZK Magyar Nemzeti Névtér²⁹⁵ szolgáltatását, amelynek a legfőbb célkitűzése az, hogy „*egyértelműen azonosítsa a magyar kultúra dokumentumait, a kulturális dokumentumok létrehozóit, a magyar kultúra nevezetes helyszíneit, és ezáltal összekapcsolhatóvá és bejárhatóvá tegye a közgyűjtemények, a tudástermelő intézmények által kezelt kulturális adatbázisokat*”.²⁹⁶ A Magyar Nemzeti Névtérben jelenleg négy tulajdonnévtérre lehet keresni: a Földrajzi névtérre, a Személynévtérre, a Testületi névtérre és az Emlékhelynévtérre. Az OSZK a Nemzeti Örökség Intézetével (NÖRI) közösen kapcsolja össze az emlékhelyek adatbázisával a Személynévtér, a Földrajzi névtér és a Testületi névtér anyagát, amelyben a határon túli emlékhelyek is megjelennek. A 9. ábrán gróf Széchenyi Ferenc könyvtár- és múzeumalapító személynévtér-adatlapján jól látható, hogyan épül fel a szolgáltatás.

The screenshot displays the profile of Széchenyi Ferenc on the Magyar Nemzeti Névtér website. At the top, there is a header with a portrait and the name 'SZÉCHÉNYI FERENC' with birth and death dates (1754.04.28 - Bécs, 1829.12.13). Below this is a timeline showing key events from 1754 to 1829. The main content area is divided into several sections: 'AZONOSÍTÓ' (Identification) with a permalink, 'NÉV' (Name) with various forms, 'ALAPADATOK' (Basic Data) with birth and death details, 'FOGLALKOZÁS' (Occupation) with roles like 'bíró', 'helyettes országgyűlési elnök', and 'politikus', 'BIOGRÁFIA' (Biography) with a detailed text block, and 'GALÉRIA' (Gallery) with a portrait image. A 'LINK' sidebar on the right provides quick access to related resources like 'RNM', 'Magyar életrajzi lexikon', 'PIM', 'Vasúti múzeum', 'VIAR', 'Wikipédia', and 'Wikidaták'.

9. ábra Széchenyi Ferenc személynévtérének adatlapja a Magyar Nemzeti Névtérben

Forrás: <https://magyarnemzetinevter.hu/person/658704/>

²⁹² Gépi kézírás-felismerő modell készült az Országos Széchenyi Könyvtárban. = Országos Széchenyi Könyvtár 2022. 07. 07. Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/gepi-keziras-felismero-modell> [2023. 07. 20.]

²⁹³ Hungarian handwriting 19th–20th cent. Free Public AI Model for Handwritten Text Recognition with Transkribus. Forrás: <https://readcoop.eu/model/hungarian/> [2023. 07. 20.]

²⁹⁴ Copia, Digitalizált Kéziratok. Forrás: <https://copia.oszk.hu/> [2023. 07. 20.]

²⁹⁵ Magyar Nemzeti Névtér. Forrás: <https://magyarnemzetinevter.hu/> [2023. 08. 01.]

²⁹⁶ Nemzeti Névtér béta. = Magyar Nemzeti Névtér 2019. 05. 13. Forrás: <https://magyarnemzetinevter.hu/2019/05/13/nemzeti-nevter-beta/> [2023. 08. 01.]

A magyarnemzetinevter.hu/person/658704/ egyedi azonosítójú személynévtér többek között tartalmazza a gróf alapadatait, névváltozatait, foglalkozásait, biográfiáját és műveit. A személynévtér továbbá össze van kötve a *Veszprém megyei életrajzi lexikkal*, a Wikipédiával illetve más névterekkel (PIM, VIAF – Virtual International Authority File, Wikidata, ISNI – International Standard Name Identifier). Az adatlaphoz kapcsolódó emlékhely menüponttal pedig lehetőség van elnavigálni a Széchenyi család otthona, a nagycenki Széchenyi-kastély emlékhelynévterére.²⁹⁷

Ungváry Rudolf könyvtáros, informatikus mérnök hipotézise szerint a könyvtári dokumentumokban szereplő összes személy kapcsán meghatározható két meghatározó földrajzi név: a születési és a halálozási hely: „*más nemzeti kultúrákhoz képest a magyar kultúra esetében valószínűleg nagyobb a külföldi releváns születési helyek aránya*”.²⁹⁸ Ezek a földrajzi nevek tulajdonképpen tekinthetők személyekre vonatkozó hungarikumnak is. A személyek csak egy része született vagy halt meg a mindenkori Magyarország területén, jelentős részük a mai határokon kívül, de a történelmi Magyarország területén belül született és élt, egy másik meghatározó részük pedig ezen kívül született, de sok esetben Magyarországon halt meg.²⁹⁹

A Magyar Nemzeti Névtérhez jelenleg még nem tartozik olyan API (Application Programming Interface = alkalmazásprogramozási felület), amivel a kulturálisörökség-védelmi intézmények tömegesen el tudnák helyezni a szolgáltatás-névtéradatokat a digitális archívumaikban.

Hungaricana Közgyűjteményi Portál

A MEK-en kívül kétségtelenül a Hungaricana Közgyűjteményi Portál³⁰⁰ az OSZK másik nagy zászlóshajó digitális szolgáltatása, aminek 2020-tól a nemzeti könyvtár a kiadója. A szolgáltatást 2015-ben azzal a céllal hozták létre, hogy az NKA által támogatott közgyűjteményi digitalizálások eredményeit egy közös oldalon mutassák be, publikálják. A Hungaricana elindításával egységesültek az NKA különböző kollégiumaiban folyó digitalizálási projektek. A Hungaricana tulajdonképpen folytatása a Múzeumi Kollégium által évek óta támogatott, mintegy ötven intézmény kiadványait tartalmazó Múzeumi Könyvtárnak. Ehhez kapcsolódott még be a Levéltári Kollégium által támogatott, a Magyar Levéltári Portálon található Magyar Levéltári Kiadványok adatbázisa. Ezenfelül a könyvtárak által digitalizált további anyagok is kapcsolódnak:

²⁹⁷ Magyar Nemzeti Névtér. Nagycenk, Széchenyi-kastély nemzeti emlékhely. Forrás: <https://magyarnemzetinevter.hu/memorial/1512649> [2023. 08. 01.]

²⁹⁸ UNGVÁRY Rudolf: A „földrajzi személyi” hungarikum. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 68. évf. 6. sz. 2021. 369. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36167> [2024. 02. 14.]

²⁹⁹ Uo. 364–373. p.

³⁰⁰ Hungaricana Közgyűjteményi Portál. Forrás: <https://www.hungaricana.hu/hu/> [2024. 04. 29.]

helyi lapok, iskolai értesítők, lakcímjegyzékek, evangélikus kiadványok stb. Kezdetben a Hungaricana megrendelője és üzemeltetője az Országgyűlési Könyvtár (OGYK) volt, míg a levéltári területen a BFL volt a koordinátor. A szolgáltatást mindvégig az Arcanum fejlesztette és üzemeltette. A Hungaricana főoldalán egy rövid ismertető alatt az alábbi adatbázisok érhetők el:

- *Képcsarnok*, egy olyan folyamatosan bővülő szolgáltatás, ami 19 intézménytől tartalmaz több százezer képdokumentumot (képeslapok, archív fotók, metszetek, festmények stb.). A Képcsarnok célja, hogy a legjelentősebb magyar vizuális gyűjteményeket ingyenesen, XXI. századi technológiáknak megfelelő formában adja közre. Lehetőség van gyűjteményrészenként történő böngészésre, egyes képdokumentumok tárgyszavazására, gigapixeles festmények, képzőművészeti alkotások nagyítására, valamint a szolgáltatáshoz bizonyos esetekben térképi megjelenítés is tartozik.
- A *Könyv- és Dokumentumtár* jelenleg³⁰¹ 19,3 millió digitalizált oldalt tartalmaz. Az adatbázis alapját múzeumok, levéltárak saját kiadványai alkotják, úgymint évkönyvek, sorozatok, folyóiratok, több muzeális könyv és folyóirat is elérhető a szolgáltatásban. Továbbá kereshetünk helyi lapok, iskolai értesítők, hazai és határon túli folyóiratok, napilapok, egyházi kiadványok stb. között is. Politikatörténeti érdekesség, hogy a szolgáltatásban megtalálhatók Budapest Székesfőváros közgyűlési jegyzőkönyvei, több egyetem vezető testületi üléseinek a jegyzőkönyvei, egyházi levéltárak dokumentumai, valamint az MDP (Magyar Dolgozók Pártja) és az MSZMP (Magyar Szocialista Munkáspárt) központi és megyei vezetőtestületi iratai is.
- A *Térképek és Építészeti Tervek* egy olyan részadatbázis, amely a legnagyobb hazai térképtárak anyagát tartalmazza, megtalálható benne a BFL és az MNL szinte teljes archívuma, valamint az OSZK Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtárának valamennyi kéziratos térképe. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum válogatott anyaga: az Osztrák–Magyar Monarchia területét ábrázoló térképek, valamint az I. világháború hadszíntéri térképei. A szolgáltatásban jelenleg³⁰² 77 823 térkép és 42 652 terv található.
- *Levéltár* menüpont alatt a középkori Magyarország különböző levéltári forrásai – oklevelek, királyi könyvek, levéltári iratgyűjtemények, úrbéri tabellák, Urbáriumok és összeírások (Urbaria et Conscriptiones) – találhatók.

³⁰¹ Lekérdezés időpontja: 2024. 04. 29.

³⁰² Lekérdezés időpontja: 2024. 04. 29.

- A *Budapest Időgép* alkalmazásban pedig öt kiemelt időmetszet (1837–1946) alapján tekinthető meg nagy felbontású korabeli térkép alapján a főváros. Jól megfigyelhető Budapest szerkezetének átalakulása. A szolgáltatás fontosságát mutatja, hogy az eredeti papíralapú térképek szelvényeit méretkorlátok miatt soha nem tudnánk egyszerre megtekinteni, hogy ilyen részletességgel látható legyen a főváros.
- *Népzenei Gyűjtemény* menüpont alatt a HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet archívumának egy része és leíró adatai érhetők el. Magnetofonfelvételek, a gyűjtésekről készült jegyzőkönyvek, kottás lejegyzések, a felvételekről készült archív mikrobarázdás hanglemeztájtásos borítói; továbbá a Néprajzi Múzeum 1896 és az 1950-es évek között készült népzenei fonográf-felvételeinek és gramofonlemezeinek másolatai, valamint Kodály Zoltán 1905–1958 között, népzenei gyűjtésekből és történeti forrásokból összeállított kézíratos dallam-gyűjteménye.

Összegzésként elmondható, hogy a Hungaricana archívuma nagyban megkönnyíti a kutatók munkáját azzal, hogy ingyenesen kereshető formában tesz közzé több millió oldalnyi digitalizált szöveget. Annak ellenére, hogy a Hungaricana elnevezése szembetűnően hasonlít az Europeanára, a szolgáltatás nem folytat tartalomszolgáltatást az Európai Unió digitális könyvtára számára, pedig szerintem egyértelműen az európai kulturális örökség egyik fontos része lehetne. A Hungaricana a KDS *Helyzetelemzés* című fejezetében is jogyakorlatként van említve, de a KDS végrehajtásában már nem kapott semmilyen aggregációs feladatot. Mindenképpen megoldandó problémának tartom, hogy – jelen tudásom szerint – a Hungaricanát kiszolgáló szerverek külföldön találhatók, s e helyzetet teljesen ellentétesnek gondolom a Magyar Állam és a magyar kulturálisörökség-védelmi intézmények érdekeivel.

Összegzés

Véleményem szerint a DBK által végzett kulturális tevékenységeknek szakmailag megfelelőbb helye van az OSZK-ban, mint a PIM-ben. A központban folyó kutatások alkalmasak arra, hogy a gyorsan változó digitális technológiákat implementálja a nemzeti könyvtár és a megszerzett tudást továbbadhassa a hazai könyvtári rendszer felé. Az OSZK által koordinált KDS-K projektben keletkezett aggregációs modell álláspontom szerint fenntartható, azonban sajnálatos módon 2021 után a folytatáshoz nem biztosítottak kormányzati forrást. Pedig úgy gondolom, hogy a vármegyei hatókörű városi könyvtárak gyűjteményei kihagyhatatlanok egy könyvtári

aggregációs modellből, nemcsak azért, mert olyan unikális helyismereti gyűjteményekkel rendelkeznek, amelyek az OSZK-ban sincsenek meg, hanem mert helyi szinten nélkülözhetetlen tudással és kapcsolati hálóval is rendelkeznek.

Kutatásom során végzett megfigyelésem szerint az OSZK a digitális technológia alkalmazása és a nemzetközi projektekben való részvétele terén a 2000-es évek közepéig az európai élmezőnybe tartozott, és számos nemzetközi projektben volt kardinális szerepe. Az OSZK-nak a 30/2014. (IV. 10.) Emmi-rendeletben³⁰³ van meghatározva az is, hogy részt kell vennie nemzetközi szakmai programokban, fejlesztésekben, kiemelten az Europeana hazai aggregációjában. A kulturális örökség digitális megőrzésével kapcsolatos nemzetközi szakmai programra többek között jó példa a Luxemburgi Nemzeti Könyvtárral (Bibliothèque nationale du Luxembourg) kötött kétoldali együttműködési megállapodás,³⁰⁴ amely a két ország webarchiválási gyakorlatait hivatott fejleszteni. Ugyanakkor nagy hiányosságnak érzem, hogy az OSZK az Europeana felé nem folytat aggregációs tevékenységet és a közös európai adattérrel kapcsolatos páneurópai projektek (5DCulture, EUreka3D, AI4Culture, DE-BIAS) egyikében sem projektpartner.

Az egyes közgyűjteményeknek a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központba történő integrációjáról szóló 1112/2024. (IV. 23.) Korm. határozat³⁰⁵ rendelkezése alapján 2024. július 1. napjával az OSZK elnevezését megőrizve kiemelt tagintézményként beolvadt az MNM KK-ba. A szervezeti integrációról a jogszabály úgy fogalmaz, hogy „a Kormány a kulturális intézményrendszer fejlesztése, valamint a kulturális feladatellátás kiemelkedő színvonalon történő teljesítése érdekében”³⁰⁶ hozta meg ezt a döntést. Úgy gondolom, hogy ez a meglehetősen sajátos állami döntés az egész magyar könyvtársszakma megdöbbenését okozhatta. Ugyanis az európai nemzeti könyvtárak közül egyetlen példa sincs arra, hogy ne különálló intézményként működjenek. Rövid kutatómunkám során egy ilyen hasonlóan integráltan működő intézményre találtam csak példát, ez a Csendes-óceán délnyugati részén található Vanuatui Kulturális Központ³⁰⁷ (Vanuatu Kaljoral Senta), amely a szigetvilág kultúrája különböző aspektusainak megőrzésével, védelmével és népszerűsítésével foglalkozó nemzeti intézmény. A Vanuatui Kulturális Központ egy olyan ernyőszervezet, amely magában foglalja a kb. 300 000 fős ország nemzeti múzeumát, nemzeti könyvtárát, nemzeti levéltárát, nemzeti film-

³⁰³ 30/2014. (IV. 10.) Emmi-rendelet 8. § (1) bekezdése.

³⁰⁴ 404 Not Found – Ki őrzi meg az internetet? = Országos Széchényi Könyvtár 2023. 11. 29. Forrás: <https://oszk.hu/rendezvenyek/404-not-found-ki-orzi-meg-az-internetet-23> [2024. 04. 29.]

³⁰⁵ 1112/2024. (IV. 23.) Korm. határozat egyes közgyűjteményeknek a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központba történő integrációjáról. Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2024-1112-30-22> [2024. 05. 31.]

³⁰⁶ Uo.

³⁰⁷ A Vanuatui Kulturális Központ honlapja. Forrás: <https://vanuatuculturalcentre.gov.vu/> [2024. 05. 31.]

és hangarchívumát is. Véleményem szerint azonban az OSZK számos olyan nehézséggel küzd, amely jól érzékelhető és megoldásra szorul, ide sorolom a Budavári Palota a könyvtárnak ott-hont adó F épületének állapotát, amelyet az 1985-ös beköltözés óta érdemben nem újítottak fel és nem fejlesztettek, a könyvtárhasználók és kutatók számát, az Amicus integrált könyvtári rendszer elavultságát, az OSZK évek óta tartó komoly raktározási problémáit, a szakemberek bérhelyzetét és az ebből eredő fluktuációt. Az új működési modell előnyeiről és a hátrányairól a disszertáció leadásáig nem állt rendelkezésemre információ. Bízom benne, hogy a nem mindennapi esemény hatására a felsorolt pontok mentén pozitív változások fognak bekövetkezni a közeljövőben és az integráltan működő hat intézmény erőteljesebben tud majd fellépni az érdekeik érvényesítése érdekében, gondolok itt az egységes közgyűjteményi-életpályamodell bevezetésére és az elmaradt infrastruktúrális fejlesztésekre.

6.4. Arcanum

Az ebben a fejezetben tárgyalt intézmény kivételt képez, ugyanis előbb hozták létre, mint a Neumann-házát, de mivel megkerülhetetlen szereplő, ezért fontosnak gondoltam bemutatni. Abban is nagyban különbözik az eddig bemutatottaktól, hogy piaci szereplőként kapcsolódik be a közgyűjtemények digitalizálásába. Biszak Sándor, az Arcanum alapító tulajdonosa és ügyvezető igazgatója a társaság honlapján a következőképpen határozza meg a családi vállalkozásuk célját: „*A kultúránk akkor fejlődhet, ha a múltunkat, közös tudásunkat és identitásunkat hordozó emlékeinkből minél többet tudunk eljuttatni a lehető legtöbb emberhez; s mindezt úgy, hogy a befogadókban a továbbgondolkodás igényét is elősegítjük.*”³⁰⁸

A társaság 1990 tavaszán kezdte meg működését, Arcanum Szoftverfejlesztési és Forgalmazási Bt. néven. Maga a cégforma és a cégnév is néhány évvel később megváltozott: a társaság jogutódja egy ideig az Arcanum Databases Kft. nevet viselte, jelenleg pedig Arcanum Adatbázis Kft. néven van a cégnyilvántartásba bejegyezve.³⁰⁹

Az Arcanum kezdeti tevékenysége CD- és DVD-ROM-kiadás volt. Az Arcanum volt a kiadója az első hazai fejlesztésű CD-ROM-oknak. Első jelentős nyilvános kiadványuk a hétnyelvű *Biblia* volt. Továbbá kiadták *A Pallas nagy lexikonát*, a *Jókai Mór összes műveit*, a *Verstárat*, amely ötven költő teljes életművét tartalmazza, valamint a *Nyugat* teljes anyagát is. A CD-ROM-ok magyarországi piacán az Arcanum volt a legjelentősebb szereplő. A CD-ROM-

³⁰⁸ Az Arcanum nyitóoldala. Forrás: <https://www.arcanum.hu/hu/> [2020. 01. 28.]

³⁰⁹ TÓSZEGI Zsuzsanna: Fejezetek a magyar kulturális örökség digitalizálásának történetéből – 30 éves az ARCANUM kiadó. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 66. évf. 12. sz. 2019. 694–699. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35597/21311> [2024. 02. 14.]

okat követően DVD-n újra kiadták korábbi termékeiket. A különböző lemezeken megjelent tartalmak jelentős része ma ingyen, online hozzáférhető az *Arcanum Kéz könyvtár* szolgáltatásában. 2006-tól az Arcanum alaptevékenysége fokozatosan – a hazai közgyűjteményi intézményekkel együttműködve – a különböző típusú nyomtatott dokumentumok digitalizálása irányába tolódt el. A digitalizálási tevékenységük igen széles, kiterjed a XVI. századi ősnymtatványokra, a vármegyei jegyzőkönyvekre, a mai sajtótermékekre és friss kiadványokra is. Nagy teljesítményű dokumentumszkennerek beszerzésével elindították a közgyűjteményi anyagok piaci alapon történő tömeges digitalizációját. Kiemelendő a tömegesen digitalizált történelmi térképsorozatok korszerű megjelenítésére irányult fejlesztésük. A fejlesztést az ELTE Természettudományi Kar Geofizikai és Űrtudományi Tanszékkal közösen végezték, aminek eredményeként 2006-ban a Frankfurti Könyvvásáron (Frankfurter Buchmesse – FBM) bemutatták a világ első geoinformatikai programba épített történelmi térképsorozatát, a *Habsburg Birodalom I. és II. katonai felmérését*.

Meglátásom szerint az Arcanummal való digitalizálási együttműködés mellett szól, hogy a kiadó nagy tapasztalattal rendelkezik a digitalizálás terén, nagy teljesítményű eszközpark és jól működő szerverháttér áll rendelkezésére. A megrendelő oldaláról a projekt kivitelezéséhez kevesebb munkaerőt kell biztosítani, mintha saját maga kivitelezné a digitalizálási programot. Piaci szereplőként az Arcanum minden digitalizálandó egységre egyedi árajánlatot készít, a szerződéseikben foglalt árak jellemzően a „könnyen kezelhető” – nagy profitrátaival digitalizálható – anyagokra vonatkoznak. Ellenérv lehet, hogy ha megoldható lenne, a társaság elvágná a digitalizálandó papíralapú dokumentumokat, ami visszafordíthatatlan károsodást okozhatna az anyagokban. Különösen problémás a helyzet az elsavasodott XX. század eleji folyóiratok kapcsán, melyek biztonsággal ragasztott kötéssel már nem állíthatók újra össze. Továbbá több könyvtár tapasztalatai alapján minőségi problémák merültek fel az Arcanum által újrakötött kötetekkel kapcsolatban. Az elmúlt években az Arcanum a tömeges digitalizálási tevékenysége mellett nagy hangsúlyt fordít online szolgáltatásainak fejlesztésére, a digitalizált tartalmak is mind ezekbe a szolgáltatásokba kerülnek be. Az Arcanum adatbázisai közül a legjelentősebbek:

- Az ADT, amely a magyar nyelvű vagy vonatkozású periodikákat tartalmazza. A weblap leírása szerint „a teljesség igényével teszi hozzáférhetővé és kereshetővé múltunk legfontosabb nyomtatott forrásait, legyen szó újságokról, tudományos folyóiratokról, lexikonokról vagy éppen könyvekről”.³¹⁰ A keresés díjtalan, azonban dokumentumok megjelenítéséhez előfizetésre van szükség, ami 2020-ban magánszemélyek

³¹⁰ ADT. Rólunk.: Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/> [2020. 01. 30.]

számára 30 000 forint, megyei hatókörű intézményeknek pedig 600 000 forint volt 12 hónapra.

- A MAPIRE – Történelmi Térképek Online³¹¹ elnevezésű portál szintén mindenki számára ingyenesen és szabadon használható. A rendszer a történelmi térképeket tudományos igényvel, látványos és modern térinformatikai technológiával jeleníti meg. A rendszer egyrészt az Osztrák Állami Levéltárban (Österreichisches Staatsarchiv) található, kéziratos, nagy felbontású, 1:28800 méretarányú első (1764–1784 közötti) és második (1806–1869 közötti) katonai felmérésre, másrészt pedig a magyarországi levéltárakban és a Horvát Állami Levéltárban (Hrvatski državni arhiv) található kataszteri 1:2880 méretarányú térképekre épül. A georeferált térképek két vagy három dimenzióban tekinthetők meg, összehasonlíthatók a mai térképekkel (Google vagy OpenStreetMap), illetve szinkronizáltan, egymással összehasonlítva is megjeleníthetők.
- Az előző fejezetben bemutatott *Hungaricana Közgyűteményi Portál* kezdetben az Országgyűlési Könyvtárhoz (OGYK) és a BFL-hez tartozott. Az adatbázist 2020 óta pedig a szintén az előző fejezetben bemutatott OSZK DBK tartja fenn. A szolgáltatást kezdetben az Arcanum fejlesztette és üzemeltette.

Összeségében elmondható, hogy az Arcanum kulturális örökség területén végzett adatbázis-építő teljesítménye kétségtől impozáns. Úgy gondolom, hogy szolgáltatásainak sikerességéhez nagyban hozzájárult, hogy hazai viszonylatban az elsők között tették ki a digitalizált szövegeket úgy, hogy azok előtte optikai karakterfelismerésen (Optical Character Recognition – OCR) estek át, és így az adatbázis keresőjével böngészhetővé vált rengeteg folyóirat. Ugyanakkor erősen aggályosnak gondolom, hogy jelen tudásom szerint az Arcanum külföldi szervereken tárolja az archívumában lévő digitális dokumentumokat, és üzletei modellje alapján a cég szolgáltatásaira azon kulturálisörökség-védelmi intézményeknek is szükséges előfizetniük, amelyeknek digitalizált gyűjteménye megtalálható az archívumban, ami érthető módon ellentétes az intézmények érdekeivel. Azon az állásponton vagyok, hogy az Arcanum gyakorlatilag egy olyan kulturális közszolgáltatást végez forprofit alapon, amit a nemzeti közgyűjteményeknek kellene menedzselnie. Ennek megfelelően időnként a sajtóban fel szokott merülni, hogy a Magyar Állam keresi a lehetőségeket a magánvállalkozás szolgáltatásainak ingyenessé tételére. A feladat megvalósítására legutoljára a DBK merült fel³¹² lehetséges intézményként.

³¹¹ MAPIRE – Történelmi Térképek Online. Forrás: <https://maps.arcanum.com/hu/> [2020. 01. 30.]

³¹² HAMVAY Péter: Demeter Szilárd korántsem mindenható, egyelőre. = HVG 2020. 02. 06. Forrás: https://hvg.hu/kultura/20200206_Demeter_Szilard_tundoklese [2024. 04. 23.]

6.5. Összegzés

A magyar kulturális örökség digitális megőrzése évtizedek óta ismert feladata a hazai szakembereknek. Több koncepció is született az elmúlt évtizedek alatt az intézményi feltételek megteremtésére, az első állami kezdeményezés, amely dedikáltan digitalizálás céljából hozott létre intézményt, a Neumann-ház 1997-es megalapítása volt, de ilyen volt a MaNDA 2011-es létrehozása, és a Forum Hungaricum 2017-től folytatott tevékenysége is ide sorolandó. 2021-től pedig az OSZK szervezeti egységeként működő DBK van kijelölve az országos közgyűjteményi digitalizálás koordinációjára. Ma már látható, hogy az intézményi struktúrák nem bizonyultak tartósnak, azt azonban lényeges megjegyezni, hogy a vizsgált intézmények által fejlesztett digitális szolgáltatások közül több is „kiállta az idő próbáját”, és évtizedek óta szolgáltatnak digitálisan magyar nemzeti kulturális javakat. A MEK, a NAVA vagy a DIA sikerei már évtizedekben mérhetők, de már MaNDA DB is több mint tíz éve folyamatosan gyarapodik. A DBK-hoz tartozó Hungaricana a rajta szereplő szövegesen kereshető dokumentumoknak köszönhetően pedig a kutatók egyik alapszolgáltatásává vált az évek alatt.

Fontos és megoldandó feladatnak gondolom a DBK-n keresztül az OSZK integrálását az Europeana ökoszisztémájába. Kiemelt célnak tekintem a kulturális örökségre vonatkozó közös európai adattér kiépítésében való konstruktív magyarországi részvételt és az adattérrel kapcsolatos projektekben való aktív jelenlétet. Ezáltal a magyarság gazdag kulturális öröksége szerves részévé válhat a szélesebb európai és világkulturális kontextusnak, elősegítve ezzel az információk és a kulturális tartalmak szabad áramlását és hozzáférhetőségét a digitális térben.

7. EURÓPAI UNIÓS HELYZETKÉP

Az *Európai uniós helyzetkép* című fejezetben egymástól földrajzilag különböző távolságú, többféle méretű és történelmi múltjukból eredendően lényegesen különböző módon fejlődött országot választottam ki, hogy elemezzem és összehasonlítsam kulturális örökségük digitális megőrzésére irányuló tevékenységüket. Ebben a fejezetben a Holland Királyság, a Svéd Királyság, a Németországi Szövetségi Köztársaság és a Szlovák Köztársaság digitalizálási stratégiáját, az Europeanával kapcsolatos aggregációs tevékenységét, webarchiválási módszertanát és a köz- és magán-együttműködéseit vizsgálom és hasonlítom össze a magyarországi gyakorlatokkal. A tanulmányaim és a munkám során is törekedtem arra, hogy az összehasonlítandó tagállamok digitalizálási tevékenységébe személyesen is betekintést nyerhessek.

7.1. Holland Királyság³¹³

A Holland Királyság digitalizálási stratégiája

A Holland Királyság kevesebb mint feleakkora területén majdnem kétszer annyi ember él, mint Magyarországon. A két ország életszínvonala is számottevően eltér, Hollandiában az egy főre jutó GDP (Gross Domestic Product) majdnem háromszorosa a hazainak.³¹⁴

A tagállamok 2015–2017 közötti időszakra vonatkozó, a digitalizálásról, az *online hozzáférhetőségről és a digitális megőrzésről* szóló 2011. évi ajánlás végrehajtásáról szóló 2017-es holland előrehaladási jelentés³¹⁵ jelenleg a legfrissebb, amely átfogó képet ad a Holland Királyság kulturális örökségének digitalizálására irányuló stratégiájáról. A Holland Királyság és Magyarország digitalizálási stratégiájának a megvizsgálásakor rögtön hasonlóságokat találhatunk, ugyanis mindkét országban minisztériumi tervek alapján végzik a kulturális örökségük digitalizálását. Hollandiában az Oktatási, Kulturális és Tudományos Minisztérium (Onderwijs, Cul-tuur en Wetenschap) létrehozta az ún. Digitális Örökség Hálózatot³¹⁶ (Netwerk Digitaal

³¹³ Holland Királyság című alfejezet a Valóságos könyvtár – könyvtári valóság című konferencián (2019. november 27.) elhangzott előadás szerkesztett változata. Lsd.: SZÜTS Etele: Magyarország és a Holland Királyság digitalizálási stratégiájának összehasonlítása. In: KISZL Péter – BODA GÁBORNÉ KÖNTÖS Nelli (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2021. 381–391. p. Forrás: <http://doi.org/10.21862/vkv2020.381> [2021. 09. 28.]

³¹⁴ Magyarország egy főre jutó GDP-je 2023-ban: 21 075 \$, Holland Királyság egy főre jutó GDP: 61 769 \$. Forrás: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/October/select-country-group> [2024. 03. 13.]

³¹⁵ Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (The Netherlands). Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=53914 [2020. 01. 14.]

³¹⁶ A holland Digitális Örökség Hálózat hivatalos honlapja. Forrás: <https://www.netwerkdigitaalrfgood.nl/en/> [2020. 01. 13.]

Erfgoed). A Digitális Örökség Hálózat partnerségi együttműködésekben alapul azzal a céllal, hogy a nemzeti kulturális intézmények fejleszthessék a digitális örökségük láthatóságát, használhatóságát és javítsák a fenntarthatóságát. A Digitális Örökség Hálózatnak a nagy nemzeti intézmények a tagjai, amelyek arra törekszenek, hogy professzionálisan megőrizzék és kezeljék a digitális adatokat. A Digitális Örökség Hálózat és az Oktatási, Kulturális és Tudományos Minisztérium 2015-ben készítette el a Nemzeti Digitális Örökség Stratégiát (*Nationale strategie digitaal erfgoed*).³¹⁷ A holland Nemzeti Digitális Örökség Stratégiában a 11. táblázatban szereplő öt intézményt nevesítették, hogy „hubként” működhet a saját ágazatán.

11. táblázat A Holland Nemzeti Digitális Örökség Stratégiában rögzített

aggregátor intézmények és működési területük

Forrás: saját szerkesztés.

Intézménynév	Működési terület
Holland Nemzeti Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek)	könyvtári ágazat
Holland Királyi Művészeti és Tudományos Akadémia (Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschap)	tudományos ágazat
Holland Nemzeti Levéltár (Nationaal Archief)	levéltári ágazat
Holland Audiovizuális Intézet (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid)	AV-archívumok, mozgóképek
Holland Kulturális Örökség Ügynökség (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)	ingatlanörökség és múzeumi ágazat

Ha a *2011/711/EU ajánlás* című fejezetben bemutatott 2. táblázatot összevetjük a 11. táblázattal, megállapíthatjuk, hogy a két ország digitalizálási stratégiájában részben hasonló működési területenként jelölték ki az aggregátorokat. Érdekesség, hogy Hollandiában a múzeumi ágazat hubja nem a nemzeti múzeum (Rijksmuseum), hanem a Holland Kulturális Örökség Ügynökség (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) az, amely felelős jogilag a nemzeti múzeumok gyűjteményeiért, valamint az ország ingatlanörökségéért is. Kiválasztásához hozzájárult, hogy létfontosságú ismeretekkel rendelkezik a gyűjteménynyilvántartás, a kulturális vagy történelmi jelentőségű földrajzi adatok területén. További érdemi eltérés, hogy a tudományos ágazatnak is külön hubja van, ezt a feladatot a Holland Királyi Művészeti és Tudományos Akadémia (Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschap) látja el, együttműködve más intézményekkel, pl.: a Holland Tudományos Kutatási Szervezettel (De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek) vagy a Holland Egyetemek Szövetségével (Vereniging van Nederlandse universiteiten). Az egyéb (kulturális) intézmények digitalizálásának elősegítése

³¹⁷ National Digital Heritage Strategy. The Hague, Digital Heritage Network, 2015. Forrás: <https://www.den.nl/uploads/5c9b818974b6fbf9d4f768cd0fe96f8d14e3d504324a7.pdf> [2020. 01. 13.]

stratégiai szinten a hollandoknál nem jelenik meg. A 11. táblázatban felsorolt aggregátor intézmények mind tagjai a Digitális Örökség Hálózatnak. A kulturális szektor digitális kulturálisörökség-védelemmel kapcsolatos munkáját továbbá még a DEN kulturális tudásközpont (DEN Kennisinstituut cultuur & digitalisering) segíti.

Ismereteim szerint hazánkban – Hollandiával ellentétben – jelenleg nincsenek meghatározó regionális, valamint nemzetközi együttműködések. Az elmúlt években itthon is történtek kísérletek a XX. században az országhatáron kívülre került magyar vonatkozású gyűjtemények digitalizálására, azonban a Holland Kormány a Flamand Kormánnyal minisztériumi szinten is együttműködik ezen a területen. A gyakorlatban Hollandia és Flandria egy holland nyelvű szervezetben, a Holland Nyelvi Unióban (Nederlandse Taalunie) működik együtt. Megállapításaik alapján ajánlásokat fogalmaztak meg mindkét kulturális minisztérium számára, a Holland Nyelvi Unió emellett a hollandiai örökségvédelmi szervezetek és a Flandria közötti szótárakkal való összekapcsolást is finanszírozta.

Magyarországon tartalomszolgáltató közgyűjtemények és digitális megőrzést segítő aggregátorok számára – az Emmi megbízásából – a felkért közgyűjteményi szakértők elkészítették a már többször említett *Fehér Könyvet*. A *Fehér Könyv* többek között tartalmazza a különböző ágazatok metaadattípusait és szabványait, az *Europeana Publishing Framework* mintájára létrehozott, digitális objektumokra vonatkozó, 10. ábrán bemutatott közzétételi elvárásokat (1–4. szint),³¹⁸ valamint részletesen bemutatja a KDS-ben kijelölt aggregátorokat.

Europeana Publishing Framework

Here you see how the different tiers of the publishing framework work. In this example we use images. For video, audio, text and 3D, please see the Europeana Publishing Framework Appendix.

TIER	DIRECT LINK TO OBJECT PROVIDED	RIGHTS STATEMENTS	EUROPEANA API DISPLAYS	BENEFITS (CUMULATIVE)
1 Europeana as a search engine . 'I want people to find my collections'	No	Any from the Europeana licensing Framework	Metadata, no direct link to object	Findability - indexed by search engines, linked data technology Web traffic - click-throughs to your site Analytics - from our statistics dashboard
2 Europeana as a showcase . 'I want people to find and view my collections on Europeana'	Yes. Minimum of 800+ pixels wide	Any from the Europeana licensing Framework	Metadata plus direct link to object	Use in thematic channels - providing context and relation to other collections on Europeana More marketing through Europeana
3 Europeana as a distribution platform for non-commercial re-use. 'I want people to find, view and use my collections - but not for commercial gain'	Yes. Minimum of 1,200+ pixels wide recommended	Any from the Europeana licensing framework that allow for some re-use	Metadata plus direct link to object and can filter to show only re-usable objects	Impressions - collections viewed on platforms outside of Europeana Use in Europeana's existing partnerships and projects in e.g. education and research Use in apps and services by third parties
4 Europeana as a free re-use platform . 'I want people to find, view and use my content - however they want'	Yes. Minimum of 1,200+ pixels wide recommended	Any from the Europeana licensing framework that allow free and open access	Metadata plus direct link to object and can filter to show only re-usable	Use on open platforms like Wikimedia Use by creative industry and tourism sectors Use in commercial apps and services

10. ábra Részlet az Europeana Publishing Frameworkből

Forrás: <https://pro.europeana.eu/post/publishing-framework>

³¹⁸ Europeana Publishing Framework négy szintje. 1. szint: közzétételi szolgáltatás mint keresőmotor, 2. szint: A közzétételi szolgáltatás mint bemutató platform, 3. szint: A közzétételi szolgáltatás mint nem kereskedelmi célú újrafelhasználás terjesztési platformja, 4. szint: közzétételi szolgáltatás mint ingyenes újrafelhasználási platform.

Hollandiában a DEN nonprofit alapítvány a nemzeti kulturális költségvetésből komoly forrást kap az örökségágazat digitalizálására vonatkozó ismeretek, technikai kérdések megoldásának terjesztésére. A DEN célja, hogy támogassa a kulturális intézményeket gyűjteményeik digitalizálásában, továbbá a nyilvános elérhetőség, a kutatás és megőrzés, valamint a digitális szolgáltatási és információs irányelvek kialakításában. A Digitális Örökség Hálózat és az egyes örökségvédelmi szervezetek egységesen hozzájárulnak az Europeana Alapítvány tevékenységéhez és aktívan részt vesznek az Europeana Network Association (Europeana Hálózat Egyesülete) tevékenységeiben is. Magának az Europeana Alapítványnak is Hágában, a Holland Nemzeti Könyvtárban (Koninklijke Bibliotheek) van a székhelye. Az előző fejezetekben már utaltam rá, hogy Magyarországon nem minden aggregátor digitalizálási stratégiájában jelenik meg ugyanolyan fontos célnak az Europeana Alapítvánnyal való együttműködés. Ebből az látszik, hogy a hazai aggregátorok nem egységes fajsúllyal tekintenek az Europeana által hozzáadott értékre és azok mennyiségére. A KDS-sel ellentétben a holland kormány a nemzeti stratégiájában nem tűzött ki mennyiségi célokat. A hangsúly a mennyiségről a felhasználhatóság és az online láthatóság irányába mozdult el. Néhány intézménynek azonban van saját célkitűzése, mint például a Holland Nemzeti Könyvtárnak, amelynek hosszú távú stratégiai célja, hogy minden holland nyomtatott anyagot digitalizáljon 2030-ig, ez a szám 2017-ben hozzávetőlegesen 15% volt.

A magyar és a holland intézményeknek is vannak a saját ágazatukra vonatkozó statisztikáik, de ezeket sokszor nehéz összehasonlítani egymással. Az internetes statisztikák nem a személyek, hanem a gépek internetes forgalmát mérik, nehéz megfigyelni és nyomon követni a digitális örökség használatát harmadik felek platformján, különösen a közösségi médián. Ezeket felismerve Hollandiában a Digitális Örökség Hálózat elrendelte egy tanulmány³¹⁹ (*Nulmeting Bereik Digitaal Erfgoed*) elkészítését, amely a digitális örökség közönségének elérését méri.

³¹⁹ Network Digitaal Erfgoed – Nulmeting Bereik Digitaal Erfgoed (holland nyelven), Network Digitaal Erfgoed, 2017. Forrás: <https://www.netwerkdigitaalerfgoed.nl/wp-content/uploads/2018/02/Rapportage-Network-Digitaal-Erfgoed-20170613.pdf> [2020. 02. 06.]

Europeana-aggregátorok a Holland Királyságban

A Holland Királyságban a 2012-ben alakult nemzeti aggregátor, a DC4EU³²⁰ (Dutch Collections for Europe = Holland gyűjtemények Európa számára) rendelkezik Europeana-akkreditációval, 1 563 803³²¹ holland kulturális örökségi elemet továbbított az Europeanába. A DC4EU 2015-től tagja a Digitális Örökség Hálózatnak, szakemberei segítenek a közgyűjteményeknek eligazodni a Linked Open Data, a metaadatszabványokkal és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdésekben. Amennyiben egy intézmény csatlakozni szeretne, előtte fel kell keresnie az adott kulturális területért felelős doménhubot. DC4EU négy nemzeti intézmény konzorciumából áll, a már korábban, a 11. táblázatban ismertetett intézmények közül a Holland Királyi Művészeti és Tudományos Akadémia nem vesz részt benne. A DC4EU titkárságának a Holland Audi-vizuális Intézet (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid) ad otthont.

A nemzeti aggregátor DC4EU-n kívül még négy akkreditált aggregátornak van székhelye a Holland Királyságban. Ezek az aggregátorok az Europeana Alapítvány szempontrendszer szerint – országhatárokon is átnyúló – domén- vagy tematikus aggregátorok, ebből adódóan magyar intézményektől is tartalmazhatnak³²² kulturális örökségi elemeket.

1. Az *Európai Levéltár Portál* adatbázisa 2727 kulturális örökségi elemet tartalmaz az MNL-től.
2. *The European Film Gateway* (EFG), ebben az adatbázisban 2147³²³ kulturális örökségi elem származik Magyarországról, amit még a MaNDA töltött fel.
3. Az *EUscreen* összesen 331³²⁴ magyarországi kulturális örökségi elemet tartalmaz, amit a NAVA szolgáltatott.
4. *Jewish Heritage Network/Judaica Europeana*, jelenleg nem tartalmaz magyarországi intézménytől kulturális örökségi elemet.

³²⁰ Az aggregációs szolgáltatás 2022-ig a Digitale Collectie nevet viselte.

³²¹ DC4EU által aggregált kulturális örökségi elemek az Europeanában. Forrás: <https://www.europeana.eu/en/search?query=COUNTRY%3A%22Netherlands%22&qf=PROVIDER%3A%22Dutch%20Collections%20for%20Europe%22&view=grid> [2023. 09. 14.]

³²² Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 14.

³²³ A Europeana Film Gateway által aggregált magyar kulturális örökségi elemek az Europeanában. Forrás: <https://www.europeana.eu/en/search?query=COUNTRY%3A%22Hungary%22&qf=PROVIDER%3A%22The%20European%20Film%20Gateway%22&view=grid> [2023. 09. 14.]

³²⁴ Az EUscreen oldalon elérhető magyarországi rekordok. Forrás: <http://euscreen.eu/search.html?query=nava%20/%20hungary> [2023. 09. 14.]

Webarchiválás a Holland Királyságban

A Digitális Örökségi Hálózat elindított egy projektet „*Koordinált webarchiválás*” („Gecoördineerd webarchiveren”) címmel, aminek a célja, hogy a holland web archiválása integráltabban működjön. A projektben számos közgyűjtemény között a Holland Nemzeti Könyvtár, a Holland Nemzeti Levéltár és a Holland Audiovizuális Intézet vesz részt, de a koordinációért a Holland Nemzeti Könyvtár a felelős. Hollandiában a kötelezpéldány-rendszer hiányából adódóan törvényileg is tiltva van a holland domének általános célú aratása, ezért 2007-től kezdődően szelektív aratással végzik a weboldalak archiválását. Különbéféle eseményekhez és témakörökhöz kötődő webaratással törekszenek minél szélesebb képet lementeni a holland webról. Az .nl domén volt az egyik első, amely kialakult az EU-ban, és napjainkban is nagyon gazdag a tartalma.³²⁵ 2011-től a holland webarchívum a Holland Nemzeti Könyvtár olvasótermeiben érhető csak el, de emellett a kutatók kérhetnek hozzáférést a konkrét projektjeikhez. A szerzői jogi korlátozások miatt a holland webarchívum szélesebb körű hozzáférhetősége még nem valósult meg. 2021 decemberéig 21 300 weboldalt mentettek le.³²⁶

Public-private partnership – PPP

A holland és a magyar digitalizálási stratégiában is találunk ösztönzést arra, hogy az adott országok közgyűjteményei működjenek együtt a magánszektorral. Hollandiában a nemzeti könyvtár több vállalattal, a ProQuesttel és a Google-lel is folytatott együttműködést a nyomtatott dokumentumok digitalizálásának érdekében. A Google-lel folytatott program 2019-ben ért az utolsó szakaszához, melynek keretében hozzávetőleg 50 000 könyvet digitalizáltak. Korábban, 2017-ben együttműködési megállapodást kötöttek a Persgroep kiadóval a II. világháború utáni időszak kiadványok digitalizálásának érdekében. Továbbá még számos kisebb holland informatikai cég kínál olyan webhelyeket és alkalmazásokat, amelyek segítenek az örökségvédelmi szervezeteknek gyűjteményeik online bemutatásában.³²⁷

³²⁵ SIEMAN Barbara – TESZELSZKY, Kees: How can we improve our web collection? : An evaluation of webarchiving at the KB National Library of the Netherlands (2007–2017). = Alexandria, 27. évf. 2. sz. 2017. 94–107. p. Forrás: <https://doi.org/10.1177/0955749017725930> [2020. 02. 26.] & NÉMETH Márton: Nemzetközi körkép a webarchiválás gyakorlatáról. = Könyvtári Figyelő, 27. (63.) évf. 4. sz. 2017. 575–582. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00349/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2017_04_575-582.pdf [2020. 01. 28.]

³²⁶ National Library of the Netherlands. Web archiving. Forrás: <https://www.kb.nl/en/organisation/research-expertise/long-term-usability-of-digital-resources/web-archiving> [2022. 02. 07.]

³²⁷ RADÓ Rita: A Holland Nemzeti Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek) és a digitalizálás. = Könyvtári Figyelő, 26. (64.) évf. 1. sz. 2018. 91–97. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_091-097.pdf [2020. 02. 06.]

7.2. Svéd Királyság

A Svéd Királyság digitalizálási stratégiája

Magyarországtól és a Holland Királyságtól eltérően a Svéd Királyság nem minisztériumi terv alapján végzi kulturális örökségének digitális megőrzését. A 2017-es svéd nemzeti jelentés³²⁸ beszámol róla, hogy Svédországnak a közgyűjteményekre vonatkozóan nincs központosított digitalizálási stratégiája. 2011 és 2015 között a svéd kulturális örökség digitalizálásának összehangolásáért a Digisam nevű szervezet volt a felelős, az iránymutatásokat a Digisamen keresztül fogalmazták meg. A szervezet résztvevői között van a Svéd Nemzeti Örökség Testület (Riksantikvarieämbetet), a Svéd Nemzeti Levéltár (Riksarkivet), a Svéd Nemzeti Könyvtár (Kungliga biblioteket), valamint számos nemzeti múzeum és kulturális intézmény. Még 2014-ben a Digisam dolgozta ki a digitális kulturális örökséggel kapcsolatos *Guiding principles for working with digital cultural heritage* (Vägledande principer för arbetet med digitalt kulturarv)³²⁹ című alapelveket. Az alapelvek egy keretrendszer adnak a kulturális örökségi elemek digitalizálására, megőrzésére, hozzáférésére és használatára vonatkozóan a kulturálisörökség-védelmi intézmények számára. Ezenkívül érvényben van még a digitális megőrzéssel kapcsolatos irányelv³³⁰ (Vägledning till digitalt bevarande) és a kulturális örökség összekapcsolásával kapcsolatos útmutatás³³¹ (Vägledning till ett sammanlänkat kulturarv). A múzeumok ezen iránymutatások és ajánlások alapján alakítják ki saját digitalizálási stratégiájukat. Például a Világ Kultúráinak Nemzeti Múzeuma (Världskulturmuseet) 2021-ben tette közzé új digitalizálási stratégiáját³³² (Världskulturmuseerna I En Digital TID), amely az ismeretterjesztéstől a digitalizálásig sok mindenre kiterjed.

A hatékonyság érdekében 2017-től a Svéd Kulturális Minisztérium (Kulturdepartementet) égisze alatt a Svéd Nemzeti Örökség Testület igazgatja a Digisam feladatait. A Svéd Nemzeti Örökség Testület Svédország egyik legrégebbi kormányzati ügynöksége, az irodát még 1630. május 20-án alapította II. Gusztáv Adolf svéd király. A kormányzati ügynökség Visbyben,

³²⁸ Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (Sweden). Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=51784 [2020. 01. 14.]

³²⁹ Guiding principles for working with digital cultural heritage. Stockholm, Digisam, 03. 04. 2014. Forrás: <http://www.digisam.se/wp-content/uploads/2014/08/Guiding%20principles%20for%20working%20with%20digital%20cultural%20heritage.pdf> [2020. 03. 02.]

³³⁰ Vägledning till digitalt bevarande Version 1.1. Digisam, 2021. Forrás: <https://www.digisam.se/wp-content/uploads/2021/07/Digisams-vagledning-till-digitalt-bevarande-1.1.pdf> [2022. 01. 12.]

³³¹ Vägledning till ett sammanlänkat kulturarv Version 1.0. Digisam, 2021. Forrás: <https://www.digisam.se/wp-content/uploads/2021/04/Digisams-v%C3%A4gledning-till-ett-sammanl%C3%A4nkat-kulturarv.pdf> [2022. 01. 13]

³³² Världskulturmuseerna I En Digital TID. Göteborg, Världskulturmuseet, 2021. Forrás: <https://www.varldskulturmuseerna.se/siteassets/pdf/smvk-digital-strategi-2021.pdf> [2022. 01. 13]

Stockholmban és Tumbában működik, de Uppsalában és a glimmingehusi középkori várban is végeznek nyilvános tevékenységeket. A Svéd Nemzeti Örökség Testület egy nemzeti kulturálisörökség-védelmi hatóság, amelynek célja a svéd kulturális örökséget a társadalmi fejlődés részévé tenni azáltal, hogy biztosítják a kulturális örökség megőrzésének, hasznosításának és fejlesztésének feltételeit. A Svéd Nemzeti Örökség Testület nem rendelkezik saját múzeumi gyűjteménnyel, mivel formálisan elkülönül a nemzeti múzeumoktól, de kiterjedt archívuma van. A Svéd Nemzeti Örökség Testület elfogadta azt az elvet, hogy mindannak, amit digitalizálnak, a lehető legnyitottabbnak kell lennie. Minden digitalizált kulturális örökségi elemet, amely a közkeincsek körébe tartozik, ekként tesznek hozzáférhetővé. Saját kiadványaikat és a modern fotóikat a CC BY licenc alatt teszik hozzáférhetővé. A Történelmi Környezetvédelmi Nyilvántartásukban³³³ (Fornsök) szereplő ősi helyszínekre és műemlékekre vonatkozó GIS (Geographic Information System = földrajzi információs rendszer) adatokat és metaadatokat a CC0 licenc alatt teszik közzé, így szabadon felhasználhatók. Továbbá minden digitalizált régészeti jelentés a CC BY licenccel érhető el.

Europeana-aggregátorok a Svéd Királyságban

A Svéd Királyság Europeana által is akkreditált nemzeti aggregátora a K-samsök³³⁴ (angolul: Swedish Open Cultural Heritage – SOCH³³⁵) kb. 50 kulturális intézménytől jelenleg³³⁶ 3 771 791³³⁷ kulturális örökségi elemet szolgáltat az Europeanába. A SOCH-val kapcsolatos megbízást 2008-ban kapta a Svéd Nemzeti Örökség Testület a kormánytól. A SOCH egy olyan webes szolgáltatás, amely a svédországi kulturálisörökség-védelmi intézmények adatbázisaiból gyűjti a metaadatokat, indexeli és összekapcsolja, majd közzéteszi azokat, lehetővé téve harmadik felek számára, hogy egy webes API-n keresztül az adatokat használják. Az SOCH egyik fő célja együtt dolgozni Linked Open Data forrásokkal, valamint okos, szemantikai infrastruktúrát létrehozni a kulturális örökséggel kapcsolatos információkhoz. Céljuk, hogy a metaadatok és a digitális objektumok a lehető legszabadon felhasználhatók és kreatívan újrafelhasználva közzétehetők legyenek. Mindehhez a Creative Commons nyílt licenc családját alkalmazzák. A SOCH által közzétett összes gyűjteményi metaadat CC0 licenccel rendelkezik – érdemes megjegyezni, hogy a kulturálisörökség-védelmi intézmények a gyűjteményükben található

³³³ Riksentikvarieämbetet. Fornsök. Forrás: <https://www.raa.se/hitta-information/fornsok/>; <https://app.raa.se/open/fornsok/> [2022. 01. 13]

³³⁴ SOCH angol nyelvű kereső felülete. Forrás: <https://www.raa.se/in-english/> [2020. 02. 06.]

³³⁵ Az SOCH névrövidítést használják.

³³⁶ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 15.

³³⁷ SOCH által aggregált kulturális örökségi elemek az Europeanában. Forrás: <https://www.europeana.eu/hu/search?page=1&qf=PROVIDER%3A%22Swedish%20Open%20Cultural%20Heritage%22&query> [2023. 09. 16.]

tényleges képek, videók, hangfelvételek stb. esetében korlátozottabb licenceket tarthatnak fenn. Azonban a SOCH mindig támogatja a tartalmak nyitottságát.

Webarchiválás a Svéd Királyságban

A svéd webarchiválási projekt a Svéd Nemzeti Könyvtár (Kungliga biblioteket) irányításával – a vizsgált országokhoz képest lényegesen régebben – indult, a Kulturarw3 nevet viselő gyűjtemény legrégebbi webhelyekről készült pillanatfelvételei 1997-ből származnak. Évente egy vagy két általános gyűjtés történik a svéd doménen, ezenkívül hetente egyszer vagy naponta szelektív gyűjtéseket is végeznek újságok és politikai pártok honlapjairól. A Kulturarw3-ban több mint 500 millió svéd weboldal között lehet keresni a Svéd Nemzeti Könyvtár erre a célra kijelölt számítógépén, a keresés URL-címeken keresztül történik, ezért nem lehet szabadon szavakra vagy témákra keresni.³³⁸

Public-private partnership – PPP

A Stockholmi Északi Múzeum (Nordiska museet) folyamatos határon átvívelő partnerkapcsolatot folytat a norvég magánszektorbeli KulturIT informatikai társasággal, a Primus múzeumi adatbázissal és a KulturNav authorityadatokat kezelő rendszerrel. A KulturIT a múzeumokkal szorosan együttműködve közös digitális eszközöket fejleszt ki a kulturális ágazat számára. A Primus egy gyűjteménykezelő rendszer múzeumok és kulturális intézmények számára, kezeli a gyűjteményben lévő tárgyakra vonatkozó metaadatokat, valamint a kezelésükhöz szükséges folyamatokat. A Primust használó svéd múzeumoknak a Stockholmi Északi Múzeum a koordinátora. A KulturNav egy nyílt felhőalapú szoftver mint szolgáltatás, amellyel a kulturális örökségre vonatkozó névtereket és szótárakat lehet létrehozni és kezelni. A szoftver fejlesztését a Norvég Művészeti Tanács (Norsk kulturråd) finanszírozza.

³³⁸ A Svéd Webarchívum – Kulturarw3. Forrás: <https://www.kb.se/hitta-och-bestall/hitta-i-samlingarna/kulturarw3.html> [2022. 02. 07]

7.3. Németországi Szövetségi Köztársaság

A Németországi Szövetségi Köztársaság digitalizálási stratégiája

A Németországi Szövetségi Köztársaság több mint 80 milliós globális nagyhatalom, az EU egyik vezető tagállama. Gazdasága a kontinens legerősebb gazdaságának számít, nominális GDP-je alapján³³⁹ a világ negyedik legnagyobb gazdasága.

A Németországi Szövetségi Köztársaság 2015–2017-es tagállami jelentése³⁴⁰ alapján látható, hogy az országnak – véleményem szerint mind a szövetségi államformájából, mind a méretéből adódóan – nincs egységes nemzeti digitalizálási stratégiája, azonban számos regionális doménkezdeményezés is van a Német Kutatási Alapítvánnyal (Deutsche Forschungsgemeinschaft), amely fontos szerepet játszik a német kutatási szektorban. Ezenkívül számos átfogó digitalizálási stratégia van érvényben a szövetségi államokban³⁴¹ az élet különböző területeinek digitális átmenetéről, amely több esetben is foglalkozik a kulturális örökség kérdésével.³⁴² A tizenöt német szövetségi tartományból tizenegyenek van digitalizálási stratégiája, amelyeket a Német Digitális Könyvtár (Deutsche Digitale Bibliothek) egy összefoglaló dokumentumban, a *Föderale Vielfalt – Globale Vernetzung: Strategien der Bundesländer für das kulturelle Erbe in der digitalen Welt*³⁴³ (Szövetségi sokszínűség – Globális hálózatok: A német államok stratégiái a kulturális örökségért a digitális világban) című kötetben publikált 2016-ban.

2016-ban a Német Kutatási Alapítvány 19,3 millió eurót biztosított a Tudományos Könyvtári Szolgáltatások és Információs Rendszerek (Wissenschaftliche Literaturversorgungs- und Informationssysteme, Erschließung und Digitalisierung) számára, aminek keretén belül összesen 196 projekt részesült finanszírozásban. A könyvtári szektorban a Német Kutatási Alapítvány által finanszírozott VD projektek folytatódnak, ezek a német anyanyelvű országokban különböző századokban megjelent nyomatok könyvtárát jelentik. A VD-16 és VD-17 projektek finanszírozása után jelenleg a hangsúly a VD-18 projekten van, amely a XVIII. századi összes német nyelvű nyomat regisztrálását és digitalizálását tűzte ki célul. A projekt második fő sza-

³³⁹ CEIC Data. Germany Nominal GDP. Forrás: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/germany/nominal-gdp> [2021. 01. 21.]

³⁴⁰ Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (Germany). Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=51768 [2020. 01. 14.]

³⁴¹ Például Baden-Wuerttembergben, 'digital@bw'. Forrás: <https://www.digital-bw.de/strategie-und-projekte> [2021. 10. 21.]

³⁴² DFG Practical Guidelines on Digitisation. Bonn, Deutsche Forschungsgemeinschaft. Forrás: https://www.dfg.de/formulare/12_151/12_151_en.pdf [2021. 11. 21.]

³⁴³ Föderale Vielfalt – Globale Vernetzung: Strategien der Bundesländer für das kulturelle Erbe in der digitalen Welt (Szövetségi sokszínűség – Globális hálózatok: A német államok stratégiái a kulturális örökségért a digitális világban). Berlin, Deutsche Digitale Bibliothek, 2016. Forrás: https://hup.sub.uni-hamburg.de/volltexte/2016/168/pdf/HamburgUP_DDB_KulturellesErbe_02_Vielfalt.pdf [2021. 10. 21.]

kasza 2016-ban kezdődött, amelyben 21 könyvtár vett részt.³⁴⁴ 2016 elején fejeződött be a szintén Német Kutatási Alapítvány által finanszírozott, történelmi újságok digitalizálásával kapcsolatos kísérleti projektje. A projekten belül kidolgoztak egy összehangolt pályázati felhívást, amely újságok digitalizálására irányult. A digitalizált anyagokat hosszú tervezési szakasz után 2021 októberétől a Német Digitális Könyvtár egy külön erre szánt újságportálon, a DDB Zeitungsportalon³⁴⁵ keresztül jeleníti meg.

A KDS-sel ellentétben Németországban sincsenek mennyiségi célok meghatározva a kulturális anyagok digitalizálására vonatkozóan. A regionális programok esetében a finanszírozás főként szövetségi állami szintről származik. Az alább példaként felsorolt regionális programok között nagy különbségek tapasztalhatók:

- Berlin a Berlini Digitalizálási, Kutatási és Kompetenciaközponton (Das Forschungs- und Kompetenzzentrum Digitalisierung Berlin) keresztül finanszírozza a digitális kulturális örökség-védelemmel kapcsolatos projekteket. 2021-ben összesen 29 projektben³⁴⁶ a következő intézmények vettek részt: Művészeti Akadémia archívuma (Akademie der Künste), Friedrichshain-Kreuzberg Múzeum (Friedrichshain-Kreuzberg Museum), Georg Kolbe Múzeum (Georg Kolbe Museum), Berlini Grimm Társaság (Grimm-Sozietät zu Berlin eingetragener Verein), Schönefelder Ipari Múzeum (Industriesalon Schönefelder eingetragener Verein), Berlini Lette Egyesület (Lette Verein Berlin), Német Filmművészeti Múzeum – Film- és Televíziómúzeum (Deutsche Kinemathek – Museum für Film und Fernsehen), Német Technológiai Múzeum Alapítvány (Stiftung Deutsches Technikmuseum) és a Berlini Városi Múzeum Alapítvány (Stiftung Stadtmuseum Berlin).
- A Baden-Württembergi Kulturális Örökség Alapítvány (Stiftung Kulturgut Baden-Württemberg) komoly forrásokat, 599 ezer eurót fordított kilenc baden-württembergi kulturális örökség-védelmi intézmény digitalizációs projektjeire.³⁴⁷

³⁴⁴ Das Verzeichnis Deutscher Drucke des 18. Jahrhunderts (VD 18) – Ziele, Entwicklung und aktueller Stand. = Berufsverband Information Bibliothek 10. 10. 2016. Forrás: <http://b-u-b.de/digitalisierung-vd18/> [2021. 10. 21.]

³⁴⁵ Deutsches Zeitungsportal. Forrás: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/newspaper> [2021. 11. 03.]

³⁴⁶ DigiS Project partner funding program 2021. Forrás: <https://www.digis-berlin.de/projektpartner/projektpartner-2021/> [2021. 11. 03.]

³⁴⁷ Stiftung Kulturgut Baden-Württemberg awards around 599,000 euros in funding for archives, libraries and universities in the state. = Ministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst Baden-Württemberg 23. 05. 2016. Forrás: <https://mwk.baden-wuerttemberg.de/de/service/presse-und-oefentlichkeitsarbeit/pressemitteilung/pid/stiftung-kulturgut-baden-wuerttemberg-vergibt-rd-599000-euro-foerderung-fuer-archive-bibliothek/> [2021. 11. 03.]

- Tekintettel a kulturális örökség ágazatában fennálló finanszírozással és erőforrásokkal kapcsolatos hiányra, Brandenburg állam 2017-ben és 2018-ban is 100-100 ezer eurót biztosított a tartományban folyó digitalizációs projektekhez. Az esetleges korlátok fényében a kulturális örökséggel foglalkozó közösség interdiszciplináris megközelítéssel kezeli a kihívásokat. Az együttműködésük alapja egy négy szintű modell: ami (1.) egy interdiszciplináris munkacsoport által kidolgozott állami stratégia alapján határozza meg az, (2.) együttműködési projekteket, (3.) kooperatív informatikai infrastruktúra és (4.) átfogó koordináció megvalósításával.³⁴⁸
- Szászországban az állam digitalizációs programjában, a *Landesdigitalisierungsprogramm*ban évente 2,5 millió eurót ad a tudományos és közkönyvtárak, valamint további kulturális és kutatóintézmények jelentős írásos anyagainak a digitalizálására. A program fő célja, hogy a kutatás és az oktatás, valamint a nagyközönség számára minél szélesebb körű online hozzáférést biztosítson a Szászország kulturális és tudományos örökségéhez tartozó információkhoz és tárgyakhoz. Két fő irányra összpontosítanak: (1.) kulturálisörökség-védelmi intézmények állományának digitalizálása, (2.) digitális média licencelése és hosszú távú megőrzése. Szászország digitális archívuma a Sachsen.digital,³⁴⁹ amely Szászország 22 városa 47 kulturálisörökség-védelmi intézményének digitális gyűjteménye.³⁵⁰

A felsorolt példák mellett számos kulturálisörökség-védelmi intézmény saját maga fejleszti vagy továbbfejleszti a digitalizálási stratégiáját, például:

- a Német Nemzeti Könyvtár (Deutsche Nationalbibliothek): 2020 év végéig a Német Nemzeti Könyvtár 162 325 kulturális örökségi elemet digitalizált 11 295 493 oldallal, valamint több mint 2,2 millió tartalomjegyzéket és 34 709 hanganyagot. Jelenleg olyan művek digitalizálását végzik, amelyeket állományvédelmi szempontok miatt eredeti, papíralapú formátumban már nem tudnak szolgáltatni. 2021 közepétől az 1913–1945 közötti monográfiákat is digitalizálják, továbbá 2013 óta digitalizálják az összes újonnan beérkező könyv tartalomjegyzékét, valamint visszamenőleg a korábbiakét is.³⁵¹

³⁴⁸ PREUß, Ulf: Sustainable Digitalization of Cultural Heritage Report on Initiatives and Projects in Brandenburg, Germany. = Sustainability, 8. évf. 9. sz. 2016. Forrás: <https://doi.org/10.3390/su8090891> [2021. 11. 28.]

³⁴⁹ Sachsen.digital nyitóoldala. Forrás: <https://sachsen.digital/> [2023. 09. 15.]

³⁵⁰ SLUB. State digitization program for science and culture of the Free State of Saxony. Forrás: <https://www.slub-dresden.de/en/our-profile/projects/state-program-for-digitization> [2021. 11. 03.]

³⁵¹ Digitisation. = Deutsche Nationalbibliothek 2021. 08. 31. Forrás: <https://www.dnb.de/digitalisierung> [2021. 11. 03.]

- Német Szövetségi Levéltár (Bundesarchiv): A Német Szövetségi Levéltár Digitális Képtárház (Digitale Bildarchiv des Bundesarchivs)³⁵² a modern német történelem 12 millió állóképét, légi felvételét és plakátját tartalmazza. A legtöbb képen események és emberek láthatók, különösképpen: a weimari köztársaságból (1919–1933), a Harmadik Birodalomból (1933–1945), a Német Demokratikus Köztársaságból (1945/49–1990) és a Német Szövetségi Köztársaságból (1945/49-től).³⁵³
- Baden-Württembergi Állami Levéltár (Landesarchiv Baden-Württemberg): Baden-Württemberg már 2007-ben kidolgozott egy digitalizálási stratégiát³⁵⁴ (*Das Landesarchiv Baden-Württemberg in der digitalen Welt*) a tartományi levéltári igazgatás számára. Amelyet a Baden-Württembergi Tudományos, Kutatási és Művészeti Minisztérium (Ministeriums für Wissenschaft, Forschung und Kunst Baden-Württemberg) kezdeményezésére 2014-ben felváltott egy ágazatokon átívelő digitalizálási stratégia, ami- nek a fontos elemei: (1.) tudományos relevancia, (2.) digitalizálandó kulturális örökségi elemek rangsorolása, (3.) ágazatspecifikus szolgáltató központok létrehozása, (4.) és a hosszú távú archiválás. A stratégia ágazatspecifikus digitalizálási központokat irányoz elő a Baden-Württembergi Állami Levéltárban és öt könyvtárban – Freiburgi Egyetemi Könyvtár (Universitätsbibliothek Freiburg), Heidelbergi Egyetemi Könyvtár (Universitätsbibliothek Heidelberg), Tübingeni Egyetemi Könyvtár (Universitätsbibliothek Tübingen), Badeni Állami Könyvtár (Badischen Landesbibliothek), Württembergi Állami Könyvtár (Württembergischen Landesbibliothek) –, amelyek az intézmények saját állományából digitalizálnak és nyújtanak szolgáltatásokat meghatározott célcsoportok számára. A Baden-Württembergi Állami Levéltár digitalizálási projektjeit a levéltáron belül, az öt hagyatéki könyvtár digitalizálási projektjeit pedig egymás között koordinálják.

³⁵² Das Bundesarchiv. The Digital Picture Archives of the Federal Archives. Forrás: <https://www.bundesarchiv.de/EN/Navigation/Find/Search-Systems/Digital-Picture-Archives/digital-picture-archives.html> [2023. 09. 15.]

³⁵³ Digitalisierung im Bundesarchiv. Strategie für den Einsatz neuer Techniken der Digitalisierung zur Verbesserung der Zugänglichkeit des Archivguts und zu seinem Schutz 2011–2016. Koblenz, Bundesarchiv, 2011. Forrás: https://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/informationstechnologie/digitalisiertesarchivgut/digitalisierungimbarch2011_2016fv.pdf [2021. 11. 03.]

³⁵⁴ Das Landesarchiv Baden-Württemberg in der digitalen Welt. Stuttgart, Landesarchiv Baden-Württemberg. 2007. Forrás: https://www.landessarchiv-bw.de/sixcms/media.php/120/Digistrategie_labw2007web.pdf [2021. 11. 03.]

- Porosz Kulturális Örökség Alapítvány (Stiftung Preußischer Kulturbesitz): A Porosz Kulturális Örökség Alapítvány interdiszciplináris kulturális intézményként átfogó digitalizálási stratégiát dolgozott ki a múzeumi, a könyvtárai és az archívumai részére. Az alapítvány intézményei – központi irányelvek mentén – maguk határozzák meg, hogy az állományuk melyik részét tartják kiemelkedőnek, egyedinek, kutatási érdeklődésre alkalmasnak és melyik bír nemzeti vagy nemzetközi jelentőséggel.³⁵⁵
- Jénai Egyetem (Friedrich-Schiller-Universität Jena): A Jénai Egyetem 2017–2019 közötti 3D digitalizálással kapcsolatos projektje közel egymillió eurós költségvetését társfinanszírozta az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA). A projekt célja a 3D digitalizálás szabványainak kidolgozása, egy földgömbgyűjteményen keresztül.³⁵⁶

Europeana-aggregátorok a Németországi Szövetségi Köztársaságban

A Németországi Szövetségi Köztársaság nemzeti aggregátora, a Német Digitális Könyvtár 2012 óta működik, és célja, hogy mindenki számára korlátlan hozzáférést biztosítson Németország kulturális és tudományos örökségéhez, azaz több millió könyvhöz, archivált tárgyhoz, képhez, szoborhoz, zeneműhöz és egyéb hangdokumentumhoz, valamint filmekhez és kottákhoz. A Német Digitális Könyvtáron keresztül 4795³⁵⁷ kulturálisörökség-védelmi intézmény adja közre digitális gyűjteményét. Az archívumban több mint 51 millió kulturális örökségi elem érhető el, ebből 4 435 330³⁵⁸ az Europeanában is elérhető.

A nemzeti aggregátor Német Digitális Könyvtáron kívül még a Leibniz Műszaki és Természettudományi Információs Központ és Egyetemi Könyvtár (Leibniz-Informationszentrum Technik und Naturwissenschaften und Universitätsbibliothek – TIB) rendelkezik akkreditált doménaggregátori státusszal. A Leibniz Műszaki és Természettudományi Információs Központ és Egyetemi Könyvtár világszerte az egyik legnagyobb tantárgyspecifikus könyvtár az építészet, a kémia, a számítástechnika, a matematika, a mérnöki tudományok és a fizika területén. A könyvtár egy páneurópai doménspecifikus videóarchívumot üzemeltet TIB AV Portal néven,³⁵⁹ amely főleg európai tudományos videókat aggregál. Ezenkívül van egy jelentős

³⁵⁵ Stiftung Preußischer Kulturbesitz. Digitization strategy of the foundation. Forrás: <https://www.preussischer-kulturbesitz.de/schwerpunkte/digitalisierung/digitalisierungsstrategie.html> [2021. 11. 03.]

³⁵⁶ Friedrich-Schiller-Universität Jena. Virtual Renaissance. 2017. 01. 18. Forrás: https://www4.uni-jena.de/en/Research+News/FM170118_Scankit_en.html [2021. 11. 03.]

³⁵⁷ Deutsche Digitale Bibliothek. Map of cultural institutions. Forrás: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/about-us/institutions#map> [2023. 09. 15.]

³⁵⁸ Deutsche Digitale Bibliothek által aggregált CHO-k az Europeanában. Forrás: <https://www.europeana.eu/hu/search?page=1&qf=PROVIDER%3A%22German%20Digital%20Library%22&query=&view=grid> [2023. 09. 15.]

³⁵⁹ TIB AV Portal nyitó oldala. Forrás: <https://av.tib.eu/search> [2023. 09. 15.]

történelmifilm-gyűjteményük, amely száz év tudományos videóit fedi le, beleértve az olyan tantárgyakat, mint az etnológia, a történelem, a társadalomtudományok, a művészetek és a média. Professzionális tárhelyszolgáltatást és szemantikai indexelést tudnak biztosítani tudományos videóknak, a számítógépes vizualizációktól, oktatóvideóktól, szimulációktól, kísérletektől, interjúktól, videóabsztraktoktól, videómellékletektől a konferenciák és előadások felvételeiig. A TIB AV Portal 1917³⁶⁰ kulturális örökségi elemet publikált az Europeana nyilvános felületén.

Webarchiválás a Németországi Szövetségi Köztársaságban

A Németországi Szövetségi Köztársaságban a Német Nemzeti Könyvtár 2012 óta gyűjti, feltárja, regisztrálja és archiválja a nem fizikai adathordozón megjelent dokumentumokat, ide tartoznak a weblapok³⁶¹ is. A Német Nemzeti Könyvtár meghatározott időközönként, rendszeresen szelektív jellegű pillanatfelvételeket készített a német webhelyekről egy külső szolgáltató megbízásával. A gyűjtőkörébe a könyvtár munkatársai által kiválasztott fontosabb szövetségi vagy kulturális intézmények weblapjai vagy bizonyos események tartoznak. Például a Bundestag-választások weboldalai vagy a reformáció 2017-es emlékéve, amennyiben szükségesnek látják és technikailag is megoldható, akkor bizonyos eseményekkel kapcsolatban a közösségi hálóról is gyűjtenek be oldalakat.³⁶² Szerzői jogi okokból a weboldalakhoz általában csak a Német Nemzeti Könyvtár lipcei és frankfurti olvasótermeiben lehet hozzáférni, azonban bizonyos webarchívumi tartalmak a jogtulajdonosok hozzájárulásával bárhol is használhatók.³⁶³

Public-private partnership – PPP

Akár csak az eddig vizsgált országoknál, Németországban is van példa rá, hogy egy közgyűjtemény együttműködik a magánszektorral. 2007-ben a *Bayerische Staatsbibliothek* (Bayerische Staatsbibliothek) PPP-t kötött a Google-lel a szerzői jogon kívüli állományainak digitalizálására. Az együttműködés több mint kétfélmillió könyv digitalizálását eredményezte. Az említett példánál vannak határozottan kisebb méretű PPP-k is. Ilyenek például az anyakönyvi kivonatok,

³⁶⁰ Leibniz Műszaki és Természettudományi Információs Központ és Egyetemi Könyvtár által aggregált kulturális örökségi elemek az Europeana-ban. Forrás: <https://www.europeana.eu/hu/search?page=1&qf=PROVIDER%3A%22Leibniz%20Information%20Centre%20for%20Science%20and%20Technology%22&query=&view=grid> [2023. 09. 15.]

³⁶¹ Deutsche Digitale Bibliothek. Web-Archiv. Forrás: <http://dnb.oia-dwa.de/index.aspx> [2022. 02. 07.]

³⁶² HEGYKÖZI Ilona: Hol tart ma a webarchiválás? Szakirodalmi áttekintés. = Könyvtári Figyelő, 24. (60.) évf. 4. sz. 2014. 527–534. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00095/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_4_527-534.pdf [2020. 02. 13.]

³⁶³ Webarchivierung. = Deutsche Digitale Bibliothek 2020. 12. 06. Forrás: https://www.dnb.de/EN/Professionell/Sammeln/Sammlung_Websites/sammlung_websites_node.html#doc272684bodyText1 [2022. 02. 07.]

keresztlevelek digitalizálása a levéltárakban vagy nyomatok és rajzok digitális megőrzése a múzeumokban. Érdeemes megjegyezni, hogy nem a PPP, hanem az állami támogatás mértéke az, ami továbbra is a mozgatórugója a digitalizálási törekvéseknek és a német kulturális örökség online elérhetővé tételének.

7.4. Szlovák Köztársaság

A Szlovák Köztársaság digitalizálási stratégiája

A Szlovák Köztársaság egyedülálló történelmi és földrajzi sajátossága, hogy területének teljes egésze megegyezik az Osztrák–Magyar Monarchián belüli Magyar Királyság felvidéki vármegyéivel, valamint történelmének túlnyomó része kapcsolódik a történeti Magyarországhoz. A szlovákiai nemzeti kisebbségek közül mai napig legnagyobb a magyar, utánunk következnek a romák. A két legnagyobb kisebbségnek van közös metszete is, ugyanis jelentős azon romák száma, akik magyar ajkúak és az identitásuk is magyar. Az ország mérete és lakosságának lélekszáma is közel feleakkora, mint Magyarorszáé. Fontos megjegyezni, hogy a magyar mellett jelentős a Csehországgal való közös múlt, ami a nyelvrokonság miatt könnyebben reprezentálódik.

A 2017-es szlovák nemzeti jelentés³⁶⁴ a digitalizálásról, az online hozzáférhetőségről és a digitális megőrzésről áttekintést ad arról, hogy az országos digitalizálási stratégia fő koordinátora a Szlovák Kulturális Minisztérium (Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky), amely a tevékenységét ágazati munkacsoportokon keresztül végzi. A minisztérium mellett fontos feladatot lát még el a Szlovák Nemzeti Kulturális Központ (Národné osvetové centrum), amely a Slovakiana portál működéséért felelős. A Slovakiana portál a szlovák kulturális örökség fő archívuma, amely a Központi Alkalmazási Infrastruktúra és Nyilvántartás (Centrálne aplikačná infraštruktúra a registratúra) projekt részeként jött létre 2015-ben és jelenleg 75 kulturálisörökség-védelmi intézmény³⁶⁵ digitalizált gyűjteményét teszi elérhetővé a nyilvánosság számára. A portálon jelentős a magyar vonatkozású, sok esetben magyar nyelvű kulturális örökségi elem, például Monarchia korabeli fényképek és képeslapok, ehhez nagyban hozzájárul, hogy ezeknél a dokumentumoknál már nem áll fenn szerzői jogi akadály.

A Szlovák Köztársaság a kelet-közép-európai régióban kiemelkedően jól teljesít a kulturális anyagok nagy tömegű digitalizálása terén. A szlovák kulturális anyagok digitalizálása a 2011

³⁶⁴ Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (Slovak Republic). Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=52770 [2020. 01. 14]

³⁶⁵ Slovakiana. Institution list. Forrás: <https://www.slovakiana.sk/zoznam-institucii> [2023. 09. 15.]

utáni időszakra vonatkozóan az EU strukturális alapjai operatív program társadalom informatizálása 2. prioritási tengelye keretében történt meg.³⁶⁶

A magyarhoz hasonlóan a szlovák kulturális igazgatás komoly mennyiségi célokat tűzött ki a kulturális örökségi elemek digitalizálására vonatkozóan, az operatív programban a célt 3,09 millió tárgyban határozták meg, amit a beszámolási időszakban 30 százalékkal túl is léptek. Az operatív programot az ERFA társfinanszírozta 141,27 millió euróval.³⁶⁷ Szembeötlő, hogy a finanszírozás módja minden megvalósult program leírásánál hangsúlyosan szerepel. A jelentés a 12. táblázatban felsorolt hét intézménytől ismertet projekteket.

12. táblázat A Szlovák Köztársaság digitalizálással kapcsolatos projektjei és a koordinátorintézmények

Forrás: saját szerkesztés.

Digitalizációs projekt	Intézménynév
Digitális Könyvtár és Archívum (Digitálna knižnica a digitálny archív)	Szlovák Nemzeti Könyvtár (Slovenská národná knižnica)
Digitális Galéria (Digitálna galéria)	Szlovák Nemzeti Galéria (Slovenská národná galéria)
Digitális Múzeum (Digitálne múzeum)	Szlovák Nemzeti Felkelés Múzeuma (Múzeum Slovenského národného povstania)
Digitális Audiovizuális Rendszer (Digitálna audiovizia)	Szlovák Filmintézet (Slovenský filmový ústav)
Központi Adatarchívum (Centrálny dátový archív)	Pozsonyi Egyetemi Könyvtár (Univerzitná knižnica v bratislave)
Központi Alkalmazási Infrastruktúra és Nyilvántartás (Centrálna aplikačná infraštruktúra a registratúra) & Információs Rendszerek harmonizációja (Harmonizácia informačných systémov)	Szlovák Nemzeti Kulturális Központ (Národné osvetové centrum)
Roma Kultúra Dokumentációs és Információs Központja (Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry)	Eperjesi Állami Tudományos Könyvtár (Štátna vedecká knižnica v Prešove)

A Digitális Könyvtár és Archívum (Digitálna knižnica a digitálny archív)³⁶⁸ a szlovák irodalommal kapcsolatos legnagyobb digitalizálási projekt, amelynek fő célja a Szlovák Nemzeti Könyvtár (Slovenská národná knižnica) és a Szlovák Nemzeti Levéltár (Slovenský národný archív) 2,52 millió kulturális örökségi elemének magas színvonalú digitalizálása. A projekt ke-

³⁶⁶ KOVÁČIK, Ján: Article The national project Digital Library and Digital Archives: Mass digitisation of printed cultural heritage materials in Slovakia.= Alexandria, 27. évf. 3. sz. 2017. 163–174. p. Forrás: <https://doi.org/10.1177/0955749018763720> [2022. 01. 31.]

³⁶⁷ TÓTH Máté: Organization and Funding of Digitization in the Visegrád Countries. In: AUDUNSON, Ragnar – ANDRESEN, Herbjørn – FAGERLID, Cicilie – HENNINGSEN, Erik – HOBOM, Hans-Christoph, – JOCHUMSEN, Henrik – LARSEN, Håkon – VOLD, Tonje (szerk.): Libraries, Archives and Museums as Democratic Spaces in a Digital Age. Berlin, Boston: De Gruyter Saur, 2020. 111–131. p. Forrás: <https://doi.org/10.1515/9783110636628> [2022. 01. 28.]

³⁶⁸ Digitálna knižnica a digitálny archív. Forrás: <https://dikda.eu/> [2022. 02. 03.]

retében a digitalizálandó dokumentumokat a Turócszentmártontól néhány kilométerre északra található ruttkai Megőrzési és Digitalizálási Központba (Konzervačné a digitalizačné centrum) szállítják. A központban képzett szakemberek dolgozzák fel a könyveket. A digitalizálást tisztítási munkálatok, különböző vegyi vizsgálatok és restaurálás előzi meg. A projekt hozzájárul, hogy a digitálisan online közzétett műveket oktatási, tudományos kutatási és felvilágosító céllal is felhasználhassák.³⁶⁹

További könyvtári projekt a Központi Adatarchívum (Centrálny dátový archív) szolgáltatás, amit a nemzeti könyvtári funkcióval is rendelkező Pozsonyi Egyetemi Könyvtár (Univerzitná knižnica v Bratislave) hozott létre. A Központi Adatarchívum tulajdonképpen egy megbízható digitális repozitórium, amelynek feladata a digitális kulturális örökségi elemek megbízható és hosszú távú védelmének biztosítása.³⁷⁰

A Szlovák Nemzeti Felkelés Múzeuma (Múzeum Slovenského národného povstania – MSNP) illetékes a Digitális Múzeum (Digitálne múzeum) projekt végrehajtásában. A múzeum állandó kiállításon mutatja be Szlovákia szerepét az 1939–1945 közötti időszak európai antifasiszta ellenállási mozgalomban. A Digitális Múzeum keretén belül a szlovák múzeumok részt vesznek egy egységes múzeumi platform létrehozásában, amely a tárgyi és szellemi kulturális örökség gyűjteményeinek hosszú távú megőrzését hivatott szolgálni. A múzeumi szakemberek tervei szerint a digitalizált múzeumi anyagok akár oktatásra, kulturális kikapcsolódásra vagy az ország reprezentálására és népszerűsítésére is használhatók.³⁷¹

A Digitális Audiovizuális Rendszer (Digitálna audiovizia) a Szlovák Filmintézet (Slovenský filmový ústav) 2011-ben indított – a Szlovák Kulturális Minisztérium által finanszírozott – nemzeti projektje. A Digitális Audiovizuális Rendszer kialakításában partnerként vett részt a Szlovák Rádió és Televízió (Rozhlas a televízia Slovenska). A nemzeti projekt a szlovákiai AV-örökség szisztematikus digitalizálásához nyújt modern feltételeket.³⁷² A szlovák kulturális örökség digitális megőrzésében fontos szerep jut a Szlovák Nemzeti Galériának (Slovenská národná galéria), amelynek kiemelt projektje a Digitális Galéria (Digitálna galéria). A Szlovák Nemzeti Galéria digitalizálási programjának alapvető célkitűzése, hogy a szlovákiai galériák gyűjteményeinek jelentős részét elérhetővé tegye elektronikus formában is. Emellett

³⁶⁹ Digitalizálják a Szlovák Nemzeti Könyvtár könyveit és dokumentumait. = Euronews 2019. 08. 02. Forrás: <https://hu.euronews.com/2019/03/07/digitalizaljak-a-szlovak-nemzeti-konyvtar-konyveit-es-dokumentumait> [2022. 02. 07.]

³⁷⁰ Centrális dátóvív archív. Project CDA. Forrás: <https://cda.kultury.sk/en/node/321> [2022. 02. 23]

³⁷¹ Slovenského národného povstania. Čo je „Digitálne múzeum“? Forrás: <http://www.muzeumsnp.sk/digitalizacia/projekt-digitalne-muzeum/co-je-digitalne-muzeum/> [2022. 02. 03.]

³⁷² Slovenský filmový ústav. Projects, Digital audiovision. Forrás: <http://www.sfu.sk/en/projects/digital-audiovision> [2022. 02. 03.]

képzőművészeti digitalizálásra specializálódott munkaállomások és restauráló stúdió kialakítása. Végezetül a Galériák Információs Rendszerének (Informačný systém pre galérie – ISG) kialakítása és a képzőművészeti alkotások központi nyilvántartása³⁷³ (Centrálnej evidencii diel výtvarného umenia). Érdekesség, hogy nyilvántartásban három csehországi intézmény is szerepel.³⁷⁴

A Szlovák Nemzeti Kulturális Központ (Národné osvetové centrum) két projekt is rendelkezik, a Központi Alkalmazási Infrastruktúra és Nyilvántartás (Centrálne aplikačná infraštruktúra a registratúra) kialakítása és az Információs Rendszerek harmonizációja (Harmonizácia informačných systémov). A Központi Alkalmazási Infrastruktúra és Nyilvántartás célja, hogy eszközöket biztosítson a digitalizált tartalmak kezeléséhez és hozzáférhetővé tételéhez. Az Információs Rendszerek harmonizációja projekt pedig a kulturális örökség-védelmi intézményekben lévő információs rendszerek közötti interoperabilitás javítása érdekében jött létre. A jelentés a szlovákiai magyar vonatkozású kulturális örökség szisztematikus megőrzéséről sajnálatos módon nem tesz említést, azonban az utolsó bemutatott országos projekt a második legnagyobb szlovákiai nemzeti kisebbséghez köthető, ez a Roma Kultúra Dokumentációs és Információs Központja³⁷⁵ (Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry). A kezdeményezést az Eperjesi Állami Tudományos Könyvtár (Štátna vedecká knižnica v Prešove) irányítja, amelynek célja a szlovákiai romák szellemi kulturális örökségének (pl.: szóbeli történeteik, néptáncok, dalok, szokások stb.) digitalizálása. Jelenleg a Szlovák Köztársaságban folyamatban van egy új országos digitális stratégia kidolgozása, amely a bemutatott intézmények által kidolgozott stratégiákon fog alapulni. Az egyik változás, hogy a Szlovák Nemzeti Galéria irányításával a múzeumok digitalizálási központja össze lett vonva a galériák digitalizálási központjával.

³⁷³ What is web umenia? Forrás: <https://www.webumenia.sk/en/informacie> [2022. 02. 03.]

³⁷⁴ Slovenská národná galéria. Digital Gallery. Forrás: <https://www.sng.sk/en/research/projects/digital-gallery> [2022. 02. 03.]

³⁷⁵ Štátna vedecká knižnica v Prešove. Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry sprístupnilo virtuálnu galériu výtvarných prác. Forrás: <https://www.portalsvk.sk/en/translate-to-english-e-info> [2022. 02. 03.]

Europeana-aggregátorok a Szlovák Köztársaságban

Szlovákiának jelenleg nincs az Europeana Alapítvány által akkreditált aggregátora, ennek ellenére a Szlovák Nemzeti Galériának és a Slovakiana portálnak is érhető el kulturális örökségi elemei az Europeanában. Az Europeanában elérhető összes,³⁷⁶ 17 473 szlovákiai kulturális örökségi elem több mint 40 százalékát szolgáltatja a Szlovák Nemzeti Galéria. A két intézményen kívül különböző határokon átívelő projekteken keresztül, az OpenUP!-on (természettudományi doménaggregátor) és a LoCloudon szolgáltatnak számottevő anyagot a Szlovák Köztársaságból (lásd 13. táblázat). A LoCloud felhőalapú technológiával olyan szolgáltatásokat fejlesztett a kis és közepes helyi intézmények támogatására, amelyekkel a digitális kulturális örökségi elemeket összegyűjthetik és az Europeanán keresztül elérhetővé tehetik.

13. táblázat Szlovákiából aggregált kulturális örökségi elemek az Europeana nyilvános felületén 2023-ban

Forrás: saját szerkesztés a <https://europeana.eu> datai alapján.

Intézménynév	CHO-k száma
Szlovák Nemzeti Galéria (Slovenská národná galéria)	7 554
OpenUP!	6 404
Slovakiana	2 390
LoCloud	1 056
TEL – The European Library	69

Webarchiválás a Szlovák Köztársaságban

Északi szomszédunkban a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár 2015-től üzemszerűen koordinálja az ország webarchiválási³⁷⁷ tevékenységét. A nemzeti projekt a szlovák szellemi kulturális örökség törekeny és veszélyeztetett részét hivatott gyűjteni, a webhelyeken kívül ide tartoznak még a born digital dokumentumok is. A Pozsonyi Egyetemi Könyvtár a nemzeti doménadminisztrátor cégtől évente megkapja az .sk domének listáját, amelynek segítségével általános célú aratásokat végez. A szlovák könyvtár- és információtudományi szakemberek havi szinten konzultálnak a Cseh Köztársaság Nemzeti Könyvtára (Národní knihovna České republiky) webarchívumának³⁷⁸ szakembereivel. A Pozsonyi Egyetemi Könyvtár törekszik a széles körű együttműködési hálózat kialakítására, tudományos és közkönyvtárakkal, valamint különböző tartalomszolgáltatókkal is felvette a kapcsolatot. A szlovák webarchívum egy része csak a pozsonyi intézményben dedikált munkaállomásokon érhető el, továbbá a tartalom jogtulajdonosának

³⁷⁶ Szlovákiából aggregált kulturális örökségi elemek az Europeanában. Forrás: <https://www.europeana.eu/hu/search?page=1&qf=COUNTRY%3A%22Slovakia%22&query=&view=grid> [2023. 09. 15]

³⁷⁷ Szlovák webarchívum. Digitálne pramene. Forrás: <https://www.webdepozit.sk/> [2022. 02. 07.]

³⁷⁸ Cseh webarchívum. Webarchiv. Forrás: <https://www.webarchiv.cz/en/> [2022. 02. 07.]

hozzájárulásával itt is van az archívumnak nyilvánosa része. A szlovák webarchívum rendkívül fontos számunkra is, hiszen a gyűjtőkörébe beletartoznak a szlovákiai magyar webes tartalmak is, például az egykori Most–Híd párt honlapja is szabadon elérhető.³⁷⁹

Public-private partnership – PPP

Azért, hogy digitalizáljanak vagy megkönnyítsék a digitális kulturális örökséghez való hozzáférést – a vizsgált országokkal ellentétben – a szlovákiai közfeladatot ellátó kulturálisörökségvédelmi intézmények eddig nem vettek részt olyan együttműködésekben, amelyekbe bevonták volna a magántőkét, beleértve a nem EU-s partnerekkel való együttműködést is.

7.5. Összegzés

Összefoglalva Németország regionális stratégiák mentén, Magyarország, Hollandia, Svédország és Szlovákia pedig nemzeti stratégiák alapján végzi a kulturális anyagok digitalizálását és online közzétételét. Nincsenek kitűzve mennyiségi célok kulturális anyagok digitalizálására vonatkozóan Hollandiában, Németországban és Svédországban. Amíg – valószínűleg a „vis maior” eseményeknek betudható hiányzó megfelelő anyagi források miatt – a KDS első ütemében meghatározott mennyiségi célokat nem tudtuk elérni, addig Szlovákia a saját kitűzött célját lényegesen, 30 százalékkal túl is haladta. A vizsgált országok közül csak Németország és Szlovákia használta ki az EU strukturális és befektetési alapjait a kulturális anyagaik digitalizációjára és a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatások kialakítására. Azt gondolom, a jó példák tükrében a jövőben szükséges lenne megvizsgálni és megtervezni, hogy Magyarország hogyan tudná kihasználni ezt a finanszírozási lehetőséget.

Az összehasonlított országok digitalizálási stratégiájának intézményrendszere bizonyos pontokon több hasonlóságot is mutat, de számos unikális elemet is tartalmaz. Magyarországon, Hollandiában, Németországban és Szlovákiában a digitalizálás koordinálásában egyaránt fontos, önálló szerep jut a nemzeti könyvtáraknak. Svédországban pedig nagyobb hangsúly van a módszertani központ, a Svéd Nemzeti Örökség Testület tevékenységén, aminek egyik tagja a Svéd Nemzeti Könyvtár. Unikálisnak mondható, hogy Hollandiában a tudományos ágazatnak mint önálló területnek is van aggregátora (Holland Királyi Művészeti és Tudományos Akadémia), illetve az is kifejezetten egyedi, hogy hazánkban az egyéb unikális gyűjteményekkel rendelkező nem közgyűjteményi intézményeknek is van aggregátora (Forum Hungaricum). Szlovákiai sajátosság, hogy a kulturális örökség digitális megőrzésében fontos szerep jut az

³⁷⁹ NÉMETH Márton: Nemzetközi körkép a webarchiválás gyakorlatáról. = Könyvtári Figyelő, 27. (63.) évf. 4. sz. 2017. 580. p.

ország nemzeti galériájának. Stratégiai szinten csak a hollandoknál szerepelnek az ingatlanörökséggel kapcsolatos feladatok, azonban az utóbbi években hazánkban is elkezdődött a kiemeltebb jelentőséggel bíró műemlék épületek, templomok, várak digitális megőrzése. Amellett, hogy a német szövetségi tartományok saját digitalizálási stratégiák és intézményrendszer mentén végzik a kulturális örökségük digitális feldolgozását, meghatározó a Német Digitális Könyvtár iránti elköteleződésük, a szolgáltatásban több mint 4700 kulturálisörökség-védelmi intézmény ad közre 51 millió kulturális örökségi elemet.

Az Europeana Alapítványnak is otthont adó Holland Királyság adja a legtöbb aggregátort és digitalizált kulturális elemet a páneurópai archívumnak. Az Europeana gyűjteményének közel hatoda Hollandiából származik. Szlovákia jelenleg nem rendelkezik akkreditált aggregátorral, ennek ellenére a Slovakianán, a Szlovák Nemzeti Galérián és különböző határokon átívelő projekteken keresztül is szolgáltatnak kulturális örökségi elemeket. Magyarországról két intézmény, a Forum Hungaricum és az MNM rendelkezik akkreditált adattovábbítási joggal. Hazánkat Hollandia, Németország és Svédország is lényegesen megelőzi a tartalomtovábbítás területén, azonban hazánkban több akkreditált aggregátora van, mint Németországnak és Svédországnak. A 14. táblázat³⁸⁰ tartalmazza összefoglalva, hogy az összehasonlított tagállamok mennyi akkreditáltan megbízható aggregátorral, valamint digitalizált kulturális örökségi elemmel rendelkeznek.

14. táblázat Vizsgált tagállamok Europeanán elérhető kulturális örökségi elemei és akkreditált aggregátorai 2023 októberében

Forrás: saját szerkesztés a <https://europeana.eu> adatai alapján.

Ország	Europeanán elérhető CHO	Akkreditált aggregátorok száma
Hollandia	9 130 439	5
Németország	6 249 184	1
Svédország	4 636 211	1
<i>Magyarország</i>	<i>1 017 146</i>	2
Szlovákia	17 473	0

Változó, hogy egy ország közgyűjteményi rendszere milyen mértékben működik együtt a magánszektorral. Amíg – egyedülként – Szlovákia számolt be arról, hogy nem vett rész PPP-ben, addig Hollandia és Németország nagy multinacionális társaságokkal, a Google-lel és/vagy a ProQuesttel is folytatott PPP-t. Valahol a két ország között van hazánk, ahol jelenleg a közgyűjteményi rendszer legnagyobb magánszektorbeli partnere az Arcanum. Svédországban a magánszektorbeli együttműködés egyben határon átívelő partnerkapcsolat is, folyamatosak a

³⁸⁰ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 15.

norvég, magánszektorbéli informatikai és múzeumi együttműködések. Az elemzés tárgyát képező tagállamok webarchívumai közül a svéd Kulturarw3 jött létre legkorábban, 1997-ben. A vizsgált szolgáltatások közül az OSZK Webarchívuma a legfrissebb projekt, a svéd példánál húsz évvel később, 2017-ben indult. Amennyiben az OSZK Webarchívumának irányelveit, gyűjtőkörét, szolgáltatási kereteit összehasonlítjuk a nemzetközi webarchiválási modellekkel, nagy különbségeket tapasztalhatunk. Például Szlovákiában a nemzeti könyvtár feladatkörrel is rendelkező Pozsonyi Egyetemi Könyvtár a nemzeti doménadminisztrátor cégtől évente megkapja az .sk domének listáját, amelynek segítségével általános célú aratásokat végezhetnek. Addig Hollandiában a kötelezpéldány-rendszer hiányából adódóan törvényileg is tiltva van az .nl domének általános célú aratása, ezért a Holland Nemzeti Könyvtár számos közgyűjteménnyel együtt szelektív aratással végzi a weboldalak archiválását. A Svéd Nemzeti Könyvtár évente egy vagy két alkalommal általánosan gyűjt az .se doméneken, ezenkívül hetente egyszer vagy naponta szelektív gyűjtéseket is végeznek újságok és politikai pártok honlapjairól. Németországban 2012-től a Német Nemzeti Könyvtár meghatározott időközönként, rendszeresen szelektív aratást végez a német webhelyekről egy külső szolgáltató megbízásával. A gyűjtőkörébe a fontosabb szövetségi vagy kulturális intézmények weblapjai vagy bizonyos események (pl.: Bundestag-választások, reformáció-émlékév) tartoznak.

8. MAGYAR NEMZETI KULTURÁLIS JAVAK DIGITÁLIS MEGŐRZÉSE PÁNEURÓPAI KEZDEMÉNYEZÉSEKBEN

Úgy gondolom, hogy napjainkban a legnagyobb támogatottságú, a kulturális örökség digitális megőrzésével és közreadásával kapcsolatos páneurópai kezdeményezés az Europeana tevékenységéhez és az adattérhez köthető. Azonban az Europeana előtt is voltak kulturális örökségünk digitális technológiákkal való megőrzését célzó európai szintű projektek, amelyeket fontos mérföldköveknek tartok a nemzetközi könyvtár- és információtudomány alakulásában. Ebben a fejezetben azt vizsgálom, hogy a hazai kulturálisörökség-védelmi intézmények a MINERVA és a MINERVAPlus, a MICHAEL és a MICHAEL Plus, valamint a DC-NET projekt és a DARIAH mentén hogyan vettek részt a magyar nemzeti kulturális javak digitális megőrzésében és online közzétételében, valamint vizsgáltam azt is, hogy milyen fontos eredmények születtek az adott időszakokban. Továbbá ebben a fejezetben összegzem az ENUMERATE projekt európai hatókörű statisztikai adatgyűjtő tevékenységét, végezetül pedig részletesen ismertetem az Europeana aggregációs modelljét.

8.1. MINERVA és MINERVAPlus (2003–2007)

A 6.3. alfejezetben már részletekbe menően tárgyalt MINERVA és MINERVAPlus egy minisztériumi szintű együttműködés volt annak érdekében, hogy összehangolja a tagállamok digitalizálási tevékenységeit. A MINERVA program finanszírozását az EB látta el, és 2004-ben bővült az újonnan csatlakozott tagállamokkal, így Magyarországgal is (lásd 15. táblázat). Magyarország kezdetben az NKÖM-ön majd az OKM-en keresztül vett részt a projektben, és az OSZK volt a projektpartner.³⁸¹

A MINERVA hálózatának operatív támogatásával és a Nemzeti Képviselők Csoportja rendszeres egyeztetései során valósult meg – a Lundi akcióterv keretében – a *Parma charta*. A MINERVAPlus program első stratégiai megbeszélését Budapesten, az OSZK-ban tartották³⁸² 2004. február 9–10. között.

³⁸¹ RÓNAI Iván: Európai együttműködés a digitális kulturális örökség megteremtésében és megőrzésében – a Minerva projekt irányítása. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. évf. 1. sz. 2005. 3–5. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32730/18445> [2024. 02. 14.]

³⁸² MINERVA Plus projekt találkozó Budapesten. 2004. február 9–10. Beszámoló. Forrás: <https://mek.oszk.hu/minerva/html/dok/meetingbp.htm> [2021. 11. 29.]

15. táblázat A MINERVA projekt résztvevői

Forrás: saját szerkesztés a <https://minervaeurope.org/structure/partners.htm> adatai alapján.

Ország	Intézménynév
Ausztria	Szövetségi Oktatási, Művészeti és Kulturális Minisztérium (Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur) Salzburgi Kutatóintézet (Salzburg Research Forschungsgesellschaft mbH)
Belgium	Francia Közösség Minisztériuma (Ministère de la Communauté française de Belgique), A Flamand Közösség Minisztériuma (Ministerie van de Vlaamse gemeenschap)
Csehország	Cseh Köztársaság Kulturális Minisztériuma (Ministerstvo kultury Ceske Republiky)
Dánia	Kulturális Minisztérium (Kultur Ministeriet)
Egyesült Királyság	A Múzeumok, Levéltárak és Könyvtárak Tanácsa (The Council for Museums, Archives and Libraries)
Észtország	Kulturális Minisztérium (Kultuuriministeerium)
Finnország	Helsinki Egyetem (Helsingin yliopisto)
Franciaország	Kulturális és Kommunikációs Minisztérium (Ministère de la Culture et de la Communication), Zsidó Ügynökség Izraelért (Agence Juive pour Israël), (Daedalus Egyesület) Association Dédale
Görögország	Egyetemi Kommunikációs és Számítógépes Kutatóintézet (Erevnitiko Panepistimiako Institouto Epikoinonion & Ypologiston), Athéni Műszaki Műszaki Egyetem (Ethniko Metsovio Polytechnio), Görög Kulturális Minisztérium (Elliniko Ypourgeo Politismou), Pátrai Egyetem (Panepistemion Patron)
Hollandia	Oktatási, Kulturális és Tudományos Minisztérium (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap)
Írország	A Könyvtári Tanács (An Chomhairle Leabharlanna)
Lengyelország	Nemzeti Könyvtár, Egyesület – Nemzetközi Információkezelő Központ (Biblioteka Narodowa, Stowarzyszenie – Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją)
Luxembourg	Kulturális, Felsőoktatási és Kutatási Minisztérium (Ministère de la Culture, de l'Enseignement Supérieur et de la Recherche)
Magyarország	<i>Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma</i>
Málta	Heritage Malta
Németország	Porosz Kulturális Örökség Alapítvány (Stiftung Preussischer Kulturbesitz)
Norvégia	A Norvég Archívum, Könyvtár és Múzeum Hatóság (The Norwegian Archive, Library and Museum Authority)
Olaszország	Kulturális Örökségért és Tevékenységek Minisztériuma (Ministero per i Beni e le Attività Culturali), Aminté
Portugália	Kulturális Minisztérium Főtitkársága (Secretaria-Geral do Ministério da Cultura)
Spanyolország	Spanyol Nemzeti Könyvtár (Biblioteca Nacional de España)
Svédország	Svéd Nemzeti Levéltár (Riksarkivet)
Szlovákia	Szlovák Nemzeti Könyvtár (Slovenská národná knižnica)
Szlovénia	A Szlovén Köztársaság Kulturális Minisztériuma (Ministrstvo za Kulturo Republike Slovenije)

8.2. MICHAEL és MICHAEL Plus (2004–2009)

Úgy gondolom, ígéretes kísérlet volt a MICHAEL, majd a MICHAEL Plus projekt is. A MICHAEL-t 2004-ben indította az EB azzal a céllal, hogy a közös kulturális értékeinket egységes formátumban, közös infrastruktúrában, egységes adatmodellben összegyűjtve bemutassa a világ számára. Ennek érdekében egy közös pontról elérhetővé és kereshetővé tették az Európában fellelhető kulturális intézmények leíró adatait. A projekt összhangban volt a *Lundi Cselekvési Terv* és a *Dinamikus Cselekvési Terv*³⁸³ (Dynamic Action Plan) céljaival, alapjai a MINERVA és a MINERVAPlus projektekre, valamint az *i2010: Európai információs társadalom a növekedésért és a foglalkoztatásért*³⁸⁴ (i2010 – A European Information Society for growth and employment) kezdeményezésre épültek.

A MICHAEL projekt Franciaország, Olaszország és az Egyesült Királyság közötti partnerségre alapult. 2006-ban a MICHAEL Plus a projektet kiterjesztette Csehországra, Finnországra, Németországra, Görögországra, Magyarországra, Máltára, Hollandiára, Lengyelországra, Portugáliára, Spanyolországra és Svédországra. A projekt konzorciumához Magyarország három taggal: az OKM-mel, a Gazdasági és Közlekedési Minisztériummal (GKM), továbbá a Neumann-házzal csatlakozott. Szakmai részről a Neumann-ház keretében működő NDA munkatársai vettek részt a projektben.³⁸⁵ A MICHAEL Plus keretén belül a hazai szakemberek részére készült egy magyar weboldal, a *michael-culture.hu*, amely sajnos ma már nem érhető el, és az Internet Archive sem tartalmaz róla használható pillanatfelvételeket.

A MICHAEL projekt fontos eredményének hiszem az európai MICHAEL-portált,³⁸⁶ a weboldal jelenleg a MICHAEL és a MICHAEL Plus európai projektek nyomán létrejött Michael Culture Associationnek ad otthont. Az egyesület célja az, hogy a portálon folyó munkát az uniós finanszírozás időszakán túl is folytassa és hogy a MICHAEL-partnerek hálózatát fenntarthatóvá tegye. Az egyesületnek két magyar tagja is van, Dr. habil. Palkó Gábor és Dr. Katona Júlia, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Schola Graphidis Művészeti Gyűjteményének vezetője.

³⁸³ Dinamikus Cselekvési Terv (Dynamic Action Plan) TERVEZET. Fordította: Szalóki Gabriella. Forrás: https://mek.oszk.hu/html/irattar/ajanlas/dynamic_action_plan.htm [2022. 01. 21.]

³⁸⁴ Communication from the Commission to the council, the European Parliament, the European Economic And Social Committee and the Committee of the Regions “i2010 – A European Information Society for Growth and Employment” {SEC(2005) 717}. Brussels, European Commission, 01. 06. 2005. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0229> [2022. 01. 21.]

³⁸⁵ ZSOLT Péter: A MICHAEL Plus projekt Magyarországon. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 54. évf. 6. sz. 2007. 249–254. p. Forrás: <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/6781/7785> [2020. 01. 28.]

³⁸⁶ Michael Culture Association. Forrás: <http://www.michael-culture.eu/> [2022. 01. 21.]

8.3. DC-NET (2009–2012)

Többek között érdemesnek tartom még megemlíteni a DC-NET (Digital Cultural Heritage NETwork = Digitális Kulturális Örökség Hálózat) projektet, amely 2009. december elsején indult nyolc EU-tagállam – Belgium, Észtország, Franciaország, Görögország, Magyarország, Olaszország, Svédország és Szlovénia – részvételével, azzal a céllal, hogy a kulturális örökséget őrző intézmények és a nemzeti e-infrastruktúra-szolgáltatók közötti kapcsolatok fejlesztésével hatékonyabbá tegye a kulturális digitalizációt. A DC-NET projekt végrehajtásához itthon a NEFMI járult hozzá. A projekt részletes összefoglalója a *DC-NET booklet*ben³⁸⁷ érhető el. A füzet tartalmazza a partnerországok helyzetének áttekintését. A hazai helyzet a következő volt: „2003-ban elkészült a Magyar Információs Társadalom Stratégia (MITS) és ezen belül az információs társadalom kulturális ágazati stratégiája. Ezzel párhuzamosan megtörtént a magyar kulturális közvagyon feltérképezése is. 2010 végén elfogadásra kerül a Digitális Magyarország 2010-14 c. stratégiai dokumentum, amely a Digitális Menetrendhez kapcsolódóan fogalmazza meg a magyar prioritásokat és intézkedéseket. A dokumentumban kiemelt prioritást kap a kulturális sokszínűség és a kreatív tartalmak támogatása.(...)”³⁸⁸

A 2011-es magyar EU-elnökség alatt, június 23–24. között Budapesten, az OSZK épületében került megrendezésre a DC-NET projekt második konferenciája, *Az e-Infrastruktúrák szerepe a kulturális örökség digitalizálásában és hosszú távú megőrzésében*³⁸⁹ című szakmai tanácskozás. Magunkra vonatkoztatva ez azt jelentette, hogy a NIIF testreszabott szolgáltatásokat kínált a közgyűjteményeknek, amelyek megbízhatóan támaszkodhattak a NIIF szolgáltatásaira a digitalizálás, a tartalomszolgáltatás és a hosszú távú digitális megőrzés terén.³⁹⁰ A tudományos konferencián elhangzottakat a *Budapest Conclusions*³⁹¹ című dokumentumban foglalták össze. A dokumentum összegzi, hogy a konferencia résztvevői megállapodtak az alábbiakról:

- a digitális kulturális örökségi szektor és az e-infrastruktúra-szolgáltatók közötti együttműködés fontosságáról;
- szükséges a közös e-infrastruktúra előnyeinek bizonyítása a kulturális örökség kutatói és felhasználói számára;

³⁸⁷ DC-NET Cultural Heritage & Research without limits. Rome, DC-NET Working Group, 2011. Forrás: <http://dc-net.eu/getFile.php?id=359> [2020. 02. 04.]

³⁸⁸ Uo. 25–26. p.

³⁸⁹ Fókuszban a kulturális digitalizálás. = Nemzeti Könyvtár Blog 2011. 05. 26. Forrás: https://nemzeti-konyvtar.blog.hu/2011/05/26/fokuszban_a_kulturalis_digitalizalas#more2928273 [2022. 01. 18.]

³⁹⁰ RÓNAI Iván: Könyvtári digitalizálás Európában és Magyarországon. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 57. évf. 6. sz. 2010. 236. p.

³⁹¹ DC-NET. Documents produced in the framework of DC-NET. Budapest Conclusions. 2011. 1. p. Forrás: <https://www.dc-net.eu/getFile.php?id=304> [2022. 01. 20.]

- az e-infrastruktúráknak úgy kell fejlődniük, hogy megfeleljenek a digitális kulturális örökségi ágazat változó igényeinek, és az ágazatnak, valamint a felhasználóinak aktívan részt kell venniük ebben a folyamatban;
- a digitális kulturális örökségi szektor és az e-infrastruktúra-szolgáltatók közötti együttműködést minden szinten aktívan támogatni kell, a kölcsönös előnyök érdekében. Ezt az együttműködést elősegítheti, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a szolgáltatásorientált szállítási modellekre.
- szükséges a Virtuális Kutatóközösségek (Virtual Research Communities) kialakítása a digitális kulturális örökségi szektor számára, hogy lehetővé tegye egy csoport földrajzilag szétszórta kutató számára, hogy együtt dolgozhasson az információk és kommunikációs technológiák felhasználásával.

A DC-NET projekt kapcsán számos fontos napvilágot látott dokumentum közül kiemelném a Raivo Ruusalepp és Milena Dobрева által szerkesztett *Digital preservation services: state of the art analysis*³⁹² (Digitális megőrzési szolgáltatások: a technika jelenlegi állásának elemzése) című kiadványt, amely áttekintést nyújt a digitális megőrzés és a hozzákapcsolódó kurátori szolgáltatásnyújtás 2012-ben tapasztalható állásáról. A középpontjában azok a területek állnak, ahol az e-infrastruktúrák (Magyarországon a NIIF és a Hungarnet) és a hatékony digitális megőrzési szolgáltatások összehangolására van szükség. A dokumentum magas szintű áttekintést nyújt a digitális megőrzéshez az akkor rendelkezésre álló 190 eszköz és szolgáltatás gyorselemzése alapján. A jelentés általános következtetése az, hogy a digitális megőrzési szolgáltatások piaca 2012-ben még kezdeti stádiumban voltak. Annak ellenére, hogy a digitális megőrzést segítő szoftverekből nem volt hiány, a jól dokumentált szolgáltatásokból kevés volt. A tanulmány megállapította, hogy a digitális megőrzés területén hiányoztak a széles körben elfogadott összehasonlítási mérőszámok és szolgáltatási érettségi modellek (Service Maturity Models), amelyek támogatnák az eszközök és szolgáltatások kiválasztását. A jelentés javasolja egy olyan ütemterv kidolgozását, amely a digitális megőrzést a kulturális örökségi ágazat infrastrukturális szolgáltatásaként határozza meg, és alapszolgáltatásként tartalmazza a digitális megőrzési eszközök összehasonlító értékelését.

³⁹² RUUSALEPP, Raivo – DOBREVA, Milena: Digital Preservation Services: State of the Art Analysis. Research report funded by the DC-NET project. 2012. Forrás: <https://www.dc-net.eu/getFile.php?id=467> [2022. 01. 18.]

A DC-NET 2012. március 31-én ért véget, a projekt végével zárójelentés³⁹³ (*Final dissemination report*) készült, amely beszámol a DC-NET projektben elért eredményekről, bemutatja a terv végrehajtását. A zárójelentést Dr. Jean Moulin, az STIS (Scientific and Technical Information Service = Tudományos és Műszaki Információs Szolgálat) igazgatója és Rónai Iván készítette. A kardinálisnak mondható magyar jelenlétet örvendetes eseménynek tartom, a különböző kurrens nemzetközi projekteknek aktív alakítói szerepkörét napjainkban is fontosnak tartanám betöltenünk.

8.4. DARIAH (2011–)

A DARIAH (Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities = Digitális kutatási infrastruktúra a művészeti és bölcsészettudományok számára) az Európai kutatási Infrastruktúra Konzorcium (European Research Infrastructure Consortium – ERIC) bölcsészettudományok számára, amely támogatja az elektronikus tudományok kutatását és oktatását. A DARIAH tagjai (member) országok (EU-tagállamok és társulási megállapodást kötött országok) vagy kormányközi szervezetek. Alternatív módon a nem DARIAH-tagországo kból származó intézmények együttműködő partnerként (cooperating partner) vehetnek részt. Jelenleg a DARIAH-projektnek 22 tagja és 15 együttműködő partnere van. Finnországból, Magyarországból, Norvégiából, Szlovákiából, az Egyesült Királyságból és az USA-ból számos intézmény csatlakozott együttműködő partnerként.³⁹⁴ A projektnek egy magyarországi együttműködő partnere van, az ELTE Digitális Bölcsészeti Tanszék. Az ELTE Digitális Bölcsészeti Tanszéke a DARIAH Humanities at Scale projekt keretén belül meghívta a régió országaiból az ausztriai, a cseh, a lengyel, a szlovák és a hazai vezető digitális bölcsészeti intézmények képviselőit, hogy megvitassák a különböző intézményrendszereket, jógyakorlatokat, a határokon átvívelő együttműködési lehetőségeket és egy nemzetközi infrastruktúra lehetséges előnyeit. A találkozó eredménye a DARIAH Közép-Európai Hub, aminek fő célja az, hogy elősegítse az együttműködést a bölcsészeti kutatásoknál hasznosítható digitális technológiák iránt érdeklődő intézmények és tudósok között.”³⁹⁵ Célszerűnek és üdvözlendő lépésnek gondolnám, ha belátható időn belül létrejöhetne a DARIAH-HU hálózat, amelynek tagjai a nagy nemzeti közgyűjteményeink és több magyar egyetem bölcsészeti- és társadalomtudományi kara.

³⁹³ MOULIN, Jean – RÓNAI, Iván: Final dissemination report. March 2012. Forrás: <https://www.dc-net.eu/get-File.php?id=464> [2022. 01. 18.]

³⁹⁴ DARIAH-EU. Members, Observers and Cooperating Partners. Forrás: <https://www.dariah.eu/network/members-and-partners/> [2023. 09. 18.]

³⁹⁵ ELTE.DH. Dariah CEH. Forrás: <https://elte-dh.hu/dariah-ceh-2/> [2020. 01. 28.]

A DARIAH-EU hálózathat tizenhét befejezett és hét aktív projektje³⁹⁶ van:

1. A *DS4CH* (Deployment of a common European data space for cultural heritage = A kulturális örökség közös európai adatterének kiépítése) projekt a kulturális örökség közös európai adatterének kiépítésére és karbantartására vállalkozik, amely négy munkacsomagra oszlik: (1.) Az adattér infrastruktúrájának fejlesztése és működtetése; (2.) A kiváló minőségű adatok integrálása; (3.) Kapacitásépítés és az újrafelhasználás elősegítése; (4.) Digitális szolgáltatások a nyilvánosság számára. A 15 millió eurós projekt keretében a DARIAH a 3. munkacsomag kapcsán vesz részt feladatokban.
2. Az *EOSC* (European Open Science Cloud = Európai Nyílt Tudományos Felhő) célja, hogy integrálja, konszolidálja és összekösse az e-infrastruktúrákat, kutatóközösségeket és kezdeményezéseket a nyílt tudomány (Open Science) területén. A DH-LAB és a Forum Hungaricum együttműködési megállapodást kötött annak érdekében, hogy együtt dolgozzon a hazai nyílt tudomány elterjesztésén és fejlesztésén, ezzel elősegítve, hogy Magyarország az *EOSC* jelentős szereplője lehessen.
3. A *PALOMERA* (Policy Alignment of Open access Monographs in the European Research Area = A nyílt hozzáférésű monográfiák politikai összehangolása az Európai Kutatási Térségben) megvalósítható ajánlásokat és konkrét forrásokat szeretne nyújtani a nyílt hozzáférésű könyvekre vonatkozó összehangolt finanszírozói és intézményi politikák támogatására és koordinálására, azzal az általános céllal, hogy a nyílt tudomány további előmozdítása érdekében felgyorsítsa a könyvek nyílt hozzáférésére való áttérést.
4. Az *OPERAS-PLUS* (Open scholarly communication in the european research area for social sciences and humanities = Nyílt tudományos kommunikáció a társadalom- és bölcsészettudományok európai kutatási területén) projekt a korábbi *OPERAS* továbbfejlesztése. A kezdeményezés az Európai Kutatási Térségben (EKT) a társadalomtudományok és a bölcsészettudományok nyílt tudományos kommunikációjának fejlesztésére hivatott. Az *OPERAS-PLUS* projekt az *OPERAS* közösséget szolgálja, akik elkötelezettek amellett, hogy a nyílt tudományos kommunikáció az EKT-ban a társadalom- és bölcsészettudományok alapértelmezett gyakorlatává váljon. Ebben az

³⁹⁶ DARIAH-EU. DARIAH Projects menüpont. Forrás: <https://www.dariah.eu/activities/projects-list/> [2023. 09. 18.]

értelemben a projekt hatékony és operatív keretet biztosít az OPERAS-közösség igényeinek és célkitűzéseinek a legmagasabb színvonalú megoldásokkal történő kielégítéséhez.

5. A *CLS INFRA* (Computational Literary Studies Infrastructure = Számítógépes Irodalomtudományi Infrastruktúra) projekt az irodalomtudományi tanulmányokkal összefüggésben egyesíti és továbbfejleszti az intézményi, nemzeti és regionális erőfeszítéseket a közös és fenntartható infrastruktúra kiépítésére.
6. *TRIPLE* (Transforming Research through Innovative Practices for Linked interdisciplinary Exploratio = A kutatás átalakítása az összekapcsolt interdiszciplináris felfedezés innovatív gyakorlatai révén). A társadalom- és bölcsészettudományi kutatás felhasználása és újrafelhasználása alacsony, az interdiszciplináris együttműködési lehetőségek gyakran kimaradnak, és ennek következtében a társadalmi hatása is korlátozott. A TRIPLE ezeket a problémákat kezeli: lehetővé teszi a kutatók számára a társadalom- és bölcsészettudományi adatok felfedezését és újrafelhasználását.
7. A DARIAH egyik korábbi projektje volt az *Europeana DSI* (Digital Service Infrastructure = Digitális Szolgáltatási Infrastruktúra) is. A projektet az Európai Hálózatfinanszírozási Eszköz (Connecting Europe Facility – CEF) 2014. évi transzeurópai távközlési hálózatok munkaprogramja (Trans-European Telecommunications Networks Work Programme) révén finanszírozták. Az Europeana DSI fő célkitűzései a következők voltak: az aggregációs infrastruktúra innovációja, a metaadatok minőségének és a rendelkezésre álló digitális objektumok mennyiségének javítása, az infrastruktúra felendítése, valamint a hosszú távú pénzügyi stabilitásra való törekvés.

8.5. ENUMERATE

ENUMERATE projekt (2011–2014)

Az EU-tagállamainak digitalizálási és digitális megőrzési tevékenységeiről, valamint a kulturális örökség online elérhetővé tételéről először a NUMERIC projekt (2007–2009) gyűjtött statisztikai adatokat.³⁹⁷ A NUMERIC projekt úttörő kezdeményezésére épülve, a módszertanát fejlesztve és finomítva az ENUMERATE Tematikus Hálózat³⁹⁸ (ENUMERATE Thematic Network) gyűjtött megbízható statisztikai adatokat. Az ENUMERATE projektet (2011–2014) az EB finanszírozta a Versenyképességi és Innovációs Keretprogram (Competitiveness and Innovation Framework Programme) IKT-politikai Támogatási Programjának (ICT Policy Support Programme) részeként, és a 16. táblázatban szereplő tíz intézmény konzorciuma valósította meg.³⁹⁹

16. táblázat ENUMERATE projekt konzorciumának tagjai

Forrás: saját szerkesztés a <http://enumeratedataplatfom.digibis.com/> adatai alapján.

#	Intézménynév	Ország
1.	Collections Trust (projekt koordinátor)	Egyesült Királyság
2.	Digibís	Spanyolország
3.	DEN Nonprofit Alapítvány	Holland Királyság
4.	Flamand Kulturális Örökség Támogató Központja (FARO Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed)	Belgium
5.	(Kulturális és Kommunikációs Minisztérium) Ministère de la Culture et de la Communication	Franciaország
6.	(Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár) Narodna in univerzitetna knjižnica	Szlovénia
7.	<i>Országos Széchényi Könyvtár</i>	<i>Magyarország</i>
8.	Oszták Nemzeti Könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek)	Ausztria
9.	Porosz Kulturális Örökség Alapítvány (Stiftung Preußischer Kulturbesitz)	Németország
10.	TEL – The European Library	Holland Királyság

³⁹⁷ POLL, Roswitha: Digitisation in European Libraries: Results of the NUMERIC Project. = Liber Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries, 19. évf. 3–4. sz. 2010. 248–258. p. Forrás: <https://doi.org/10.18352/lq.7964> [2023. 09. 22.]

³⁹⁸ ENUMERATE projekt. Forrás: <http://enumeratedataplatfom.digibis.com/> [2020. 01. 28.]

³⁹⁹ TÓTH Máté: A digitalizálás trendjei az Európai Unióban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. évf. 10. sz. 2015. 355–365. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34349> [2024. 02. 14.] & TÓTH Máté: A kulturális örökség digitalizálása az Európai Unióban az ENUMERATE projekt eredményeinek tükrében. = Könyvtári Figyelő, 24. (60.) évf. 4. sz. 2014. 401–417. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00095/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_4_401-417.pdf [2020. 01. 28.]

Az ENUMERATE Tematikus Hálózat szervezésében két kvantitatív magfelmérés (core survey) és egy kvalitatív (tematikus) felmérés készült 2012-ben, 2013-ban és 2014-ben. Ezeket a felméréseket követte az Europeana 2015-ös és 2017-es 3. és 4. magfelmérése. A 2012-es magfelmérésben 29 európai országból több mint 2500 intézmény vett részt. A felmérésről készült jelentés⁴⁰⁰ (*Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2012*) főbb megállapításai az alábbiak:

- A kulturálisörökség-védelmi intézmények 34 százaléka rendelkezik digitalizálási stratégiával.
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények 83 százaléka rendelkezik digitális gyűjteménnyel.
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények a gyűjteményük 20 százalékát digitalizálták, és 57 százalékát kell még digitalizálni (a gyűjtemények 23 százaléka esetében nincs szükség digitalizálásra).
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények több mint 50 százaléka gyűjt digitális anyagokat.
- Két év múlva az intézmények becslései szerint gyűjteményeik kétszer akkora részét teszik hozzáférhetővé az Europeanán keresztül, mint akkor.
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények 85 százaléka használ webstatisztikákat a digitális gyűjteményei használatának mérésére.
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények fizetett személyzetének átlagosan 3,3 százaléka dolgozik teljes munkaidőben a digitalizálással.

Az ENUMERATE projekt által végzett három felmérés közül a második volt a kvalitatív, aminek a céljait a felmérésről készült jelentés⁴⁰¹ (*Report on the ENUMERATE Thematic Surveys on Digital Collections in European Cultural Heritage Institutions 2013*) a következők szerint fogalmazza meg: Az 1. magfelmérésben feltett kérdések egy részének tesztelése annak érdekében, hogy a 2. magfelmérésben javítani lehessen azokat, valamint hogy az 1. magfelmérésben

⁴⁰⁰ STROEKER, Natasha – VOGELS, René: Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2012. Zoetermeer, Panteia, ENUMERATE Thematic Network, May 2012. Forrás: : <http://enumeratedataplat-form.digibis.com/reports/core-survey-i-final-report/download> [2023. 08. 16.]

⁴⁰¹ STROEKER, Natasha – VOGELS, René – NAUTA, Gerhard Jan – NIET, Marco de: Report on the ENUMERATE Thematic Surveys on Digital Collections in European Cultural Heritage Institutions 2013. Zoetermeer, Panteia, ENUMERATE Thematic Network. September 2013. Forrás: <http://enumeratedataplatform.digibis.com/reports/report-on-the-enumerate-thematic-survey/download> [2022. 08. 16.]

fel nem tett további kérdések minőségi eredményeit bemutassa. A munkát 2012-ben Európa-szerte tartott műhelytalálkozók sorozata fogalmazta meg a következő témákban:

- A digitális örökséggyűjtemény mérete és növekedése.
- A digitális kulturális örökség költségei.
- A digitális kulturális örökség használatának és hatásának mérése.
- A digitális megőrzési gyakorlatok nyomon követése és mérése.

A második, 2014-ben készült magfelmérésben már lényegesen kevesebb, csak 1400 kulturálisörökség-védelmi intézmény vett részt. Ez a felmérés egyben lezárta a digitális örökség területének hároméves, uniós finanszírozású megfigyelési időszakát is. A felmérésről készült jelentés⁴⁰² (*Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2014*) főbb megállapításai az alábbiak:

- A határozott digitalizálási politikával rendelkező intézmények száma 36%, ami valamivel magasabb, mint 2012-ben volt (34%). Továbbá az intézmények több mint 87 százaléka válaszolta azt, hogy rendelkezik digitális gyűjteménnyel (ez az arány az 1. magfelmérésben kicsit kevesebb, 83% volt).
- Az 1. magfelméréshez képest egyre több intézmény (51%) méri a metaadatok és digitális objektumok online elérésének számát. 2012-ben ez az arány még csak 42% volt. A legnépszerűbb nyomon követési eszközök a weboldalakra vonatkozó statisztikák.
- Amennyiben a kulturálisörökség-védelmi intézmények valamennyi típusát figyelembe vesszük, akkor az analóg gyűjtemények körülbelül 17 százalékát digitalizálták, még körülbelül 52 százalékát digitalizálni kell (becslések szerint az egész gyűjtemény 30 százalékát nem kell digitalizálni).
- Amennyiben valószínűsítjük, hogy ezt a 17 százalékot az elmúlt tíz évben digitalizálták, akkor a kulturálisörökség-védelmi intézményeknek jelenleg még legalább harminc év munkájuk van a céljaik elérése érdekében.

⁴⁰² STROEKER, Natasha – VOGELS, René: Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2014. Zoetermeer, Panteia, ENUMERATE Thematic Network, January 2014. Forrás: <http://enumeratedataplatform.digibis.com/reports/survey-report-digitisation-2014/download> [2023. 08. 16.]

- A digitális gyűjtemények költségeire vonatkozó becslések azt mutatják, hogy a járulékos költségek magasabbak (53%), mint a strukturálisak. A digitális gyűjtemények folyamatos karbantartásának, fejlesztésének és megőrzésének költségei pedig 47%.

A 2015 év elején zajló, 3. magfelmérést már az Europeanán keresztül bonyolították le, ebben a felmérésben már csak közel 1000 intézmény vett részt. A felmérésről készült jelentés⁴⁰³ (*Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2015*) főbb megállapításai az alábbiak:

- A felmérésben részt vevők 90 százaléka olyan kulturálisörökség-védelmi intézmény, amelynek gyűjteményeit a jövő nemzedékei számára meg kell őrizni, és az intézmények 84%-a rendelkezik digitális gyűjteménnyel (83% az 1. magfelmérés során, 87% a 2. magfelmérés során).
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények 41 százaléka rendelkezik írásos digitalizálási stratégiával (34% az 1. magfelmérésben, 36% a 2. magfelmérésben).
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények 47%-a még nem rendelkezik a digitális megőrzésre vonatkozó nemzetközi szabványokon alapuló megoldással a hosszú távú megőrzésre (ez az arány a 2. magfelmérésben 48% volt).
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények 60 százalékanak vannak digitálisan született anyagai (52% az 1. magfelmérésben, 53% a 2. magfelmérésben).
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények arról számoltak be, hogy leíró metaadataik 45 százaléka általános használatra online elérhető. Ebben a mutatóban a könyvtárak állnak a legmagasabb szinten (68%), míg a múzeumok a legalacsonyabban (31%).
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények arról is beszámoltak, hogy általános használatra a digitalizált és az eleve digitálisan született gyűjteményeik 32 százaléka online elérhető. E mutató tekintetében is a könyvtárak állnak a legjobban (48%), míg a levéltárak és egyéb nyilvántartó hivatalok rendelkeznek a legalacsonyabb értékkel (32%).
- Átlagosan nyolc munkavállaló vesz részt teljes munkaidőben a digitális gyűjteményekkel kapcsolatos tevékenységekben: (Ez a szám megegyezik a 2. magfelmérés adatával.)

⁴⁰³ NAUTA, Gerhard Jan – HEUVEL, Wietske van den: *Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2015*. The Hague, DEN Foundation, June 2015. Forrás: <http://enumeratedataplatform.digibis.com/reports/survey-report-on-digitisation-in-european-cultural-heritage-institutions-2015/download> [2023. 02. 28.]

A negyedik, 2017-es magfelmérést az Europeana DSI keretében szervezték meg. Ez a felmérés már megalapozta az azóta bevezetett, kétévente zajló kutatások sorozatát. A 3. magfelméréshez hasonlóan itt is közel 1000 kulturálisörökség-védelmi intézmény vett részt 28 országból az adatfelvételben. A felmérésről készült jelentés⁴⁰⁴ (*Report on ENUMERATE Core Survey 4.*) főbb megállapításai az alábbiak:

- A válaszadó kulturálisörökség-védelmi intézmények 82 százaléka rendelkezik digitális gyűjteménnyel. Azonban a digitális objektumok 42 százaléka még mindig nem érhető el online.
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények 42 százaléka rendelkezik írásos digitalizálási stratégiával (a 3. megfelmérésben 41%).
- Az intézmények többsége (59%) rendelkezik digitálisan született dokumentumokkal.
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények összességében arról számoltak be, hogy leíró metaadataik 51%-a online elérhető az általános használatra. E mutató tekintetében a könyvtárak állnak a legmagasabb szinten (76%), míg a múzeumoké a legalacsonyabb (33%).
- Az adatfelvételt kitöltő intézmények a tudományos kutatást tekintik a legfontosabb oknak arra, hogy digitális hozzáférést biztosítsanak egy gyűjteményrészhez (ez a válasz 8,8 pontot kapott egy 10 pontos skálán). Ezt követi az oktatási célú felhasználás (8,5 pont). A legkevésbé fontos szempontnak az értékesítést adták meg.
- Érdekes eredménye a kutatásnak, hogy a válaszadók a következő két évben a saját honlapjukon/archívumukon keresztül a digitálisan elérhető objektumok számának csökkenését (–4%) jósolják. A válaszadók azonban a különböző külső csatornákon, például a közösségi médián (+25%), a Wikipedián (+14%), az Europeanán (+5%) és más aggregátorokon (+11%) keresztül történő hozzáférés növekedésére számítanak.
- A kulturálisörökség-védelmi intézmények 45 százaléka még nem rendelkezik a digitális megőrzésre vonatkozó nemzetközi szabványokon alapuló megoldással a hosszú távú megőrzésre (ez az arány a 3. magfelmérésben 47% volt).

⁴⁰⁴ NAUTA, Gerhard Jan – HEUVEL, Wietske van den – TEUNISSE, Stephanie: Report on ENUMERATE Core Survey 4. The Hague, DEN Foundation, 31. 08. 2017. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Projects/Project_list/ENUMERATE/deliverables/DSI-2_Deliverable%20D4.4_Europeana_Report_%20on%20ENUMERATE%20Core%20Survey%204.pdf [2023. 09. 23.]

ENUMERATE Önértékelési Eszköz (2022–)

Az Europeana munkatársai az inDICES projekttel⁴⁰⁵ partnerségben 2022. május 25-én elindították az ENUMERATE Önértékelési Eszközt⁴⁰⁶ (ENUMERATE Self Assessment Tool), amelynek az a célja, hogy segítse javítani az európai kulturális örökséggel foglalkozó intézmények statisztikai adatgyűjtését és felhasználását. Az eszköz tartalmazza a kulturálisörökség-védelmi intézmények Europeanával kapcsolatos elégedettségi felmérését, beleértve az aggregációs folyamatot is. A 2022. június 24-ig beérkező válaszokat felhasználták az EB hivatalos ENUMERATE-jelentéséhez.⁴⁰⁷ Sajnálatos módon, technikai hiba miatt a felmérés egyes adatmezői nem tárolódtak, ez azonban szerencsére nem érintette a személyes anyagokat. Az eszköz javítása, tesztelése és ellenőrzése után, 2022 szeptemberében újra használható lett. Magyarországról összesen két válasz érkezett. A felmérés eredményei publikusan nem érhetőek el.

⁴⁰⁵ InDICES projekt. Forrás: <https://indices-culture.eu/> [2023. 08. 20]

⁴⁰⁶ ENUMERATE Self Assessment Tool. Forrás: <https://participate.indices-culture.eu/processes/satEnumerate> [2023. 08. 20]

⁴⁰⁷ BAKER HITZHUSEN, Hannah – MOWAT, Fiona – TRUYEN, Frederik: The ENUMERATE Self Assessment Tool: gain insight into your institution's digital transformation. = Europeana Pro 2022. 05. 25. Forrás: <https://pro.europeana.eu/post/the-enumerate-self-assessment-tool-gain-insight-into-your-institution-s-digital-transformation> [2023. 08. 20]

8.6. Europeana (2008–)

Kutatásomban hangsúlyos szerep jut az EU ingyenes digitális könyvtárának, az Europeanának, amelyet 2008-ban mutattak be Brüsszelben. Indításakor akkora volt az érdeklődés a kulturális portál iránt, hogy a webhely túlterhelés miatt le is állt.⁴⁰⁸ Az EB és a tagállamok finanszírozzák és kiemelten támogatják az Europeana aggregációs tevékenységét. Az Europeana az EU-nak egy olyan platformja, ahol közel 4000 kulturálisörökség-védelmi intézmény teszi elérhetővé több mint 57 millió kulturális örökségi elemét a gyűjteményeiből, olyan formában, amely lehetővé teszi a kutatók, a kreatív szakemberek és az érdeklődők számára a felhasználást és a kreatív újrahasznosítást. Az Europeana archívumába történő tartalomszolgáltatással jelentősen növelhető egy gyűjtemény láthatósága, nagyrészt köszönhető ez annak, hogy az Europeana weboldalának aktív követői bázisa és innovatív szerkesztősege van. Emellett lehetőség nyílik az adott digitális gyűjteményt az oktatás, a kutatás és a kreatívipar új közönségeinek bemutatni. Az Europeana csapata az archívumukban található kulturális örökségi elemekből rendszeresen galériákat⁴⁰⁹ és blogbejegyzéseket⁴¹⁰ is készítenek, ezzel is növelve a látogatottságukat. Továbbá a partnerek az adatmodellezéssel, a szerzői jogokkal és a licenccel kapcsolatos szakmai útmutatást is kaphatnak az Europeana szakértőitől.

Az Europeanát kezdetben – sok anyagi és politikai támogatással – a mennyiségre tervezték, az Europeana 2.0 jelenlegi terve azonban a minőségre fókuszál. Az Europeana top öt adatszolgáltató országa: Hollandia, Németország, Spanyolország, az Egyesült Királyság és Svédország. Ez a felsorolt öt ország szolgáltatja az Europeanán elérhető tartalmak több mint a felét, összesen közel 30 millió rekordjuk érhető el.

Magyarország jelenleg⁴¹¹ 1 017 146 kulturális örökségi elemmel járul hozzá az európai szintű gyűjtéshez. Ez a szám az Europeanán elérhető összes tétel csupán 1,7 százaléka, azonban ezzel a szerénynek tűnő feltöltéssel is Magyarország a régióban előkelő helyen áll, hazánkat csupán Ausztria előzi meg a maga 2 661 825 rekordjával. Térségünkben bennünket Szlovénia követ 475 701 rekorddal, majd Románia következik 452 116 feltöltéssel. Az Europeana Alapítvány minden év elején közzéteszi a tagállamok országjelentéseit⁴¹² (country reports).

⁴⁰⁸ Összeomlott az EU online könyvtára = Index.hu 2008. 11. 25. Forrás: <https://index.hu/tech/net/euoeaa0811/> [2021. 11. 07.]

⁴⁰⁹ Europeana Galleries. Forrás: <https://www.europeana.eu/en/galleries> [2023. 11. 02.]

⁴¹⁰ Europeana Blog. Forrás: <https://www.europeana.eu/hu/blog> [2023. 11. 02.]

⁴¹¹ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 19.

⁴¹² Europeana Pro. Country reports. Forrás: <https://pro.europeana.eu/page/member-states#country-reports> [2023. 09. 19.]

A magyar adatokat a *Hungary and Europeana An overview*⁴¹³ című dokumentum tartalmazza. Az országjelentések adatait a 17. táblázat foglalja össze, miszerint 2018 és 2020 között az Europeanát Magyarországról is évről évre egyre többen használták, és hasonló megállapítást tehetünk, hogy a Magyarországról származó adatokat világszerte mennyien böngészték, azonban 2021-ben ezek a számok jelentősen csökkentek. A jelentés sajnálatos módon tartalmaz még egy negatív töltetű megállapítást, miszerint Magyarország tizenöt év alatt, az Europeana megalapítása óta 30 138 eurót fordított a kezdeményezésre, miközben az Europeana az EU által biztosított költségvetéséből eddig 329 675 euróval járult hozzá a magyarországi tevékenységekhez.

17. táblázat Az Europeana archívuma látogatottságának magyar vonatkozásai, 2018–2021

Forrás: saját szerkesztés a <https://pro.europeana.eu> adatai alapján.

	2018	2019	2020	2021
Europeana archívumának látogatottsága Magyarországról	74 386	80 026	138 161	71 145
Magyarországról származó objektumok világszintű látogatottsága	103 386	147 377	195 651	123 583

Harry Verwayen, az Europeana Alapítvány ügyvezető igazgatója a 2018 őszi, Berlinben tartott EAF-en elmondta, hogy az Europeana hierarchiájában szereplő elemek a jövőben jobban elkülönülnek majd egymástól. A legfontosabb változás az, hogy a kezdeményezéseiket egy szolgáltatásorientált struktúrává alakítják át, amelynek világos szerepei és felelősségi körei vannak. Ennek a változásnak az egyik fontos eleme volt az aggregátorok akkreditációjának kidolgozása és kivitelezése.

Europeana-akkreditáció⁴¹⁴

Az elmúlt évtizedben Európa-szerte sok aggregátor jött létre, hogy adatot szolgáltatson az Europeanának, de ma már nem mind működik, ezért az Europeana szakemberei 2018 és 2019 között egy újonnan kidolgozott akkreditációs rendszerben kezdték el azonosítani a megbízható aggregátorokat. Az akkreditációs rendszer hozzájárul ahhoz, hogy azok a kulturálisörökség-védelmi intézmények, amelyek szeretnék az adataikat az Europeanán publikálni, tájékozódhasanak, melyek az akkreditáltan megbízható aktív aggregátorok. Az akkreditáció első körében

⁴¹³ Hungary and Europeana An overview. = Europeana Pro 19. 01. 2023. Forrás: <https://pro.europeana.eu/files/Europeana-Professional/Europeana-Foundation-Governance/Member-States/Country-Reports/Country-Report-Hungary-July2023.pdf> [2023. 09. 19.]

⁴¹⁴ Az Europeana-akkreditáció című alfejezet hasonló címmel megjelent önálló tanulmány szerkesztett változata. Lsd: SZÜTS Etele: Aggregátorok akkreditációja az Europeana szolgáltatáshoz. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 66. évf. 5. sz. 2019. 287–292. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35909/21624> [2024. 02. 14.]

20 ország 31 intézménye vagy szervezete kapott hivatalos tanúsítványt, hogy alkalmas az Europeana szempontrendszerének megfelelő adatszolgáltatási tevékenységre. Magyarországról eddig két aggregátorintézmény szolgáltatása, a Forum Hungaricum által üzemeltetett és folyamatosan fejlesztett MaNDA DB aggregációs adatbázis és az MNM MuseuMap múzeumi aggregációs portálja kapott akkreditációt.

Az Europeana felállított egy irányítócsoportot, amelynek az a feladata, hogy kidolgozzon egy akkreditációs rendszert az aggregátorok számára. Az irányítócsoport elnökének Marco Rendinat, a firenzei székhelyű Európai Divatörökség Egyesület (European Fashion Heritage Association) vezérigazgatóját választották. A csoport alelnöke pedig Sara Di Giorgio, a CulturaItalia műszaki felelőse lett. Az Europeana Alapítvány részéről Henning Scholz partner & műveleti menedzser vett részt a csoport munkájában. A SurveyMonkey online felméréseket kezelő oldalon létrehoztak egy akkreditációs űrlapot az aggregátorok számára, és közzétették az Europeana munkájában részt vevő szakemberek Basecamp kommunikációs felületén. Az aggregátorokat vizsgáló felmérésben összesen huszonhat kérdés van, amelyek három csoportra bonthatók. Az első blokk az aggregátor hatásköréről tesz fel kérdéseket, a második blokkban lévő kérdések a különböző aggregátori szolgáltatásokra (pl.: helpdesk, oktatás, asszisztencia stb.) térnek ki, az utolsó blokkban található kérdések a szervezeti részletekre kíváncsiak, itt kell megadni az adminisztratív és a kapcsolattartási információkat. Új aggregátor esetén az akkreditáció folyamata az alábbiak szerint történik:

- Az aggregátor egyetért a felelősségvállalásokkal.
- Az aggregátor kitölti az akkreditációs űrlapot.
- Az irányítócsoport a jelenlegi EAF-tagokkal konzultálva értékeli a beérkezett pályázatokat.
- Az aggregátor meghívást kap a következő EAF-konferenciára.
- Az aggregátort felkérlik, hogy nyújtson be egy test datasetet az Europeanának jóváhagyására.
- Az aggregátor aláírja a DEA című dokumentumot az Europeanával, vagy megbizonyosodik arról, hogy minden egyes adatszolgáltatója aláírja a DEA-t.
- Az aggregátor megkapja az akkreditációt.

Az akkreditáció előnyei

Az akkreditált Europeana-aggregátorok az Europeanával való munka általános előnyeinek⁴¹⁵ túl az alábbiakat élvezik:

- EAF-tagság, beleértve az utazási költségtérítést az EAF-konferenciákon való részvételhez.
- EAF Basecamp tagság.
- Aggregátoronként egy szavazati jog az EAF-konferenciákon.
- Nagyobb láthatóság az aggregátorok számára – az aggregátorok profilját közzéteszik az Europeana Pro-n.
- Az akkreditált aggregátorok az Europeana kezdeményezés képviselőiként szerepelnek a kulturálisörökség-védelmi intézményekkel való munka során.
- Az Europeana Aggregator Trusted Partner logó használata a megbízható partner aggregátorok azonosítására.

Továbbá az akkreditált aggregátorok ezenkívül előnyt élvezhetnek támogatási pályázatokban és a kulturális minisztériumok általi elismerésekben.

Felelősségvállalás

Az akkreditált Europeana-aggregátorokra vonatkozó kötelességek és felelősségek a következők:

- Új adatok vagy frissítések küldése az Europeanába a hatályos keretrendszereknek megfelelően (pl.: *Europeana Licensing Framework*, *Europeana Publishing Framework*).⁴¹⁶ Az összes rekordnak tartalmaznia kell az aggregátor nevét az `<edm:Provider>` mezőben.
- Világos áttekintést kell adni arról, hogy az aggregátor melyik kulturálisörökség-védelmi intézményektől fog adatokat gyűjteni, melyik országokból milyen témákat fed le.
- Segítségnyújtás a kulturálisörökség-védelmi intézményeknek, amelyeket az aggregátor képvisel, hogy javítsák a digitális objektumaik és a hozzájuk tartozó metaadatok

⁴¹⁵ Europeana Pro. Reasons to share your data on Europeana Collections. Forrás: <https://pro.europeana.eu/page/reasons-to-share-your-data-on-europeana-collections> [2020. 01. 28.]

⁴¹⁶ SCHOLZ, Henning: Europeana Publishing Framework. = Europeana Pro 2021. 03. 09. Forrás: <https://pro.europeana.eu/post/publishing-framework> [2020. 01. 28.]

minőségét azáltal, hogy információkkal, irányelvekkel látja el őket és elmagyarázza az Europeana aktuális követelményeit.

- Aktív kapcsolattartás. Elegendő kapacitással rendelkező munkatársak biztosítása, pl.: metaadat-szakértők alkalmazása.
- Kilépési vagy átalakulási tervet készíteni az adatszolgáltató partnerintézmények és metaadataik részére arra az esetre, ha befejeznék a szolgáltatást, vagy ha nem képesek a metaadataik rendszeres frissítéseinek elküldésére.
- Delegáltat kijelölni, aki részt vesz az EAF-konferenciákon és aktívan részt vesz azok tevékenységeiben.
- Együttműködni az Europeana Alapítvánnyal és más aggregátorokkal abban, hogy megtaláljuk a leghatékonyabb módot a kulturálisörökség-védelmi intézmények számára az Europeanával való közreműködéshez.

Az akkreditációra minden aggregátor jogosult, akár nemzeti, domén vagy tematikus, feltéve, hogy vállalja és teljesíti a fent felsorolt kötelezettségeket. Az akkreditáció első körében 20 ország 31 intézménye vagy szervezete kapott hivatalos tanúsítványt, hogy alkalmas az Europeana szempontrendszerének megfelelő adatszolgáltatási tevékenységre, 2023 októberére ez a lista 40 aggregátorra⁴¹⁷ bővült (lásd 18. táblázat). A hivatalos, irányítócsoporthoz tartozó tagok által aláírt első tanúsítványokat a 2019-es tavaszi, Hágában tartott EAF-en kapták meg az aggregátorintézmények képviselői.

A szervezeteknek és intézményeknek folyamatosan lehetőségük van benyújtani akkreditációs szándékukat az Europeana Alapítványnak, viszont évente egyszer az EAF felülvizsgálja az aggregátorok akkreditációs státuszát, és abban az esetben, ha az aggregátor nem teljesíti valamelyik felelősségvállalását, visszavonják az akkreditációját. Operációs szinten az akkreditált aggregátorok biztosítják a sztenderdek és keretrendszerek fejlődését és adaptálását. A páneurópai aggregáció számára stratégia szinten az EAF funkcionál pártfogó testületként.

⁴¹⁷ Az European Alapítvány által akkreditált domén, tematikus, nemzeti és regionális aggregátorok profiljai. Forrás: <https://pro.europeana.eu/services/data-publication-services/aggregators> [2023. 10. 04.]

18. táblázat Az Europeana Alapítvány által akkreditáltan megbízható aggregátorok 2023 októberében

Forrás: <https://pro.europeana.eu/page/aggregators>

Aggregátor neve	Aggregátorszolgáltatás honlapja	Aggregátor típusa	Földrajzi fekvés
Archives Portal Europe	https://www.archivesportaleurope.net/hu	Domén és tematikus	Hollandia, Hága
CARARE	http://www.carare.eu/	Domén és tematikus	Írország, Dublin
CulturaItalia	http://www.culturaitalia.it	Nemzeti és regionális	Olaszország, Róma
Czech Digital Library	https://www.czechdigital-library.cz/cs/	Nemzeti és regionális	Csehország, Prága
German Digital Library	https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de	Nemzeti és regionális	Németország, Majna-Frankfurt
Digital Repository of Ireland	http://www.dri.ie/	Nemzeti és regionális	Írország, Dublin
DC4EU	https://dc4eu.nl/	Nemzeti és regionális	Hollandia, Hilversum
The European Film Gateway	http://www.europeanfilm-gateway.eu	Domén és tematikus	Hollandia, Amszterdam
Erfgoedplus.be	https://www.erfgoedplus.be	Nemzeti és regionális	Belgium, Brüsszel
Europeana Fashion Heritage Association	https://fashionheritage.eu	Domén és tematikus	Olaszország, Firenze
Europeana Local Austria	http://www.europeana-local.at	Nemzeti és regionális	Ausztria, Graz
Europeana Sounds	http://www.eusounds.eu/	Domén és tematikus	Egyesült Királyság, London
EUScreen	http://euscreen.eu	Domén és tematikus	Hollandia, Hilversum
Digital Libraries Federation	https://fbc.pionier.net.pl	Nemzeti és regionális	Lengyelország, Poznań
National Library of Finland	https://www.digime.fi/en/availability/europeana	Domén és tematikus	Finnország, Helsinki
Forum Hungaricum Nonprofit Kft.	https://mandadb.hu	Nemzeti és regionális	Magyarország, Budapest
Gallica	https://gallica.bnf.fr	Nemzeti és regionális	Franciaország, Párizs
Hispana	http://roai.mcu.es/es/inicio/inicio.do	Nemzeti és regionális	Spanyolország, Madrid
National Heritage Institute, Bucharest	http://www.cimec.ro	Nemzeti és regionális	Románia, Bukarest
Jewish Heritage Network	http://www.jewishheritage.net	Domén és tematikus	Hollandia, Amszterdam
Kulturpool	http://www.uma.at	Nemzeti és regionális	Ausztria, Bécs
Latvian National E-content Aggregator	https://www.lnb.lv/en	Nemzeti és regionális	Lettország, Riga

LT-Aggregator Service National Library of Lithuania	www.epaveldas.lt	Nemzeti és regionális	Litvánia, Vilnius
Manuscriptorium	http://www.manuscriptorium.com/	Domén és tematikus	Csehország, Prága
MIMO – Musical Instrument Museums Online	http://www.mimo-international.com/MIMO/	Domén és tematikus	Nagy-Britannia, Edinburgh
Moteur Collections	http://collections.culture.fr	Nemzeti és regionális	Franciaország, Párizs
MUSEU	http://www.museuhub.eu	Domén és tematikus	Belgium, Brüsszel
MuseumMap	http://www.museummap.hu	Nemzeti és regionális	Magyarország, Budapest
National Library of Serbia	http://agregator.nb.rs	Nemzeti és regionális	Szerbia, Belgrád
OpenUp!	http://open-up.eu/en	Domén és tematikus	Ausztria, Graz
Photoconsortium	http://www.photoconsortium.net	Domén és tematikus	Olaszország, Peccioli
Public Library Pencho Slaveykov, Varna	http://www.libvar.bg	Nemzeti és regionális	Bulgária, Várna
National Register for Digital Objects	http://rnod.bnportugal.gov.pt/rnod	Nemzeti és regionális	Portugália, Lisszabon
Greek Aggregator SearchCulture.gr	https://www.searchculture.gr	Nemzeti és regionális	Görögország, Athén
Slovenian National E-content Aggregator	http://www.agregator.si	Nemzeti és regionális	Szlovénia, Ljubljana
SOCH	https://www.raa.se/ksamsok	Nemzeti és regionális	Svédország, Visby
eKultura.hr	http://agregator.arhivx.net/mk/	Nemzeti és regionális	Horvátország, Zágráb
Leibniz Information Centre for Science and Technology	https://www.tib.eu/en/	Domén és tematikus	Németország, Hannover
Deputy Ministry of Culture, Republic of Cyprus	http://www.moec.gov.cy	Nemzeti és regionális	Ciprus, Strovolos
Estonian e-Repository and Conservation of Collections	https://www.e-varamu.ee/	Nemzeti és regionális	Észtország, Tallinn

Europeana Stratégia 2020–2025

Az EB jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az Europeana értékeléséről és a további teendőkről című dokumentum⁴¹⁸ értékelése után az Europeana kiadta az *Europeana Stratégia 2020–2025*⁴¹⁹ (Europeana Strategy 2020–2025) című fejlesztési tervét. Ami azokon az ajánlásokon alapul, amelyeket a DCHE szakértői csoport készített. 2020 és 2025 között az Europeana Alapítvány az európai kulturális örökségi szektor számára egy olyan jövőképet képzel el, amelyet a digitális technológia vezérel, és egy olyan Európát vizionál, amelyet a kultúra hajt. Ami rugalmas, növekvő gazdaságot, nagyobb foglalkoztatottságot, jobb jólétet és erős európai identitást biztosít. Az Europeana Alapítvány a kulturális örökségi ágazat digitális átalakulását támogatja, ehhez szakértelmet, eszközöket és irányelveket is fejlesztenek. Ösztönzik azokat a partnerségeket, amelyek elősegítik az innovációt. Céljuk, hogy megkönnyítsék a felhasználók számára, hogy a kulturális örökséget oktatásra, kutatásra, alkotásra és kikapcsolódásra használják, munkájukkal hozzájárulnak a nyitott, tudatos és kreatív társadalomhoz. A stratégiában célkitűzésként három fő prioritást határoztak meg:

1. *Infrastruktúra megerősítése* (Strengthen the infrastructure): ebbe beletartozik a hatékonyabb aggregációs infrastruktúra kialakítása, a jobb szolgáltatások biztosítása az adatszolgáltatók és aggregátorok részére, valamint a tartalmak keresésének és böngészésének könnyebbé tétele.
2. *Adatok minőségének javítása* (Improve data quality): úgymint a magas minőségű tartalmak és metaadatok növelése. Az átjárható formátumok nagyobb használatának bátorítása és az automatikus metaadat-javítással való kísérletezés. Szükséges fejleszteni a többnyelvűségen, illetve crowdsourcing növelése szükséges a metaadatok gazdagításánál.
3. *Kapacitásépítés* (Build capacity): A képzés és képességek fejlesztése a kapacitásépítéshez. A digitális átalakulást támogató hálózatok fejlesztése is szükséges. A nemzeti infrastruktúrák megerősítése nélkülözhetetlen.

⁴¹⁸ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the evaluation of Europeana and the way forward. Brussels, European Commission, 06. 09. 2018. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0612> [2021. 12. 28.]

⁴¹⁹ Europeana Strategy 2020–2025. Empowering Digital Change. The Hague, Europeana Foundation, May 2020. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/EU2020StrategyDigital_May2020.pdf [2021. 12. 28.]

8.7. Összegzés

Az európai digitális kulturális örökség megőrzésére és közreadására irányuló kezdeményezések kapcsán elért hazai eredmények összefoglalása után fontos kiemelni, hogy ezek a kezdeményezések nem csupán technikai megoldásokat nyújtanak, hanem hozzájárulnak a kulturális sokféleség megőrzéséhez és terjesztéséhez is. Az Europeana és az említett elődprojektek lehetővé teszik, illetve tették Magyarország múltjának, a magyar kultúrának megosztását és felfedezését. Az Európai Unió által támogatott Europeana és a jövőbeli adattér olyan platformokat hoznak létre, amelyek segítségével a tagállamokban élő állampolgárok bármikor és bárhol hozzáférhetnek a kulturális örökség digitális kincseihez. Ezáltal, úgy gondolom, jobb lehetőség nyílik a különböző nemzetek és kultúrák közötti párbeszédre és együttműködésre is. Véleményem szerint a kulturális örökség digitális megőrzése és közreadása kulcsfontosságú a jövő generációi számára, hogy az elődeik által létrehozott kulturális örökséget közelebb vigyük számukra, megismerjék, megértsék és továbbfejlesszék azt a saját koruk igényei szerint. A folyamatosság és az elkötelezettség a digitális kulturális örökség területén kulcsfontosságú ahhoz, hogy az európai és globális kulturális örökség továbbra is gazdag és hozzáférhető maradjon a jövő generációi számára.

9. MAGYAR NEMZETI KULTURÁLIS JAVAK DIGITÁLIS MEGŐRZÉSE GLOBÁLIS KEZDEMÉNYEZÉSEKBEN

Ebben a fejezetben olyan nemzetközi projekteket tanulmányoztam, amelyek az európai kontinensen túlmutatnak és globális hatókörűek, ugyanakkor ezek a kezdeményezések egyes elemei fontos tanulságokkal szolgálhatnak a magyar kulturális örökség digitális megőrzése kapcsán is. A fejezetben bemutatam a Gutenberg Projekt, a Google Books, az Északi-sarki Világarchívum és az Internet Archive szolgáltatásait, továbbá megvizsgáltam, hogyan kapcsolódnak a magyar nemzeti kulturális javak megőrzéséhez.

9.1. Gutenberg Projekt (1971–)

A világ első digitális könyvtárát Gutenberg Projekt (Project Gutenberg) néven önkéntes szerveződésként hozta létre Michael S. Hart 1971-ben. A projekt büszkén viseli Johann Gutenberg német nyomdász nevét, aki a XV. században forradalmasította a könyvnyomtatást. A Gutenberg Projekt küldetésnyilatkozata egyszerű: „*e-könyvek létrehozásának és terjesztésének ösztönzése.*”⁴²⁰ Az elmúlt évtizedekben több mint tízezren vettek részt a projektben teljes mértékben önkéntesen, ezrek végeznek például digitalizálást, valamint lektorálják az e-könyveket. Ahol az megoldható, ott az e-könyveket egyszerű szöveges formátumban (plain text) publikálják, ennek köszönhetően az egyes könyvek másolhatók, indexelhetők, kereshetők, elemezhetők és összehasonlíthatók más könyvekkel is. A nyers szövegen kívül továbbá könyvenként változó módon HTML, PDF, EPUB, MOBI, és Kindle e-book kiterjesztésekben is elérhetőek.

Az internet 90-es évek közepén bekövetkezett népszerűvé válásával nagy lendületet kapott a projekt, az e-könyvek száma ekkor öt év alatt megötszöröződött, 1000-ról (1997. augusztus) 5000-re nőtt (2002. április). Az ingyenes szolgáltatás archívumában jelenleg több mint 70 ezer e-könyv található, a legtöbb kiadvány angol nyelven (58 ezer) érhető el, de több idegen nyelvű között található magyar is. A Gutenberg Projektben magyar nyelvű dokumentumokra irányuló keresés eredményeként 532 találatot⁴²¹ lehet kapni. A Gutenberg Projekt – legrégebbi digitális könyvtárként – tulajdonképpen az első információszolgáltató az interneten, amely napjainkban is havonta több száz könyvvel gyarapodva 55 nyelven, 40 tükörroldalon az egyik legsikeresebb szolgáltatás viágszerte.⁴²²

⁴²⁰ About Project Gutenberg. Forrás: <https://www.gutenberg.org/about/> [2024. 03. 26.]

⁴²¹ Magyar találatok a Gutenberg Projektben. Forrás: <https://www.gutenberg.org/browse/languages/hu> [2024. 03. 26.]

⁴²² LEBERT, Marie: Project Gutenberg (1971–2008). University of Toronto & Project Gutenberg, 2008. Forrás: <https://www.gutenberg.org/ebooks/27045> [2024. 03. 26.]

Meglátásom szerint a Gutenberg Projekt szakemberei egyedülálló módon több mint fél évszázada sikeresen vesznek részt a kulturális örökség digitális megőrzésében és online közreadásában. Véleményem szerint ez nagymértékben annak köszönhető, hogy a rendezett szerzői jogi keretek között, ingyenesen, teljes terjedelemben adják közre az egyszerű formátumú szövegeket. Mivel napjainkban ezek a sima szövegek a világ összes számítógépén szinte minden egyszerű szövegszerkesztővel olvashatók, írhatók, másolhatók és nyomtathatók, ezért ez biztosítja a projekt hosszú távú fenntarthatóságát. Fájlformátumok folyamatosan jönnek létre és szűnnek meg, azonban a sima szöveg olyan alapvető, hogy valószínűleg a belátható jövőben is az marad és velünk marad. Ennek köszönhetően a Gutenberg Projekt „évszázadokra” kitűzött célokkal globális szinten járul hozzá a világ számos nyelvű irodalmának hozzáférhetőségéhez.

9.2. Internet Archive (1996–)

Az Internet Archive saját magáról azt írja,⁴²³ hogy egy 1996 óta működő nonprofit könyvtár, amely több millió ingyenes könyvet, filmet, szoftvert, zenét, weboldalt és egyéb tartalmat tartalmaz az egész világból. Archívumuk legnagyobb részét a világ minden részéről gyűjtött 735 milliárd weboldallal készített⁴²⁴ pillanatkép képezi. Tudományos munkám kapcsán és a jelen disszertáció megírásakor is többször használtam az Internet Archive szolgáltatását (lásd. 6. ábra) az NDA ma már nem elérhető nyitóoldala vagy az *Országos Könyvtári Digitalizálási Terv* publikálásnak dátumának meghatározásához.

Az Internet Archive-ban archivált weboldalak visszakereső és megjelenítő felülete a Wayback Machine. A webarchívumban való keresés URL-címek alapján történik. Egy adott weboldal mentései különböző színű pontokkal vannak jelölve az éveket mutató időskála alatti naptáron. A weblapokat lementő szoftverek (crawler) által a szerverről kapott kód függvényében a kék pont a sikeres keresést, a zöld az átirányítást, a narancs a kliensoldali hibákat, a piros pedig a szerveroldali hibakódokat jelenti.

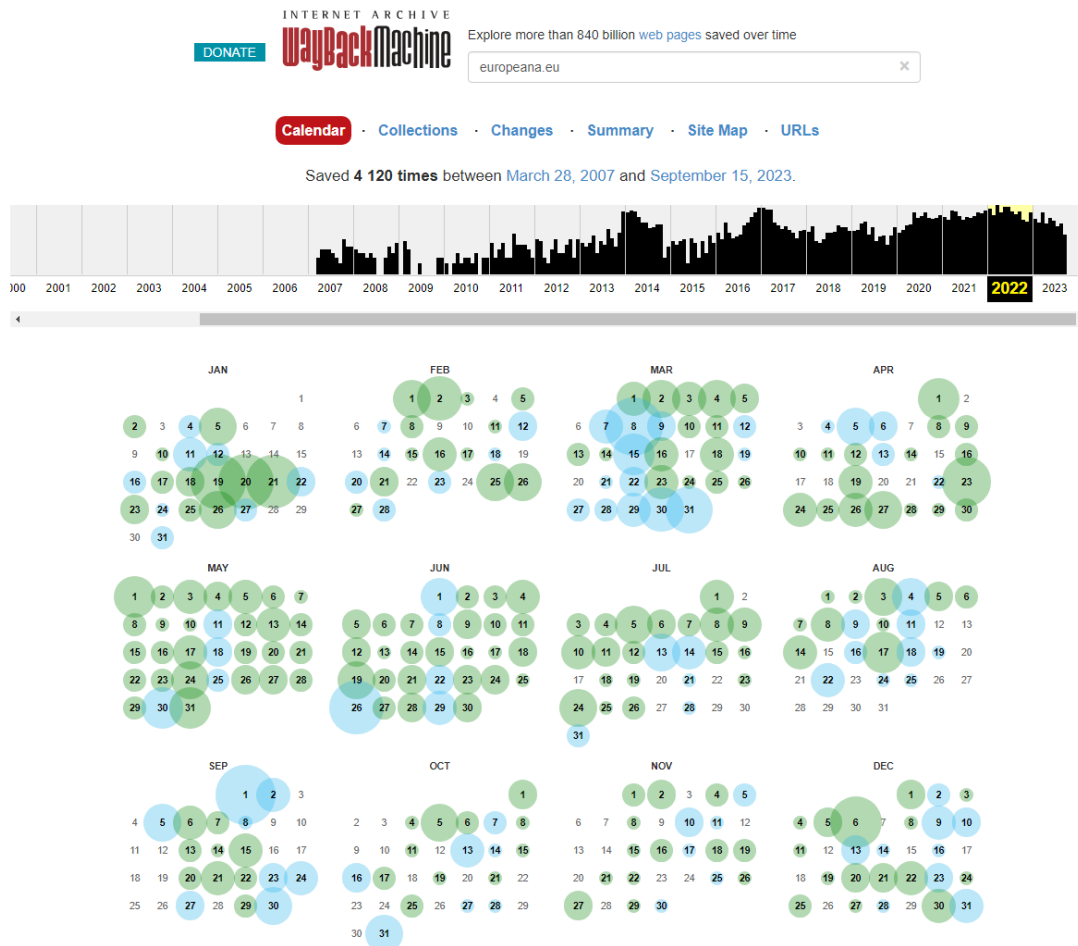
Például az Europeana URL-jét az <https://europeana.eu/en> legkorábban 2007. március 28-án mentették le az internetarchívumba, 2023. szeptember 15-ig összesen 4120 alkalommal (lásd 11. ábra). Összehasonlításként a MaNDA DB aggregációs adatbázis URL-jét, a <https://mandadb.hu-t> 2014. május 17. és 2023. szeptember 15. között csak 216 alkalommal archiválták. Továbbá a MaNDA DB 2016 nyarán bevezetett⁴²⁵ angol nyelvű URL-jéről, a <https://en.mandadb.hu-ról> 117 alkalommal készült pillanatfelvétel. Határozottan állítom, hogy az Internet Archive szolgáltatása

⁴²³ Internet Archive – „Internetarchívum” nyitóoldala. Forrás: <https://archive.org/> [2021. 12. 10.]

⁴²⁴ Lekérdezés időpontja: 2023. 09. 19.

⁴²⁵ SZÜTS Etele: Megújult a MaNDA adatbázisa. = Magyar Nemzeti Digitális Archívum 2016. 06. 06. Forrás: https://mandadb.hu/cikk/755056/Megujult_a_MaNDA_adatbazisa [2021. 12. 10.]

nagyon hasznos a webes tartalmak kutatóinak és „régészeinek”. Hátránya, hogy a weboldalak teljes szövegében való keresést – bár voltak próbálkozások az 1996–2000 közötti időszak kereshetővé tételére – eddig nem tudták sikeresen megoldani, használhatatlanul sok szemét volt a találati listák között.

11. ábra A <http://europeana.eu/en> URL-cím pillanatfelvételei az Internet Archive Wayback Machine szolgáltatásában 2022-ben

Forrás: https://web.archive.org/web/*/https://www.europeana.eu/en

9.3. Google Books (2004–)

A Google Books⁴²⁶ (Google Könyvek) a Google részvénytársaság 2004-ben indult adatbázis-szolgáltatása, amiben kifejezetten digitalizált és OCR-en átesett könyvek és folyóiratok teljes szövegében lehet keresni. Az adatbázisba két módon kerülnek be könyvek, a Google Books Partnerprogramon és a Könyvtári Projekten (Library Project) keresztül. A kiadók és szerzők számos könyvet biztosítanak a partnerprogramon keresztül, ami tulajdonképpen egy online könyvmarketingprogram, amelynek célja, hogy segítse a kiadókat és a szerzőket könyveik népszerűsítésében. A gyakorlatban a kiadók és a szerzők elküldik a Google-nek a könyveiket, amiket a cég beszkenel és ingyenesen kereshetővé tesz, általában ezeknek a könyveknek néhány oldala (kb. 20%) lesz böngészhető. A Könyvtári Projekt révén több könyvtárral is együttműködési megállapodást kötöttek, a projektben digitalizált könyvek katalóguskártya-formához hasonlóan jelennek meg a könyvre vonatkozó alapvető információkkal. Amennyiben az adott könyv közkincs, a teljes szövege kereshető. A projekt jellemzően nagy amerikai egyetemek könyvtáraival – úgymint Harvard Egyetemi Könyvtár (Harvard Library), Michigani Egyetemi Könyvtár (University of Michigan Library), New York-i Közkönyvtár (New York Public Library), Bodleian Könyvtár (Bodleian Library) és Stanford Egyetem Könyvtárai (Stanford University Libraries) – kezdődött. Az *Európai uniós helyzetkép* című fejezetben összehasonlított országok közül a Holland Királyság (Holland Nemzeti Könyvtár) és a Németországi Szövetségi Köztársaság (Bajor Állami Könyvtár) is beszámolt róla, hogy részt vett a Google Könyvtári Projektjében. A környező országok nemzeti könyvtárai közül pedig az Osztrák Nemzeti Könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek) adott róla tájékoztatást,⁴²⁷ hogy a világ egyik első nemzeti könyvtáraként digitalizálja és online elérhetővé teszi a XVI. századtól a XIX. század második feléig terjedő időszak között megjelent 600 000 történelmi könyvet, a gyűjtemény egyike az öt nemzetközileg legjelentősebb történelmikiönyv-gyűjteménynek. Fontos megjegyezni, hogy a Google Books fennállása alatt számos szerzői jogi peren átesett, például 2005-ben szerzők és kiadók egy csoportja jelentős csoportos pert indított a Google ellen a szerzői joggal védett művek megsértése miatt, a cégóriás azzal érvelt, hogy megőrzi az árva műveket.⁴²⁸

⁴²⁶ Google Books keresőoldal. Forrás: <https://books.google.com/> [2023. 09. 22.]

⁴²⁷ KAISER, Max: Austrian Books Online. = Österreichische Nationalbibliothek 2015. 02. 28. Forrás: <https://web.archive.org/web/20150303000552/http://www.onb.ac.at/ev/about/austrianbooksonline.htm> [2023. 09. 22.]

⁴²⁸ DARNTON, Robert: Google & the Future of Books. = The New York Review 2009. 02. 12. Forrás: <https://www.nybooks.com/articles/2009/02/12/google-the-future-of-books/> [2023. 09. 22.]

A Google Books keresőfelületén teljes szövegű magyar nyelvű könyvek keresésekor nagyon szerény a találati lista, összesen három dokumentum áll rendelkezésre, ebből kettő a magyar nyelvű *Biblia*, amelyek a British Libraryből és a Cornell Egyetemi Könyvtárból (Cornell University Library) származnak, a harmadik pedig Zádori János *Spanyol-út* (1868) című könyve szintén a British Libraryből. Amennyiben nem szűkítünk fulltextre, akkor kapunk olyan e-könyv-ajánlatokat, amelyeket lehetőség van megvásárolni például a Book and Walk e-könyves vállalkozástól. Azt gondolom, hogy a nemzetközi felhasználók felé való nyitás szempontjából jó platform lehetne a Google szolgáltatása, azonban a felülete számomra nem felhasználóbarát. A Google Books magas hozzáadott értéke lehet, hogy a világ vezető keresőszolgáltatása kezében van, azonban komoly aggodalmakra adnak okot a korábbi évek komoly szerzői jogi pereit. Véleményem szerint a Google multinacionális cégóriás felé olyan mértékben el vannak tolóva az erőviszonyok, hogy magam részéről óvatosságból nem ajánlanám a céggel való szerződéskötést.

9.4. Arctic World Archive (1996–)

Az Északi-sarki Világarchívum (Arctic World Archive) a Jeges-tengeren található Spitzbergák (norvégul Svalbard) szigetcsoporthoz található, Longyearbyenben, egy 1996-ban bezárt szénbánya mélyén alakították ki. Longyearbyen a Föld legészakibb ezer főnél népesebb városa, körülbelül félúton fekszik Norvégia és az Északi-sarkpont között. Maga a szigetcsoporthoz 42 nemzet által deklaráltan demilitarizált övezet, amelyet nemzetközi szerződés is szabályoz. Az Északi-sarki Világarchívum a világ minden tájáról őriz kultúrkincseket. Az archívum hivatalos honlapján⁴²⁹ felsorolja a széles gyűjtőkörét:

- Ókori vallási kéziratok;
- Történelmi dokumentumok és fényképek;
- A klasszikus zene remekei;
- Kortárs zene és irodalom;
- Oscar-díjas játékfilmek;
- Politikatörténet, titkos találkozók átiratai;
- Mesterművek, köztük Munch és Rembrandt festményei;
- Kortárs digitális művészet;
- Történelmi adatok és képek a világ-űrről;
- A gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény;
- Különböző díjazott irodalmi alkotások;
- A szoftver forráskódjának története;

⁴²⁹ Arctic World Archive. Memories. Forrás: <https://arcticworldarchive.org/memories/> [2021. 12. 13.]

- Nemzeti levéltárak és múzeumok emlékei, azaz digitalizált műtárgyak és kéziratok;
- Vállalati történelem, amelyek dokumentálnak pl.: levelezést, találmányokat és fontos mérőföldkövet;
- Sporttörténet;
- Népmesék, legendák és mítoszok;
- Az őslakosok emlékei és kultúrája;
- Természettudományi múzeumok kincsei;
- UNESCO Világörökség különböző dokumentumai, fényképek és 3D-modellek formájában;
- A világ körüli utazások története;
- Különböző nemzeti jelképek, pl.: alkotmányok, irodalom, nemzeti himnusz stb.
- Az első hangfelvételek a világon;
- Építészeti tervek;
- Háborús történelem;
- Nobel-díjasok művei.

Az Északi-sarki Világarchívumban tárolt adatokat és információkat egy norvég technológiai cég, a Piql kezeli. A Piql saját fejlesztésű „örök információhordozónak” (eternal information carrier) nevezett filmszalagjain tárolja a világ pótolhatatlan emlékezetét. A kezdeményezés tulajdonképpen a digitalizáció „ellentétjén” alapul, hiszen a már meglévő digitalizált kulturális örökségi elemeket írják vissza analóg formátumba, olyan módon, hogy abból a jövőben bármikor újra elő lehessen állítani a digitális változatot. A Piql kidolgozott egy ultra nagy felbontású (ultra-high-resolution) nanofilm (35 mm széles) technológiát, ami a piqlFilm nevet kapta. A norvég cég tájékoztatása szerint a technológia rendkívüli hosszú élettartamú – a Piql különböző kutatásaira alapozva több mint 1000 év élettartalmat ígér – passzív tárolási technológiát alkalmazva nagyon alacsony karbonlábnyommal.⁴³⁰

A Piql technológiája és megoldása megfelel az ISO 14721:2012 OAIS⁴³¹ (Open Archival Information System = Nyílt levéltári információs rendszer) referenciamodellnek, amit világszerte használnak nemzeti könyvtárak, nemzeti múzeumok és nemzeti levéltárak. A világ emlékezetének repozitóriumban mindenféle digitalizált tartalmat tárolnak. A globális archívumba várnak kéziratokat, könyveket, térképeket, tervrajzokat, mikrofilmeket és mikrofilmeket, mozgóképfilmeket, video- és hangfelvételeket, fotókat, művészeti tárgyak (pl.: festmények, szobrok stb.) fényképeit vagy 3D-modelljeit. Fájlformátumok közül előnyben részesítik a PDF/A, TIFF,

⁴³⁰ Data from around the world now preserved for 1000 years in the Arctic. = Piql.com 2021. 10. 23. Forrás: <https://www.piql.com/news/data-from-around-the-world-now-preserved-for-1000-years-in-the-arctic/> [2022. 01. 13.]

⁴³¹ ISO 14721:2012 Space data and information transfer systems – Open archival information system (OAIS) – Reference model. September 2012. Forrás: <https://www.iso.org/standard/57284.html> [2022. 01. 13.]

JPEG, SIARD, WAVE, MOV és FLAC kiterjesztéseket, amennyiben egy együttműködő partner a kiválasztott fájlokhoz metaadatokat is szeretne csatolni, akkor azt be tudják ágyazni az információk közé.

2017-től kezdődően összesen huszonnyolc ország intézményei és nemzetközi szervezetek helyezték el az Északi-sarki Világarchívumban a dokumentumaikat. Például a Vatikáni Apostoli Könyvtár (Bibliotheca Apostolica Vaticana), a GitHub nemzetközi vállalat, a Norvég Nemzeti Művészeti, Építészeti és Design Múzeum (Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design), az Európai Űrügynökség (European Space Agency), a svédországi Modern Múzeum (Moderna Musee), Mexikó és Brazília nemzeti levéltárai vagy Kazahsztán kormánya. Magyarországról az OSZK az első közgyűjtemény, amely alkalmazta és a jövőben is alkalmazni kívánja a norvég vállalat által fejlesztett új technológiát. Az OSZK összesen hat filmtekercset helyezett el a világarchívumban, amelyeken megtalálhatók *„Mátyás király corvinái, Széchényi Ferenc és Apponyi Sándor térképgyűjteményének válogatott darabjai (köztük a Lázár deák-féle, első magyar nyomtatott térkép), valamint a XX. század első harmadában készült grafikus plakátok. A kiválasztott gyűjteményrészek hazai és nemzetközi szinten is páratlannak tekinthetők, és hűen tükrözik az OSZK állományának sokszínűségét.*”⁴³²

Összefoglalva a Piql a részére interneten keresztül – piqlConnect feltöltő rendszeren – átadott digitális kulturális örökségi elemeket átírja egy általa kifejlesztett filmszalagra, amit egy, a permafroszt (tartósan fagyott állapotú talaj) borította elhagyott norvég szénbányában tárolnak 300 méterrel egy hegy alatt. Maga az ötlet, hogy a különböző országok és nemzetek a legértékesebb, törekeny digitális formátumokban tárolt kultúrkincseiket analóg filmszalagokon is tárolják, meglátásom szerint hasznos örökségvédelmi intézkedés lehet, hiszen a filmszalagokról biztosan állíthatjuk, hogy megfelelő hőmérsékleten és körülmények között tárolva 100 évben mérhető az élettartalmuk. A Piql technológiai cég által ígért 1000 évnél is nagyobb élettartam kapcsán azonban az ellenőrizhetetlensége miatt szkeptikus vagyok, továbbá a filmszalagok írásának technológiája, a filmtekercseknek a szállítása és tárolásának a jelenlegi költségei erősen gátat jelenthetnek a magyar közgyűjtemények számára.

A világ első filmvetítését Párizsban tartották a Lumière fivérek 1895 végén. 1896 májusában a Lumière cég megbízottai az új találmányukkal Budapestre utaztak, az éppen zajló millenniumi ünnepségsorozatra. A Magyar Királyságról készült felvételeken⁴³³ látszik a felvonulás

⁴³² OSZK kincsek a permafroszt alatt. = KULTer.hu 2021. 09. 25. Forrás: <https://www.kulter.hu/2021/09/oszk-kincsek-a-permafroszt-alatt/> [2022. 01. 13.]

⁴³³ Nemzeti Filmintézet – Filmarchívum hivatalos YouTube csatornája. Lumière összeállítás 1896-ból (részlet). 2020. 06. 25. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=H-RwHvZOpxg> [2022. 01. 13.]

a Dísz téren, amikor a megyék és városok zászlóvivői, valamint a főpapi és főúri hintók a királyi pár üdvözlése után a királyi palota udvaráról a Mátyás-templom elé vonulnak a Dísz téren át. Továbbá nyüzsgő életképek a Széchenyi Lánchídról és a mai Clark Ádám térről. Mivel ezek a világ legrégebbi filmfelvételei közé tartoznak, álláspontom szerint csak azt állíthatjuk biztosan, ami már elmúlt, hogy a jelenlegi tudásunk szerint hibátlan szakértői gondoskodás mellett minimum 130 évig lehet információkat tárolni analóg filmszalagokon.⁴³⁴

⁴³⁴ 125 év után hazaérkeztek az első Magyarországon forgatott filmfelvételek. = Nemzeti Filmintézet – Filmarchívum 2021. 07. 30. Forrás: <https://filmarchiv.hu/hu/aktualis/hirek/125-ev-ota-eloszor-hazaerkeztek-az-elso-magyarorszagon-forgatott-filmfelvetelek> [2022. 01. 13.]

10. DIGITALIZÁLT KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NÉPSZERŰSÍTÉSE

Az elmúlt évtizedekben bekövetkezett egész életünket átható digitalizáció hatásai megfigyelhetők a könyvtárakkal kapcsolatos felhasználói szokások változásaiban is. Ma már közhelynek számíthat, hogy a felhasználói szokások nagymértékben eltolódtak az online, digitálisan is elérhető tartalmak felé. Az országos könyvtári statisztika rendelkezésre álló 2015–2022-es adatai alapján⁴³⁵ elmondható, hogy a személyes használatban 2015-től 2019-ig enyhe csökkenés volt tapasztalható, 2020-ban és 2021-ben pedig a pandémia okozta bezárás miatt történt egy nagyobb visszaesés. 2022-ben 29 százalékos emelkedést tapasztaltunk, így elindult a visszatérés a 2019-es szintre, aminek már a 67 százalékát sikerült elérnie a könyvtáraknak. A távhasználati adatok ugyanakkor ellentétes tendenciát mutatnak: a könyvtárak távoli elérésű szolgáltatásainak népszerűsége évek óta dinamikus emelkedik. 2019-hez képest kismértékű visszaesés után a 2020-as évre újra nőtt a könyvtárak távoli használati alkalmainak száma (89,5 millió látogatás felett), 2021-ben pedig már meghaladta a 105 milliót, igaz, ezt 2022-ben némi visszaesés követte (96,5 millió). Adatszolgáltatókra vetítve ez átlagosan 31 ezer távhasználatot jelent. Az eredmény azt jelzi, hogy a járványügyi veszélyhelyzetben még jobban megerősödött a könyvtári szolgáltatási pontok távoli, online elérése. A koronavírus-járvány idején fokozottan kiemelt szerepük volt azoknak az adatbázisoknak és digitalizált gyűjteményeknek, amelyek otthonról is elérhetők.⁴³⁶

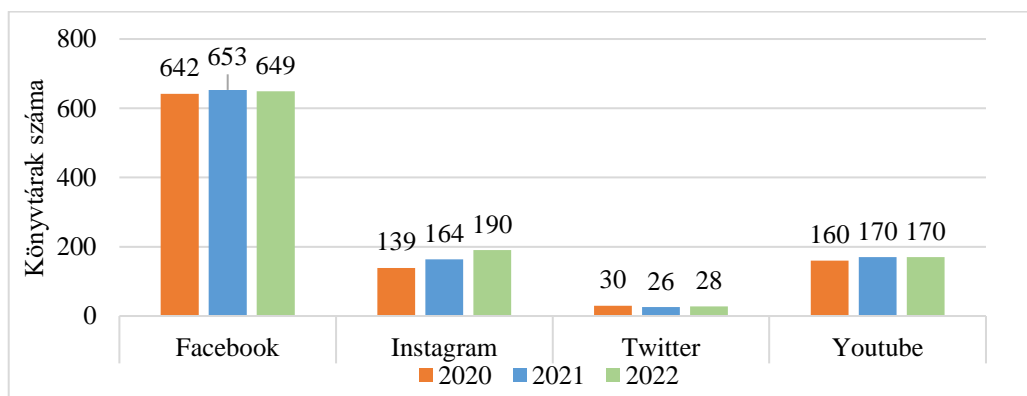
A könyvtárak annak érdekében, hogy ki tudják szolgálni a távfelhasználó állampolgárok azon igényeit, hogy a lehető leggyorsabban, legkényelmesebben és lehetőség szerint ingyen hozzáférjenek egy-egy könyvhöz vagy egy kutatáshoz szükséges szakanyaghoz, különböző online szolgáltatásokat kezdtek el építeni. A közgyűjteményi tartalmak online hozzáférhetővé tétele esetünkben kulturális szempontból kiemelt fontosságú, mivel a mai határainkon kívül magyarok milliói élnek, akik lényegesen könnyebben tudnak hozzáférni a weben elérhető magyarországi dokumentumokhoz, mint az eredetiekhez. Azonban ma már az is világosan látszik, hogy ezeket a szolgáltatásokat különböző csatornákon proaktívan kell eljuttatni a felhasználókhoz, aminek az egyik megkerülhetetlen felülete a közösségi média (Facebook, Instagram, TikTok, YouTube stb.). A közösségi média olyan platformokat kínál, amelyeken keresztül szélesebb közönség érhető el. A könyvtár a helyi közösség mellett akár globális szinten is felhívhatja a figyelmet digitális gyűjteményére és szolgáltatásaira. A közösségi médiában végzett aktív on-

⁴³⁵ HAVADI Gergő: Könyvtári trendjelentések 2015–2022 / 2023/ 4. szám. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2024. Forrás: https://ki.oszk.hu/sites/default/files/csatoltfajlok/2024-04-lapszam_trendjelentés_oszk_2024.pdf [2024. 05. 07.]

⁴³⁶ Uo.

line marketingtevékenységgel továbbá alkalma nyílhat egy könyvtárnak, hogy közösséget építsen. Könnyedén megoszthatók olyan vizuális tartalmak, régi fényképek vagy képeslapok, amelyek kapcsán az olvasók is megoszthatják emlékeiket és véleményüket az adott kulturális tartalomról. A közösségi média jó lehetőséget kínál arra is, hogy a könyvtár közvetlenül interakcióba lépjen az olvasókkal. Kommentek, üzenetek és megosztások révén a felhasználók aktívan részt vehetnek a könyvtári tartalmak terjesztésében és megosztásában.

Megvizsgáltam az országos könyvtári statisztika rendelkezésre álló 2015–2022-es adatait, hogy 2022-ben az adatgyűjtés során – az ellátott könyvtári szolgáltató helyeket, KSZR-könyvtárakat kivéve – hány adatlapot rögzítettek, az eredmény: 1232. A könyvtári szolgáltatási pontok közül 472 szakkönyvtár, 759 közkönyvtár, 1 pedig nemzeti könyvtár, amelyből 94 százalék (1157) rendelkezett széles sávú internetkapcsolattal. Ebből 665 könyvtár rendelkezett saját honlappal (58%), amely az előző (2021-es) évhez képest minimálisan növekedett, 64 könyvtár működtetett blogot (6%), amely megegyezik az előző évivel. A közösségi médiát tekintve 649 intézménynek volt könyvtári profiloldala a Facebook közösségi oldalon (56%), 190 intézmény van fenn az Instagramon (16,5%), amelyek az előző évekhez képest enyhe növekedést mutatnak. Továbbá 28 intézmény szolgáltat tartalmakat a Twitteren (2,5%), és 170 intézmény működtet YouTube-csatornát (16%), amelyek az előző évhez képest lényegében nem változtak. A statisztikai adatokból általánosan kijelenthető, hogy a könyvtárak közösségimédia-használatában 2020 óta folyamatos bővülés tapasztalható, ám ennek intenzitását és hatékonyságát jelenleg még nem lehet mérni, mert a statisztikai adatlapon még nem tüntették fel a szükséges változókat. A 12. ábra részletesen bemutatja az egyes változók értékeinek alakulását, amelyek többsége a 2020-as évtől épült be az országos könyvtári statisztikába. Az adatok leíró jellegűek, így ezek alapján még nem lehet pontosan következtetni a tényleges közösségimédia-használat alakulására (intenzitására, hatékonyságára, költségvonzatára), ez egy önálló külön kutatást igényelne.

12. ábra Könyvtárak közösségimédia-profiljának alakulása, 2020–2022, n=1232

Forrás: saját szerkesztés az országos könyvtári statisztika alapján.

A kulturális örökséggel foglalkozó intézmények közösségi médiában betöltött szerepének hasznosságáról több hazai és nemzetközi tanulmány is született. A Granadai Egyetem (Universidad de Granada) Közgazdaságtudományi Karának Marketing és Piackutatási Tanszékén folyó kutatásban⁴³⁷ például azt vizsgálták, hogy a közösségi hálózatok hogyan befolyásolják egy kulturális örökségi helyszín márkaértékét. A kutatás eredményei azt igazolják, hogy a közösségi médiában folytatott különböző típusú értékesítési promóciók használata pozitívan befolyásolták a kulturális örökségi helyszínhez kapcsolódó márkákat.

A koronavírus-kризishelyzet még jobban megerősítette a kulturálisörökség-védelmi intézmények közösségimédia-jelenlétét, aminek tudományos vizsgálatáról szintén több kutatás is elérhető. Jia Shi az európai múzeumok különböző médiaplatformokon való jelenlétének jelentőségéről szóló tanulmányában⁴³⁸ elemezte a múzeumi Facebook-, Twitter-, Instagram-oldalak és YouTube-csatornák adatait, és megállapította, hogy a Facebook jelentős szerepet játszott az európai múzeumok online látogatottságának növelésében a világjárvány éveiben. A kutatásában vizsgálta, hogy a Facebook hogyan hatott pozitívan az európai múzeumokra azáltal, hogy növelte láthatóságukat. A pandémia idején a múzeumok a Facebookot virtuális túrák, online kiállítások és interaktív tartalmak létrehozására is használták, továbbá ezen keresztül tartották a kapcsolatot a közönségükkel. A tanulmány szerzője bizonyította, hogy a Facebook célzott hirdetési lehetőségei hatékonyan népszerűsítették a múzeumi kezdeményezéseket. Egy másik, a világjárvány alatt folytatott, száz legnagyobb olaszországi múzeum online aktivitását elemző felmérés is azt mutatta ki, hogy a pandémia folyamán az itáliai kiállítóhelyek több mint kétszeresére növelték közösségimédia-jelenlétüket. A tanulmány rávilágított arra, hogy a múzeumok a továbbiakban is szeretnék fenntartani megnövekedett online aktivitásukat.⁴³⁹ A pandémia magyarországi harmadik hullámában Prof. Dr. Kiszl Péterrel közös felmérésünkben⁴⁴⁰ a könyvtári szolgáltatásokkal is rendelkező nemzetközi cirkuszművészeti központok közösségimédia-aktivitását vizsgáltuk. A felmérésünk alapján elmondható, hogy az intézmé-

⁴³⁷ PRADOS-PEÑA, M. Belén – CRESPO-ALMENDROS, Esmeralda – PORCU, Lucia: How Online Sales Promotions via Social Networks Affect the Brand Equity of a Heritage Destination. = *Heritage*, 5. évf. 6. sz. 2022. 2547–2564. p. Forrás: <https://doi.org/10.3390/heritage5030133> [2024. 02. 08.]

⁴³⁸ SHI, Jia: Analysing the importance of social media on European museums. In: *SHS Web of Conferences* 181. Les Ulis, 2024. Forrás: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202418101033> [2024. 02. 08.]

⁴³⁹ AGOSTINO, Deborah – ARNABOLDI, Michela – LAMPIS, Antonio: Italian state museums during the COVID–19 crisis: from onsite closure to online openness. = *Museum Management and Curatorship*, 35. évf. 4. sz. 2020. 362–372. p. Forrás: <https://doi.org/10.1080/09647775.2020.1790029> [2024. 02. 09.]

⁴⁴⁰ KISZL Péter – SZÜTS Etele: Circus arts centers during Covid–19: online content service and social media presence. In: GÓMEZ CHOVA, Luis – LÓPEZ MARTÍNEZ, Agustín – CANDEL TORRES, Ignacio (szerk.): *EDULEARN21 Proceedings – 13th International Conference on Education and New Learning Technologies*, 5th–6th of July, 2021, Valencia, International Academy of Technology, Education and Development, 2021. 5388–5396. p. Forrás: <https://doi.org/10.21125/edulearn.2021.1102> [2024. 05. 21.]

nyek aktívan használták a különböző közösségi oldalak adta lehetőségeket, azonban a pandémia okozta lezárásokkal nemcsak a közönségeiket megszólító programjaik száma, hanem 2020 második félévében a közösségi oldalaikon folytatott közönségkapcsolati tevékenységük is jellemzően csökkent.

Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetben folyó kutatásoknak is immár egy évtizede meghatározó eleme a könyvtárak közösségi médián való jelenléte. 2013 és 2014 között az intézet közös kutatást folytatott az ELTE Egyetemi Könyvtárával és Levéltárával, amelynek elsődleges célja a közösségi hálózatok egyetemi könyvtári felhasználásának vizsgálata volt. A felmérés eredményeit Dr. Fodor János egyetemi adjunktus *A megosztó hivatás : Könyvtári jelenlét a Facebook közösségi oldalon 2013/2014-ben*⁴⁴¹ című tanulmányában foglalta össze, a kutatás során összesen 126 Facebook-oldal – 92 magyar intézmény (köztük 68 könyvtár) és cég oldala és 34 külföldi országos és webes-globális könyvtári oldal – több mint 4500 posztja szerepelt a mintában. A tanulmány többek között megállapítja, hogy a vizsgált könyvtárak elhivatottak a közösségi média használatában, valamint hogy a könyvtári Facebook-jelenlét akkor sikeres, ha a csatorna hangvétele személyesebb az adott intézmény hivatalos honlapjánál és a posztokhoz tartozik képi illusztráció. A kutatás folytatásaként 2016 tavaszán újabb 2200 aktuális bejegyzést elemeztek az intézetben, 90 könyvtár közösségi jelenlétét vizsgálva. Az eredményeket bemutató *Megosztás vagy szerkesztés? A könyvtár változó szerepe a közösségi médiában*⁴⁴² című tanulmány több területen megerősítette az elődjét, miszerint a „faliújságként” használt Facebook-oldalak nem olyan sikeresek, mint a személyesebb intézményi profilok. A kutatás alatt azt is tapasztalták, hogy vannak olyan intézményi Facebook-oldalak, amelyekben érezhetők az adott adminok érdeklődési körei. Összefoglalva, a könyvtárak legsikeresebb Facebook-jelenlétét a következők jellemzik: kiegyensúlyozottság, a személyes és szakmai hitelesség, az önmagában érdekes és egyedi információk arányossága.

Kvantitatív elemzés

A jelentős költségvetésből kiépített digitális archívumok kapcsán rendszerint fel szokott mérülni, hogy kellő számú felhasználó látogatja-e. Könnyű olyan véleményekkel is találkozni, hogy a látogatottságuk alulmarad az elvárttól. Ebben a fejezetben a Forum Hungaricum által folytatott, korábban általam koordinált online marketingtevékenységen keresztül szeretném be-

⁴⁴¹ FODOR János: A megosztó hivatás : Könyvtári jelenlét a Facebook közösségi oldalon 2013/2014-ben. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 7–8. 2014. 275–294. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34279/19994> [2024. 02. 14.]

⁴⁴² FODOR János: Megosztás vagy szerkesztés? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. évf. 1. sz. 2017. 24–36. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36026/21742> [2024. 02. 14.]

mutatni, hogyan növeltük a MaNDA DB aggregációs adatbázis felhasználóinak a számát a közösségi média segítségével. A következő esettanulmány szerkesztett és aktualizált változata a társaság által végzett marketingtevékenységet bemutató *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című könyvtár- és információtudományi folyóirat 2020. 4. számában publikált *@Kultúrkincs* című cikkünknek.⁴⁴³

A MaNDA DB adatbázissal kapcsolatos kritikus tömeg eléréséhez – a KDS-sel összhangban – 2018-ban határoztuk el, hogy aktív online marketingtevékenységet fogunk folytatni az interneten leggyakrabban használt keresőmotorok és a közösségi média segítségével. A MaNDA átszervezésekor az intézmény akkori Facebook-oldala a Filmarchívumhoz került, ezért 2017 elején elindítottunk egy újat, és elkezdtük újraépíteni a követőink közösségét. Az új Facebook-oldalunk a Kultúrkincs⁴⁴⁴ nevet kapta, amely az első hónapokban pilotjelleggel üzemelt, és májustól jelent meg rajta rendszeres, a Digitálisarchívum-fejlesztési Osztály által szerkesztett tartalom. 2017 augusztusában Kuti Klára, a tatai Német Nemzetiségi Múzeum egykori munkatársa tett közzé egy felhívást⁴⁴⁵ múzeumi kollégái számára, melyben arra ösztönözte őket, hogy heti rendszerességgel osszanak meg a nyilvánossággal intézményük közösségi oldalán olyan raktárban őrzött tárgyakat, amelyek vélhetően nem voltak még láthatók kiállításon. Mivel a MaNDA DB számos olyan kulturális örökségi elemet tartalmaz, mely a gyűjteménybe kerülése óta eltelt idő nagy részét a raktárban és nem a széles nyilvánosság számára megtekinthető módon töltötte, így ez is arra inspirált minket, hogy érdemes ezeket a kulturális örökségi elemeket bemutatni. Mindezek mellett folyamatosan nyomon követjük partnerintézményeink tevékenységét; a meghirdetett eseményeiket, programjaikat megosztással igyekszünk népszerűsíteni, kiváltképp az olyan időszakokban, mint a Múzeumok Éjszakája vagy a Kulturális Örökség Napjai programsorozatot megelőző hetek.

Annak érdekében, hogy a MaNDA DB tartalmát a keresőmotorok minél jobb aránnyal tudják megtalálni, több fejlesztést is végre kellett hajtánunk. A legnagyobb keresőrendszerek – így a Google is – a HTTPS (Hypertext Transfer Protocol Secure = biztonságos hipertextátviteli protokoll) protokollt pozitív tényezőként veszik figyelembe a keresések rangsorolásánál, ezért elsőként elvégeztük az erre való átállást, aminek a használatával biztonságosabbá vált az olda-

⁴⁴³ SZÜTS Etele – HEGEDŰS Henriett – KONDÁKOR Ferenc: *@Kultúrkincs*. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 29. évf. 4. sz. 2020. 3–11. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/01300/01367/00327/pdf/EPA01367_3K_2020_04_003-011.pdf [2022. 01. 12.]

⁴⁴⁴ Forum Hungaricum hivatalos Facebook-oldala. Forrás: <https://www.facebook.com/forumhungaricum/> [2022. 01. 31.]

⁴⁴⁵ KUTI Klára a tatai Német Nemzetiségi Múzeum egykori munkatársának a felhívása. = Német Nemzetiségi Múzeum, Tata Facebook 2017. 08. 12. Forrás: <https://www.facebook.com/UngarnsDeutschesMuseum/posts/1884561401862272> [2022. 01. 31.]

lunkra történő belépés és a böngészés. Ezután az adatbáziselemek lapjai keresőbarát URL-t (Uniform Resource Locator = egységes erőforrás-helymeghatározó) kaptak, és a rekordok címe is bekerült az URL-ekbe a következő formában: */tetel/idszam/rekord_cime*. Az ilyen felépítésű URL-ek nem csupán a keresőrendszerek szempontjából optimálisak, hanem egyúttal a felhasználókat is segítik a tartalmak azonosításában. Végezetül kialakítottunk egy *webhelytérképet*, ami egy XML-formátumban (Extensible Markup Language = kiterjesztett jelölőnyelv) készített, naponta frissülő lista, amely információkat tartalmaz a webhelyen lévő oldalakról és az ezek közötti viszonyokról. Ezt a fájlt a Google és más keresőmotorok is beolvassák, hogy hatékonyabban térképezhessék fel a MaNDA DB-t.

Ahhoz, hogy az aggregációs adatbázisunk és a társaságunk hivatalos honlapja linkjeinek a Facebookon való megjelenését szerkeszthessük, szükség volt a doménünk Facebook általi hitelesítésére.⁴⁴⁶ Erre olyan esetben van szükségünk, amikor az aggregációs adatbázisunk tételére mutató linkhez nem párosul előnézeti kép, vagy nem vagyunk elégedettek vele, és módosítani szeretnénk a megjelenő metaadatok – cím vagy leírás – egyikét. Ahhoz, hogy verifikáljuk a mandadb.hu domént, a Facebook által ajánlott két lehetőség – DSN TXT- vagy HTML-fájl – közül a HTML-fájl feltöltését választottuk. Első lépésként hozzáadtuk a Facebook vállalkozáskezelő felületén⁴⁴⁷ a mandadb.hu tartományt, majd a Facebook által generált HTML-fájlt letöltöttük és elhelyeztük az oldalunk gyökérkönyvtárába. Ezt követően ugyanott, ahol a HTML-fájlt generáltattuk a Facebook-oldalunk számára, egy gombnyomással hitelesítettük doménünket. Egy tartományt egy oldalhoz lehetséges hozzáadni tulajdonosként, de amennyiben valaki több Facebook-oldalt működtet, vagy csak szeretnénk partnereinknek is megadni a linkek megjelenésének szerkesztési lehetőségét, engedélyezhetjük partner hozzárendelésével a tartományunkhoz, ehhez csupán a partner vállalkozásazonosítóját kell megadnunk.

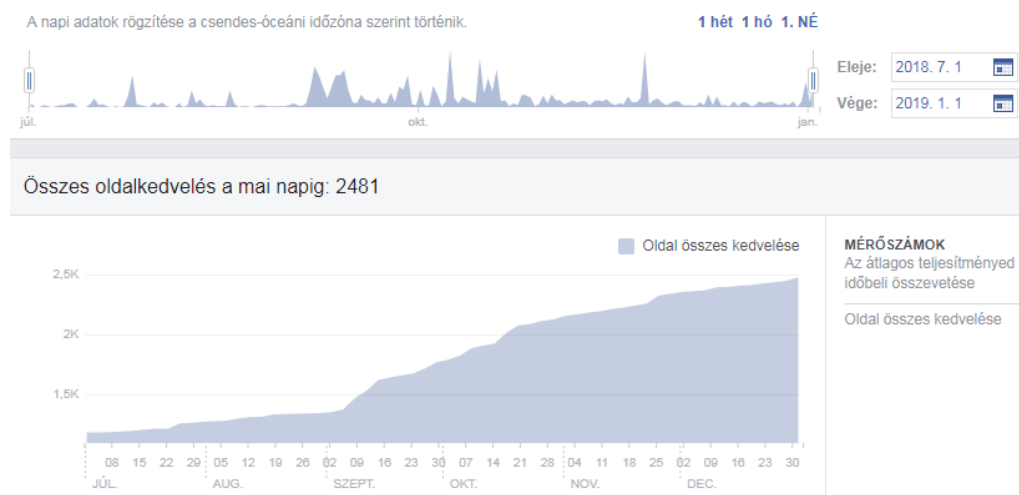
2018 második felétől a Facebook-bejegyzéseinket különböző összegekkel és időtartamra emeltük ki, soroltuk előrébb. A kiemeléseknél lehetőség van célzott beállításokra, például megadhatjuk, hogy milyen életkorú felhasználók tartozzanak a kiemelt bejegyzések célcsoportjaiba és milyen lokációval bírnak. Továbbá megadtuk, hogy mekkora költségkerettel és hány napig legyen kiemelve az adott bejegyzés. A kiemelések menedzselésére és a számlák letöltésére a Facebook Hirdetéskezelőjében⁴⁴⁸ van lehetőség. Az egyes posztok kiemelési lehetőségeit kihasználva nemcsak a Facebook- (mobileszköz-) hírfolyamban, de az Instagram-

⁴⁴⁶ Meta For Developers. Domain Verification. Forrás: <https://developers.facebook.com/docs/sharing/domain-verification> [2022. 02. 01.]

⁴⁴⁷ Meta Business Suite. Forrás: <https://business.facebook.com/> [2022. 02. 01.]

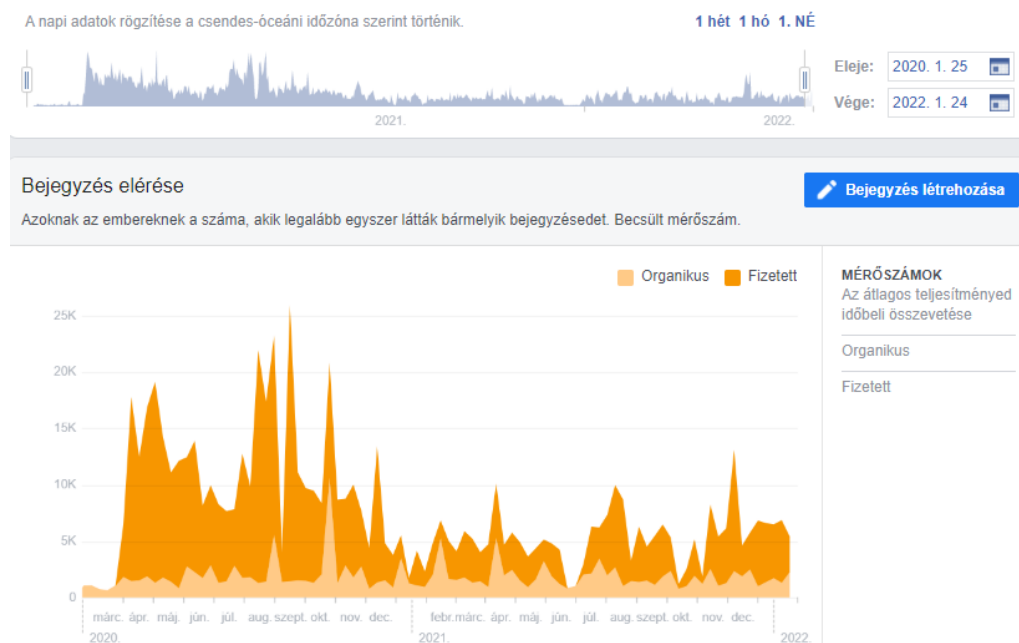
⁴⁴⁸ Facebook Hirdetéskezelő felülete. Forrás: <https://business.facebook.com/adsmanager/manage/> [2022. 02. 01.]

képfolyamban és az Instagram-storyban is elhelyeztük, valamint a Messenger bejövő üzeneteiben található hirdetési funkciót is használtuk. Ahogy a 13. és a 14. ábrán is látható, a kiemeléseknek köszönhetően jelentős növekedésnek indult az oldalkedvelések száma, valamint a bejegyzésekhez köthető aktivitás (kedvelés, hozzászólás és egyéb műveletek) gyakorisága. A 14. ábrán az is jól megfigyelhető, hogy mennyit változott Facebook keresőmotorja egy év alatt, ugyanakkora anyagi ráfordítás 2021-ben lényegesen kevesebb fizetett bejegyzéselérést produkált, mint 2020-ban.

13. ábra A Kultúrkincs Facebook-oldalt követők számának alakulása 2018. II. félévében

Forrás: Facebook.hu

14. ábra A Kultúrkincs oldal bejegyzései elérése organikusán és fizetve, 2020–2021

Forrás: Facebook.hu

Az átlagos elérések számából jól látszik, hogy a kép típusú bejegyzések több reagálást, hozzászólást és megosztást indukáltak, de a hivatkozás típusú megosztások esetében több kattintást ért el a bejegyzés.

A 2018-ban indult hirdetési időszak után megvizsgáltuk a Google Analytics mandadb.hu doménen végzett látogatottsági méréseit. A kapott eredmények fényében elmondhatjuk, hogy nagyon hatékony volt a marketingtevékenységünk, ugyanis a kiemeléseknek, hirdetéseknek köszönhetően a MaNDA DB felhasználók száma közel 90 százalékkal, a munkamenetek (oldal-megtekintések) száma pedig több mint 81 százalékkal növekedett a korábbi adatokhoz képest.

Összegzés

A kívülállóknak sokszor könnyűnek, szélsőséges esetben nem is „igazi” munkának tűnhet az intézményi „facebookozás”, viszont az utóbbi hét évben szerzett tapasztalataink ennek határozottan ellentmondanak. Ugyanis egy rendszeresen frissített közösségi oldal nagyon hasznos tud lenni, hogy a tartalmainkat eljuttassuk a nagyközönséghez. Ez a tevékenység tagadhatatlanul időigényes és szakértelmet igényel, olyan szakemberekre van szükség, akik a hagyományos kompetenciáik mellett professzionális szinten tudják használni a közösségi média eszközrendszerét és ismerik a webes publikálás korszerű lehetőségeit is.⁴⁴⁹

Továbbá tapasztalataim alapján elmondható, a közösségi média aktív használatán kívül rendkívül megdobja az online felhasználók számát, ha hír jelenik meg az intézményről⁴⁵⁰ vagy kiadunk egy MTI-közleményt⁴⁵¹ (Magyar Távirati Iroda) magunkról. Ehhez a munkához azonban számos kulturális intézménynek nincs kellő mennyiségű vagy szakértelemmel rendelkező dolgozója. A Facebook keresőmotorja ráadásul folyamatosan változik,⁴⁵² amihez az intézményi oldalak szerkesztőinek is alkalmazkodnia kell. Végezetül érdemes megjegyezni, hogy a Kultúrkincs oldalhoz jelenleg⁴⁵³ 9,8 ezer kedvelés és 11 ezer követő tartozik, ami közel négyszerese a 2018. II. félévében mért értékeknek.

⁴⁴⁹ KISZL Péter – FODOR János: Időtálló könyvtár, jövőbiztos könyvtárosság: A digitális tartalomfejlesztés kompetenciáitukra = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 69. évf. 4. sz. 2022. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36415/22128> [2024. 02. 08.]

⁴⁵⁰ Például: F. TÓTH Benedek: Ózd ébredő erőműve – élet a vasillatú múlt földjén. = Index.hu 2021. 09. 18. Forrás: <https://index.hu/kultura/2021/09/18/ozd-kohaszat-digitalis-eromu-mars-interaktiv-szeleczky-zita-jovo/> & TÓTH Eszter: Az élmények két otthona. = Kultúra.hu 2017. 10. 25. Forrás: <https://kultura.hu/elmenyek-ket-otthona/> [2022. 02. 02]

⁴⁵¹ Például: Remek program szobafogság idején: böngésszünk a Digipédián! = Mazsihisz 2020. 03. 31. Forrás: <https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/kultura/remek-program-szobafogsag-idejen-bongesszunk-a-digipedian> [2022. 02. 02] & Digitalizálják a Művészetek Völgye emlékeit. = Tolnai Népújság, Teol.hu 2017. 10. 27. Forrás: <https://www.teol.hu/hazai-kultura/2017/10/digitalizaljak-muveszetek-volgye-emlekeit> [2022. 02. 02]

⁴⁵² Zuckerberg úr, tiltakozunk a kultúra eltörlése ellen! = Országos Széchényi Könyvtár 2023. 09. 04. Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/zuckerberg-ur-tiltakozunk-kultura-eltorlese-ellen> [2023. 09. 14]

⁴⁵³ Lekérdezés dátuma: 2024. 05. 13.

11. A DIGITÁLIS KULTÚRAKÖZVETÍTÉS SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI

A kulturális örökségünk digitalizálása és szolgáltatása során elengedhetetlen a kulturális örökségi elemek szerzői jogi helyzetének tisztázása. A szerzői jogról hazánkban a szerzői jogról szóló – többször módosított – Sztj.⁴⁵⁴ rendelkezik. Fontos megjegyezni, hogy az Sztj. különböző rendelkezéseinek bemutatása is csupán pillanatképet tud adni, hiszen a folyamatosan változó társadalmi igény mentén a törvény szövegét is rendszeresen módosíthatják.

Az Sztj. a szerző fogalmáról egy mondatral rendelkezik, hogy egyes „szerzői mű szerzője az, aki a művet megalkotta”. A szerzői jog egyik változatlan eleme, hogy szerző csak ember (természetes személy) lehet, mivel a szellemi tevékenység, az alkotómunka olyan emberi viselkedés, amely kizárja, hogy valamely mű szerzője az embertől (természetes személytől) eltérő más személy (pl.: jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb szervezet), esetleg gép, illetve állat legyen.⁴⁵⁵ A törvény preambuluma így szól: „A technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a szellemi alkotás ösztönzésében, a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megóvásában; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is; gondoskodik továbbá a szerzői jog és a vele szomszédos jogok széles körű, hatékony érvényesüléséről.”⁴⁵⁶

A törvény szövegének legelső megállapítása: „A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.”⁴⁵⁷ Az Sztj. példálózóan felsorol bizonyos hagyományosnak tekinthető műfajokat, azonban ettől függetlenül védelemben részesül bármely olyan mű, amely az egyéni, eredeti jellegből fakadó kritériumokat kielégíti. A digitális felhasználás szempontjából releváns műtípusok különösen:

- az irodalmi (pl.: szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű,
- a zenemű, szöveggel vagy anélkül,
- színmű, zenés színmű, a táncjáték és a némajáték,
- a filmalkotás és más audiovizuális mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás),

⁴⁵⁴ Sztj. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=999000076.tv> [2023. 07. 20.]

⁴⁵⁵ GRAD-GYENGE Anikó: Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez. Budapest, HORVÁTH Péter, ProArt Szövetség a Szerzői jogkért, 2017.

⁴⁵⁶ Az Sztj. Preambulum szövege.

⁴⁵⁷ Az Sztj. 1. § (3) bekezdése.

- a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve,
- a fotóművészeti alkotás,
- az iparművészeti alkotás és annak terve,
- a jelmez, a díszlet és azok terve,
- a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis.⁴⁵⁸

Egy adatbázis akkor részesülhet önálló védelemben, ha az adatbázis tartalmának előállítása, ellenőrzése vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényel.⁴⁵⁹ Ezek az egyedi jellemzőkkel rendelkező adatbázisok a szerzői jogokhoz viszonyítva korlátolt, úgynevezett sui generis oltalom alatt állnak. A sui generis oltalom alatt álló adatbázisok esetében a felhasználási engedélyt az adatbázis előállítója adhatja meg, ő tekintendő jogosultnak. Ez a szabály főleg a digitális folyóiratok felhasználása esetén bírhat jelentőséggel. A megkülönböztetésnek a védelmi idő megállapításának szempontjából is fontos jelentősége van, mivel a sui generis adatbázisok esetében a védelmi idő az adatbázis utolsó jelentős módosítását követő év első napjától számított tizenöt év után jár le.⁴⁶⁰

11.1. A szerzői jogi védelem alól kivett alkotások

Az Szjt. rendelkezései egyes szellemi teljesítmények kapcsán megállapítják, hogy azok nem sorolhatók a szerzői művek körébe. Nem minősül szerzői jogilag védett szellemi teljesítménynek:

- a jogszabályok, közjogi szervezetszabályozó eszközök, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések,
- a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tények vagy napi hírek,
- valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet,
- a folklór kifejeződései.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Az Szjt. 1. § (2) bekezdése.

⁴⁵⁹ Az Szjt. 84/A. § (5) bekezdése.

⁴⁶⁰ LEGEZA Dénes (szerk.): Iparjogvédelem. Budapest, POMÁZI Gyula, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2020. Forrás: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/kozepfoku_tankonyv_2020_e-verzio.pdf [2020. 02. 05.] & TÓSZEGI Zsuzsanna: A digitalizálás és a szerzői jogok. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 51. évf. 2. sz. 2004. 55–60. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32483/18182> [2024. 02. 14.]

⁴⁶¹ Az Szjt. 1. § (4)–(7) bekezdései.

11.2. A szabad felhasználás és a szerzői jog más korlátai

Ha egy mű a szerzői jog által védett alkotásnak minősül, akkor engedélyt kell kérni, illetve jogdíjat kell fizetni. Egyes szükségesnek tartott esetekben az Szt. kivételt hagy az engedélykérési és díjfizetési kötelezettség alól.⁴⁶² Ezek az úgynevezett szabad felhasználási esetek. A gyakorlatban a *háromlépcsős tesztet* használjuk a szabad felhasználási esetek értelmezésénél. Ennek célja, hogy a szerzők és a felhasználók érdekeinek egyensúlya fennmaradjon. Fontos kiemelő feltétel, hogy a felhasználás a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések alapján is csak abban az esetben megengedett és díjtalan, amennyiben:

1. nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és
2. indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá
3. amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek, és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.⁴⁶³

A háromlépcsős teszt érvényesülését szolgálja az is, hogy a másodlagos mű nem válhat az elsődleges mű versenytársává. Például egy idézés esetén az idézést befogadó mű nem helyettesítheti az idézett művet. A szerzői jogban általános szabad felhasználási eset például az, ha egy ember (természetes személy) magáncélra a műről másolatot készít – egyes műtípusok kivételével, illetve – terjedelmi korlátok betartásával, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját semmilyen formában, még közvetve sem szolgálja.

Az Szt. szabad felhasználásról szóló rendelkezéseinek alkalmazása szempontjából az iskolai oktatás célját szolgáló felhasználás *„olyan felhasználás, amely óvodai nevelésben, az általános iskolai, középfokú iskolai oktatásban, szakképző intézményben folyó szakmai oktatásban, az alapfokú művészeti iskolai oktatásban vagy a felsőoktatásról szóló törvény hatálya alá tartozó felsőfokú oktatásban a tantervnek, illetve a képzési követelményeknek megfelelően válik meg.”*⁴⁶⁴

Az Szt. a kulturális örökség-védelmi intézményeket (nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárakat, muzeális intézményeket, levéltárakat, kép-, illetve hangarchívumokat) kedvezményezett intézményként jelöli meg. A kedvezményezett intézmények számára a megőrzési célú másolatkészítés szabad felhasználásnak minősül. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a köz-

⁴⁶² Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. Mít jelent a szabad felhasználás? Forrás: <http://www.szellemitulajdon.hu/cikkek/szerzoi-jogi-tajekoztato/mit-jelent-a-szabad-felhasznalas/77/6.-mit-jelent-a-szabad-felhasznalas%3F.html> [2021. 09. 24.]

⁴⁶³ Az Szt. 33. § (1)–(4) bekezdései.

⁴⁶⁴ Az Szt. 33/A. § (1) bekezdése.

gyűjtemények megőrzési vagy tudományos célra digitális másolatot készíthetnek, de a nyilvánosság felé nem közvetíthetik, ebben az esetben nincs szükség a szerzői jogok jogosultjától engedélyt kérni és jogdíjat sem kell fizetni.⁴⁶⁵

*„A felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában a kulturálisörökség-védelmi intézmények [33/A. § (1) bek. 2. pont], valamint az oktatási intézmények [33/A. § (1) bek. 3. pont] gyűjteményeinek részét képező művek az ilyen intézmények helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megjeleníthetők, és ennek érdekében – jogszabályban meghatározott módon és feltételekkel – a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetők, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, feltéve, hogy az ilyen felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.”*⁴⁶⁶ Itt maga a hozzáférhetővé tétel tekinthető szabad felhasználásnak, amely a kedvezményezett intézmények egyik helyiségében zajlik. Amennyiben a kedvezményezett intézmények további platformon vagy szélesebb közönség számára nyilvánossághoz kívánja közvetíteni a digitális gyűjteményét, ahhoz a jogosultak kifejezett engedélye szükséges.⁴⁶⁷

Bizonyos feltételek teljesülésekor az Szjt. szabad felhasználási esetként tárgyalja a szöveg- és adatbányászathoz szükséges többszörözést. Ehhez teljesülnie kell, hogy a szöveg- és adatbányászat legyen a kizárólagos cél, és csak a szükséges ideig őrizték meg a digitális másolatokat, a műre jogszerűen tegyenek szert, és a jogosult előzetesen ne tiltakozzon a szabad felhasználás ellen. Az ismertetett feltételek együttes teljesülése esetén a szabad felhasználás keretében bárki végezhet szöveg- és adatbányászatot jogszerűen beszerzett tartalmakon. Továbbá fontos megjegyezni, hogy kedvezményt élveznek azok a kutatóhelyek – az Szjt. az egyetemi könyvtárakat is a kutatóhely fogalmi körébe tartozónak tekinti – és kulturálisörökség-védelmi intézmények, amelyek tudományos kutatás céljából végeznek szöveg- és adatbányászatot.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Az Szjt. 34. § (1)–(4) bekezdései.

⁴⁶⁶ Az Szjt. 38. § (5) bekezdése.

⁴⁶⁷ Fehér Könyv. Bp., EMMI, 2019. 243. p.

⁴⁶⁸ TÓSZEGI Zsuzsanna: A szerzői jogi reformtörvény hatása a könyvtárak működési rendszerére. In: KISZL Péter – NÉMETH Katalin (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2022. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2023. 250. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2022.245> [2023. 08. 11.]

11.3. Árva művek

A kulturálisörökség-védelmi intézmények digitalizálási projektjeinél gyakran előfordulhat, hogy a digitalizálandó és majd online adatbázisba rendezendő dokumentum „árva”. Egy mű akkor tekinthető árva műnek (orphan work), ha jogosultja ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik és a felkutatására tett gondos kutatás nem hozott eredményt. Az árva művek tehát azok a művek, amelyek esetében nem tudjuk, hogy ki a jogosult vagy azt, hogy a jogosult hol tartózkodik. *„A jogosultkutatás során legalább az árva mű felhasználásával kapcsolatos részletes szabályokról szóló kormányrendeletben – az érintett mű vagy teljesítmény típusa szerint – meghatározott információforrásokat igénybe kell venni. A meghatározott információforrás mellőzhető, ha az abban végzett kutatás nyilvánvalóan nem vezetne az adott jogosult felkutatásához szükséges, még hiányzó információk megszerzéséhez.”*⁴⁶⁹ Abban az esetben, ha a szerző személye nem ismert, azt kell figyelembe venni, hogy a védelmi idő a mű első nyilvánosságra hozatalától számított hetven év. Azt, hogy mely művek árva művek, azt az Szjt.-n kívül a 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet *az árva mű felhasználásának részletes szabályairól*⁴⁷⁰ határozza meg. Egy mű árva művé való nyilvánítását a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának (SZTNH) kell engedélyeznie.⁴⁷¹ A felhasználási engedélyt egy erre a célra rendszeresített formanyomtatvánnyal kell kérvényezni.⁴⁷² Fontos, hogy az ismertett hivatalos eljárásnak mindenképpen meg kell előznie az online közzétételt.

11.4. A kereskedelmi forgalomban nem elérhető művek felhasználása

Az Szjt. értelmében a kulturálisörökség-védelmi intézmények felhasználhatják a kereskedelmi forgalomban nem elérhető (Out of Commerce – OoC) műveket, ami lehetővé teszi az OoC-művek elérhetővé tételét is a nagyközönség számára, ami elősegítheti a művek kereskedelmi forgalomba való visszakerülését is.

Az Szjt. szövege szerint: *„Kereskedelmi forgalomban nem elérhető műveknek kell tekinteni azokat az irodalmi műveket, amelyeket utoljára 1999. augusztus 31-én, vagy azt megelőzően adtak ki Magyarország területén. Nem minősülnek kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű-*

⁴⁶⁹ Az Szjt. 41/A. § (2) bekezdése.

⁴⁷⁰ 38/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet az árva mű felhasználásának részletes szabályairól. Forrás: <https://njt.hu/jog-szabaly/2014-138-20-22> [2021. 09. 23.]

⁴⁷¹ Árva művek. = Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 2022. 02. 23. Forrás: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/arva-muvek> [2022. 04. 23.]

⁴⁷² AMBERG Eszter: Az árva művek szabad felhasználása a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárakban. = Könyvtári Figyelő, 24. (60.) évf. 4. sz. 2014. 418–425. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00095/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_4_418-425.pdf [2020. 01. 28.]

nek azon irodalmi művek, amelyek utolsó kiadása óta nyolc év nem telt el.”⁴⁷³ Az OoC-művek szabad felhasználása az alábbi korlátozásokkal lehetséges: „Nem szükséges a szerző vagy a szomszédos jogi jogosult engedélye a kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű többszörözéséhez és nyilvánossághoz közvetítéséhez, továbbá a szoftver átdolgozásához és terjesztéséhez, amennyiben a felhasználás kulturálisörökség-védelmi intézmények által a gyűjteményének állandó részét képező, kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű elérhetővé tételét célozza (...).”⁴⁷⁴

Köteles nyilvántartást kell vezetniük a kulturálisörökség-védelmi intézményeknek az általuk felhasznált művekről, továbbá közzé kell tenniük az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (European Union Intellectual Property Office – EUIPO) adatbázisában.⁴⁷⁵ Amennyiben a hivataltól nem érkezik tiltakozás, a bejelentő az adatok nyilvánosságra hozatalát követő fél év múlva kezdheti meg a publikusan elérhető adatbázisban felsorolt OoC-művek felhasználását.⁴⁷⁶

Véleményem szerint ez a szabályozási modell nagyban segítheti a kulturálisörökség-védelmi intézmények digitalizációs és digitálisarchívum-építő tevékenységét. Továbbá az OoC-művek online publikálása elősegítheti az oktatási és kutatási tevékenységeket. Tanárok, diákok, kutatók lényegesen könnyebben hozzáférhetnek ezekhez a művekhez, és felhasználhatják azokat tananyagok készítéséhez, kutatási projektekhez és más oktatási célokhoz. Összességében úgy gondolom, hogy az OoC-szabályozás fontos eszköz a kulturális örökség digitális megőrzésében, a tudás terjesztésében és az innováció elősegítésében.

11.5. A védelmi idő, a szerzői jogi védelem időbeli hatálya

A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve a törvény erejénél fogva megilleti a szerzői jogok, azaz a személyhez fűződő és a vagyoni jogok összessége. A szerzői jogok a szerző életében és halálát követő hetven évig állnak védelem alatt.⁴⁷⁷ A védelmi idő kezdetét:

- a szerző halálát követő év első napjától,
- közös művek esetén az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától,
- ismeretlen szerző esetén a nyilvánosságra hozataltól kell számítani.

⁴⁷³ Az Szjt. 41/L. § (4) bekezdése.

⁴⁷⁴ Az Szjt. 41/M. § (4) bekezdése.

⁴⁷⁵ EUDIPO. Out of Commerce Works Portal. Forrás: <https://euiipo.europa.eu/out-of-commerce/#/> [2024. 05. 06.]

⁴⁷⁶ TÓSZEGI Zsuzsanna: A személyes adatok és a szerzői jogok védelme a könyvtárakban. In: KISZL Péter (szerk.): Útmutató könyvtáralapításhoz 2. Budapest, ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2022. 159. p. Forrás: https://doi.org/10.21862/utm_kvta_2 [2024. 05. 02.]

⁴⁷⁷ Az Szjt. 31. § (1)–(7) bekezdései.

A szerzői jogok tehát a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben. A védelmi idő elteltével a művek közkinccsé válnak, azok bárki számára engedély és díjfizetés nélkül felhasználhatóvá válnak. Ezért a felhasználás megkezdése előtt nulladik lépésként minden esetben meg kell állapítani, hogy mű szerzői jogilag védett műnek minősül-e, be kell azonosítani a szerző személyét, majd a szerző fellelhető életrajzi adatai alapján meg kell állapítani, hogy a mű még szerzői jogi védelem alatt áll-e. Egy szerző halálozási évét számos könyvtári adatbázisban célszerű ellenőrizni, a Nemzeti Személynévtér többek között ezt a munkát is szolgálni kívánja.⁴⁷⁸ Fontos megemlíteni, hogy a névhasználati jogra nem érvényes a szerzői jogi védelem időbeli korlátja, ez a jog addig él, amíg a művet felhasználják.⁴⁷⁹

11.6. Közös jogkezelés

Nem minden esetben maga a szerző ad engedélyt egy adott mű felhasználására, vannak olyan esetek, amikor egy erre hivatott közvetítő szervezet, úgynevezett közös jogkezelő engedélyezi a felhasználást. A közös jogkezelés esetében a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt az egyedileg hatékonyan nem gyakorolható szerzői vagyoni és kapcsolódó vagyoni jogokat a jogosultak közös jogkezelő szervezet útján érvényesítik.⁴⁸⁰ A közös jogkezelő szervezetek jogdíjaikat évente, az illetékes miniszter által jóváhagyott díjszabásban állapítják meg, amelyet a Hivatalos Értesítőben és a honlapjukon évente közzétesznek. A felhasználók e díjszabásokban foglalt feltételek alapján szerezhetnek engedélyt az egyes művek felhasználására. A közös jogkezelő szervezetek kötelesek az általuk beszedett jogdíjat az általuk képviselt jogosultak között felosztani és a beszedett jogdíjat a jogosultaknak kifizetni. A jogdíjak felosztásának az alapja a közös jogkezelő szervezet felosztási szabályzata. A közös jogkezelő szervezetek nem mondhatnak le a jogdíjról, sem egyes tagjaik, sem valamennyi tagjuk vonatkozásában. Közös jogkezelő például az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület, az Előadóművészi Jogvédő Iroda, a Magyar Hangfelvétel-kiadók Szövetsége Közös Jogkezelő Egyesülete, a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete, a Magyar Reprográfiai Szövetség, a HUNGART Egyesület stb.

A HUNGART Egyesület például a vizuális területen alkotó szerzők egyéni, eredeti műalkotásainak reprodukálására és felhasználására adhat engedélyt Magyarország területére.

⁴⁷⁸ MOLDOVÁN István: Digitalizálás együttműködésben: a jogkezelés jó gyakorlatai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 26. évf. 12. sz. 2018. 6. p.

⁴⁷⁹ TÓSZEGI Zsuzsanna: A személyes adatok és a szerzői jogok védelme a könyvtárakban. In: KISZL Péter (szerk.): Útmutató könyvtáralapításhoz 2. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2022. 133. p. Forrás: https://doi.org/10.21862/utm_kvta_2 [2024. 05. 02.]

⁴⁸⁰ Közös jogkezelés. = Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. 2019. 08. 12. Forrás: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/kozos-jogkezeles> [2021. 09. 24.]

Az egyesület képes engedélyezni a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások másodlagos felhasználásait, feltéve, hogy azok nem változnak meg. A felhasználó felelőssége a szerzői jogok tisztázása, az előzetes engedély megszerzése és a szerzői jogdíj megfizetése. Ha a kívánt műalkotás védelmi ideje (70 év) még nem járt le, akkor engedélyt kell kérni.⁴⁸¹

A kötelezően közös jogkezelésbe tartozik a műkereskedelemben eladott eredeti műalkotások után fizetendő követői jogdíj, valamint a szabad felhasználások, magáncélú másolások elmentételezésére beszedett jogdíjak, például az üres adathordozók (CD, DVD, mobiltelefon, pendrive stb.) árába beépített díj, a kábeltévék által fizetett jogdíj, továbbá a reprográfiai jogdíj. A követői jogdíjat a HUNGART gyűjti be és osztja szét a jogosultak között, beleértve az élő művészeket és az elhunyt művészek jogutódait. A védelmi idő lejáratát után a beszedés jogalapja megváltozik, és már nem a jogutódoknak jár, hanem a kortárs alkotóművészek szociális és kulturális közösségi céljait szolgálja. Az üres adathordozókból, a kábeltévéktől befolyó és a reprográfiai jogdíjakat az Artisjus és a Reprográfiai Szövetség gyűjti be, és átutalja a HUNGART-nak a képző-, ipar- és fotóművészekre eső részt. A díjak 10 százalékát az alkotók közösségi célokra használják, a többit pedig a HUNGART osztja fel a Felosztási Szabályzat szerint.⁴⁸²

A közös jogkezelés joggyakorlatai példaként szolgálhatnak, hogy a digitalizált, elektronikus tartalmak széles körű szolgáltatását is hasonló módon kezeljük. Érdemes törekedni arra, hogy egy közös jogkezelő szervezet jöjjön létre és Magyarországon is megvalósuljon az e-dokumentumok kölcsönzési rendszere, anélkül hogy csorbulnának a szerzők jogai.⁴⁸³

11.7. Creative Commons licencek

Az online világban könnyen lehet találkozni különböző alternatív engedélyezési modellekkel, a jelen disszertáció különböző fejezeteiben bemutatott hazai és nemzetközi digitális archívumok kapcsán is többször szóba került az egyik legismertebb, a Creative Commons (CC – „kreatív közjavak”) nonprofit szervezet⁴⁸⁴ által kidolgozott modell. A CC fő célja, hogy növekedjen az olyan kreatív művek mennyiségének száma, amelyeket mások jogszerűen megoszthatnak egymással vagy felhasználhatnak a saját műveikhez.

A CC egy olyan internetes egyoldalú felhasználási nyilatkozat, amelynek révén a jogtulajdonos szabványos keretek között adhat engedélyt művei felhasználására. A licenc tulajdonkép-

⁴⁸¹ HUNGART. Jogosítás : Védelem alatt álló vizuális műalkotások felhasználásának engedélyezése. Forrás: <https://www.hungart.org/jogositas-menete/> [2024. 05. 06.]

⁴⁸² HUNGART. Rólunk. Forrás: <https://www.hungart.org/az-egyesulet-celjai/> [2024. 05. 06.]

⁴⁸³ Fehér Könyv. Bp., Emmi, 2019. 192. p.

⁴⁸⁴ Creative Commons („kreatív közjavak”) nonprofit szervezet licencei. Forrás: <https://creativecommons.org/> [2020. 06. 30.]

pen egy, a szerző által közzétett egyoldalú jognyilatkozat arról, hogy mások hogyan használhatják fel a művét. Érdeemes megjegyezni, hogy a CC nem válthatja fel a szerzői jog rendszerét, mindössze kiegészíti azt egy újabb alternatívával. A CC licencek széles körben elterjedtek a digitális archívumok világában, többek között az Europeana, a Wikipédia, a MaNDA DB, a Fortepan, a MEK is használja. Továbbá CC licencet használ az OSZK és a BME Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár közös alapítású és kiadású könyvtár- és információtudományi folyóirata, a CELISR (Central European Library and Information Science Review = Közép-európai Könyvtár- és Információtudományi Szemle) is használja ezt a licenc-családot. Fontos megjegyezni, hogy CC licenc visszavonhatatlan, mert ha egyszer egy művet elérhetővé teszünk az online világban, akkor a gyakorlatban megoldhatatlan, hogy a már letöltött művekre kapcsolódóan utólag megváltoztassuk a licencet.

A licenceknek három rétege van: jogi szöveg (Legal code), felhasználók számára könnyen érthető szöveg (commons deed) és a számítógép által értelmezhető szöveg (metaadat). Az utób-bira azért van szükség, mert a CC licenceket kifejezetten az online világban való felhasználások engedélyezésére találták ki, ennek megfelelően a digitális műveknél nem elég csak szövegesen feltüntetni a licencet, hanem az adott felhasználási licenc számítógépes kódját is be kell illesz-teni a digitális mű metaadatai közé.

A CC-nek összesen nyolc különböző licence van érvényben, amelyekből a 4.0-ás verzió van érvényben. A CC licencek magyar nyelvű leírásait a Forum Hungaricum munkatársai a *Szerzői és személyiségi jogi tájékoztató 2.3.*⁴⁸⁵ című útmutató dokumentumban szedték össze három kategóriában az alábbiak szerint:

Közkins

- *Public Domain Mark (közkinsnek jelölve):* A szerző halálát követően eltelt 70 év, vagy szerzője ismeretlen és a dokumentum első nyilvánosságra hozatala óta eltelt 70 év, ill. a mű nem tartozik szerzői jogi védelem alá. A közkinsnek jelölt dokumentu-mokat nem védi a szerzői jog, tehát bárki által felhasználhatók, másolhatók, módosít-hatók. Amint a védelmi időszak lejár, a művek automatikusan átkerülnek a Public Domain vagyis közkins kategóriába. Ezután nem lehet kizárólagos ellenőrzést gya-korolni a közkins kategóriájú művek felett, és nem lehet kizárólagos jogokat köve-telni a már közkinccsé vált művek visszaállításával, ha azokat reprodukálják vagy technikai és/vagy szerződéses intézkedésekkel korlátozzák a hozzáférést azok repro-

⁴⁸⁵ Szerzői és személyiségi jogi tájékoztató 2.3. Budapest, Forum Hungaricum, 2023. Forrás: [https://man-dadb.hu/dokumentum/1363920/Szerzoi_es_szemelyisegi_jogi_tajekoztato_2_3.pdf](https://mandadb.hu/dokumentum/1363920/Szerzoi_es_szemelyisegi_jogi_tajekoztato_2_3.pdf) [2024. 05. 02.]

dukcióihoz. A közkincs tartalom digitalizálása nem jelenti új jogosultság létrejöttét. Tehát azok a művek, amelyek közkincs kategóriába tartoznak analóg formában, azok a digitalizálás után is azok maradnak. Licenc megjelölése PDM.

- *Creative Commons CC0*: A CC0 (Creative Commons CC0 4.0 Universal Public Domain Dedication = Univerzális Közkincs Nyilatkozat) azon dokumentumok esetében használható, amelyek jogtulajdonosa lemondott a művéhez fűződő minden jogáról. Ez esetben a dokumentum korlátozás nélkül felhasználható. A közkincs kategória szűkítése: a dokumentumnak szerzője van, de szerzői jogait nem tartja fenn. Ennél a licencnél CC0-t kell feltüntetni.

Creative Commons, szabad licencek

A szabad licenc kifejezés olyan licenszszerződési formákat jelent, amit bárki jelentős korlátozások nélkül felhasználhat, tanulmányozhat, lemásolhat, módosíthat, illetve a módosított változatokat publikálhatja. Két licencet sorolunk ide:

- Creative Commons – Attribution (CC BY) Nevezd meg!
- Creative Commons – Attribution, ShareAlike (CC BY-SA) Nevezd meg! Így add tovább!

Creative Commons, nem szabad licencek

A nem szabad licenc kifejezés olyan licenszszerződési formákat jelent, amivel a mű korlátozásokkal férhető hozzá és használható fel. Korlátozva van a mű kereskedelmi felhasználása, illetve módosítása és átdolgozása is tiltva van. A CC ebbe a kategóriába az alábbi négy licencet sorol:

- Creative Commons – Attribution, No Derivatives (CC BY-ND) Nevezd meg! Ne változtasd!
- Creative Commons – Attribution, Non-Commercial (CC BY-NC) Nevezd meg! Ne add el!
- Creative Commons – Attribution, Non-Commercial, ShareAlike (CC BY-NC-SA) Nevezd meg! Ne add el! Így add tovább!
- Creative Commons – Attribution, Non-Commercial, No Derivatives (CC BY-NC-ND) Nevezd meg! Ne add el! Ne változtasd!

11.8. RightsStatments.org licencek

A RightsStatments.org⁴⁸⁶ hasonlít a CC-hez, de a jognyilatkozatokat kifejezetten a kulturális örökséggel foglalkozó intézmények és az online kulturálisörökség-gyűjtő platformok igényei szerint fejlesztették ki, és nem arra szolgálnak, hogy magánszemélyek saját alkotásaik licencezésére használják őket. A RightsStatments.org standard jognyilatkozat-készletet jelenleg tizenkettőt kínál, amelyek felhasználhatók a digitális művek szerzői jogi és újrafelhasználási státuszának magyarázatához a nyilvánosság részére. Jognyilatkozataik a főbb aggregációs platformok – mint például az Amerikai Digitális Közkönyvtár (Digital Public Library of America) és az Europeana Alapítvány – támogatását élvezik. Úgy tervezték meg őket, hogy emberi és gépi (keresőmotorok) használatára is alkalmasak legyenek és kiaknázzák a szemantikus webtechnológiák lehetőségeit. Ezért minden egyes jognyilatkozat egy egyedi URI-n (Uniform Resource Identifier = egységes erőforrás-azonosító) található. A RightsStatments.org hivatalos dokumentációja⁴⁸⁷ szerint tizenkét jognyilatkozata van három kategóriába sorolva: copyright, no copyright és egyéb. Magyarországi felhasználásra példa MaNDA DB, amely szervezet licencei közül hatot ajánl – mintegy a CC licenceket kiegészítve – a partnerintézményei számára. A RightsStatments.org licencei az alábbi három kategória szerint oszlanak meg:

RightsStatments.org, szerzői jogi védelem alá tartozó jognyilatkozatok

- In Copyright (InC): a mű szerzői jogi védelem alá tartozik.
- In Copyright – EU Orphan Work (InC-EU-OW): árva mű, szerzője ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik.
- In Copyright – Educational Use Permitted (InC-EDU): a mű szerzői jogi védelem alá tartozik, azonban oktatási célra felhasználható.
- In Copyright – Non-Commercial Use Permitted (InC-NC): kizárólag nem kereskedelmi célú felhasználás.

RightsStatments.org, szerzői jogi védelem alá nem tartozó jognyilatkozatok

- No Copyright – Contractual Restrictions (NoC-CR): szerzői jogi szerződéses korlátozások nélkül.

⁴⁸⁶ Rightsstatements.org nonprofit szervezet licencei. Forrás: <https://rightsstatements.org/en/> [2020. 01. 28.]

⁴⁸⁷ Rightsstatements.org White Paper: Recommendations for Standardized International Rights Statements International. Rights Statements Working Group, October 2015 (last updated November 2017). Forrás: https://rightsstatements.org/files/171116recommendations_for_standardized_international_rights_statements_v1.2.pdf [2021. 09. 27]

- No Copyright – non-commercial use only (NoC-NC): digitális közkincs, kereskedelmi célra nem használható.
- No Copyright – Other Known Legal Restrictions (NoC-OKLR): egyéb jogi korlátozás alá esik.
- No Copyright – United States (NoC-NS): nincs szerzői jog érvényben az Egyesült Államok törvényei szerint.

RightsStatements.org, egyéb jognyilatkozatok

- Copyright Not Evaluated (CNE): az intézménynek nincs információja a dokumentum jogi helyzetéről.
- Copyright Undetermined (UND): a szerző jog meghatározhatatlan.
- No Known Copyright (NKC): nem ismert a szerzői jog.

A felsorolt jognyilatkozatok esetében a dokumentumot közzétevő szervezet nem vállal garanciát a dokumentumra, és nem garantálja ennek a nyilatkozatnak a pontosságát, hacsak másképp nem nyilatkozik. A felhasználó saját maga felelős a használatért. A dokumentum szerzői jogi státuszával kapcsolatosan további információkat a közzétevő szervezet weboldalán kell keresniük a felhasználóknak. A felhasználáshoz egyéb engedélyekre is szükség lehet. Egyéb jogok, mint például a nyilvánossághoz, a magánélethez fűződő vagy erkölcsi jogok korlátozhatják az anyag felhasználhatóságát.

11.9. Elektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere, Adatbázisa és Dokumentumtára (ELDORADO)

Az ELDORADO az OSZK egykori nagyszabású projektje volt, amelynek célja a digitális dokumentumok jogtiszta módon történő szolgáltatása, a kereskedelmi forgalomban nem kapható, a könyvtárak állományát képező dokumentumok digitális formában történő (újra) kiadása. Az ELDORADO pályázatát⁴⁸⁸ 2012-ben írták ki és 2014. október 31-én zárták le.⁴⁸⁹ A projektet központi költségvetésből és az Új Széchenyi Terv TÁMOP keretén belül valósították meg 250 millió forint forrásból. A projektet az első évben Káldos János vezette, őt követte Dancs Szabolcs projektvezető így nyilatkozott az ELDORADO átadóján:

⁴⁸⁸ A kiírt pályázat címe: TÁMOP-3.2.4.B-11/1 – „Tudásdepó-Expressz” – Országos könyvtári szolgáltatások bővítése, fejlesztése az oktatás és képzés támogatásának érdekében.

⁴⁸⁹ DANCs Szabolcs: ELDORADO, végállomás. Az országos könyvtári szolgáltatások megújuló rendszere. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 2. sz. 2014. 43–50. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34312> [2024. 02. 14.]

*„Ez az úttörő szolgáltatás nemcsak a közkeincsek digitalizálását tűzte ki célul, hanem a magyar könyvtári rendszerben fellelhető összes dokumentumot – elsősorban az OSZK állományát – megpróbálja szolgáltatásba helyezni.”*⁴⁹⁰

Számos szakmai konferencián téma volt az OSZK új, nagyszabású projektje, több tanulmány is jelent meg a témában. A több száz millió forint forrásból megvalósult, XXI. századi technológiára épült rendszer a teljes magyar könyvtári rendszer jövőjét szeretne volna jelentősen befolyásolni. Azonban hamar világossá vált, hogy a megfelelő jogi és gazdasági keret nem áll rendelkezésre és a szolgáltatás működési modellje (on demand kérések kiszolgálása egy munkanapon belül) hosszú távon nem tartható fenn. Úgy gondolom, hogy projekt sikertelenségéhez az is hozzájárult, hogy az árva művek jogtisztázásához szükséges adatbázisok többnyire nem voltak szabványosak vagy nyíltak, esetleg nem is léteztek, illetve egy közös jogkezelő szervezet hiánya is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az ELDORADO nem vált sikeressé. Meglátásom szerint jelenleg sincs meg a megfelelő társadalmi háttér egy ilyen jellegű szolgáltatáshoz, valamint a könyvpiar együttműködési hajlandósága is csekély szerintem. A hasonló célokat ígérő ARROW nemzetközi kezdeményezés sem vált meglátásom szerint sikeres projektté.

A fenti okok hatására az ELDORADO fennállása alatt nem tudta betölteni a neki szánt szerepet a digitális dokumentumok jogszerű szolgáltatása területén, többek között nem valósult meg az OTP-vel együttműködve tervezett online fizetési rendszer kialakítása sem. Különösképp sajnálatos az ELDORADO projekt sikertelensége, hiszen a rendszer infrastruktúrát szolgáltatott volna a partnerkönyvtárak számára azzal, hogy támogatja, illetve egységesíti a digitálismásolat-küldés folyamatait, beleértve a szerzői jogok tisztázását. Az ELDORADO szolgáltatása az uniós fenntartási köteleesség lejárta után, 2021-ben végleg leállt, amiről az OSZK nem adott ki hivatalos közleményt, a szakmai fórumok közül a KIT-hírlevél⁴⁹¹ adott tájékoztatást a történésekről.

⁴⁹⁰ Új szolgáltatás, ELDORADO. = Országos Széchényi Könyvtár 2015. Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/uj-szolgalatas-eldorado> [2021. 09. 10]

⁴⁹¹ MIKULÁS Gábor: Leállt az ELDORADO – hogyan tovább, digitális másolatszolgáltatás? = KIT hírlevél 2021/34., 2021. 09. 22. Forrás: [http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=leallt az eldorado - hogyan tovább digitalis masolatszolgaltatas](http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=leallt%20az%20eldorado%20-%20hogyan%20tovabb%20digitalis%20masolatszolgaltatas) [2021. 09. 28.]

12. A HIPOTÉZISEK BIZONYÍTÁSA, TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A következőkben az értekezés elején megfogalmazott hipotézisekre adom meg a választ.

H1a: *„Kulturális örökségünk digitális megőrzése területén korábban – a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) megjelenése előtt – hiányoztak a kulturálisörökség-védelmi intézmények pontos szerep- és feladatmeghatározásai, amelyek nélkülözhetetlenek kulturális örökségünk digitális példányainak szakszerű megőrzéséhez.”*

Bizonyítás: A H1a hipotézisemre a választ az áttekintett kulturális örökségünk digitalizálása érdekében hozott hazai stratégiákra és a hozzájuk kapcsolódó programokra hivatkozva tudom megadni. Az 5. fejezetben részletesen bemutatott dokumentumok elemzése bebizonyította, hogy korábban, a KDS 2017-es publikálása előtt a stratégiai dokumentumaink nem tartalmazták az intézmények pontos szerep- és feladatmeghatározásait, ami szükséges a kulturális örökségünk szisztematikus digitális megőrzéséhez. A 8. fejezet tartalmazza, hogy Magyarország a kulturális örökség digitális megőrzésével kapcsolatos, nemzetközi összefogáson alapuló projektekben (MINERVA és MINERVAPlus, MICHAEL és MICHAEL Plus, DC-NET, DARIAH, ENUMERATE) való részvétel tekintetében nagy múltra tekint vissza, azonban az is megfigyelhető, hogy ezekbe a projektbe nem egységesen vonták be a nemzeti hatókörű közgyűjteményeinket, véleményem szerint hiányoztak a jól meghatározott szerepek és feladatok. *Az ismertett kutatási eredmények birtokában a H1a hipotézist igazoltnak tekintem.*

H1b: *„Kulturális örökségünk koordinált digitalizálása érdekében szükséges a legmodernebb infrastruktúra, technológia, illetve az ahhoz tartozó digitalizálási, archiválási és tartalomszolgáltatási módszertan, valamint a kulturálisörökség-védelmi intézmények pontos feladatmeghatározása. 2017-től – KDS életbe lépésével – nagymértékű javulás tapasztalható ezen a területen.”*

Bizonyítás: A H1b hipotézisemre a választ nagyrészt az értekezés 5.10. alfejezete adja. Az átfogó közgyűjteményi digitalizálás megvalósításának első üteme a KDS elfogadásával indult meg (a *Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósítása során elkészült Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégiáról* szóló 1404/2017. (VI. 28.) Korm. határozat), amelyhez a forrást a *Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása érdekében 2018–2021. évek között szükséges intézkedésekről* szóló 1175/2018. (III. 28.) Korm. határozat biztosította. A megvalósítandó feladatok egyrészt a kormányhatározatban rögzített témák mentén történtek, másrészt a források biztosításával megkezdődhetett a tényleges digitalizációs munka is az agg-

regátorintézmények (OSZK, MNM bevonva a Szépművészeti Múzeumot, MNL, NFI – Filmarchívum, MTVA Archívuma) koordinálásban. Bár a KDS ágazati aggregátorként nevesíti a Forum Hungaricumot, a fent említett kormányhatározat a társaság munkájához már nem rendelt forrást, munkájuk egyedi kormányzati forrásokból valósult meg. A KDS első ütemének megvalósítása során olyan nagyratörő indikátorokat határoztak meg, mint például, hogy a közgyűteményi digitalizált állomány aránya a teljes digitalizálandó állományhoz képest 2020-ra közelítse meg az 50 százalékot, azonban az előirányzott kormányzati forrásokat nem folyósították maradéktalanul. Feltehetőleg a Covid-19 és a 2022-ben kezdődő orosz–ukrán háború okozta energia-veszélyhelyzet miatt kialakult gazdasági nehézségek is nagyban hozzájárultak, hogy elmaradtak a várt források biztosítása, ennek megfelelően a kitűzött ambiciózus céloknak is csak egy része tudott teljesülni. *Az ismertetett kutatási eredmények birtokában a H1b hipotézist részben tekintem igazoltnak.*

H2: „A magyar kulturálisörökség-védelmi intézmények digitalizált kulturális örökségeit bemutató adatbázisok felhasználóinak száma jelentősen növelhető a közösségi média segítségével. A kritikus tömeg eléréséhez aktív online marketingtevékenységre van szükség az interneten leggyakrabban használt keresőmotorok és a közösségi média segítségével.”

Bizonyítás: A H2 hipotézisemre a disszertáció *Digitalizált kulturális örökség népszerűsítése* című 10. fejezetben lehet választ találni. Doktori tanulmányaim kezdetén, 2018-ban irányítással elhatároztuk a Forum Hungaricumnál, hogy aktív online marketingtevékenységet fogunk folytatni az interneten leggyakrabban használt keresőmotorok és a közösségi média segítségével. Két évig gyűjtöttük az eredményeket, amelyeket 2020-ban osztottunk meg a nagyközönséggel a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című könyvtár- és információtudományi folyóirat áprilisi hasábjain. A fejezetből kiderül, hogy egy rendszeresen frissített közösségi oldal nagyon hasznos tud lenni, hogy egy digitális adatbázisból származó tartalom eljuthasson a nagyközönséghez. A fejezetben bemutatott hirdetési időszak után megvizsgáltuk a Google Analytics mandb.hu doménen végzett látogatottsági méréseit. A kapott eredmények fényében határozottan elmondható, hogy rendkívül hatékony volt a marketingtevékenység, ugyanis a Facebookon történő kiemeléseknek, hirdetéseknek köszönhetően a MaNDA DB felhasználók száma közel 90 százalékkal, a munkamenetek (oldalmegtekintések) száma pedig több mint 81 százalékkal növekedett a korábbi adatokhoz képest. *Az ismertetett kutatási eredmények birtokában a H2 hipotézist igazoltnak tekintem.*

H3: „Az Europeana Alapítvány (Europeana Foundation) kiemelten támogatja a kulturális örökségi ágazat digitális átalakulását, munkájuk során különböző eszközöket, irányelveket dolgoznak ki a digitális megőrzéssel és újrafelhasználással kapcsolatban. Az alapítványnak számos olyan egyértelmű hozzáadott értéke van, aminek a megítélése egységes a hazai kulturális örökség-védelmi intézmények körében.”

Bizonyítás: A H3 hipotézisemre a 6. és 7. fejezetek, illetve 8.6. alfejezetek adnak választ. Az Europeana archívumába történő tartalomszolgáltatással növelhető egy gyűjtemény láthatósága, nagy részben köszönhető ez annak, hogy az Europeana weboldalának aktív követői bázisa és innovatív szerkesztősége van. Emellett lehetőség nyílhat az adott digitális gyűjteményt az oktatás, a kutatás és a kreatívipar új közönségeinek bemutatni. Az Europeana csapata az archívumukban található kulturális örökségi elemekből rendszeresen galériákat és blogbejegyzéseket készítenek, ezzel is növelve a látogatottságukat. Továbbá az adatmodellezéssel (EDM), a szerzői jogokkal és a licenccel kapcsolatos szakmai útmutatást is kaphatnak a partnerek az Europeana szakértőitől. Az EB *kulturális anyagok digitalizálásáról és online elérhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről* (2011/711/EU) és a *kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adatterről* (EU) 2021/1970 szülő ajánlás is tartalmaz olyan pontokat, amelyek arra ösztönzik a tagállamokat, hogy digitális gyűjteményük minél nagyobb részét tegyék közzé a páneurópai archívumban. Az utóbbi ajánlás már határozottan úgy fogalmaz: „A kulturális örökség jövőbeli digitalizálási projektjeire szánt valamennyi közfinanszírozást ahhoz a feltételhez kell kötni, hogy a digitalizált tartalmakat elérhetővé tegyék az Europeanában és az adattérben (...).”⁴⁹² A 6. fejezetben bemutatott digitalizálásra kijelölt hazai intézmények és a 7. fejezetben bemutatott európai országok kulturális örökségmegőrző digitalizálási tevékenységének elemzése és összehasonlítása alapján kijelenthető, az Europeana hozzáadott értékének hazai megítélése nem egységes. A KDS-ben meghatározott hat aggregátor közül csupán kettő (Forum Hungaricum és MNM) rendelkezik Europeana-akkreditációval. Emellett az MNL tagintézményei rendszeres tartalomszolgáltatói az Európai Levéltári Portálnak, amely bizonyos időközönként szolgáltat tartalmat az Europeana archívumának is. A Forum Hungaricum, az MNM és az MNL az (EU) 2021/1970 ajánlásnak megfelelően különböző csatornáikon keresztül rendszeresen népszerűsíti az Europeana Alapítvány tevékenységét. Állandó vendégei és szervezői az Europeanával kapcsolatos különféle rendezvényeknek. Az OSZK korábbi európai projektek révén ugyan részt vett az Europeana gyarapításában, de önálló Europeana-aggregátor még nem vált belőle, stratégiájában jelenleg nem szerepelnek az (EU) 2021/1970 ajánlás Europeanával

⁴⁹² OJ L 401. 2021. 12. p.

kapcsolatos ajánlásai. Az OSZK-nak a MEK lehetne az a lehetséges tartalomszolgáltatása, amiből magyar vonatkozású dokumentumokat exportálhatna az Europeanának, azonban a szolgáltatás a mai technikai feltételeknek megfelelő megújítása még napjainkban is zajlik. Az NFI – Filmarchívum két olyan online adatbázist is üzemeltet, amelyekből véleményem szerint lenne lehetősége, illetve hasznos lenne AV- és audiodokumentumokat aggregálni, ez a Filmhíradók Online és a Gramofon Online. További lehetséges aggregálható dokumentumok gyűjteményét tartalmazza az NFI – Filmarchívum könyvtára, amelynek digitalizálása és Europeanába való exportálása a MaNDA-s korszakban élvezett prioritást. Meglátásom szerint az intézmény a hangsúlyt jelenleg a nagyközönség számára piaci alapon elérhető streamingszolgáltatására, a Filmióra helyezi. Az MTVA archívuma is jellemzően piaci alapon működik, így ebből érthető módon nem folytat Europeaná-exportot. A részvénytársasággal szoros kapcsolatban álló MTVA Digitalizációs Műhely Kft. üzemelteti a NAVA-t, amely a korábbi években hangsúlyosan jelen volt az Europeana felületén, az EUscreen aggregációs portálon keresztül, azonban az Europeana 2022–2023-as nagyszabású digitálisállomány-revíziójának köszönhetően nagymértékű apasztáson esett át a gyűjtemény, szinte el is tűnt. *Az ismertetett kutatási eredmények birtokában a H3 hipotézist nem tekintem igazoltnak.*

H4a: *„A különböző kulturális területek digitalizált értékeit célszerű tematikusan összekapcsolni. A tartalmak így tudják egymást erősíteni és ki tudják egymást egészíteni. Könnyebben megtalálhatók ilyen módon a digitális tartalmak, és ezzel inspirálhatók a kultúra iránt érdeklődő legfontosabb célcsoportok.”*

Bizonyítás: A H4a hipotézisemre a válasz az 5.10. és a 6. fejezetben található. A disszertációban bemutatott témák és a statisztikák is azt mutatják, hogy a digitális tartalmakat böngésző állampolgárok szempontjából nem releváns a feltöltő közgyűjteményi intézmény típusa. Ezáltal kijelenthető, hogy a különböző kulturális területek digitalizált kultúrkincseit továbbra is célszerű tematikusan összekapcsolni, hiszen több népszerű, évek óta működő cross-domain szolgáltatás is van hazánkban, amely a mai napig nagy látogatottságnak örvend, ilyen szolgáltatás például a MaNDA DB és a Hungaricana Közgyűjteményi Portál is. Mindkét említett kulturális adatbázis különböző típusú közgyűjteményektől különféle dokumentumtípusú rekordot tartalmaz. *Az ismertetett kutatási eredmények birtokában a H4a hipotézist igazoltnak tekintem.*

H4b: „A H4a hipotézisben megfogalmazott célok elérése érdekében szükséges kiépíteni egy új összközhíjteményi online kereső rendszert, a NAP-ot.”

Bizonyítás: A H4b hipotézisemre a választ az 5.10. és a 6.2. alfejezetek tartalmazzák. A NAP projektről először a KDS-ben lehetett olvasni, indulásának a céldátuma 2021. szeptember 30-a volt. Létrehozásának a szükségességét 2022. november 30-án megerősítette az NDS is, ebből az feltételezhető, hogy a kormányzatnak továbbra is célja létrehozni a NAP-ot, azonban a projekt előrehaladásáról nincsenek elérhető információk. A NAP jelenlegi koncepciójából nem derül ki, hogy ez a rendszer miben különbözne a már létező digitális archívumoktól, véleményem szerint a több mint tíz éve létező MaNDA DB vagy a valamivel fiatalabb Hungaricana Közhíjteményi Portál is rendelkezik minden a NAP-nak szánt funkcióval, ezért nem tartom szakmailag indokoltnak a létrehozását. Véleményem szerint új rendszer létrehozása helyett a meglévők integrációjára kellene fordítani az energiákat, aminek az eredménye meglátásom szerint nagy népszerűségnek örvendene a felhasználók körében. Az ismertett kutatási eredmények birtokában a H4b hipotézist nem tekintem igazoltnak.

Tudományos eredmények

A kvantitatív kutatásaim, a szakirodalom és a stratégiai dokumentumok feldolgozása alapján a tudományos eredményeimet az alábbi hat pontban foglalom össze:

- 1. tézis:** *A könyvtár- és információtudományon belül a kulturális örökség digitális megőrzésével kapcsolatos terület az informatikai rendszerek rohamos innovációjával párhuzamosan gyorsan fejlődik. Mindezeket a változásokat rendszeresen le kell képezni a kulturálisörökség-védelmi intézményeket érintő (nemzeti) stratégiákban és (ágazati) szabványokban. A kulturális örökség digitális megőrzése egy olyan tág, gyorsan fejlődő interdiszciplináris tudományterület, amit a különböző profilú intézményeknek közösen szükséges feldolgozni és magukon érvényesíteni, annak érdekében, hogy egymással kompatibilis rendszereket hozzanak létre, amiben egységes minőségi elvek mentén készült digitalizált dokumentumok érhetők el.*
- 2. tézis:** *A digitális kulturális örökség online közreadása kapcsán az Europeana Alapítványnak számos kiemelten előnyös hozzáadott értéke van, továbbá fokozottan támogatja a kulturálisörökség-védelmi ágazat digitális átalakulását. Az alapítvány tevékenységének, hasznosságának megítélése egyáltalán nem egységes a KDS aggregátorai között. Ahhoz, hogy Magyarország ne kerüljön „versenyhátrányba” az európai digitális piacon, csatlakozva a kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adatterről szóló (EU) 2021/1970*

ajánláshoz, a kulturális örökség jövőbeli digitalizálási projektjeire szánt valamennyi közfinanszírozást itthon is ahhoz a feltételhez kell kötni, hogy a digitalizált tartalmak elérhetővé váljanak az Europeana archívumában és a jövőbeli közös európai adattérben.

3. **tézis:** *A magyar nemzeti kulturális javak digitalizálása terén a teljességre való törekvést kell kitűzni célul, aminek érdekében szükséges minisztériumi szinten határokon átvéelő partnerkapcsolatokat kialakítani. Kiemelt figyelmet kell fordítani a Kárpát-medencei magyarság kulturális örökségére, nem kihagyva a diaszpóramagyarság kulturális örökségét.*
4. **tézis:** *Nemzetközi szinten nem ritka, hogy egy adott ország kulturálisörökség-védelmi intézményének nagy kiadókkal és olyan nagy magáncégekkel van partnersége, mint például a Google vagy a ProQuest. Annak ellenére, hogy a KDS is kifejezetten ajánlja a magánszektor bevonását a magyar nemzeti kulturális javak digitalizálásához, a magyarországi közgyűjteményi rendszer legnagyobb magánszektorbeli partnere a budapesti székhelyű Arcanum Adatbázis Kft. Nagyfokú fejlődésre lenne szükség a hazai PPP területén, aminek finanszírozásához komoly állami szerepvállalásra van szükség. A köz- és magán-együttműködések számának növelésével dinamizálható a kulturális örökség digitális megőrzése és online közreadása.*
5. **tézis:** *Annak érdekében, hogy egy intézmény elérje az adott digitális gyűjteményével kapcsolatos kritikus tömeget, aktív online marketingtevékenységre van szükség. Az interneten leggyakrabban használt keresőmotorok és a közösségi média (Facebook, Instagram, TikTok stb.) segítségével nagymértékben növelhető a felhasználók száma, és szélesebb rétegek felé eljuttatható a könyvtár digitális gyűjteménye. Mindehhez elfogadott intézményi marketingstratégia kell átgondolt rovatrendszerrel, egységesített hashtagekkel és rendszeres megjelenéssel.*
6. **tézis:** *Egy új digitális archívum létrehozása izgalmas lehetőséget kínálhat a technológiai fejlődés és az információkezelés terén, azonban a fenntarthatóság szempontjából a korábbi adatbázisok integrációs megoldása jelentős előnyöket nyújthat. Az integrált megközelítés lehetővé teszi a már meglévő erőforrások újrahasznosítását és optimalizálását, minimalizálva ezzel az új infrastruktúra kiépítéséből adódó költségeket és időráfordítást. Az integráció révén nemcsak rövid távon érhető el hatékonyság és gazdaságosság, hanem hosszú távon is fenntarthatóbb megoldást kínál a digitális archívumok számára.*

A disszertáció eredményeinek összegző áttekintése

Az elmúlt harminc évben a magyar nemzeti kulturális javak digitális megőrzése érdekében létrehozott állami stratégiák és a hozzájuk kapcsolódó programok, valamint az általuk meghatározott intézményrendszer összegzése és értékelése hasznos tanulságokkal szolgál a jövőbeli stratégiai tervezések során. A kulturális örökségünk digitalizálásához kapcsolódó stratégiák és a hozzájuk kapcsolódó programok evolúciója nemzetközi kontextusban való bemutatása hiányzik a hazai szakirodalomból, így az értekezésre egy hiánypótló, összegző írásként tekinthetünk.

Fontos eredménynek tartom, hogy az EB *a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről* szóló, rendkívül hosszú ideig, 2011 és 2021 között hatályban lévő 2011/711/EU ajánlás öt fő pontja mentén értékeltem és az egyes ajánlási pontok mentén ismertettem, hogy Magyarország mit tett az ajánlás teljesülésének érdekében tíz év alatt.

A disszertáció tartalmaz egy olyan, a közösségi médiát felmérő kvantitatív elemzést, amely a nemzetközi szakirodalom tükrében mutatja be a közösségi média szerepét a kulturális örökségi elemek megosztásával kapcsolatban. A pontos adatok tükrében jól kirajzolódik, hogy a Forum Hungaricum Kultúrkincs elnevezésű Facebook-oldalához kapcsolódó – általam koordinált – online marketingtevékenységen keresztül hogyan növeltük a MaNDA DB aggregációs adatbázis felhasználóinak számát a közösségi média segítségével. Az elemzés eredményei iránymutatásként szolgálhatnak a hazai kulturálisörökség-védelmi intézmények online marketingtevékenységért felelős szakemberei számára.

Értekezésem olyan egzakt áttekintést ad a magyar kulturális javak digitális megőrzéséről (elsősorban könyvtári szempontból), ami útmutatásul szolgálhat mind a magyar, mind a külföldi könyvtár- és információtudományi szakemberek számára. A dolgozat részletesen elemzi a jelenlegi digitalizálási gyakorlatokat és technológiákat, bemutatva az alkalmazott módszerek előnyeit és kihívásait. Továbbá különféle elemzéseken keresztül mutatja be a hazai és nemzetközi jógyakorlatokat, valamint az ezekből levonható tanulságokat. A disszertáció jövőképként javaslatokat ad a közgyűjteményi digitalizálási stratégiánk fejlesztéséhez, figyelembe véve a legújabb technológiai innovációkat és a nemzetközi trendeket.

Ezen túlmenően, a dolgozat felhívja a figyelmet a digitális megőrzés hosszú távú fenntarthatóságának fontosságára, a digitális archívumok megőrzésére és fejlesztésére. Továbbá az értekezés remélhetőleg hasznos meglátásokkal járul hozzá a magyar kulturális örökség digitális formában történő megőrzéséhez, útmutatásul szolgál, és inspirálja a könyvtár- és információtudományi közösség tagjait világszerte.

13. ÖSSZEGZÉS – LEHETSÉGES JÖVŐKÉP?

Amint a disszertációban tárgyalt témakörökből jól kiderül, hazánk évek óta kiemelt figyelmet fordít kulturális örökségünk digitalizálására és hosszú távú megőrzésére, ezzel csatlakozva az Európa-szerte folyó értékmentő munkába. Számos digitalizált dokumentumokra vonatkozó ajánlás és szabvány készült az elmúlt húsz-harminc évben, valamint meghatározó hazánk európai projektekben (MINERVA és MINERVAPlus, MICHAEL és MICHAEL Plus, DC-NET, DARIAH, ENUMERATE stb.) való részvétele is. A MEK ötlete egészen 1993-ig nyúlik vissza, a levéltári területen a BFL 1998-tól, az MNL Országos Levéltárában 2000-től indult meg a levéltári iratok digitalizálása, a múzeumi területen pedig 2006-tól vett lendületet a digitalizálás. Több állami kezdeményezés is volt a magyar kulturális örökség digitális megőrzése intézményi feltételeinek a megteremtésére, ilyen volt a Neumann-ház 1997-es megalapítása és a MaNDA mint a digitális megőrzés csúcshintézményének 2011-es létrehozása is. Komoly hiányosságnak és lemaradásnak tartom, hogy a kulturális örökséggel kapcsolatos közös európai adattérrel kapcsolatos jelenkori páneurópai projektek (5DCulture, EUreka3D, AI4Culture, DE-BIAS) egyikében sem vesz részt Magyarországról kulturálisörökség-védelmi intézmény.

Az is jól érzékelhető, hogy a mindenkori állami kulturális és informatikai igazgatásnak és a hazai szakembereknek már évtizedekben mérhető igénye van egy összehangolt országos közgyűjteményi digitalizálási rendszer létrehozására. A KDS (2017) keretében ennek megvalósítása már alapvető követelményként manifesztálódott, a stratégiában kidolgozták a digitalizáláshoz szükséges szabványokat és a módszertani segédlet dokumentumát, amelyet e-kiadványként, *Fehér Könyv* (2019) címen publikáltak. A KDS első ütemének (2017–2021) tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy a stratégiát felülvizsgálni és megújítani szükséges, mind az aggregátori rendszer, mind a digitalizálási tevékenység finanszírozási konstrukciója reformálásra szorul. Tekintettel a digitalizálási terület sajátosságaira, mindenképpen szükséges lenne a *Fehér Könyv* 2.0-t mihamarabb létrehozni.

Kutatási eredményeim alapján javaslom, hogy a KDS második üteme – a Magyarország KFI stratégiájával és az NDS-sel összhangban – kerüljön módosításra 2025-ről 2030-ra. A meghosszabbított második ütem munkatervének frissítésekor pedig a döntéshozók vegyék figyelembe a fejlett technológiák – 3D, MI, AR, VR, cloud computing és blockchain – lehetőségeit és bevezetését, ezeket a digitális technológiákat stratégiai szinten is fontos lenne ajánlani a hazai kulturálisörökség-védelmi intézményeknek. Mindezeket a *Fehér Könyv*ben is fontos lenne hangsúlyosan megjelentetni, továbbá szükséges lenne a kiadványt egy általános frissítésen túl

kiegészíteni a szöveget tartalmazó digitális képek kézírásfelismerésével (HTR) kapcsolatos jógyakorlatokkal, ajánlásokkal is.

Kutatásom során nyert információim szerint a kulturálisörökség-védelmi – főleg a nagy – intézmények egymással történő együttműködési hajlandósága csekély, a stratégiák szintjén megfogalmazott együttműködési modellek eredménye a gyakorlatban nem látszik kellő hangsúllyal. Továbbra is számottevő digitális szolgáltatás és tartalom jön létre, de jellemzően továbbra is egymástól elkülönítve, szigetszerűen. Elképzelhetőnek tartom, hogy a jövőben ezen az MNM KK működési modellje javulást tud elérni.

2024 közepéig sem jött létre a NAP, amelynek 2021. szeptember 30. volt az indulási cél-dátuma, a szolgáltatás kifejlesztése annak ellenére maradt el, hogy a NAP létrehozásának szükségességét és szándékát 2022 év végén az NDA ismételten megerősítette. A NAP kapcsán csu-pán egy megvalósíthatósági tanulmány készült el, 2019 májusában. Álláspontom szerint az agg-regátorok attól függően ítélik meg a NAP létrehozásának szükségességét, hogy őket jelölnék-e ki a projekt megvalósítására, ezzel szemben a felhasználók számára fontosak azok a szolgálta-tások, amelyek több közgyűjteménytől egyszerre tartalmaznak kulturális örökségi elemeket. Azonban nem gondolom, hogy ehhez még egy új rendszert lenne szükséges építeni. Közös in-gyenesen használható közgyűjteményi keresőfelület megvalósítására költséghatékonyabb és fenntarthatóbb megoldásként javasolnám a MaNDA DB és a Hungaricana Közgyűjteményi Portál fúzióját. Mindkét portál több száz kulturálisörökség-védelmi intézménytől tartalmaz több millió dokumentumot, a MaNDA DB rendelkezik a NAP-nak szánt technikai feltételekkel (DC, EDM, OAI, magyarországi szerveren van, és rendelkezik Europeana-akkreditációval), a Hungaricana Közgyűjteményi Portálnak pedig a kifejezetten felhasználóbarát mivolta és a több tíz milliós kereshető szöveges dokumentumgyűjteménye miatt rendkívül magas a látogató-száma.

2021. december 1-jétől az OSZK – alapító okiratában foglalva – országos kompetencia-központként kívánta koordinálni a közgyűjteményi digitalizálási tevékenységet, meglátásom szerint ez a KDS által tervezett állami finanszírozás elmaradása miatt a gyakorlatban ez nem manifesztálódott. Nemzetközi szinten nem ritka, hogy az adott ország nemzeti könyvtára végzi ezt a feladatot. Az OSZK azonban sokadik szereplő (Neumann-ház, MaNDA, PIM), és az MNM KK holdingszerű létrehozásával úgy látszik, nem is utolsó, amely ennek a tevékenység-nek a koordinálására vállalkozik. Az MNM KK kiemelt tagintézményei közé történő integrá-cióval az OSZK-nak megszűnt az önálló jogi személyiséggel rendelkező közfeladatot ellátó szer-vezeti státusza.

Mindennek tudatában a jövőbeli közgyűjteményi digitalizáció koordinációjára jogilag az MNM KK a jogosult. Már a dolgozat bevezetőjében szerepelt, hogy a hazai intézményekben tárolt magyar kulturális örökség digitalizálásának megvalósítására nem jellemző a folytonosság, úgy gondolom, ezt a megállapítást az is jól mutatja, hogy jelen dolgozat kutatóhelyi vitájakor, az MNM KK holdingszerű létrehozásakor még nem volt szó a leendő tagintézmények jogi személyi státuszának megszüntetéséről. Ennek megfelelően akkor még úgy fogalmaztam, hogy véleményem szerint *„a legnagyobb hazai tudományos könyvtárként jó választás az OSZK, főleg úgy, hogy 2022-ben a Nemzeti Könyvtár falain belül adták át Közép-Európa legnagyobb Digitalizálási Központját, azonban magam részéről javasolnám a Forum Hungaricum erős digitalizálási üzletágának bevonását. Azt ajánlanám, hogy a két intézmény hozzon létre egy konzorciumot, ezzel egyesítve az OSZK és a Forum Hungaricum erőforrásait és jogyakorlatait, így a MaNDA DB és a Hungaricana Közgyűjteményi Portál – általam felvetett – integrációja is megvalósulhatna. A portálok egyesítésével egy időben szükségesnek gondolom integrálni a Magyar Nemzeti Névtérben található névtereket.”* Mivel az OSZK minden szolgáltatásával együtt bekerült az MNM KK alá, ezért az általam vizionált konzorcium ötletét már rövid távon módosítanom kell úgy, hogy annak szereplői az MNM KK és a Forum Hungaricum. Vízióm szerint a konzorcium munkáját nagyban segítette volna a Regionális Könyvtári Kollégium. A kollégium könyvtárai kisebb módszertani központként segíthették volna régiói szinten a kulturálisörökség-védelmi intézmények digitalizálási tevékenységét, eloszthatták és karbantarthatták volna az állami gépparkot, szakembereik révén segítették volna a szabványok betartását és az aggregációt, azonban a múzeumi ágazat napjainkban zajló „megerősödésével” szükségesnek érzem bevonni a feladatba a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központját, a Szépművészeti Múzeumot, a kisebb múzeumok felé pedig a digitalizáció területén tapasztaltabb egyes vármegyei hatókörű városi múzeumok szolgálhatnának segítségül.

Jelentős költségvetésből kiépített digitális archívumok vonatkozásában korábban gyakran találkozhattunk olyan véleményekkel is, hogy a látogatottságuk alulmarad az elvárttól, azonban a kutatási eredményeim révén látom, hogy ezeknek az archívumoknak a látogatottsága évről évre növekszik. Különös tekintettel megfigyelhető, hogy a koronavírus-járvány idején bekövetkezett lezárásokkor milyen kiemelt szerepük lett azoknak az adatbázisoknak és digitalizált gyűjteményeknek, amelyek otthonról is elérhetők, ezáltal a tanárok és a diákok munkáját is nagymértékben segítették a digitális oktatás bevezetésekor. A Forum Hungaricum 2018-ban határozta el, hogy a kritikus tömeg eléréséhez – a KDS-sel összhangban – aktív online marketing-tevékenységet fog folytatni az interneten leggyakrabban használt keresőmotorok és a közösségi

média segítségével. Az elmúlt évek alatt szerzett tapasztalataim alapján határozottan állíthatom, hogy egy rendszeresen frissített, különböző összegekkel kiemelt digitális tartalmakat tartalmazó közösségi oldal ma már elengedhetetlen, hogy a tartalmainkat eljuttassuk a nagyközönséghez és ezzel növeljük a látogatóink számát.

Jelentős hiányosságnak gondolom, hogy Magyarországnak nincs a világban szétszórt – különösképpen a Kárpát-medencei – magyar vonatkozású kulturálisörökség-védelmi intézmények gyűjteményére kiterjedt digitalizálási terve és nincs minisztériumi szintű együttműködése sem a szomszédos országokkal. Csupán egy-egy szigetszerű projekttel találkozhatunk, úgymint például az OSZK egy-egy határon túli könyvtári gyűjteményt érintő digitalizálási tevékenysége vagy a Néprajzi Múzeum székelőföldi digitalizációs programja. Úgy gondolom, hogy jó fejlesztési irány lenne a határon túli magyar vagy magyar vonatkozású kulturális javak digitalizálása terén a teljességre való törekvés, elsősorban a Kárpát-medence területére összpontosítva, ugyanakkor a világ minden tájára kiterjedve, ahol magyar közösségek diaszpórában éltek vagy élnek.

A doktori kutatásom és disszertációm megírása közben ismételten a figyelmem központjába került a weboldalak törékenysége és archiválásuk fontossága. Értekezésemben több száz weboldalt tekintettem meg, illetve hivatkoztam, azonban a hivatkozott URL-ek jelentős része még a disszertációm beadása előtt megváltozott vagy elérhetetlenné vált. A határon túli magyar vonatkozású weboldalak sérülékenységére pedig az Ukrajna elleni 2022-es orosz invázió hívta fel ismételten a figyelmét a hazai könyvtár- és információtudományi szakembereknek, akik szisztematikusan elkezdtek gyűjteni a kárpátaljai magyar vagy magyar vonatkozású webes tartalmakat, ezt a megőrző tevékenységet kiemelten fontosnak és folyamatosan fejlesztendőnek tartom a formátum törékenysége miatt.

Azt gondolom, hogy a KDS jó fejlesztési iránya lehetne, ha a kulturálisörökség-védelmi intézmények gyűjteményének digitális megőrzésén és a weboldalainak archiválásán túl figyelmet fordítana az országhatáron belüli és a trianoni utódállamokban található magyar vonatkozású épített kulturális örökség 3D-modellekkel való digitális megörökítésére. Véleményem szerint ebbe a feladatba be kellene vonni az MNM KK és a Forum Hungaricum konzorciuma mellé a NÖRI-t, továbbá a kiválasztási folyamatba a hazai és a külhoni helytörténészeket és közgyűjteményi szakembereket, akik olyan tudással rendelkeznek helyi szinten, ami nélkülözhetetlen egy ilyen projekt kivitelezésében. Számos épület meglehetősen rossz állapotban van, vagy akár a megsemmisülés is fenyegetheti, ilyen például a bánsági Herkulesfürdő, amely Európa legrégebbi ismert gyógyhelye. A Forum Hungaricum lehetőségeihez képest részt vesz a magyar vo-

natkozású épített kulturális örökséget érintő értékmentő munkában, és eddig 108 kulturális épületről, köztük négy székelyföldi templomról is készített külső 3D-modellt, és ezeket bejárhatóvá tette belülről is a 3dorszagjaro.hu portálon keresztül.

Összeségében elmondható, hogy értekezésemből világosan kirajzolódik, hogy évtizedekben mérhető eredményeink vannak a magyar nemzeti kulturális javak digitális megőrzésének területén, azonban az is jól látszik, hogy a hazai intézményrendszer és a digitalizálási projektek nem folytonosak, a kulturális örökség digitalizálásáért és megőrzéséért felelős intézmények részére nem biztosított a megbízható, hosszú távú állami finanszírozás, ami így nagyban kihat a digitalizálás fenntarthatóságának ügyére.

14. IRODALOMJEGYZÉK

1. 404 Not Found – Ki őrzi meg az internetet? = Országos Széchényi Könyvtár 2023. 11. 29. Forrás: <https://oszk.hu/rendezvenyek/404-not-found-ki-orzi-meg-az-internetet-23> [2024. 04. 29.]
2. AGOSTINO, Deborah – ARNABOLDI, Michela – LAMPIS, Antonio: *Italian state museums during the COVID-19 crisis: from onsite closure to online openness.* = Museum Management and Curatorship, 35. évf. 4. sz. 2020. 362–372. p. Forrás: <https://doi.org/10.1080/09647775.2020.1790029> [2024. 02. 09.]
3. AMBERG Eszter: *Az árva művek szabad felhasználása a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárakban.* = Könyvtári Figyelő, 24. (60.) évf. 4. sz. 2014. 418–425. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00095/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_4_418-425.pdf [2020. 01. 28.]
4. ANTAL Istvánné – KARÁCSONY Gyöngyi – KÁLÓCZI Katalin – KEVEHÁZI Katalin – NAGY Zsuzsanna: *A felsőoktatási könyvtárak stratégiai fejlesztési irányai 2018–2023.* Budapest, Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, 2018. Forrás: https://ekk.org.hu/wp-content/uploads/2020/08/EKFJ_2018_2023a.pdf [2020. 01. 28.]
5. *Árva művek.* = Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 2022. 02. 23. Forrás: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mi-vel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/arva-muvek> [2022. 04. 23.]
6. *Átadták az Országos Széchényi Könyvtár digitalizáló központját – képek.* = Origo.hu 2022. 02. 11. Forrás: <https://www.origo.hu/kultura/20220211-atadtak-az-orszag-os-szechenyi-konyvtar-digitalizalo-kozpont-jat.html> [2022. 02. 18.]
7. BAKER HITZHUSEN, Hannah – MOWAT, Fiona – TRUYEN, Frederik: *The ENUMERATE Self Assessment Tool: gain insight into your institution's digital transformation.* = Europeana Pro 2022. 05. 25. Forrás: <https://pro.europeana.eu/post/the-enumerate-self-assessment-tool-gain-insight-into-your-institution-s-digital-transformation> [2023. 08. 20.]
8. BÁNKI Zsolt István: *Felelet a Mandalatra.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 59. évf. 8. sz. 2012. 311–319. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33754/19470> [2024. 02. 14.]
9. BÁNKI Zsolt István: *Múzeumok az Europeanaban – az ATHENA projekt : Hozzáférés az európai kulturális örökség hálózataihoz.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 57. évf. 9. sz. 2010. 381–388. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33043/18758> [2024. 02. 14.]
10. BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: *Kompetenciafejlesztés–érdekérvényesítés.: Eszközök és módszerek az aktuális IFLA STRATÉGIÁKBAN.* In: KISZL Péter – CSÍK Tibor (szerk.): *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018.* Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2018. 81–90. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2018.81> [2019. 10. 03.]
11. BARÁTNÉ HAJDÚ Ágnes: *A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia akciótervi szintű feladatainak megvalósításáról (2018–2020) és a jogszabályi környezet felülvizsgálatáról szóló előterjesztés tervezet véleményezése.* = MKE 2018. 01. 23. Forrás: <https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2018/02/2018-01-23-MKE-v%C3%A9lem%C3%A9nyez%C3%A9se-final-02.pdf> [2022. 01. 04.]
12. BARÁTNÉ HAJDÚ Ágnes: *A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása érdekében 2018–2021. évek között szükséges intézkedésekről szóló 1175/2018 (III. 28.) Korm. határozat véleményezése.* = MKE 2018. 10. 29. Forrás: <https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2018/10/Velemenyezes-2018-10-29-MKE.pdf> [2022. 01. 04.]
13. BOZÓKI András és munkatársai: *A szabadság kultúrája : Magyar kulturális stratégia 2006–2020.* Budapest, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, 2005. Forrás: <http://www.nefmi.gov.hu/kultura/2006/szabadsag-kulturaja> [2021. 12. 16.]
14. *Budapest Conclusions.* Budapest, DC-NET Working Group, 2011. Forrás: <https://www.dc-net.eu/get-File.php?id=304> [2022. 01. 20.]

15. *Charter of Parma. Final version*, Parma, 19. 11. 2003. Forrás: <https://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final.htm> [2021. 11. 29.]
16. *Commission Decision of 7/3/2017 setting up the Expert Group on Digital Cultural Heritage and Europeana C(2017) 1444 final*. Brussels, European Commission, 07. 03. 2017. Forrás: https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2017-42/commission_decision_dche_D19B28A2-BCEE-B2D6-81F1AA9FB3CE377C47767.pdf [2023. 09. 18.]
17. *Commission Recommendation (EU) 2021/1970 of 10 November 2021 on a common European data space for cultural heritage*. = Official Journal of the European Union, L 401. 12. 11. 2021. 5–16. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H1970> [2022. 05. 11.]
18. *Commission Recommendation of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2006/585/EC)*. = Official Journal of the European Union, L 236. 31. 08. 2006. 28–30. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:EN:PDF> [2022. 05. 10.]
19. *Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/711/EU)* = Official Journal of the European Union, L 283., 29. 10. 2011. 39–45. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011H0711> [2020. 02. 06.]
20. *Commission Staff Working Document Executive Summary of the Evaluation of the Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation {SWD(2021) 15 final}*. Brussels, European Commission, 2021. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0016> [2021. 12. 01.]
21. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a Digital Single Market Strategy for Europe {SWD(2015) 100 final}*. Brussels, European Commission, 06. 05. 2015. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192> [2022. 05. 05.]
22. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a European strategy for data*. Brussels, European Commission, 19. 02. 2020. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0066> [2022. 05. 05.]
23. *Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019–2022 (2018/C 460/10)*. = Official Journal of the European Union, C 460. 21. 12. 2018. 12–25. p. Forrás: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221(01)) [2022. 05. 05.]
24. CSÉPE Valéria: *Országos Könyvtárügyi Konferencia – A könyvtárak társadalmi haszna I.* = Videotorium 2012. 11. 22. Forrás: <https://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/5624/a-konyvtarak-tarsadalmi-haszna-i> [2024. 03. 07.]
25. DANCS Szabolcs: „A digitális felvilágosodás felé” Az ARROW program és az OSZK – digitalizálás, szerzői jog, innovatív megoldások. = Könyvtári Figyelő, 23. (59.) évf. 3. sz. 2013. 465–484. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00088/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2013_3_427-484.pdf [2021. 11. 06.]
26. DANCS Szabolcs: *ELDORADO, végállomás. Az országos könyvtári szolgáltatások megújuló rendszere*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 2. sz. 2014. 43–50. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34312/20027> [2020. 02. 06.]
27. DARNTON, Robert: *Google & the Future of Books*. = The New York Review 2009. 02. 12. Forrás: <https://www.nybooks.com/articles/2009/02/12/google-the-future-of-books/> [2023. 09. 22.]
28. *Das Landesarchiv Baden-Württemberg in der digitalen Welt*. Stuttgart, Landesarchiv Baden-Württemberg, 2007. Forrás: https://www.landesharchiv-bw.de/sixcms/media.php/120/Digistrategie_labw2007web.pdf [2021. 11. 03.]

29. *Das Verzeichnis Deutscher Drucke des 18. Jahrhunderts (VD 18) – Ziele, Entwicklung und aktueller Stand.* = Berufsverband Information Bibliothek 2016. 10. 10. Forrás: <http://b-u-b.de/digitalisierung-vd18/> [2021. 10. 21.]
30. *Data from around the world now preserved for 1000 years in the Arctic.* = Pipl.com 2021. 10. 23. Forrás: <https://www.pipl.com/news/data-from-around-the-world-now-preserved-for-1000-years-in-the-arctic/> [2022. 01. 13.]
31. *Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content.* London, Department for Culture, Media and Sport, 2005. Forrás: <https://www.minervaeurope.org/publications/dap/dap.pdf> [2020. 02. 28.]
32. *DC-NET Cultural Heritage & Research without limits.* Rome, DC-NET Working Group, 2011. Forrás: <http://dc-net.eu/getFile.php?id=359> [2020. 02. 04.]
33. DEEGAN, Marilyn – TANNER, Simon (szerk.): *Digital preservation* (Digital futures series). London, Facet Publishing, 2006.
34. *Definitions of Digital Preservation.* = American Library Association 21. 02. 2008. Forrás: <https://www.ala.org/alcts/resources/preserv/defdigpres0408> [2024. 04. 16.]
35. *DFG Practical Guidelines on Digitisation.* Bonn, Deutsche Forschungsgemeinschaft, 2009. Forrás: https://www.dfg.de/download/pdf/foerderung/programme/lis/praxisregeln_digitalisierung_en.pdf [2023. 08. 10.]
36. *Digital agenda for Europe : rebooting Europe's economy.* Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2014. Forrás: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/70618> [2022. 05. 05.]
37. *Digitalisierung im Bundesarchiv. Strategie für den Einsatz neuer Techniken der Digitalisierung zur Verbesserung der Zugänglichkeit des Archivguts und zu seinem Schutz 2011–2016.* Koblenz, Bundesarchiv, 2011. Forrás: https://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/informationstechnologie/digitalisiertesarchivgut/digitalisierungimbarch2011_2016fv.pdf [2021. 11. 04.]
38. *Digitális Jólét Program 2.0.* Budapest, Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2017. Forrás: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/58/f4/58f45e44c4ebd9e53f82f56d5f44c824.pdf> [2020. 02. 07.]
39. *Digitális Megújulás Cselekvési Terv (2010–2014).* Budapest, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2010. Forrás: https://2010-2014.kormany.hu/download/7/0d/30000/Digitalis_Megujulas_Cselekvesi_Tervull.pdf [2020. 01. 28.]
40. *Digitalizálják a Művészetek Völgye emlékeit.* = Tolnai Népszerűség, Teol.hu 2017. 10. 27. Forrás: <https://www.teol.hu/hazai-kultura/2017/10/digitalizaljak-muveszetek-volgye-emlekeit> [2022. 02. 02.]
41. *Digitalizálják a Szlovák Nemzeti Könyvtár könyveit és dokumentumait.* = Euronews 2019. 08. 02. Forrás: <https://hu.euronews.com/2019/03/07/digitalizaljak-a-szlovak-nemzeti-konyvtar-konyveit-es-dokumentumait> [2022. 02. 07.]
42. *Digitisation.* = Deutsche Nationalbibliothek 2021. 08. 31. Forrás: <https://www.dnb.de/digitalisierung> [2021. 11. 03.]
43. DIPPOLD Péter: *A magyar kulturális közvagyon digitalizálási prioritásainak feltérképezése: Egy felmérés tapasztalatai.* In: BARTOS Éva (szerk.): *Magyar Könyvtárosok VI. Világtalálkozója*, Budapest, 2004. július 11–14. Budapest, Könyvtári Intézet, 2004. 21–26. p. Forrás: <http://vilagtalalkozo.oszk.hu/sites/vilagtalalkozo.oszk.hu/files/dok122.pdf> [2020. 02. 04.]
44. DIPPOLD Péter – TÓSZEGI Zsuzsanna – FEHÉR Miklós: *A magyar kulturális közvagyon feltérképezése : Őrzési helyek, típusok, mennyiségek, digitalizálhatóság, ütemezhetőség, költségigény.* Budapest, NOKI Bizottság, 2003. október. Forrás: <https://mek.oszk.hu/20500/20517> [2022. 05. 23.]

45. *Directive 2003/98/EC of the European Parliament and of the Council of 17 November 2003 on the re-use of public sector information.* = Official Journal of the European Union. L 345. 31. 12. 2003. 90–96. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0098> [2022. 01. 13.]
46. *Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works* (Text with EEA relevance). = Official Journal of the European Union, L 299. 27. 10. 2012. 5–12. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0028> [2021. 09. 24.]
47. *Directive 2013/37/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 amending Directive 2003/98/EC on the re-use of public sector information* (Text with EEA relevance). = Official Journal of the European Union, L 175. 27. 06. 2013. 1–8. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0037> [2022. 01. 13.]
48. *Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC* (Text with EEA relevance). = Official Journal of the European Union, L 130. 17. 05. 2019. 92–130. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790> [2022. 01. 11.]
49. *Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information* (recast). = Official Journal of the European Union, L 172. 26. 06. 2019. 56–83. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1024> [2022. 01. 13.]
50. DRÓTOS László: *Az internet archiválása mint könyvtári feladat.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. évf. 7–8. sz. 2017. 361–371. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35776/21491> [2024. 02. 14.]
51. DRÓTOS László: *Mi a MIA?* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 53. évf. 6. sz. 2006. 267–274. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32868/18583> [2024. 02. 14.]
52. DRÓTOS László – NÉMETH Márton: *Az OSZK-ban folyó kísérleti webarchiválási projekt első évének tapasztalatai.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. évf. 7–8. sz. 2018. 389–400. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35089/20802> [2024. 02. 14.]
53. DRÓTOS László – ZIMÁNYI Magdolna – MOLDOVÁN István: *Mérföldkövek a Magyar Elektronikus Könyvtár életében.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. évf. 9. sz. 2010. 31–36. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/01300/01367/00235/pdf/EPA01367_3K_2010_09_31-36.pdf [2021. 10. 04.]
54. *Elindult a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia adatbázisa, a KDS Portál.* = Magyarország Kormánya 2021. 06. 15. Forrás: <https://kormany.hu/hirek/elindult-a-kozgyujtemenyi-digitalizalasi-strategia-adatbazisa-a-kds-portal> [2021. 09. 15.]
55. *Egy MaNDALAT bánt engemet – a magyar írott kulturális örökség digitalizálásának időszerű kérdései című szimpózium előadásai.* = Videotorium 2012. 04. 17. Forrás: <https://videotorium.hu/hu/channels/700/egy-mandalat-bant-engemet> [2020. 02. 05.]
56. *EUROPE 2020 : A strategy for smart, sustainable and inclusive growth.* Brussels, European Commission, 03. 03. 2010. COM(2010) 2020. Forrás: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BAR-ROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> [2020. 01. 13.]
57. *European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology, Shaping Europe's digital future.* Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2020. Forrás: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/> [2022. 05. 05.]
58. *European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture: European Framework for Action on Cultural Heritage :* Commission staff working document. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2019. Forrás: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/949707> [2022. 05. 05.]

59. *Europeana Data Model – Mapping Guidelines v2.4*. The Hague, Europeana Foundation, 06. 10. 2017. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Share_your_data/Technical_requirements/EDM_Documentation/EDM_Mapping_Guidelines_v2.4_102017.pdf [2020. 02. 06.]
60. *Europeana Publishing Framework V2.0*. The Hague, Europeana Foundation, 2015. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Publishing_Framework/Europeana%20Publishing%20Framework%20V2.0%20English.pdf [2020. 02. 06.]
61. *Europeana Strategy 2020–2025 : Empowering Digital Change*. The Hague, Europeana Foundation, 2020. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Europeana%20Strategy%202020%20-%202025.pdf [2021. 12. 28.]
62. FALLON, Julia: *Europeana Licensing Framework*. = Europeana Pro 2015. 02. 06. Forrás: <https://pro.europeana.eu/resources/standardization-tools/europeana-licensing-framework> [2020. 01. 28.]
63. *Felelet a Mandalatra*. = Videotorium 2012. 04. 11. Forrás: <http://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/4101/felelet-a-mandalatra> [2020. 02. 05.]
64. *Fenntartható Európa 2030-ra : vitaanyag*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2019. Forrás: <https://doi.org/10.2775/820328> [2024. 02. 02.]
65. FODOR János: *A megosztó hivatás : Könyvtári jelenlét a Facebook közösségi oldalon 2013/2014-ben*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 7–8. 2014. 275–294. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34279/19994> [2024. 02. 14.]
66. FODOR János: *Megosztás vagy szerkesztés?* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. évf. 1. sz. 2017. 24–36. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36026/21742> [2024. 02. 14.]
67. FODOR, János – KISZL, Péter: *Libraries, Digitized Cultural Heritage, and Social Cohesion of Smart Cities: Model-Like LIS-Educational Implementations in Hungary*. In: TAHER, Mohamed (szerk.): *Handbook of Research on the Role of Libraries, Archives, and Museums in Achieving Civic Engagement and Social Justice in Smart Cities*, Hershey, PA, IGI Global, 2022. 334–354. p. Forrás: <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-8363-0.ch018> [2023. 10. 09.]
68. FOKTÓI János: *Az állam szerepvállalása a magyar filmművészet és filmipar 2004–2014. Közötti helyzetének alakulásában, különös tekintettel a mozgóképörökség megőrzésére és hasznosítására*. [doktori értekezés], Budapest, Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola, 2016. Forrás: <http://www.szfe.hu/wp-content/uploads/2017/02/Fokt%C5%91i-J%C3%A1nos-DLA-dolgozat.pdf> [2020. 02. 05.]
69. FONDREN, Elisabeth – MCCUNE, Menard Meghan: *Archiving and Preserving Social Media at the Library of Congress: Institutional and Cultural Challenges to Build a Twitter Archive*. = *Preservation, Digital Technology & Culture*, 47. évf. 2. sz. 2018. 33–44. p. Forrás: <https://doi.org/10.1515/pdte-2018-0011> [2019. 11. 21.]
70. *Föderale Vielfalt – Globale Vernetzung: Strategien der Bundesländer für das kulturelle Erbe in der digitalen Welt*. Berlin, Deutsche Digitale Bibliothek, 2016. Forrás: https://hup.sub.uni-hamburg.de/volltexte/2016/168/pdf/HamburgUP_DDB_KulturellesErbe_02_Vielfalt.pdf [2021. 11. 13.]
71. FRESA, Antonella: *Digital Cultural Heritage Roadmap for Preservation*. = *International Journal of Humanities and Arts Computing*, 8. évf. 2014. 107–123. p. Forrás: <https://doi.org/10.3366/ijhac.2014.0102> [2024. 04. 16.]
72. F. TÓTH Benedek: *Ózd ébredő erőműve – élet a vasillatú múlt földjén*. = Index.hu 2021. 09. 18. Forrás: <https://index.hu/kultur/2021/09/18/ozd-kohaszat-digitalis-eromu-mars-interaktiv-szeleczy-zita-jovo/> [2022. 02. 02.]
73. GAÁLNÉ KALYDY Dóra – MONOK István – RÓZSA Dávid: *A szakkönyvtárak stratégiai fejlesztési irányai 2019–2024*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, 2019. Forrás: https://konyvtar.mta.hu/download/dokumentumok/strategia2019_v2.pdf [2020. 02. 13.]
74. *Gépi kézírás-felismerő modell készült az Országos Széchényi Könyvtárban*. = Országos Széchényi Könyvtár 2022. 07. 07. Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/gepi-keziras-felismero-modell> [2023. 07. 20.]

75. GRAD-GYENGE Anikó: *Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez*. Budapest, HORVÁTH Péter, ProArt Szövetség a Szerzői jogkért, 2017.
76. GREENBERG, Jane – SUTTON, Stuart – CAMPBELL, D. Grant: *Metadata: A Fundamental Component of the Semantic Web*. = Bulletin of the American Society for Information Science and Technology, 29. évf. 4. sz. 2003. 16–18. p. Forrás: <https://doi.org/10.1002/bult.282> [2022. 01. 11.]
77. *Guidelines for Planning the Digitization of Rare Book and Manuscript Collections*. Endorsed by the IFLA Professional Committee. 2014. Forrás: <https://www.ifla.org/files/assets/rare-books-and-manuscripts/rbms-guidelines/guidelines-for-planning-digitization.pdf> [2019. 10. 03.]
78. GYÖRGY Péter – KNAPP Gábor – KOVÁCS András Bálint – KOVÁCS Imre – LOIS László – MAGYAR Gábor – ROZGONYI Krisztina – SZAKADÁT István – ZÁDOR Tamás: *Nemzeti Audiovizuális Archívum Megvalósítási Tanulmány*. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Informatikai Központ, Média Laboratórium, 2000.
79. HAMVAY Péter: *Demeter Szilárd korántsem mindenható, egyelőre*. = HVG 2020. 02. 06. Forrás: https://hvg.hu/kultura/20200206_Demeter_Szilard_tundoklese [2024. 04. 23.]
80. HAVADI Gergő: *Könyvtári trendjelentések 2015–2022 / 2023/ 4. szám*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2024. Forrás: https://ki.oszk.hu/sites/default/files/csatoltfajlok/2024-04-lapszam_trendjelentés_oszk_2024.pdf [2024. 05. 07.]
81. HEGYKÖZI Ilona: *Digitalizálási stratégiák : Szakirodalmi szemle*. Budapest, Könyvtári Intézet, 2005. Forrás: <http://mek.oszk.hu/10500/10595/10595.pdf> [2020. 02. 13.]
82. HEGYKÖZI Ilona: *Hol tart ma a webarchiválás? Szakirodalmi áttekintés*. = Könyvtári Figyelő, 24. (60.) évf. 4. sz. 2014. 527–534. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00095/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_4_527-534.pdf [2020. 02. 13.]
83. *Hungary and Europeana An overview*. = Europeana Pro 19. 01. 2023. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Europeana_Foundation_Governance/Member_States/Country_Reports/CountryReport_Hungary_July2023.pdf [2023. 09. 19.]
84. *IFLA Strategic Plan 2016–2021*. Endorsed by the IFLA Governing Board. 2015. Forrás: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf> [2019. 11. 21.]
85. *IFLA Strategy 2019–2024*. Endorsed by the IFLA Governing Board, 2019. Forrás: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/25> [2024. 03. 04.]
86. *Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Consolidated Progress Report 2015–2017*. Luxembourg, European Commission, 2019. Forrás: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=60045 [2020. 01. 28.]
87. *Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (Germany)*. Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=51768 [2020. 01. 14.]
88. *Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (Hungary)*. Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=51774 [2020. 01. 14.]
89. *Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (Slovak Republic)*. Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=52770 [2020. 01. 14.]
90. *Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (Sweden)*. Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=51784 [2020. 01. 14.]

91. *Implementation of Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : Progress Report 2015–2017 (The Netherlands)*. Luxembourg, European Commission, 2017. Forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=53914 [2020. 01. 14.]
92. *Javaslatok a kulturális örökség megőrzése érdekében digitalizálandó dokumentumok körére, a digitalizálás országos összehangolására és a projektek nyilvántartására*. Budapest, NOKI Bizottság, 2005. 03. 31. Forrás: <http://mekosztaly.oszk.hu/limbo/egyb/oszkdb/anyagok/Altalanos/NOKIujkesz.doc> [2022. 05. 14.]
93. KAISER, Max: *Austrian Books Online*. = Österreichische Nationalbibliothek 2015. 02. 28. Forrás: <https://web.archive.org/web/20150303000552/http://www.onb.ac.at/ev/about/austrianbooksonline.htm> [2023. 09. 22.]
94. KALAY, Yehuda – KVAN, Thomas – AFFLECK, Janice (szerk.): *New Heritage: New Media and Cultural Heritage*. London, Routledge, 2007. Forrás: <https://doi.org/10.4324/9780203937884> [2024. 04. 16.]
95. KARL-MAGNUS, Drake – JUSTRELL, Borje – TAMMARO, Anna Maria: *Good Practice Handbook Version 1.2*. Rome, MINERVA Project, 2003. Forrás: http://www.minervaeurope.org/structure/workinggroups/good-pract/document/bestpracticehandbook1_2.pdf [2020. 02. 28.]
96. *Kárpátaljai magyar tartalmak archiválása*. = Országos Széchényi Könyvtár 2022. 03. 29. Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/karpataljai-magyar-tartalmak-archivalasa> [2022. 03. 21.]
97. *KDS-K: A Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása a könyvtárakban*. = Országos Széchényi Könyvtár 2019. Forrás: <https://www.oszk.hu/kds-k> [2023. 09. 29.]
98. KÉPES Gábor: *Elfogadta a kormány a Nemzeti Digitalizációs Stratégiát*. = Neumann János Számítógéptudományi Társaság 2022. 12. 14. Forrás: <https://njszt.hu/hu/news/2022-12-14/elfogadta-kormany-nemzeti-digitalizacios-strategiat> [2023. 09. 25.]
99. KISZL Péter: *Az IFLA stratégiai célkitűzései – hazai és nemzetközi könyvtári párhuzamok*. In: SZABÓ Panna – SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde (szerk.): *Hagyományok és kihívások V. Múlt és jövő : Országos Könyvtárszakmai Nap*, 2016. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017. 19–36. p. Forrás: http://dx.doi.org/10.21862/HagyKihiv_2016.19 [2019. 10. 03.]
100. KISZL Péter: *A könyvtár- és információtudományi képzés ökológiája*. = Könyvtári Figyelő, 30. (60.) évf. 1. sz. 2020. 9–40. p. Forrás: <http://ojs.elte.hu/kf/article/view/1060> [2022. 05. 28.]
101. KISZL Péter – FODOR János: *Időtálló könyvtár, jövőbiztos könyvtárosság: A digitális tartalomfejlesztés kompetenciatükre*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 69. évf. 4. sz. 2022. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36415/22128> [2024. 02. 08.]
102. KISZL Péter – SZÜTS Etele: *Circus arts centers during Covid–19: online content service and social media presence*. In: GÓMEZ CHOVA, Luis – LÓPEZ MARTÍNEZ, Agustín – CANDEL TORRES, Ignacio (szerk.): *EDULEARN21 Proceedings – 13th International Conference on Education and New Learning Technologies*, 5th–6th of July, 2021, Valencia, International Academy of Technology, Education and Development, 2021. 5388–5396. p. Forrás: <https://doi.org/10.21125/edulearn.2021.1102> [2024. 05. 21.]
103. KISZL Péter – SZÜTS Etele: *Cirkuszművészeti központok tartalomszolgáltatási modelljei – a COVID–19 idején*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 68. évf. 6. sz. 2021. 374–382. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36166/21882> [2024. 02. 08.]
104. *A Kolozsvári Állami Magyar Színház jelmezterveinek digitalizálása*. = DH-LAB 2022. 12. 08. Forrás: <https://dh-lab.hu/a-kolozsvari-allami-magyar-szinhaz-jelmezterveinek-digitalizalasa/> [2024. 03. 12.]
105. KÓMÁR Éva – BÁNKI Zsolt (szerk.): *Fehér Könyv : Módszertani útmutató a közgyűteményi kulturális örökség digitalizálásához és közzétételéhez*. Budapest, Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2019. Forrás: https://mandadb.hu/dokumentum/1096777/feher_konyv.pdf [2020. 01. 28.]
106. KOVÁČIK, Ján: *Article The national project Digital Library and Digital Archives: Mass digitisation of printed cultural heritage materials in Slovakia*. = Alexandria, 27. évf. 3. sz. 2017. 163–174. p. Forrás: <https://doi.org/10.1177/0955749018763720> [2022. 01. 31.]

107. *Közfoglalkoztatás Magyarországon: A közfoglalkoztatás jó gyakorlatai 2014–2015.* Budapest, Belügyminisztérium, 2015. 26–27. p. Forrás: <https://kozfoglalkoztataskormany.hu/download/b/a/1/41000/jo%20gyakorlatok%202014-2015.pdf> [2020. 02. 05.]
108. *Közügyűteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025).* Budapest, Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2017. Forrás: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/27/c4/27c41541fb75cfb0bfd4ceb02385fb4e.pdf> [2020. 01. 28.]
109. LEBERT, Marie: *Project Gutenberg (1971–2008).* University of Toronto & Project Gutenberg, 2008. Forrás: <https://www.gutenberg.org/ebooks/27045> [2024. 03. 26.]
110. LEGEZA Dénes (szerk.): *Iparjogvédelem.* Budapest, POMÁZI Gyula, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2020. Forrás: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/kozepfoku_tankonyv_2020_e-verzio.pdf [2020. 02. 05.]
111. LEWIS, Michelle: *AI4Culture – An AI platform for the cultural heritage data space.* = Europeana Pro 2022. 11. 14. Forrás: <https://pro.europeana.eu/project/ai4culture-an-ai-platform-for-the-cultural-heritage-data-space> [2024. 04. 22.]
112. LEWIS, Michelle: *DE-BIAS – Detecting and cur(at)ing harmful language in cultural heritage collections.* = Europeana Pro 2022. 11. 14. Forrás: <https://pro.europeana.eu/project/de-bias> [2024. 04. 22.]
113. LOVAS Lajos: *A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA).* = Szín – Közösségi Művelődés, 21. évf. 1. sz. 2016. 12–17. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/01300/01306/00138/pdf/EPA01306_szin_2016_1_12-14.pdf [2020. 02. 05.]
114. MACZELKA Árpád: *A kulturális örökség első számú, autentikus, forrásértékű megosztóivá válnak: Helyzetkép a Közügyűteményi Digitalizálási Stratégia könyvtári ágazatának végrehajtásáról.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 67. évf. 10. sz. 2020. 590–595. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35311/21024> [2024. 02. 14.]
115. *Magyar Információs Társadalom Stratégia.* Budapest, Informatikai és Hírközlési Minisztérium, 2003. Forrás: http://www.artefaktum.hu/oktatashoz/mits_2003.pdf [2020. 01. 28.]
116. *A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet Alapító Okirata,* Budapest, Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet, 2011.
117. *Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája 2021–2030.* Budapest, Innovációs és Technológiai Minisztérium és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal, 2021. 07. 22. Forrás: <https://kormany.hu/publicapi/document-library/kfi-strategia/download> [2021. 09. 15.]
118. *MaNDA Adatbázis Kisokos 3.4.* Budapest, Forum Hungaricum Nonprofit Kft., 2023. Forrás: https://mandadb.hu/dokumentum/1363918/MaNDA_Kisokos_3_4.pdf [2024. 05. 02.]
119. *Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired, or Otherwise Print Disabled.* = Official Journal of the European Union, L 48. 21. 02. 2018. 3–11. p. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:EN:PDF> [2023. 09. 10.]
120. *MINERVA PLUS Magyarország. Dokumentumok, A Digitalizálási munkálatok összehangolása – Lundi Alapelvek* (HEGYKÖZI Ilona fordítása). Forrás: <https://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/lundalap.htm> [2020. 02. 13.]
121. MOLDOVÁN István: *Digitalizálás együttműködésben: a jogkezelés jó gyakorlatai.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 26. évf. 12. sz. 2018. 3–11. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/01300/01367/00298/pdf/EPA01367_3K_2018_01_003-011.pdf [2021. 09. 15.]
122. MOLDOVÁN István: *A Magyar Elektronikus Könyvtár új fejlesztési koncepciója 1997-ben, és az intézményszerűsítés kérdései.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45. évf. 1. sz. 1998. 20–28. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/31656/17358> [2024. 02. 14.]

123. MOLDOVÁN István: *MINERVA Plus-projekt találkozó Budapesten.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 13. évf. 2. sz. 2004. 27–30. p. Forrás: <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00051/pdf/04muhelykerdesek.pdf> [2020. 02. 01.]
124. MOLNÁR Bence: *A Wikidata és a Nemzeti Névtér kapcsolódási lehetőségei.* = Könyvtári Figyelő, 31. (67.) évf. 1. sz. 2021. 46–55. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00364/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2021_01_046-055.pdf [2022. 01. 28.]
125. MOULIN, Jean – RÓNAI, Iván: *Final dissemination report.* DC-NET Working Group, 2012. Forrás: <https://www.dc-net.eu/getFile.php?id=464> [2022. 01. 18.]
126. NAUTA, Gerhard Jan – HEUVEL, Wietske van den – TEUNISSE, Stephanie: *Report on ENUMERATE Core Survey 4.* The Hague, DEN Foundation, 2017. 08. 31. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Projects/Project_list/ENUMERATE/deliverables/DSI-2_Deliverable%20D4.4_Europeana_Report%20on%20ENUMERATE%20Core%20Survey%204.pdf [2023. 09. 23.]
127. NAUTA, Gerhard Jan – HEUVEL, Wietske van den: *Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2015.* The Hague, DEN Foundation, June 2015. Forrás: <http://enumeratedataplatform.digibis.com/reports/survey-report-on-digitisation-in-european-cultural-heritage-institutions-2015/download> [2020. 02. 28.]
128. *National Digital Heritage Strategy.* The Hague, Digital Heritage Network, 2015. Forrás: <https://www.den.nl/uploads/5c9b818974b6bf9d4f768cd0fe96f8d14e3d504324a7.pdf> [2020. 02. 06.]
129. *Nemzeti Digitalizációs Stratégia (2022–2030).* Budapest, Miniszterelnöki Kabinetiroda, 2022. Forrás: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/6/60/602/60242669c9f12756a2b104f8295b866a8bb8f684.pdf> [2023. 09. 25.]
130. *A nemzeti kulturális örökség a digitális technológia korában : Mandalat 1.0.* Budapest, Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet, 2011. 11. 28.
131. *Nemzeti Névtér béta.* = Magyar Nemzeti Névtér 2019. 05. 13. Forrás: <https://magyarnemzetinevter.hu/2019/05/13/nemzeti-nevter-beta/> [2023. 08. 01.]
132. *Netwerk Digitaal Erfgoed – Nulmeting Bereik Digitaal Erfgoed* (holland nyelven), Netwerk Digitaal Erfgoed, 2017. Forrás: <https://www.netwerkdigitaalerfgoed.nl/wp-content/uploads/2018/02/Rapportage-Netwerk-Digitaal-Erfgoed-20170613.pdf> [2020. 02. 06.]
133. *New European Agenda for Culture – SWD(2018) 267 final.* Brussels, European Commission, 22. 05. 2018. Forrás: https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-08/swd-2018-167-new-european-agenda-for-culture_en.pdf [2022. 05. 05.]
134. NÉMETH Márton: *Nemzetközi körkép a webarchiválás gyakorlatáról.* = Könyvtári Figyelő, 27. (63.) évf. 4. sz. 2017. 575–582. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00349/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2017_04_575-582.pdf [2020. 01. 28.]
135. *Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (2014–2020) v.7.0.* Budapest, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2014. 12. 22. Forrás: https://www.kormany.hu/download/a/f7/30000/NIS_v%C3%A9gleges.pdf [2020. 01. 28.]
136. *OSZK alapító okirata.* Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2021. 11. 30. Forrás: <https://www.oszk.hu/sites/default/files/OSZK-Alapito-okirat.pdf> [2022. 01. 12.]
137. *OSZK kincsek a permafroszt alatt.* = KULTer.hu 2021. 09. 25. Forrás: <https://www.kulter.hu/2021/09/oszk-kincsek-a-permafroszt-alatt/> [2022. 01. 13.]
138. *Országos Könyvtári Digitalizálási Terv (2007–2013).* Budapest, NOKI Plusz Bizottság, 2005. 09. 15.
139. *Az Országos Könyvtárügyi Konferencia tézisei és ajánlásai.* Budapest, Országos Könyvtári Konferencia Tézisszerkesztő Bizottság, 2013. 01. 31. Forrás: https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2013/02/TEZISEK_kozlesre_adhato_2013_02_18.pdf [2022. 05. 30.]

140. *Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálási stratégiája 2017–2025 v02.* Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2017. Forrás: https://www.oszk.hu/sites/default/files/OSZK_DIGIT-STRAT_2017_11_27.pdf [2020. 01. 28.]
141. OTT, Michela – POZZI, Francesca: *Towards a new era for Cultural Heritage Education: Discussing the role of ICT.* = *Computers in Human Behavior*, 27. évf. 4. sz. 1365–1371. p. Forrás: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.07.031> [2024. 04. 16.]
142. *Pályázat a Közgyműteményi Digitalizálási Stratégia keretében a könyvtári digitalizálás támogatására.* = Emmi 2019. 07. 29. Forrás: https://www.oszk.hu/sites/default/files/KDS-K-2019_P%C3%A1ly%C3%A1zati-felhiv%C3%A1s_modositott.pdf [2023. 09. 23.]
143. PAP Dávid Zoltán – SZÜTS Etele: *A virtuális Baranya felépítése. A Helyismereti Gyűjtemény mint digitális tartalomszolgáltató.* = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 27. évf. 12. sz. 2018. 3–7. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/01300/01367/00309/pdf/EPA01367_3K_2018_12_003-007.pdf [2020. 01. 28.]
144. POLL, Roswitha: *Digitisation in European Libraries: Results of the NUMERIC Project.* = *Liber Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries*, 19. évf. 3–4. sz. 2010. 248–258. p. Forrás: <https://doi.org/10.18352/lq.7964> [2023. 09. 22.]
145. PRADOS-PEÑA, M. Belén – CRESPO-ALMENDROS, Esmeralda – PORCU, Lucia: *How Online Sales Promotions via Social Networks Affect the Brand Equity of a Heritage Destination.* = *Heritage*, 5. évf. 6. sz. 2022. 2547–2564. p. Forrás: <https://doi.org/10.3390/heritage5030133> [2024. 02. 08.]
146. PREUB, Ulf: *Sustainable Digitalization of Cultural Heritage – Report on Initiatives and Projects in Brandenburg, Germany.* = *Sustainability*, 8. évf. 9. sz. 2016. Forrás: <https://doi.org/10.3390/su8090891> [2021. 11. 28.]
147. *Portál program – A könyvtárügy stratégiája 2008–2013.* Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2007. Forrás: <https://2010-2014.kormany.hu/download/a/a4/20000/Port%C3%A1l%20program-k%C3%B6nyvt%C3%A1r%20strat%C3%A9gia%202010-2013.doc> [2020. 01. 28.]
148. RÁCZ András: *Gyűjtemények gyűjteménye – Adattengert teremt a Digitális Bölcsészeti Központ.* = *Kultúra.hu* 2021. 06. 01. Forrás: <https://kultura.hu/gyujtemenyek-gyujtemenye-adattengert-teremt-a-digitalis-bolcseszeti-kozpont/> [2020. 09. 15.]
149. RADÓ Rita: *A Holland Nemzeti Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek) és a digitalizálás.* = *Könyvtári Figyelő*, 28. (64.) évf. 1. sz. 2018. 91–97. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_091-097.pdf [2020. 02. 06.]
150. *Records of the General Conference*, 17th session. Paris, UNESCO, 1972. Forrás: Resolutions, recommendations. Forrás: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114044.page=145> [2024. 04. 18.]
151. *Remek program szobafogság idején: böngésszünk a Digipédián!* = *Mazsihisz* 2020. 03. 31. Forrás: <https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/kultura/remek-program-szobafogsag-idejen-bongeszunk-a-digipedian>
152. *Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the evaluation of Europeana and the way forward.* Brussels, European Commission, 06. 09. 2018. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0612> [2021. 12. 28.]
153. *Rightsstatements.org White Paper: Recommendations for Standardized International Rights Statements International.* Rights Statements Working Group, October 2015 (last updated November 2017). Forrás: https://rightsstatements.org/files/171116recommendations_for_standardized_international_rights_statements_v1.2.pdf [2021. 09. 27.]
154. RÓNAI, Iván: *Európai együttműködés a digitális kulturális örökség megteremtésében és megőrzésében – a Minerva projekt irányítása.* = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 52. évf. 1. sz. 2005. 3–5. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32730/18445> [2024. 02. 14.]

155. RÓNAI, Iván: *Hungary (New Accession Member States 2003)*. In: LUNGI, Maurizio (szerk.): *Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2003*. Rome, MINERVA Project, 2002. 138–143. p. Forrás: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf03/hungary.pdf> [2020. 02. 26.]
156. RÓNAI, Iván: *Hungary (Member States Progress Reports 2004)*. In: NATALE, Maria Teresa – PICCININNO, Marzia (szerk.): *Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2004*. Rome, MINERVA Project, 2003. 82–90. p. Forrás: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf04/hungary.pdf> [2020. 02. 26.]
157. RÓNAI, Iván: *Hungary (Member States Progress Reports 2005)*. In: NATALE, Maria Teresa – PICCININNO, Marzia (szerk.): *Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2005*. Rome, MINERVA Project, 2004. 67–71. p. Forrás: <https://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf05/hungary.pdf> [2020. 02. 26.]
158. RÓNAI, Iván: *Hungary (Member States Progress Reports 2006)*. In: NATALE, Maria Teresa – PICCININNO, Marzia (szerk.): *Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2006*. Rome, MINERVA eC Project, 2005. 67–71 p. Forrás: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf06/Hungary.pdf> [2020. 02. 26.]
159. RÓNAI, Iván: *Hungary (Member States Progress Reports 2007)*. In: NATALE, Maria Teresa – PICCININNO, Marzia (szerk.): *Coordinating digitisation in Europe : Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2007*. Rome, MINERVA eC Project, 2006. 83–86. p. Forrás: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrepdf07/Hungary.pdf> [2020. 02. 26.]
160. RÓNAI Iván: *Könyvtári digitalizálás Európában és Magyarországon*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 57. évf. 6. sz. 2010. 231–237. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33082> [2024. 02. 14.]
161. RÓNAI Iván: *Kulturális digitalizálás – félúton az Europeana felé*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 58. évf. 9. sz. 2009. 371–377. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33174> [2024. 02. 14.]
162. RÓNAI Iván: *Multilingual issues in Hungary Country report for MINERVAPlus in 2005*. Budapest, 2005. Forrás: https://mek.oszk.hu/minerva/html/dok/hungary_results.doc [2022. 01. 18.]
163. RÓZSA Dávid: *Tájékoztatás az Országos Idegennyelvű Könyvtár és a Digitális Bölcsészeti Központ működtetésének átvételéről*. = KATALIST Feed 2021. 12. 01. Forrás: <http://katalist-to-feed.blogspot.com/2021/12/katalist-tajekoztatas-az-orszagos.html> [2022. 01. 05.]
164. RUUSALEPP, Raivo – DOBREVA, Milena: *Digital Preservation Services: State of the Art Analysis*. Research report funded by the DC-NET project. 2012. Forrás: <https://www.dc-net.eu/getFile.php?id=467> [2022. 01. 18.]
165. *Quality Principles for cultural Web sites: a handbook*. Edited by Minerva Working Group 5. 2005. Forrás: <https://www.minervaeurope.org/publications/qualitycommentary/qualitycommentary050314final.pdf> [2020. 02. 28.]
166. SCHOLZ, Henning: *Europeana Publishing Framework*. = Europeana Pro 2021. 03. 09. Forrás: <https://pro.europeana.eu/post/publishing-framework> [2020. 01. 28.]
167. *Service Priorities and Best Practices for Digital Cultural Heritage*. DC-NET Working Group 3. (szerk.): *New Services Priorities*. Rome, DC-NET Working Group 3., 2012. Forrás: <http://www.dc-net.eu/get-File.php?id=450> [2020. 02. 05.]
168. SIEMAN, Barbara – TESZELSZKY, Kees: *How can we improve our web collection? : An evaluation of web archiving at the KB National Library of the Netherlands (2007–2017)*. = Alexandria, 27. évf. 2. sz. 2017. 94–107. p. Forrás: <https://doi.org/10.1177/0955749017725930> [2020. 02. 26.]

169. SHI, Jia: *Analysing the importance of social media on European museums*. In: SHS Web of Conferences 181. Les Ulis, 2024. Forrás: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202418101033> [2024. 02. 08.]
170. SKALICZKI Judit: *Portál program – Könyvtárfejlesztési stratégia, 2008–2013*. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 17. évf. 1. sz. 2008. 3. p. <https://epa.oszk.hu/01300/01367/00133/pdf/01konyvtarpolitika.pdf> [2022. 08. 11.]
171. SÜTHEŐ Péter: *Elektronikus, digitális, virtuális könyvtárak*. In: HORVÁTH Tibor – PAPP István (szerk.): *Könyvtárosok kézikönyve 3. A könyvtárak rendszere*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. 209–240. p.
172. *Stiftung Kulturgut Baden-Württemberg awards around 599,000 euros in funding for archives, libraries and universities in the state*. = Ministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst Baden-Württemberg 2016. 05. 23. Forrás: <https://mwk.baden-wuerttemberg.de/de/service/presse-und-oeffentlichkeitsarbeit/pressemitteilung/pid/stiftung-kulturgut-baden-wuerttemberg-vergibt-rd-599000-euro-foerdergelder-fuer-archive-bibliothek/> [2021. 11. 03.]
173. STROEKER, Natasha – VOGELS, René: *Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2012*. Zoetermeer, Panteia, ENUMERATE Thematic Network, 2012. Forrás: <http://enumeratedataplatform.digibis.com/reports/core-survey-i-final-report/download> [2022. 08. 16.]
174. STROEKER, Natasha – VOGELS, René – NAUTA, Gerhard Jan – NIET, Marco de: *Report on the ENUMERATE Thematic Surveys on Digital Collections in European Cultural Heritage Institutions 2013*. Zoetermeer, Panteia, ENUMERATE Thematic Network, 2013. Forrás: <http://enumeratedataplatform.digibis.com/reports/report-on-the-enumerate-thematic-survey/download> [2022. 08. 16.]
175. STROEKER, Natasha – VOGELS, René: *Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2014*. Zoetermeer, Panteia, ENUMERATE Thematic Network, 2014. Forrás: <http://enumeratedataplatform.digibis.com/reports/survey-report-digitisation-2014/download> [2022. 08. 16.]
176. SZALÓKI Gabriella: *Digitális kultúra Európában – a Minerva projekt*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. évf. 1. sz. 2005. 6–11. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32729/18444> [2024. 02. 14.]
177. SZAKADÁT István: *A Nemzeti Névtér értelméről és hasznáról*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 68. évf. 3–4. sz. 2021. 200–208. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36233/21949> [2024. 02. 14.]
178. *Szerzői és személyiségi jogi tájékoztató 2.3*. Budapest, Forum Hungaricum Nonprofit Kft., 2023. Forrás: https://mandadb.hu/dokumentum/1363920/Szerzoi_es_szemelyisegi_jogi_tajekoztato_2_3.pdf [2024. 05. 02.]
179. SZÜTS Etele: *Aggregátorok akkreditációja az Europeana szolgáltatáshoz*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 66. évf. 5. sz. 2019. 287–292. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35909/21624> [2024. 02. 14.]
180. SZÜTS Etele: *Baranya megye egyes helytörténeti érdekességei a Magyar Nemzeti Digitális Archívumban*. In: ERDŐS Zoltán – KINDL Melinda – SZABADOS Csaba – FEKETE Sándor (szerk.): *Látószögek és diagnózisok: Közös dolgaink 2019–2020*. Pécs, Közös dolgaink – független értelmiségi platform, 2020. 87–98. p. Forrás: https://www.academia.edu/48869823/L%C3%A1t%C3%B3sz%C3%B6gek_%C3%A9s_diagn%C3%B3zisok_K%C3%B6z%C3%B6s_dolgaink_2019_2020 [2024. 05. 21.]
181. SZÜTS Etele: *Digitalizálás gyakorlata*. In: KISZL Péter (szerk.): *Útmutató könyvtáralapításhoz 3. : Gyűjteményszervezés, digitalizálás, nyílt hozzáférés*. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2024. 50–88. p. https://doi.org/10.21862/utm_kvta_3 [2024. 06. 19]

182. SZÜTS Etele: *Az Európai Bizottság 2011/711/EU ajánlásának értékelése*. In: KISZL Péter – NÉMETH Katalin (szerk.): *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2022*. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2023. 339–354. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2022.339> [2023. 08. 11.]
183. SZÜTS Etele: *A Forum Hungaricum Nonprofit Kft. aggregációs szolgáltatása a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia keretében : Tartalomszolgáltatás az Europeana felé*. [pályamunka], Budapest, 2018. Forrás: <http://mek.oszk.hu/19000/19079/> [2020. 01. 28.]
184. SZÜTS Etele: *IFLA útmutató: Ritka könyv- és kéziratgyűjtemények digitalizálásának megtervezése*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 68. évf. 5. sz. 2021. 287–294. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36197/21913> [2024. 02. 14.]
185. SZÜTS Etele: *Kistelegdi Gyűjtemény – Magángyűjteményből közkincs*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. évf. 7–8. sz. 2017. 372–388. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34560/20273> [2024. 05. 21.]
186. SZÜTS Etele: *Kulturális örökségünk digitalizálásának problémái*. = Könyvtári Figyelő, 29. (65.) évf. 3. sz. 2019. 383–394. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00357/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2019_03_383-394.pdf [2020. 03. 25.]
187. SZÜTS Etele: *Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet*. Pécs, [diplomamunka], 2015. Forrás: <https://mek.oszk.hu/19000/19086/> [2020. 01. 28.]
188. SZÜTS Etele: *Magyarország és a Holland Királyság digitalizálási stratégiájának összehasonlítása*. In: KISZL Péter – BODA GÁBORNÉ KÖNTÖS Nelli (szerk.): *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020*. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2021. 381–391. p. Forrás: <http://doi.org/10.21862/vkkv2020.381> [2021. 09. 28.]
189. SZÜTS Etele: *Megújult a MaNDA adatbázisa*. = Magyar Nemzeti Digitális Archívum 2016. 06. 06. Forrás: https://mandadb.hu/cikk/755056/Megujult_a_MaNDA_adatbazisa [2021. 12. 10.]
190. SZÜTS Etele – HEGEDŰS Henriett: *10 éves a Magyar Nemzeti Digitális Archívum*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 70. évf. 2. sz. 2023. 147–163. p. Forrás: <https://doi.org/10.3311/tmt.13237> [2023. 06. 22.]
191. SZÜTS Etele – HEGEDŰS Henriett: *Europeana Aggregators' Forum 2023 – hibrid konferencia Budapesten*. = Central European Library and Information Science Review, 1. évf. 1. sz. 2024. 100–115. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/celistr/article/view/36979> [2024. 04. 22.]
192. SZÜTS Etele – HEGEDŰS Henriett – KONDAKOR Ferenc: *@Kultúrkincs*. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 4. sz. 2020. 3–11. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/01300/01367/00327/pdf/EPA01367_3K_2020_04_003-011.pdf [2022. 01. 12.]
193. THARANI, Karim: *Much more than a mere technology: A systematic review of Wikidata in libraries*. = The Journal of Academic Librarianship, 47. évf. 2. sz. 2021. Forrás: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102326>. [2022. 01. 10.]
194. *The 77th IFLA General Conference. Libraries Situation after the Great East Japan Earthquake and Tsunami*. = Japan Library Association 14. 08. 2011. Forrás: <http://www.jla.or.jp/Portals/0/data/english/IFLAR-report.pdf> [2022. 11. 19.]
195. *The Europeana Licensing Framework*. The Hague, Europeana Foundation, 2014. Forrás: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Europeana%20Licensing%20Framework.pdf [2020. 02. 06.]
196. *The Lund Principles : Conclusions Of Experts Meeting*. Lund, 04. 04. 2001. Forrás: https://www.iccu.sbn.it/export/sites/iccu/documenti/lund_principles-en.pdf [2020. 01. 28.]

197. TÓSZEGI Zsuzsanna: *A Digitális Irodalmi Akadémia első két évtizede*. In: KISZL Péter – CSÍK Tibor (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2018. 155–165. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2018> [2023. 08. 11.]
198. TÓSZEGI Zsuzsanna: *A digitalizálás és a szerzői jogok*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 51. évf. 2. sz. 2004. 55–60. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32483/18182> [2024. 02. 14.]
199. TÓSZEGI Zsuzsanna: *Elképzelések a Neumann János Multimédia Központ és Digitális könyvtárról*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45. évf. 1. sz. 1998. 29–34. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/31655/17357> [2024. 02. 14.]
200. TÓSZEGI Zsuzsanna: *Fejezetek a magyar kulturális örökség digitalizálásának történetéből – 30 éves az ARCANUM kiadó*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 66. évf. 12. sz. 2019. 694–699. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35597/21311> [2024. 02. 14.]
201. TÓSZEGI Zsuzsanna: *Kutatási lehetőségek az Arcanum online adatbázisaiban, a magyar nyelvű digitalizált kulturális örökség forrásaiban*. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 2. sz. 2020. 34–47. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/01300/01367/00325/pdf/EPA01367_3K_2020_02_034-047.pdf [2020. 01. 28.]
202. TÓSZEGI Zsuzsanna: *A Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) projekt*. = Könyvtári Figyelő, 13. (49.) évf. 1. sz. 2003. 67–74. p. Forrás: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00044/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2003_1_067-074.pdf [2024. 04. 09.]
203. TÓSZEGI Zsuzsanna: *A személyes adatok és a szerzői jogok védelme a könyvtárakban*. In: KISZL Péter (szerk.): Útmutató könyvtáralapításhoz 2. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2022. 49–191. p. Forrás: https://doi.org/10.21862/utm_kvta_2 [2024. 05. 02.]
204. TÓSZEGI Zsuzsanna: *A szerzői jogi reformtörvény hatása a könyvtárak működési rendszerére*. In: KISZL Péter – NÉMETH Katalin (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság : Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2022. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2023. 245–254. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2022.245> [2023. 08. 11.]
205. TÓSZEGI Zsuzsanna: *A szerzői jogok védelmét szolgáló digitális technológia*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 53. évf. 10. sz. 2006. 447–456. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/32787/18502> [2024. 02. 14.]
206. TÓTH Eszter: *Az élmények két otthona*. = Kultúra.hu 2017. 10. 25. Forrás: <https://kultura.hu/elmenyek-ket-otthona/> [2022. 02. 02]
207. TÓTH Máté: *A digitalizálás trendjei az Európai Unióban*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. évf. 10. sz. 2015. 355–365. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34349> [2024. 02. 14.]
208. TÓTH Máté: *A kulturális örökség digitalizálása az Európai Unióban az ENUMERATE projekt eredményeinek tükrében*. = Könyvtári Figyelő, 24. (60.) évf. 4. sz. 2014. 401–417. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00095/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_4_401-417.pdf [2020. 01. 28.]
209. TÓTH Máté: *Organization and Funding of Digitization in the Visegrád Countries*. In: AUDUNSON, Ragnar – ANDRESEN, Herbjørn – FAGERLID, Cicilie – HENNINGSSEN, Erik – HOBOMH, Hans-Christoph, – JOCHUMSEN, Henrik – LARSEN, Håkon – VOLD, Tonje (szerk.): Libraries, Archives and Museums as Democratic Spaces in a Digital Age. Berlin–Boston, De Gruyter Saur, 2020. 111–131. p. Forrás: <https://doi.org/10.1515/9783110636628> [2022. 01. 20.]
210. *Új szolgáltatás, ELDORADO*. = Országos Széchényi Könyvtár 2015. Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/uj-szolgalattas-eldorado> [2021. 09. 10]
211. UNGVÁRY Rudolf: *A „földrajzi személyi” hungarikum*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 68. évf. 6. sz. 2021. 364–373. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36167> [2024. 02. 14.]

212. *Vägledning till digitalt bevarande*. Version 1.1. Digisam, 2021. Forrás: <https://www.digisam.se/wp-content/uploads/2021/07/Digisams-vagledning-till-digitalt-bevarande-1.1.pdf> [2022.01.12.]
213. *Vägledning till ett sammanlänkat kulturarv*. Version 1.0. Digisam, 2021. Forrás: <https://www.digisam.se/wp-content/uploads/2021/04/Digisams-v%C3%A4gledning-till-ett-sammanl%C3%A4nkat-kulturarv.pdf> [2022. 01. 13]
214. *Världskulturmuseerna I En Digital TID*. Göteborg, Världskulturmuseet, 2021. Forrás: <https://www.varldskulturmuseerna.se/siteassets/pdf/smvk-digital-strategi-2021.pdf> [2022. 01. 13]
215. VISKY Ákos László: *Felhívás kárpátjai magyar webhelyek címeinek gyűjtésére*. = KATALIST Feed 2022. 03. 07. Forrás: <https://katalist-to-feed.blogspot.com/2022/03/katalist-felhivas-karpataljai-magyar.html> [2022. 02. 21.]
216. VASS Johanna – SZÜTS Etele: *Közgyűjtemények együttműködése a MaNDA országos digitalizálási projektjeiben 2013–2016*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. évf. 12. sz. 2016. 478–493. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34116/19830> [2024. 02. 14.]
217. *Webarchivierung*. = Deutsche Digitale Bibliothek 2020. 12. 06. Forrás: https://www.dnb.de/EN/Professionell/Sammeln/Sammlung_Websites/sammlung_websites_node.html#doc272684bodyText1 [2022. 02. 07]
218. Z. KARVALICS László: *Országos Könyvtárügyi Konferencia – A könyvtárak társadalmi haszna II*. = Videotorium 2012. 11. 22. Forrás: <https://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/5624/a-konyvtarak-tarsadalmi-haszna-i> [2024. 03. 07.]
219. *Zöld könyv az infokommunikációs szektor 2014–2020 közötti fejlesztési irányairól*. Budapest, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2014. Forrás: <https://2015-2019.kormany.hu/download/0/c8/30000/Z%C3%B6ldk%C3%B6nyv%20v%C3%A9gleges.pdf> [2020. 02. 28.]
220. *Zuckerberg úr, tiltakozunk a kultúra eltörlése ellen!* = Országos Széchényi Könyvtár 2023. 09. 04. Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/zuckerberg-ur-tiltakozunk-kultura-eltorlese-ellen> [2023. 09. 14]
221. ZSOLT Péter: *A MICHAEL Plus projekt Magyarországon*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 54. évf. 6. sz. 2007. 249–254. p. Forrás: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33511/19226> [2024. 02. 14.]

15. ÁBRAK JEGYZÉKE

1. ábra	A veszélyeztetettség és a használat gyakorisága közötti összefüggés	14
2. ábra	A konzultációt kitöltők megoszlása a válaszadók típusa szerint, n=564.....	31
3. ábra	A konzultációt kitöltők megoszlása a válaszadók országa szerint, n=564	32
4. ábra	A Nemzeti Infokommunikációs Stratégia pillérszerkezete	70
5. ábra	Az NDA nyitóoldala 2014-ben	96
6. ábra	A MaNDA DB publikus rekordjainak növekedése, 2014–2021	104
7. ábra	A MaNDA DB oldalmegtekintéseinek alakulása, 2016–2021.....	104
8. ábra	A MaNDA DB kezdőlapja, 2021	105
9. ábra	Széchenyi Ferenc személynévtérének adatlapja a Magyar Nemzeti Névtérben	121
10. ábra	Részlet az Europeana Publishing Frameworkből.....	132
11. ábra	A http://europeana.eu/en URL-cím pillanatfelvételei az Internet Archive Wayback Machine.....	178
12. ábra	Könyvtárak közösségimédia-profiljának alakulása, 2020–2022, n=1232.....	185
13. ábra	A Kultúrkinés Facebook-oldalt követők számának alakulása 2018. II. félévében.....	190
14. ábra	A Kultúrkinés oldal bejegyzései elérése organikusan és fizetve, 2020–2021	190

16. TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat	A digitalizálás szervezésének meghatározó tendenciái az EU-ban	29
2. táblázat	A KDS-ben rögzített aggregátor intézmények és működési területük	38
3. táblázat	Magyarországról aggregáló intézmények vagy projektek 2023 szeptemberében	41
4. táblázat	A MaNDA és a Forum Hungaricum által koordinált Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Programok, 2012–2024.....	69
5. táblázat	A NAP integrált keresőrendszer látogatóinak tervezett indikátorai 2022–2025 között	79
6. táblázat	A KDS-előterjesztés egyszerűsített költségvetése.....	84
7. táblázat	A források előirányzata és a ténylegesen biztosított keret, 2019–2021.....	85
8. táblázat	KDS-aggregátorok digitalizálással elért tartalomfejlesztései, 2019–2021	86
9. táblázat	MaNDA DB kép színe (image colour) metaadatmező megfeleltetése a Getty AAT szótárnak	106
10. táblázat	A KDS-K nyertes pályázói.....	118
11. táblázat	A Holland Nemzeti Digitális Örökség Stratégiában rögzített aggregátor intézmények és működési területük	131
12. táblázat	A Szlovák Köztársaság digitalizálással kapcsolatos projektjei és a koordinátorintézmények	146
13. táblázat	Szlovákiából aggregált kulturális örökségi elemek az Europeana nyilvános felületén 2023-ban ...	149
14. táblázat	Vizsgált tagállamok Europeanán elérhető kulturális örökségi elemei és akkreditált aggregátorai 2023 októberében	151
15. táblázat	A MINERVA projekt résztvevői.....	154
16. táblázat	ENUMERATE projekt konzorciumának tagjai	161
17. táblázat	Az Europeana archívuma látogatottságának magyar vonatkozásai, 2018–2021	168
18. táblázat	Az Europeana Alapítvány által akkreditáltan megbízható aggregátorok 2023 októberében	172

17. JOGSZABÁLYOK, KORMÁNYHATÁROZATOK JEGYZÉKE

1. 1112/2024. (IV. 23.) Korm. határozat az egyes közgyűjteményeknek a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központba történő integrációjáról
2. 1175/2018. (III. 28.) Korm. határozat a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítása érdekében 2018–2021. évek között szükséges intézkedésekről
3. 1312/2016. (VI. 13.) Korm. határozat a központi hivatalok és a költségvetési szervi formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával kapcsolatos intézkedésekről
4. 1404/2017. (VI. 28.) Korm. határozat a Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósítása során elkészült Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégiáról
5. 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozat a Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (NIS) 2016. évi monitoring jelentéséről, a Digitális Jólét Program 2.0-ról, azaz a Digitális Jólét Program kibővítéséről, annak 2017-2018. évi Munkaterve elfogadásáról, a digitális infrastruktúra, kompetenciák, gazdaság és közigazgatás további fejlesztéseiről
6. 1456/2021. (VII. 13.) Korm. határozat Magyarország kutatási, fejlesztési és innovációs stratégiájának (2021–2030) elfogadásáról
7. 1486/2015. (VII. 21.) Korm. határozat a Digitális Nemzetfejlesztési Program megvalósításával kapcsolatos aktuális feladatokról, valamint egyes kapcsolódó kormányhatározatok módosításáról
8. 1582/2022. (XI. 30.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Digitalizációs Stratégiájának (2022–2030) elfogadásáról
9. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
10. 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról
11. 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről
12. 2004. évi CXXXVII. törvény a Nemzeti Audiovizuális Archívumról
13. 2004. évi II. törvény a mozgóképről
14. 2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról
15. 2011. évi LX. törvény a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény, valamint a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról
16. 2012/2015. (XII. 29.) Korm. határozat az internetről és a digitális fejlesztésekről szóló nemzeti konzultáció (InternetKon) eredményei alapján a Kormány által végrehajtandó Digitális Jólét Programjáról
17. 2019. évi CXXIV. törvény a Nemzeti Kulturális Tanácsról, a kultúrstratégiai intézményekről, valamint egyes kulturális vonatkozású törvények módosításáról

18. 2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról
19. 28/2019. (VIII. 30.) EMMI utasítása miniszteri biztos kinevezéséről
20. 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól
21. 378/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet az Egyes központi hivatalok és költségvetési szervi formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával összefüggő jogutódlásról, valamint egyes közfeladatok átvételéről.
22. 38/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet az árva mű felhasználásának részletes szabályairól
23. 60/1998. (III. 27.) Korm. rendelet a sajtótermékek kötelezpéldányainak szolgáltatásáról és hasznosításáról
24. 626/2020. (XII. 22.) Korm. rendelet a webarchiválás részletes szabályairól
25. Commission Recommendation (EU) 2021/1970 of 10 November 2021 on a common European data space for cultural heritage
26. Commission Recommendation of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2006/585/EC)
27. Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/711/EU)
28. Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast)
29. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC
30. Directive 2003/98/EC of the European Parliament and of the Council of 17 November 2003 on the re-use of public sector information
31. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works (Text with EEA relevance)
32. Directive 2013/37/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 amending Directive 2003/98/EC on the re-use of public sector information (Text with EEA relevance)
33. Magyarország Alaptörvénye

18. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AAT – Art & Architecture Thesaurus	DEA – Europeana Data Exchange Agreement
ADT – Arcanum Digitális Tudománytár	DH-LAB – National Laboratory for Digital Heritage
API – Application Programming Interface	DIA – Digitális Irodalmi Akadémia
AR – Augmented Reality	DJP – Digitális Jólét Program
ARROW – Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works Towards Europeana	DNFP – Digitális Nemzet Fejlesztési Program
ATHENA – Access to Cultural Heritage Networks Across Europe	DOS – Digitális Oktatási Stratégia
AV – audiovizuális	DS4CH (Deployment of a common European data space for cultural heritage)
BFL – Budapest Főváros Levéltára	DSI – Digital Service Infrastructure
BiP – Books in Print	EAF – Europeana Aggregators' Forum
CC – Creative Commons	EB – Európai Bizottság
CC BY – Creative Commons – Attribution	EDL – European Digital Library
CC BY-NC – Creative Commons - Attribution, Non-Commercial	EDM – Europeana Data Model
CC BY-NC-ND – Creative Commons - Attribution, Non-Commercial, No Derivatives	EFG – The European Film Gateway
CC BY-NC-SA – Creative Commons - Attribution, Non-Commercial, ShareAlike	EISZ – Elektronikus Információ Szolgáltatás
CC BY-ND – Creative Commons - Attribution, No Derivatives	EKK – Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma
CC BY-SA – Creative Commons - Attribution, ShareAlike	EKOP – Elektronikus Közigazgatás Operatív Program
CC0 – The Creative Commons CC0 1.0 Universal Public Domain Dedication	ELDORADO – Elektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere, Adatbázisa és Dokumentumtára
CEDCHE – Commission Expert Group on the common European Data Space for Cultural Heritage	Emmi – Emberi Erőforrások Minisztériuma
CHI – Cultural Heritage Institute	ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete
CHO – Cultural Heritage Object	EOSC – European Open Science Cloud
CLS INFRA – Computational Literary Studies Infrastructure	ERFA – Európai Regionális Fejlesztési Alap
CNE – Copyright Not Evaluated	ERIC – European Research Infrastructure Consortium
DBK – Digitális Bölcsészeti Központ	ESE – Europeana Semantic Elements
DC – Dublin Core	EU – Európai Unió
DC4EU – Dutch Collections for Europe	EUIPO – European Union Intellectual Property Office
DCHE – Expert Group on Digital Cultural Heritage and Europeana	GIS – Geographic Information System
DC-NET – Digital Cultural Heritage NETWORK	GKM – Gazdasági és Közlekedési Minisztérium
	HLG – High Level Group
	HPC – High-performance computing
	HTR – Handwritten Text Recognition
	HTTPS – Hypertext Transfer Protocol Secure
	ICA – International Council on Archives

ICOM – International Council of Museums
IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions
IHM – Informatikai és Hírközlési Minisztérium
IKSZ – Informatikai és Könyvtári Szövetség
IKT – információs és kommunikációs technológia
InC – In Copyright
InC-EDU – In Copyright - Educational Use Permitted
InC-EU-OW – In Copyright - Eu Orphan Work
ISNI – International Standard Name Identifier
ITM – Innovációs és Technológiai Minisztérium
K+F – kutatás-fejlesztés
KDS – Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia
KFI – kutatás – fejlesztés – innováció
KIFÜ – Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség
KIM – Kulturális és Innovációs Minisztérium
KÖH – Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
MaNDA – Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet
MATARKA – Magyar Folyóiratok Tartalomjegyzékeinek Kereshető Adatbázisa
MDP – Magyar Dolgozók Pártja
MEK – Magyar Elektronikus Könyvtár
MI – mesterséges intelligencia
MICHAEL – Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe
MINERVA – Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation
MITS – Magyar Információs Társadalom Stratégia
MKM – Művelődési és Köznevelési Minisztérium
MNB – Magyar Nemzeti Bibliográfia
MNFA – Magyar Nemzeti Filmarchívum
MNL – Magyar Nemzeti Levéltár
MNM – Magyar Nemzeti Múzeum
MNM KK – Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűteményi Központ
MNV – Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodó
MOKKA – Magyar Országos Közös Katalógus

MSEG – Member States Expert Group
MSZMP – Magyar Szocialista Munkáspárt
MTA – Magyar Tudományos Akadémia
MTI – Magyar Távirati Iroda
MTVA – Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap
MVM – Magyar Villamos Művek
NAP – Nemzeti Adattár Projekt
NAVA – Nemzeti Audiovizuális Archívum
NDA – Nemzeti Digitális Adattár
NDS – Nemzeti Digitalizációs Stratégiát
NEFMI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium
NFI – Nemzeti Filmintézet
NFM – Nemzeti Fejlesztési Minisztérium
NGM – Nemzetgazdasági Minisztérium
NIIF Program – Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program
NIS – Nemzeti Infokommunikációs Stratégia
NISZ – Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató
NKA – Nemzeti Kulturális Alap
NKFI Hivatal – Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal
NKÖM – Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium
NMI – Nemzeti Művelődési Intézet
NoC-NC – No Copyright - Non-Commercial Use Only
NoC-OKLR – No Copyright - Other Known Legal Restrictions
NÖRI – Nemzeti Örökség Intézete
NPA – Nemzeti Periodika Adatbázis
NTG – Nemzeti Távközlési Gerinchálózat
OAI – Open Archives Initiative Protocol
OAI-PMH – Open Archives Initiative
OAIS – Open Archival Information System
OCR – Optical Character Recognition
ODR – Országos Dokumentum-ellátási Rendszer
OGYK – Országgyűlési Könyvtár
OJ – Official Journal of the European Union
OKK – Országos Könyvtári Konferencia

OKM – Oktatási és Kulturális Minisztérium

OKP – Országos Könyvtári Platform

OKR – Országos Könyvtári Rendszer

OoC – Out of Commerce

OPERAS-PLUS – Open scholarly communication in the european research area for social sciences and humanities

OSZK – Országos Széchényi Könyvtár

PALOMERA – Policy Alignment of Open access Monographs in the European Research Area

PDM – Public Domain Mark

PERSIST –Platform to Enhance the Sustainability of the Information Society Transglobally

PIM – Petőfi Irodalmi Múzeum

PPP – Public-private partnership

RDF – Resource Description Framework

RNYT – Régi Nyomtatványok Tára

RRO – Reproduction Rights Organisation

SOCH – Swedish Open Cultural Heritage

STIS – Scientific and Technical Information Service

SUCHO – Saving Ukrainian Cultural Heritage Online

SZTAKI – Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet

SZTNH – Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

TÁMOP – Társadalmi Megújulás Operatív Program

TB – terabyte

TEL – The European Library

TIB – Leibniz-Informationszentrum Technik und Naturwissenschaften und Universitätsbibliothek

TIOP – Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program

TRIPLE – Transforming Research through Innovative Practices for Linked interdisciplinary Exploration

TuDoKK – A Tudományos DOkumentumok Közös Keresője

UMFT – Új Magyarország Fejlesztési Terv

UNESCO – United Nations, Educational Scientific and Cultural Organisation

URI – Uniform Resource Identifier

URL – Uniform Resource Locator

VIAF – Virtual International Authority File

VR – Virtual Reality

WIPO – World Intellectual Property Organization

XML – Extensible Markup Language

19. KULCSSZAVAK

1. aggregáció
2. digitalizáció
3. digitális archívum
4. digitális megőrzés
5. digitalizálási stratégiák
6. összehasonlító elemzés
7. kulturális örökségvédelem